

**TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA
GEÇİŞTE TOPLUMSAL OLAYLAR
(10 ÖRNEK /1945-1950)**

Orkun ŞEN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2020

**TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE
TOPLUMSAL OLAYLAR
(10 ÖRNEK /1945-1950)**

Orkun ŞEN

T.C.

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2020

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Orkun ŞEN tarafından hazırlanan Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Toplumsal Olaylar (10 Örnek /1945-1950) başlıklı bu çalışma 12.08.2020 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mesut ERŐAN

Üye Prof. Dr. Zafer KOYLU

(Danışman)

Üye Prof. Dr. Őaduman HALICI

ONAY

.../.../20...

(İmza)

(Prof. Dr. Mesut ERŐAN)

Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

ORKUN ŞEN

İMZA

ÖZET

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE TOPLUMSAL OLAYLAR (10 ÖRNEK/1945-1950)

ŞEN, Orkun

Yüksek Lisans-2020

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Zafer Koşlu

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, başarılı hamleleriyle Türkiye'yi 2. Dünya Savaşı'nın dışında tuttu. Savaş sonrası 1945-1950 yılları arasında dış ve iç politikadaki dönüşümlere bağlı olarak toplumsal olaylar meydana geldi. Türkiye-SSCB ilişkilerinin bozulması sonucunda 1945 yılında İstanbul'da Tan Matbaası basıldı. Bu baskının bir benzeri de 1947'de DTCF'de yaşandı. 1944'te Amerika'da ölen Türk Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşı 1946'da ABD'li Missouri Zırhlısıyla Türkiye'ye getirildi. Ziyaret, Türkiye-ABD müttefikliğinin başlangıç sembolü oldu. 1948'de Londra Olimpiyatları'nda şampiyon olan Türk Güreşçiler için üç büyük kentte törenler düzenlendi. Güreşçilerin bu başarısı bütün siyasi ayrışmaları unutturdu. İngiltere'nin savaş sonrası uluslararası alandaki güç kaybı Kıbrıs Sorunu'nu doğurdu. 1948-1950 yılları arasında büyük şehirlerde ilk defa Kıbrıs mitingleri düzenlendi. Bu durum Türkiye-Yunanistan ilişkilerini de etkiledi. 1949'da Atina'da düzenlenen Akdeniz Dostluk Kupası, diplomatik ve toplumsal bir krize dönüştü. Türkiye çapında büyük protesto gösterileri düzenlendi. 1948'de İsrail'in kuruluşu dünya çapında büyük bir Yahudi göçü yaşanmasına neden oldu. Türk Yahudileri de bu dönemde toplu olarak İsrail'e göç etti. Savunma sanayi alanında faaliyet gösteren Nuri Killigil'in Sütluçe'deki Silah Fabrikası 1949'da infilak etti. Sabotaj iddialarının yanı sıra işçilerin çalışma koşulları ve hakları da gündeme geldi. Aynı yıl at yarışlarındaki şike ve usulsüzlük iddiaları nedeniyle Veliefendi Hipodromu ateşe verildi. Çok partili hayata geçişte muhalefet için önemli bir sembol

olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesi öncesinde ve cenazesinde büyük olaylar meydana geldi.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Hayat, Toplumsal Olaylar, 1945-1950.

ABSTRACT

SOCIAL INCIDENTS IN THE TRANSITION TO MULTI-PARTY SYSTEM IN TURKEY (10 CASE STUDIES/1945-1950)

ŞEN, Orkun

Master Degre-2020

Department of History

History of Turkish Republic

Supervisor: Prof. Dr. Zafer Koylu

President Ismet Inonu excluded Turkey from World War II with his successful demarches. After war, social incidents occurred depending on transformations in domestic and foreign policy between 1945-1950. As a result of the deterioration of Turkey and the USSR relations, Tan Publisher was raided in Istanbul in 1945. A similar incident occurred in the Faculty of Language History and Geography in 1947. Turkish Ambassador Münir Ertegün's corpse, who died in America in 1944, was brought to Turkey with American battleship Missouri, in 1946. The visit became the symbol of the U.S.-Turkish alliance. In 1948, ceremonies were held in big cities for the Turkish wrestlers who became champions in the London Olympics. This success made all political separations forgotten.

Great Britain's post-war loss of power in the international area caused the Cyprus dispute. Cyprus meetings were held in big cities between 1948-1950. This situation also affected Turkey and Greece relationship. Mediterranean Friendship Cup, organized in Athens in 1949, turned into a diplomatic, social crisis. Massive protest demonstrations were organized across Turkey.

The establishment of Israel in 1948 caused sizeable Jewish immigration worldwide. Turkish Jews also migrated to Israel during this period. Turkey acted upon international conjuncture concerning immigration. Nuri Killigil's armoury, operating in defence industry, fulminated in 1949. Besides allegations of sabotage, employees'

working conditions and rights were also brought into question. Meanwhile, Veliefendi Racecourse was set on fire due to allegations of match-fixing and irregularities in horse racing. Notable incidents occurred before and during the Marshal Fevzi Çakmak's funeral who became an important symbol for the opposition in this transition period.

Keywords: Multi-party system, Social incidents, 1945-1950.

ÖZET	viii
ABSTRACT	x
EKLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
ÖN SÖZ	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM: 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE

1.1 SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	4
1.1.1 Türkiye-SSCB İlişkilerinin Bozulması	4
1.1.2 Türkiye-ABD Yakınlaşması.....	8
1.2 SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN EKONOMİK DURUMU	11
1.2.1 2. Dünya Savaşı’nın Yarattığı Ekonomik Tahribat	11
1.2.2 Devletçilikten Kopuş (1946-1950)	13
1.3 SAVAŞ SONRASI İÇ POLİTİKADA YAŞANAN GELİŞMELER.....	18
1.3.1 Çok Partili Hayata Geçiş Süreci	18
1.3.2 1946-1950 Yılları Arası Çok Partili Hayat	22

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE TOPLUMSAL OLAYLAR (1945-1950)

2. 1 TAN MATBAASI BASKINI.....	27
2.1.1 Tan Gazetesi	27
2.1.2 Tan Matbaası Baskını’nın Nedenleri	29
2.1.3 Tan Matbaası Baskını	36
2.1.4 Tan Matbaası Baskını’nın Yankıları.....	38
2.2 MISSOURI ZIRHLISININ TÜRKİYE’YE GELİŞİ.....	42
2.2.1 Missouri’nin Türkiye’ye Geliş Nedenleri	42
2.2.2 Missouri’nin Türkiye Ziyareti	45

2.2.3 Ziyaretin Yankıları.....	52
2.3 DTCTF OLAYLARI	55
2.3.1 DTCTF Olaylarının Nedenleri.....	55
2.3.2 DTCTF Olayları.....	60
2.3.3 DTCTF Olaylarının Yankıları	65
2.4 KIBRIS MİTİNGLERİ	69
2.4.1 Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı (Tarihsel Süreç İçerisinde Kıbrıs) ...	69
2.4.2 1948 Ankara Mitingi.....	73
2.4.3 1950 Yılındaki Mitingleri	78
2.4.4 Kıbrıs Mitinglerinin Yankıları.....	86
2.5 1948 LONDRA OLİMPİYATLARI'NDA ŞAMPİYON OLAN TÜRK GÜREŞ TAKIMININ TÜRKİYE'DE KARŞILANIŞI	89
2.5.1 Türkiye'nin Olimpiyat Macerası	89
2.5.2 1948 Londra Olimpiyat Oyunları	90
2.5.3 Olimpiyat Şampiyonu Güreşçilerin Türkiye'de Karşılması.....	95
2.5.4 1948 Londra Olimpiyatları'nda Kazanılan Başarının Sonuçları	103
2.6 NURİ KİLLİGİL'İN SİLAH FABRİKASININ İNFİLAK ETMESİ.....	105
2.6.1 Nuri Killigil	105
2.6.2 Nuri Killigil'in Sütlüce Silah Fabrikası	106
2.6.3 Sütlüce Silah Fabrikasının İnfalak Etmesi.....	108
2.6.4 Sütlüce Silah Fabrikasının İnfalak Etmesiyle İlgili Ortaya Atılan İddialar ve Tartışmalar.....	115
2.7 1949 AKDENİZ DOSTLUK KUPASI FİNAL MAÇI SONRASINDA YAŞANAN OLAYLAR	120
2.7.1 1949 Akdeniz Dostluk Kupası.....	120
2.7.2 Atina'da Yaşanan Olaylara Türk Kamuoyunun Tepkisi.....	124
2.7.3 Atina'da Yaşanan Olayların Türkiye-Yunanistan İlişkilerine Etkisi...128	

2.8 VELİEFENDİ HİPODROMU'NUN YAKILMASI.....	132
2.8.1 Veliefendi Hipodromu	132
2.8.2 Veliefendi Hipodromu'nun Yakılması	134
2.8.3 Veliefendi Hipodromu'nun Yakılmasının Kamuoyundaki Yankıları..	136
2.9 TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI YAHUDİLERİN İSRAİL'E GÖÇÜ (1948-1950).....	140
2.9.1 Göçün Nedeni.....	140
2.9.2 Göç.....	141
2.9.3 Göçün Sonuçları ve Kamuoyundaki Yankıları	147
2.10 MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK'IN OLAYLI CENAZE TÖRENİ	151
2.10.1 Çok Partili Hayata Geçişte Mareşal Fevzi Çakmak'ın Siyasi Faaliyetleri	151
2.10.2 Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü ve Cenazesinde Çıkan Olaylar	163
2.10.3 Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cenazesinde Çıkan Olayların Yankıları..	169
3. BÖLÜM: TOPLUMSAL OLAYLARIN GELECEĞE ETKİLERİ	
3.1 İç Politikadaki Etkileri	178
3.2 Dış Politikadaki Etkileri	180
SONUÇ.....	183
KAYNAKÇA	186
EKLER.....	210

EKLER LİSTESİ

EK- 1: 29 Ekim 1945 Tarihli Tan Gazetesi	210
EK- 2: 1 Aralık 1945 Tarihli Görüşler Dergisi	211
EK- 3: PTT Tarafında Missouri İçin Bastırılan Hatıra Pullar	212
EK- 4: Missouri Zırhlısı Top Atışlarıyla İstanbul'u Selamlaması	213
EK- 5: Fazıl Küçük'ün Ayasofya Mitingi ile İlgili Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Çektiği Telgraf.....	214
EK- 6: Nuri Killigil'in Sütlüce Silah Fabrikasının MSB'nin İsteği Doğrultusunda Açıldığını Gösteren Belge	215
EK- 7: ABD Ankara Büyükelçisi George Wadsworth'un Sütlüce Silah Fabrikasının İnfilak Etmesiyle İlgili ABD Dışişlerine Gönderdiği Rapor.....	216
EK- 8: 15 Mayıs 1949 Tarihli Hürriyet Gazetesi.....	217
EK- 9: 29 Mayıs 1949'da Zonguldak'ta Atina Olaylarını Protesto Mitingi.....	218
EK- 10: 25 Mayıs 1949 Tarihli Hürriyet Gazetesi Karikatürü	219
EK- 11: 21 Mayıs 1949 Tarihli İtalyan La Gazzetta dello Sport Gazetesi.....	220
EK- 12: 21 Mayıs 1949 Tarihli Yunan Athlitiki Ixo gazetesi	221
EK- 13: 21 Mayıs 1949 Tarihli Hürriyet Gazetesi.....	222
EK- 14: ABD İstanbul Başkonsolosu Hutton'un Veliefendi'de Meydana Gelen Olaylarla İlgili Raporu.	223
EK- 15: At yarışlarını düzenleme yetkisini TJK'ya devreden Bakanlar Kurulu Kararı	225
EK- 16: 10 Aralık 1943 tarihli The New York Times Gazetesi	226
EK- 17: MP seçim beyannamesi ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın İmzası.....	227
EK- 18: Missouri'nin Türkiye'ye İkinci Gelişi (11 Kasım 1986).....	228

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
<i>age</i>	: Adı geçen eser
<i>agm</i>	: Adı geçen makale
AKEL	: Çalışan Halkın İlerici Partisi
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
FRUS	: The Foreign Relations of United States (ABD Dış İlişkileri)
Haz.	: Hazırlayan
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
p.	: Page (Sayfa)
S	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu
TGF	: Türkiye Güreş Federasyonu
THK	: Türk Hava Kurumu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi

TJK : Türkiye Jokey Kulübü
TL : Türk Lirası
yy. : Yüzyıl

ÖN SÖZ

Öğretmen olmam nedeniyle yakın tarihimizde en çok ilgilendiğim olaylardan biri Köy Enstitülerinin kuruluş ve yıkılış süreçleridir. Köy Enstitülerinin yıkılışına giden süreç çok partili hayata geçiş dönemiyle başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmamın en önemli nedeni bu dönemi ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Tez konumu da özellikle bu dönem içerisinden seçmek istedim. Danışmanım Zafer Koylu, bu dönemle ilgili çok sayıda akademik çalışma yapıldığını ve seçeceğim konuyla tekrara düşmemem gerektiğini söyledi. Danışmanımın uyarıları ve yönlendirmeleri doğrultusunda köklü dönüşümlerin yaşandığı bu dönemin halkta uyandırdığı etkiyi araştırmaya karar verdim. Yakın dönem Türkiye tarihi için çok önemli olan bu dönemin sadece siyasi olaylara bakarak tam olarak anlaşılamayacağı kanaatiyle araştırmamıza başladık. Farklı temalarda toplumsal olaylar seçerek dönemin ruhunu yansıtmak istedik. Akademisyen, öğretmen, öğrenci, gazeteci, sporcu, taraftar, esnaf, işçi gibi toplumun farklı kesimlerinin olaylara tepkisini anlamaya ve aktarmaya çalıştık. Dönemin koşullarının toplumun hafızasında ve bilinçaltında nasıl bir iz bıraktığı sorusuna cevap aradık. Araştırmamız boyunca tarafsız kalınmasına rağmen toplumun 6 yıl gibi çok uzun süren bir savaş döneminden yeni çıktığını her zaman göz önünde bulundurduk.

Çalışmamızı biraz daha farklı kılabilmek için Corona (Covid 19) günlerinde erişime açık olan yabancı kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Bu süreçte kütüphanelerin kapalı olması nedeniyle bazı kaynaklara da ulaşamadık. Sürekli olarak farklı olmayı, bakış açımı değiştirmeyi ve bilinenlerin dışında bir şeyler bulmayı öğütleyerek desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Zafer Koylu'ya teşekkür ederim. Yabancı kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve bu kaynakların tercümesinde bana her zaman yardımcı olan Betül Aybala Çakmakçioğlu'na ve kardeşim Orçun Şen'e, Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Kıbrıs Sorunu'yla ilgili Yunan tarafının görüşlerini anlamamda bana yardım eden meslektaşım Antonis Michailidis'e, dil anlatım ve gramerde desteklerini esirgemeyen meslektaşlarım Emine Bahar Göker'e, Göknur Filizer Koç ve Serpil Mercan'a şükranlarımı sunuyorum. Son olarak bu günlere gelmemde büyük emekleri olan sevgili anne ve babama; uzun günler, geceler süren çalışmalarım esnasında büyük bir sabır ve anlayışla yanımda olan kıymetli eşim Gökçen Şen'e de teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Farklı dönemlerde ve görüşlerde farklı tanımlamaları yapılsa da genel olarak toplum; sınırları belli bir toprak parçasında, ortak ve özgün bir kültürü paylaşan insan topluluğudur¹. Olay ise belirli bir zaman ve yerde insan etkinlikleri sonucunda gerçekleşen durumdur². Genel olarak, toplumsal hayatta ortaya çıkan her değişim ve hareket toplumsal olay olarak değerlendirilir. Postmodernizmin kurucusu olan Jean François Lyotard ise olayı şu şekilde tanımlar: “*Perspektifte, olağanüstü ya da dışı veya fazlasıyla büyük bir önemi olan kültürel veya siyasi bir oluşumdan sonra vuku bulan büyük değişim*”³. Lyotard’ın tanımına uygun şekilde 1945-1950 yılları arasında Türkiye, olağanüstü siyasi ve kültürel oluşumlara sahne oldu. Çok partili hayata geçilmesi bile başlı başına bu dönemin olağanüstü olarak adlandırılmasına yeter.

Belirli bir program kapsamında, siyasi iktidarı ele geçirmek veya siyasi iktidara ortak olmak için çalışan ve sürekli bir örgütü olan kuruluşlara parti denir⁴. Türkiye demokrasi tarihinde ilk siyasi partiler, 2. Meşrutiyet’ten sonra kurulmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden kısa bir süre önce Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni partiye dönüştürerek 9 Eylül 1923’te Halk Fırkası’nı kurdu⁵. Cumhuriyet’in ilanında sonra Cumhuriyet Halk Fırkası adını alan parti Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi oldu. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri çeşitli sebeplerle başarılı olamadı. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı seçilmesinden kısa bir süre sonra patlayan 2. Dünya Savaşı, demokratik gelişmelerin uzun bir süre rafa kalkmasına neden oldu.

Siyasi partiler, tüm çağdaş rejimlerde demokrasinin işleminde çok önemli rol oynar. İki den fazla partinin siyaset arenasında yarıştığı ve muhalif partilerin iktidara gelme yolunun açık bulunduğu sisteme çok partili sistem denir⁶. 2. Dünya Savaşı

¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 732.

² *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2011, s. 873.

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 769.

⁴ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 176.

⁵ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1*, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006, s. 362.

⁶ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, Ankara Üniversitesi Basın- Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1987, s. 227. Kapani, a. g. e., s. 201.

döneminin korku ve tedirginliğinin bitmesi, batıdan esen özgürlük rüzgarları Türk siyaseti ve toplumunda bir rahatlama meydana getirdi. İç ve dış nedenlerle Cumhurbaşkanı İnönü 1945'te çok partili hayata geçiş kararı aldı. Bu kararın alınmasıyla birlikte farklı görüşlerde muhalif partiler ve dernekler kuruldu. Siyaset sahnesinde yeni yüzler ve fikirler ortaya çıkmaya başladı. Ulusal ve yerel basın da bundan nasibini aldı. Pek çok yeni gazete ve dergi yayın hayatına atıldı. Farklı yüzler, farklı sesler ve görüşler yavaş yavaş toplumda da karşılık bulmaya başladı.

Bu dönemin bir diğer olağanüstülüğü ise etkisi uzun yıllar sürecek olan Soğuk Savaş'ın başlamasıdır. 1945 yılından SSCB'nin yıkılışına (1991) kadar geçen sürede ABD ve SSCB'nin liderliğindeki Batı ve Doğu blokları arasında sürekli gerginlik ve kısmi çatışma şeklinde sürdürülen mücadele, Soğuk Savaş olarak adlandırılır⁷. Tüm dünya gibi Türkiye ve Türk toplumu da bu savaştan oldukça etkilendi. İlerleyen yıllarda bütün ülkeyi saracak siyasi kamplaşmaların temelleri bu dönemde atıldı.

Bu araştırmanın temel konusu, bu olağanüstü dönemin toplumda yarattığı büyük değişimdir. Bunun için de bu dönemde meydana gelen 10 büyük toplumsal olay üzerinden, toplumun içinde bulunduğu dönüşümden ne derece etkilendiğinin cevabı aranmıştır. Birinci bölümde dönemin atmosferinin daha iyi anlaşılabilmesi için genel hatlarıyla Türkiye'nin savaş sonrası durumu (iç ve dış siyaset ve ekonomi) anlatılmıştır. İkinci bölümde ise araştırmanın ana konusu olan toplumsal olaylar incelenmiştir. Miting, yürüyüş, diplomatik ziyaret, sportif olaylar, patlama, göç ve cenaze töreni gibi birbirinden farklı temalar seçilerek mercek altına alındı. Farklı temalar seçilmesi sayesinde dönemin özgün koşulları içerisinde, toplumun farklı durumlara nasıl tepki verdiğinin anlaşılması amaçlandı. Farklı temalar kapsamında ele alınan olaylar içerisinde toplumu birleştiren ve kenetleyen olaylar olduğu gibi toplumu ayırıştıran ve kamplaştıran olaylar da vardır. Toplumun olaylar karşısında yaşadığı korku, panik, öfke, şiddet, sevinç, gurur, dayanışma, vefa ve aidiyet gibi duygular ikinci bölümün odak noktasıdır. Üçüncü bölümde ise bu dönemde meydana gelen toplumsal olayların geleceğe yansımalarına bakılmıştır. Yaşanan olayların toplumun bilinçaltında edindiği yer araştırıldı. Yani, 1945-1950 döneminde ortaya çıkan siyasal, ekonomik ve askeri gelişmelerin günümüz Türkiye'sinin oluşumuna olası etkilerine bir projeksiyon yapıldı.

⁷ *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, Haz. Faruk Sönmezoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 161.

Çalışmanın tüm yönleriyle değerlendirilebilmesi amacıyla tespit edilen gerekli kaynakların büyük çoğunluğuna ulaşılmaya çalışıldı. Arşiv kaynakları ve bu dönemin tanıklarının anıları ve günlükleri, araştırmanın içerisinde detaylı bir şekilde yer aldı. Olayların farklı boyutlarının gözler önüne serilmesi için, Akşam, Ulus ve Vakit gibi iktidara yakın gazetelerle Cumhuriyet, Tan, Vatan, Yeni Sabah, Tasvir, Kudret ve Zafer gibi muhalif gazeteler karşılaştırıldı. Yerelde Demokrat İzmir ve Yeni İstanbul, Azınlık basınında ise Şabat ve Şalom gazeteleri ilgili konularda kaynak teşkil etti. Ulusal basında olmayan ince detaylara sahip bu gazeteler, araştırmanın yelpazesini genişletmiştir. Bu dönemin en önemli iki aktöründen biri olan ABD'nin arşiv belgeleri ve The New York Times gazetesi de araştırmanın kaynakları arasındadır.

1. BÖLÜM: 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE

1.1 SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.1.1 Türkiye-SSCB İlişkilerinin Bozulması

1939'da Nazi Almanyası'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan 2. Dünya Savaşı, kısa süre içerisinde bütün dünyayı kasıp kavurdu. Türkiye, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün diplomatik dehası ve stratejik hamleleri sayesinde bu büyük felaketten uzak kalmayı başardı. Cumhurbaşkanı İnönü, ufukta yeniden bir dünya savaşı tehlikesinin belirmesinden itibaren Türkiye'nin savaşa çekilmemesi ve olası tehlikelerin bertaraf edilmesi için yoğun bir diplomasi trafiği yürüttü⁸.

23 Eylül 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Sovyet yetkililerle görüşmek ve ittifak kurmak için İstanbul'dan Rusya'ya hareket etti. 25 Eylül'de Moskova'ya gelen Saraçoğlu, bir gün sonra Başbakan Molotov ile görüşerek 17 Ekim'e kadar sürecek diplomatik temaslarının ilkinin gerçekleştirdi. 1 Ekim'de yapılan 2. görüşmeye Sovyetler Birliği Başkanı Stalin de katıldı. Saraçoğlu, 17 Ekim'e kadar Sovyet yetkililerle toplamda 4 görüşme yaptı. Sovyet yetkililer Saraçoğlu'ndan 1936 yılından beri yürürlükte olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ve Karadeniz'e kıyısı olmayan gemilerin boğazlardan geçişlerinin kendi izinlerine de tabi olmasını istedi. Saraçoğlu'nun bu isteği kesin olarak reddetmesi ve Montrö'yü tartışmaya açmaması nedeniyle görüşmelerden bir sonuç alınmadı. Sovyetler'in boğazlardaki isteklerinin gün yüzüne çıkması, temelleri Kurtuluş Savaşı'nda atılan Türk-Sovyet dostluğunun ciddi bir şekilde bozulmasına neden oldu⁹.

Türkiye bu gelişmenin ardından yönünü batıya çevirerek 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile halihazırda bekleyen Üç Taraflı Karşılıklı Yardım Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmaya göre 3 ülke savaşta saldırıya uğramaları halinde birbirlerine yardım vaadinde bulunur. Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak antlaşmaya Sovyetler'e karşı silahlı bir anlaşmazlığa

⁸ Kamuran Gürün, "Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları", *Belleken (Kasım 1988)*, C LII, S 204, s. 1455-1468.

⁹ Gürbüz Aslan, *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, s. 115-127. Figen Atabey, "Monterux Konferansı'ndan İkinci Dünya Harbi'ne Türk-Sovyet İlişkileri", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* (Ocak 2014), C 2, S 4, s. 6-9.

sürüklenmesine neden olacak bir eyleme zorlanmayacağına dair bir madde de koydurdu¹⁰.

1941 yılında Nazilerin Balkanlara yönelmesi Türkiye için tehlike çanlarının çalmasına neden oldu. Avrupa basınında, Almanya ve Sovyetler'in, Polonya'da olduğu gibi beraber Türkiye'ye saldıracakları haberlerinin yayılması, Türkiye'yi yeni bir hamle yapmaya itti. İngiltere'nin de Sovyetler nezdinde girişimleri sonucunda Sovyet dışişleri yetkilileri, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'la görüşerek Türkiye'ye saldırmayacakları yönünde bir güvence verdi. Türkiye'nin isteğiyle 25 Mart 1941'de Türkiye ve SSCB, Saldırmazlık Bildirisi yayımladı. 22 Haziran 1941'de Nazilerin Sovyetler Birliği'ne saldırması, Türk-Sovyet ilişkilerinin de seyrini değiştirdi. Artık Türkiye'nin müttefikliğine veya en azından tarafsızlığına ihtiyacı olan Sovyetler, 10 Ağustos 1941'de İngiltere'yle birlikte birer nota yayımlayarak Montrö Sözleşmesi'ne uyacağına dair güvence verdi¹¹.

Pearl Harbor Baskını sonrası ABD'nin savaşa girmesi ve Nazilerin Stalingrad'da durdurulması savaşın seyrini Müttefik Devletlerin lehine değiştirdi. 1943, Müttefiklerin Türkiye'yi savaş sokma çabalarının zirveye çıktığı yıl oldu. Stalin, İngiltere Başbakanı Churchill'e gönderdiği mektupta, 1943'ün bahar aylarında Türkiye'nin savaşa girmesini istedi. Türkiye'nin Müttefikler safında savaşa girmesi için önce Churchill, 30 Ocak'ta Adana'ya gelerek Cumhurbaşkanı İnönü ile görüştü. Aralık ayında ise İnönü, Kahire'ye giderek Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt ile görüştü. Her iki görüşmede de yapılan tüm baskılara rağmen İnönü Müttefikleri oyalamayı başararak Türkiye'nin savaş dışı kalmasını sağladı¹².

Mihver devletlerin yenilgisinin henüz kesinleşmediği 1943 yılını Müttefikleri oyalamayla geçiren Türkiye, 1944'te tavrını netleştirdi. Nazilerin Rusya'da çöküşü batıda ise ABD'nin öncülüğünde gerçekleşen başarılı Normandiya Çıkarması, Türkiye'nin endişelerini ortadan kaldırdı. 2 Ağustos 1944'te Türkiye, Nazi

¹⁰ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 886.

¹¹ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 437-447.

¹² Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 164-178. Onur Öymen, *Silahlı Savaş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 83-88. Yuluğ Tekin Kurat, "Kahire Konferansı Tutanakları (4-7Aralık 1943) ve Türkiye'yi Savaşa Sokma Girişimleri", *Bellekten (Ocak 1983)*, C XLVII, S 185, s. 329-330.

Almanya'sıyla diplomatik ilişkilerini resmen sonlandırdı. Türkiye'nin bu kararı İngiltere ve ABD'yi memnun etse de SSCB, Türkiye'nin geç kaldığı iddiasıyla Müttefik Devletler safında yer almasını istemedi¹³. SSCB'nin bu tavrının nedeni Yalta Konferansı'nda daha iyi anlaşıldı. 4 Şubat 1945'te ABD, İngiltere ve SSCB savaş sonrası yeni dünya düzenini konuşmak üzere SSCB'nin Yalta şehrinde bir araya geldi. Yalta Konferansı'nın 10 Şubat'taki oturumunda Stalin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki şartların SSCB aleyhinde olduğunu söyleyerek sözleşmenin kendi lehlerine değiştirilmesini istedi. Stalin'in iki temel isteği Boğazlarda üs elde etmek ve Boğazların Karadeniz'e kıyısı olan devletlere açık, diğer devletlere ise kapalı olmasıydı. Stalin'in bu istekleri, konferansın gizli protokolünde de yer almıştır. Yalta kararları doğrultusunda Türkiye, Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için 23 Şubat'ta Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti¹⁴.

Yalta Konferansı sonrasında 19 Mart'ta Molotov'un Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'le yaptığı görüşme, Türkiye-SSCB ilişkilerinin tamamen kopmasına neden olacak süreci başlattı. Molotov, Sarper'e bir notayla, Türkiye-SSCB arasında 1925'te imzalanan ve kasım ayında süresi dolacak olan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın uzatılmayacağını bildirdi. Türkiye'nin 4 Nisan'da yeni bir antlaşma yapalım önerisine SSCB'den cevap 7 Haziran'da geldi. Sarper'le tekrar görüşen Molotov, yeni bir antlaşma yapılması için SSCB'nin Türkiye'den isteklerini sıraladı. SSCB, Doğu Anadolu'da ve Doğu Karadeniz'de kendi lehine sınır değişikliği yapılmasını, kendilerine Boğazlarda üs verilmesini ve Montrö'nün yeniden düzenlenmesini, ayrıca Balkanlar'da da Bulgaristan lehine sınır değişikliği yapılmasını istedi¹⁵. Sarper, Türkiye'nin bu istekleri kabul etmediğini 18 Haziran'da Molotov'a bildirdi¹⁶.

Yalta Konferansı'nın devamı niteliğinde olan Potsdam Konferansı, 17 Temmuz 1945'te Almanya'nın Potsdam şehrinde başladı. Konferansa Churchill, Stalin ve Roosevelt'in ölümü sonrası ABD Başkanı olan Harry Truman katıldı. Stalin, Türkiye

¹³ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 154.

¹⁴ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939'dan Günümüze*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 137-138. İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* (2015), C 10, S 10, s. 251.

¹⁵ Aydın, a. g. m, s. 473-474. Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, a. g. m., s. 185. Tuncer, a. g. e., s. 160-161.

¹⁶ Köse, a. g. m , s. 254.

ile ilgili isteklerini burada da dile getirdi. Stalin, konferansın farklı oturumlarında Yalta'ya göre daha kararlı bir şekilde, Montrö'nün iptal edilerek Boğazların Türkiye ve SSCB tarafından yönetilmesini ve Boğazlarda Sovyet üslerinin kurulmasını istedi. Stalin, Yalta'dan farklı olarak müttefiklerden Türkiye ile ilgili toprak talebinde de bulundu. Stalin, Kars'ın ve Ardahan'ın Sovyet egemenliği altında bulunan Ermenistan ve Gürcistan'a verilmesi gerektiğini söyledi. Stalin'in Boğazlarla ilgili isteği, konferans sonucunda imzalanan protokollerde de yer aldı. Sovyetlerin isteği doğrultusunda basına açıklanmayan protokolün İngilizce ve Rusça metinlerinde birbirinden farklı olarak Boğazlar meselesine değinilmiştir. İngilizce metinde “*her üç devletin Boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye bildirmeleri*” ifadesi, Rusça metinde “*Boğazlar sorununun üç devletin her biri ile Türk Hükûmeti arasında ayrı ayrı yapılacak görüşmelere konu teşkil etmesi*” şeklinde değişikliğe uğrar¹⁷.

1945 yılının son günlerinde iki ülke arasındaki ilişkiler daha da kötüye gider. 4 Aralık'ta meydana gelen Tan Matbaası olayı nedeniyle Türkiye-SSCB arasında karşılıklı verilen notalardan sonra aralık ayının son günlerinde iki ülke arasında “*Gürcü Profesörler Krizi*” yaşandı. 20 Aralık'ta Sovyet basınına açıklama yapan iki Gürcü Profesör; Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun ve Trabzon'u içine alacak şekilde Doğu Karadeniz'in Sovyetler Birliği'ne bağlı Gürcistan'a bağlanmasını meşru bir talep(!) olarak dile getirdi¹⁸. Bu isteklere karşı Kazım Karabekir, TBMM'de yaptığı konuşmada Kars ve Moskova Antlaşmalarını savunarak şu önemli tespiti yapar: “*Kars yaylasına hâkim olmak demek, Anadolu'yu istila etmek için pusuya yatmak demektir. Kars yaylasına hâkim olmak demek, Dicle ve Fırat'ın boyunca, Akdeniz ve Basra Körfezine inen yolların tepesine hâkim olmak demektir. Kars yaylası oralara inecek büyük bir seli tutan biricik settir. Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidirler ki Kars yaylası da Millî bel kemiğimizdir, kırdırırsak yine mahvoluruz.*”¹⁹ Gürcü Profesörler hamlesinden sonra SSCB bir hamle daha yaparak Türkiye'de yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Ermenilerin Rusya'ya geri dönmeleri için çağrıda bulundu²⁰.

¹⁷ Erel Tellal, “SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 502-503. Mehmet Gönlübol, A. Haluk Ülman, “İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 195-197. Köse, a. g. m., s. 268.

¹⁸ Tellal, a. g. m. , s. 501-502. Gürün, Dış, s. 159. “Kars Artvin ve Ardahan'dan Sonra Gürcüler Namına Trabzon Giresun Bayburt ve Gümüşhane'yi de İstiyorlar”, *Ulus*, 22 Aralık 1945, s. 1.

¹⁹ “Türk-Rus Münasebetleri Gl. Kazım Karabekir Diyor Ki”, *Ulus*, 22 Aralık 1945, s. 1.

²⁰ Gürün, Dış, s. 160. “Türkiye'den Gitmek İsteyen Ermeniler”, *Ulus*, 22 Aralık 1945, s. 1.

SSCB, 8 Ağustos 1946'da Türkiye'ye bir nota vererek Boğazlarla ilgili Montrö'de yapmak istedikleri değişiklikleri Türkiye'ye bildirdi. Bu istekler kısaca şu şekildedir: ticaret gemilerine ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine savaşta ve barışta her zaman tam serbest geçiş hakkı verilmesi, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine savaşta veya barışta Boğazlara girişinin yasaklanması, Boğazların güvenliğinin Türkiye ve SSCB tarafından ortaklaşa sağlanması. Türkiye, 22 Ağustos'ta SSCB'ye karşı bir notayla cevap verdi. Türkiye, SSCB'ye, Montrö Sözleşmesi'nde bazı değişiklikler yapılabileceğini fakat Boğazların egemenliğinin asla paylaşılmayacağını bildirdi. SSCB, 24 Eylül'de ikinci bir nota vererek Boğazlarla ilgili isteklerini yineledi. SSCB ikinci notada, Boğazların Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından belirlenecek bir rejimle yönetilmesi gerektiğini Türkiye'ye bildirdi. Türkiye, ikinci notadaki istekleri de 18 Ekim'de SSCB'ye verdiği cevabi notada reddetti²¹.

1939'da Saraçoğlu'nun Moskova'dan eli boş dönmesiyle kuzeyden esmeye başlayan soğuk rüzgârlar, savaş sonrasında fırtınaya dönüşmüştür. Türkiye, bu fırtınadan korunmak amacıyla kendisi için güvenli bir liman olarak gördüğü ABD'ye yanaştı. Sovyet istekleri iç politikayı da tamamen abluka altına aldı. 1945-1950 yılları arasında her olayın altında bir komünist parmağı arandı. Siyasetçiler birbirilerini komünistlikle suçlayarak köşeye sıkıştırmaya çalıştı. Böylece Türkiye'nin iç ve dış politikasının ve ekonomik anlayışının ABD'nin yörüngesine girmesinin alt yapısı hazırlanmış oldu.

1.1.2 Türkiye-ABD Yakınlaşması

1939 yılından itibaren SSCB'nin Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tutum ve savaş sonrası Türkiye'den talepleri Türkiye'yi en az SSCB kadar güçlü bir müttefik arayışına itti. Almanya'nın savaş sonrası yerle bir olması ve İngiltere'nin iki dünya savaşından galip ayrılmasına rağmen yıpranması nedeniyle geriye sadece ABD seçeneği kalır.

Saraçoğlu Hükûmeti, Molotov-Sarper görüşmesinden hemen sonra ABD'li yetkililerle görüşerek Potsdam Konferansı öncesi ABD'nin desteğini almaya çalıştı.

²¹ Tuncer, a. g. e., s. 172-175. Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (1970), C XXV, S 1, s. 62-65.

Başbakan Saraçoğlu, Molotov-Sarper görüşmesini ve SSCB'nin Türkiye'den isteklerini, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson'a aktardı. Konuyla ilgili Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur da ABD Dışişleri Bakan Vekili Joseph C. Grew ile görüştü. Baydur, Grew'in tepkisini ölçmek için Grew'e, Türkiye'nin Sovyet isteklerini asla kabul etmeyeceğini ve gerekirse Sovyetlerle savaşa bile girebileceğini söyledi. Fakat Baydur, konferans öncesi aradığı desteği bulamadı²².

Potsdam Konferansı'nda, ABD Başkanı Truman, SSCB'nin Türkiye'den toprak talebini iki ülke arasında bir sorun olarak değerlendirirken Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesine de karşı çıkmadı²³. Truman konferansta, savaşta SSCB ile kurulan müttefikliğin devam etmesini isteği için SSCB'ye karşı Türkiye lehine herhangi bir tutum takınmadı. ABD, henüz Japonya'nın teslim olmadığı ve savaşın tam manasıyla bitirilmediği bir ortamda, Türkiye ve Boğazlar meselesi üzerinden SSCB'yle karşı karşıya da gelmek istememiştir. Truman'ın Potsdam'daki tavrına paralel olarak ABD'li yetkililer de Türkiye'ye SSCB'yle uzlaşın mesajı iletir²⁴.

1945 yılında ABD ve İngiltere'den beklediği desteği göremeyen ve dış politikada tamamen yalnız kalan Türkiye, SSCB'nin isteklerine karşı tavrını net olarak belirledi. Hükûmet, Boğazların statüsünü (SSCB'ye üs verilmesi dışarıda tutularak) müzakere edilebilir olarak görürken doğuda veya herhangi bir bölgede sınır değişikliği yapılmasına kesin olarak kapıları kapatır²⁵. Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1945'te Meclis açılış konuşmasında Hükûmet'in bu konudaki tavrını şu şekilde açıklar: *“Açıkça söyleriz ki Türkiye topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz.”*²⁶

Potsdam'dan sonraki aylarda, SSCB'nin ABD aleyhine özellikle Balkanlar'da ve İran'da yayılcı bir politika izlemesi, komünizmi Avrupa'ya yayma çalışması, ABD'nin de zamanla SSCB'ye karşı Türkiye ile yakınlaşmasına neden oldu²⁷. 1945 yılının Kasım ayında önce Yugoslavya'da sonra da aralık ayında Arnavutluk'ta

²² Nuri Karakaş, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2013, s. 168-175.

²³ Mehmet Gönlübol, A. Haluk Ülman, a. g. m., s. 195-197.

²⁴ Nihat Erim, “Türkiyenin Dış Politika Sorunları”, *Yön Dergisi*, 18 Mart 1966, s. 16.

²⁵ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, C 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 40.

²⁶ “Cumhurbaşkanımızın Tarihi Nutku”, *Ulus*, 2 Kasım 1945, s. 1.

²⁷ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 523.

yapılan seçimleri komünist partiler kazandı. Seçimlerden sonra her iki ülkede SSCB Anayasası örnek alınarak hazırlanan yeni anayasalar yürürlüğe girer²⁸. 2. Dünya Savaşı'nda İran'ı işgal eden Sovyetler Birliği savaş bitmiş olmasına rağmen bu işgali sona erdirmez. ABD'nin beklentisinin tam tersine bölgedeki askeri ve siyasi varlığını daha da kuvvetlendirir²⁹. Krize dönüşen İran sorunu nedeniyle 6 Mart 1946'da ABD, SSCB'ye Sovyet ordusunun İran'daki işgalini sona erdirmesi için nota verdi³⁰. Balkanlar'da ve Ortadoğu'da SSCB'nin giderek güçlenmesi, ABD'yi tedirgin etti. Hem İran'ın petrol rezervleri hem de Balkanların Ege ve Akdeniz için önemi ABD'yi bir an önce hamle yapmaya zorladı. ABD, 1946 yılında SSCB'ye karşı tavrını değiştirerek 1991 yılına kadar sürecek Soğuk Savaş sürecini başlattı³¹. ABD, Akdeniz'de ve Balkanlar'da Sovyet yayılmacılığını durdurmak ve komünizmin Avrupa'ya yayılmasının önüne geçmek için Türkiye ve Yunanistan'ı kendisine müttefik olarak seçmiştir³². Bu süreç, 1946 Nisan'ında Missouri zırhlısının Türkiye ve Yunanistan'a olan ziyareti ve Akdeniz'deki gövde gösterisiyle başlar. ABD'nin 1945 yılına göre Yakın ve Ortadoğu'daki politikasını değiştirmesinde Türk Dışişlerinin de katkısı vardır. Dışişleri yetkileri sık sık Wilson'la görüşerek özellikle Boğazlar sorunuyla ilgili Türk tezlerini Büyükelçiye aktarır³³. Türk diplomatlar, özellikle Türkiye'nin Akdeniz ve Ortadoğu için jeopolitik önemine vurgu yaparak ABD'nin dış politikasını değiştirmesinde etkili olur.

1946'da ABD'nin Türkiye ile yaklaşması Missouri ile sınırlı kalmadı. Sovyetlerin 8 Ağustos ve 24 Eylül'de Boğazlar rejiminin Sovyetler lehine yeniden düzenlemesiyle ilgili Türkiye'ye verdiği notalara ABD karşı çıkarak Türkiye'yi destekledi³⁴. ABD'nin Yakın ve Ortadoğu'daki çıkarları için 1946 yılında Türkiye ve Yunanistan'a olan ilgisi bir yıl sonra Truman Doktrini ile ete kemiğe büründü.

²⁸Gürün, *Dış*, s. 221-224.

²⁹ Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1961, s. 70-71. Gürün, *Dış*, s. 306-307.

³⁰Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 276. Ülman, a. g. e. , s. 73.

³¹ Oral Sander, *Türk -Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s. 9. Kaan Kutlu Ataç, "70. Yılında Truman Doktrini: Türkiye ve Soğuk Savaş", *Ortadoğu Etütleri (2016)*, Volume 8, No 1, s. 110-111.

³² İsmail Köse, "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (2019)*, C 74, No 4, s. 1134.

³³ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s. 295.

³⁴ Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri 1920-1953*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 306-307. Erkin, a. g. e. , s. 297-310. Karakaş, a. g. e. , s. 240-245.

Truman, Cumhuriyet'in ilanının 25 yılı nedeniyle Ankara Radyosu için hazırladığı konuşmasında Truman Doktrini'nden şu şekilde bahseder: “*Türkiyenin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü Birleşik Amerikanın ve bütün hürriyetsever milletlerin güvenliği bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir. Türkiye ve Yunanistana yapılan yardımın genişletilmesini, Birleşmiş Milletler Anayasasının maksad ve prensibine uygun olarak, 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresine tavsiye ettim. Amerikan Kongresi tarafından ikibuçuk ay sonra tasvibedilmiş olan, bir yıl daha, yani 1949 Haziranı sonuna kadar uzatılmıştır.*”³⁵ ABD, ilerleyen yıllarda Türkiye ve Yunanistan'la olan müttefikliğini her iki ülkenin de Marshall Planı'na³⁶ ve NATO'ya³⁷ alınmasıyla pekiştirdi.

1.2 SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE'NİN EKONOMİK DURUMU

1.2.1 2. Dünya Savaşı'nın Yarattığı Ekonomik Tahribat

Savaş tehlikesi nedeniyle, 1936'da Mustafa Kemal Atatürk döneminde hazırlanan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı önce 1938'de 4 yıllık olarak revize edildi. Savaş başlamadan kısa bir süre sonra ise plan rafa kaldırılarak İktisadi Savunma Planı hazırlandı³⁸. 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında sadece bakır, demir ve krom gibi madencilik tesislerinin yapımı tamamlanabilmiştir³⁹. 6 yıl süren 2. Dünya Savaşı'ndan uzak kalmayı başarabilen Türkiye, savaşın yıkıcı etkilerinden kaçamadı. Bunun en başında ise ekonomi gelir. Her an savaşa girebiliriz tedirginliğiyle üretici nüfusun önemli bir kısmı silah altına alındı. Türk ordusunun mevcudu savaş döneminde yaklaşık 1.300.000 kişiye ulaştı⁴⁰. Bu durumun yanı sıra askeri harcamaların artması, dış ticaretin azalması ve bunun sonucunda fiyatların yükselmesi, istifçilik ve karaborsanın yaygınlaşması Hükûmet'in yeni yaptırımlar uygulamasına neden oldu. Hükûmet, 1940 yılında çıkarılan Millî Koruma Kanunu ile fiyat artışlarının önüne geçmeye çalıştı⁴¹. Hükûmet'in ve belediyelerin belirlediği

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 101-624-13, Tarih: 12.03.1947.

³⁶ Karakaş, a. g. e. , s. 321. Erhan, a. g. m. , s. 539.

³⁷ Karakaş, a. g. e. , s. 383. Erhan, a. g. m. , s. 548-550.

³⁸ Tokgöz, a. g. e., s. 78.

³⁹ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1986, s. 267.

⁴⁰ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 659. Barış Borlat, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Seferberlik”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi* (2014), S 23, s. 153.

⁴¹ TBMM'deki görüşmelerde İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan'ın kanunun nasıl uygulanacağı ve bu uygulamaya nasıl bir zihniyetin hâkim olacağı yönündeki sorusunu Başbakan Refik Saydam şu şekilde cevaplar: “...*Hâkim olacak zihniyet nedir, dediler; Bunu bilhassa çok mühim gördüm. Vatandaşın mümkün olduğu kadar normal hayatını örselemeyecek şekilde olmasına dikkat etmek*”

fiyatlara uymayanlar cezalandırıldı. Bu kanun kapsamında başta ekmek olmak üzere temel ihtiyaç maddeleri karneye bağlandı⁴². Hükûmet'in bir diğer tedbiri ise yeni vergileri yürürlüğe koymak oldu. Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi, bu dönemin en çok tartışılan konularının başında gelir. 1942'de kabul edilen Varlık Vergisi ile savaş döneminde zenginleştiği düşünülen tüccarlardan bir kereye mahsus vergi toplanması kararlaştırıldı. Fakat verginin genellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde azınlıklardan toplanması büyük tartışma yarattı⁴³. 1943'te çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi, belli başlı tarım ürünleri üzerinden aynî olarak toplandığı için Aşar Vergisi'ne benzetilir ve köylülerin büyük tepkisini çekti⁴⁴. Bu iki vergi sayesinde Hükûmet, savaş dönemi harcamaları nedeniyle meydana gelen bütçe açığının %45'ini kapattı⁴⁵. Hükûmet ayrıca bu dönemde para da bastı. 1938'de tedavüldeki para 219 milyon Türk lirasından, 1944'te 994 milyon Türk lirasına çıktı⁴⁶.

Savaş döneminde Türkiye'nin gayrisafî millî hasılası, sanayi ve tarım üretimi düştü⁴⁷. Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için dokuma ve demir-çelik sanayisi dışında sanayi yatırımları durma noktasına geldi. Savaş döneminde sanayi üretimi yaklaşık %2,5'te kaldı⁴⁸. 1939'da 6,9 olan büyüme hızı savaş döneminde (1942 yılı hariç) eksiye düştü ve 1945 yılına gelindiğinde -15'e kadar geriledi⁴⁹.

bizim için bir vazifedir. Ve yine iş sahibi vatandaşların normal sâylerini ve kazançlarını mümkün olduğu kadar tahdid etmeyecek şekilde olmasına Hükûmetiniz gayret edecektir.” T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C 8, İçtima: 1, 87. İnikad, 18.01.1940, s. 139-140.

⁴² *Millî Koruma Kanunu*, T.C. Resmî Gazete, 26 Kânunisani 1940, S 4417. Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 90. “Ekmek İşinde Karne Tatbik Edilecek”, *Ulus*, 20 İllkânun 1941, s. 1.

⁴³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, 1908-2005, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 85. Nevin Coşar, “Varlık Vergisi Konusunda Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (2003), C 58, S 2, s. 16-17. Gürbüz Arslan, “Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması, Uygulanması ve Sonuçları”, *Tarih Dergisi* (2015), S 61, s. 135-136.

⁴⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 197.

⁴⁵ İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s. 63.

⁴⁶ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 307.

⁴⁷ Boratav, a. g. e., s. 86.

⁴⁸ Cem, a. g. e., s. 308.

⁴⁹ Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 116.

1.2.2 Devletçilikten Kopuş (1946-1950)

Savaş sonrası yeni dünya düzenine bağlı olarak Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşın ABD ile yakınlaşması, ekonomide de devletçiliğin terk edilmesine neden oldu. Türk ekonomisinin dışa bağımlılığının temelleri bu dönemde atıldı⁵⁰.

Türkiye'de ilk çok partili genel seçim olma özelliğine sahip 1946 seçimleri sonrasında temmuz ayında kurulan Recep Peker Hükûmeti, ilk iş olarak ağustos ayında ithalat üzerindeki kısıtlamaların kaldırılacağını duyurdu⁵¹. Peker Hükûmeti'nin 2. kritik hamlesi ise 7 Eylül'de geldi. Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu⁵² yapılarak savaş döneminde değerlenen Türk lirasının değeri 83 sentten, 36 sentte düşürüldü⁵³. Bu kararın en önemli nedeni ise Türkiye'nin uluslararası finans kuruluşlarına üyelik sürecidir. 1944 yılının Temmuz ayında ABD'nin Bretton Woods kentinde toplanan Para ve Finans Konferansı'na, Türkiye dâhil 44 ülke katılır. Konferans'ta, savaş sonrası uluslararası para sisteminin ilkeleri görüşülür. Konferans'ta alınan kararlar sonucunda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulması kararlaştırılır. 27 Aralık 1945'te kurulan IMF, fona üye ülkelerin %10'a kadar fondan bağımsız devalüasyon yapmalarına izin verir. Türkiye, IMF'ye üye olmadan önce ihracatını artırmak için büyük bir devalüasyon yapmak ister⁵⁴. Fakat devalüasyon aracılığıyla ihracatı artırma planı tutmaz. 1947 yılında ihracatta sadece %5'lik bir artış olurken kısıtlamaların kaldırılmasıyla ithalat,

⁵⁰ Boratav, a. g. e., s. 94.

⁵¹ Tezel, a. g. e., s. 160. Peker Hükûmetinin programında bu konuyla ilgili şu vaatler yer alır: "...Döviz takatimizin müsaid olduğu ölçü içinde, ihtiyaç derecesine ve ehemmiyetine göre ithalatı kolaylaştıracağız... Dış ticaret politikamızın hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine katılmaktır." "Programın Metni", *Ulus*, 15 Ağustos 1946, s. 2.

⁵²"Devalüasyon: Bir ülkenin ulusal parasının yabancı ülkelerin ulusal paraları karşısında değişim değerinin (parite) idari bir kararla düşürülmesi işlevi." Mahfi Eğilmez, *Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008*, s. 172.

⁵³ Yenal, a. g. e., s. 93.

⁵⁴ Parasız, a. g. e., s. 67-68. Zeynep Erdiç, "Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand -By Anlaşması", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Ağustos-2007), S 18. 1933 yılında bütçede denklik sağlanmış, 1934 ve 1935 yıllarında bütçe açığı, 1936, 1937 ve 1938 yıllarında ise bütçe fazlası vardır. 1930 yılında ihracat oranları ithalat oranlarını yakalamış ve 1938 yılına kadar ihracat, ithalattan fazla olmuştur. İstiklâl Yaşar Vural, "Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Nisan 2008), S 20, s. 99-100.

%100'den daha fazla bir artış gösterdi. Bunun sonucunda da Türkiye 1930'lu yıllardan beri ilk kez bütçe açığı verdi⁵⁵.

Türkiye 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası'na üye olarak yönünü devletçi ekonomiden tamamen liberal ekonomiye kaydırды⁵⁶. Aynı yıl bu uluslararası kuruluşlara üye olmasının yanı sıra ABD'den dış yardım da alındı. Bu süreç, ABD Başkanı Harry Truman'ın 12 Mart 1947'de yaptığı ve tarihe Truman Doktrini olarak geçen ünlü konuşmasıyla başladı. Başkan Truman, konuşmasında 30 Haziran 1948'e kadar Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolar yardımda bulunulacağını, iki ülkenin kalkınması ve iki ülkeye yapılacak yardımların denetlenmesi için sivil ve askeri uzmanların gönderileceğini açıkladı⁵⁷. Doktrinin en önemli amacı Balkanlar ve Akdeniz'de Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemektir⁵⁸. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson ABD Temsilciler Meclisi'nde doktrinle ilgili şunları söyler: "... Yunanistan ve Türkiye'nin, özgürlük ilkelerini sıkı sıkıya bağladıkları A.B.D'den yardım gördükleri zaman bunun moralleri ve iç gelişmeleri üzerindeki etkisini bir düşünün. Türkiye ve Yunanistan'da elde edilecek sonucun Boğazlardan Çin Denizi'ne kadar olan geniş bölgede büyük bir ilgi ile izleneceğini söylemek çok abartılı olmaz."⁵⁹ Fakat Truman ve Acheson'un aksini düşünen Amerikalılar da vardı. Hem ABD Kongresi ve hem de Kongre dışında, Türkiye ve Yunanistan'da demokratik rejimlerin olmadığını ve Türkiye'nin savaş sırasında müttefiklere gerekli desteği sağlamadığını iddia ederek doktrine karşı çıkanlar oldu. 2 ay süren tartışmalar neticesinde önce 22 Nisan 1947'de Senato'da sonra da 9 Mayıs'ta Kongre'de Truman'ın teklifi oy çokluğuyla kabul edildi⁶⁰.

Truman Doktrini doğrultusunda Türkiye'ye gelen ABD'li heyetle 12 Temmuz 1947'de Ankara'da yardım anlaşması imzalandı⁶¹. Bu anlaşma kapsamında ABD,

⁵⁵Erdoğan Alkin, "Dış Ekonomik İlişkiler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Ed. Memduh Yaşa, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s. 341. Parasız, a. g. e., s. 71.

⁵⁶ Boratav, a. g. e., s. 100.

⁵⁷Karakaş, a. g. e., s. 274. "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Yapılması İçin M. Truman 400 Milyon Dolar İstedi", *Ulus*, 13 Mart 1947, s. 1.

⁵⁸ Çoşkun Topal, "Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2013), S 6, s. 116-117.

⁵⁹ Sander, a. g. e., s. 16-17.

⁶⁰ Mahmut Akkor, "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı", *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* (2017), S 2, s. 7-9.

⁶¹ "Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma" ismiyle TBMM 1 Eylül 1947'de kabul edile yardım anlaşması Resmî gazetede 5 Eylül 1947'de yayımlanır. *Türkiye Hükûmeti ile Amerika Birleşik Devleti Hükûmeti arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da imzalanan*

Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım etti⁶². Yardımın yaklaşık olarak yarısı Kara Kuvvetlerinde, diğer yarısı ise Deniz ve Hava Kuvvetlerinde, mühimmat temininde ve otoyolların geliştirilmesinde kullanıldı. Ayrıca yardım kapsamında Türkiye'ye askeri araç ve malzemeler gönderildi. Bu gönderilen araç ve malzemeler bedelsiz olarak gönderilse de araç ve malzemelerin bakım onarımı ve yedek parçalar için bütçeden yıllık 400 milyon lira ayrıldı⁶³.

SSCB'ye karşı ABD tarafından oluşturulan ekonomi politikaları Truman Doktrini ile sınırlı kalmadı. 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, savaş nedeniyle Avrupa'da meydana gelen ekonomik ve sosyal tahribatın telafi edilmesi için ABD'nin öncülüğünde Avrupalı devletlerin bir araya gelmesini ister. Marshall'ın çağrısı üzerine 12 Temmuz 1947'de Avrupa Kalkınma Planı'nı görüşmek üzere Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 16 ülke, Paris'te bir araya geldi. Paris'teki toplantının sonucunda hazırlanan kalkınma planına göre savaşta zarar gören Avrupa ülkelerine yardım yapılmasına karar verilir. Yardımın en önemli amacı, savaşın Avrupa'da yarattığı tahribat nedeniyle güçlenen komünizmin daha fazla yayılmadan önünü kesmekti⁶⁴. ABD'li uzmanlar, Marshall Yardımları olarak bilinen bu yardım paketine savaşa katılmadığı için Türkiye'nin dâhil edilmesine karşı çıktı. Hükûmet'in ve ABD Ankara Büyükelçisi'nin girişimleri neticesinde Türkiye'nin de pakete dâhil edilmesine karar verildi. 4 Temmuz 1948'de Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması'yla Türkiye Marshall Yardımlarından yararlanmaya başladı. 1948-1952 yılları arasında toplam 352 milyon dolar yardım yapılır. ABD'li uzmanların yönlendirmesiyle bu paranın büyük çoğunluğu tarım alanında ve kara yolu yapımında kullanıldı⁶⁵. Truman Doktrininde olduğu gibi Marshall Yardımlarında da tarım makinelerinin yedek parçaları ve demir yolu yerine kara

<<Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma>>nın onanmasına dair Kanun, T.C. Resmî Gazete, 5 Eylül 1947, S 6699.

⁶² Yunanistan'ın aktif olarak 2.Dünya Savaşı'na katılması ve akabinde Yunanistan'dan iç savaşın yeniden çıkması gibi nedenlerle Truman Doktrini kapsamında yapılan yardımların 300 milyon doları Yunanistan'a, 100 milyon doları ise Türkiye'ye yapılmıştır. Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Haziran 2019)*, C 12, S 21, s. 388.

⁶³ Erhan, a. g. m, s. 534-536. Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (2004), C 5, S 2, s. 218-219.

⁶⁴ Cemil Koçak, *CHP İktidarının Sonu Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 54.

⁶⁵ Erhan, a. g. m., s. 538-542. Mehmet Gönübol, A. Haluk Ülman, a. g. m., s. 219-22.

yollarına önem verilmesi nedeniyle ithal kara yolu araçları, yardımların uzun vadede Türk ekonomisinin aleyhine işlenmesine neden oldu⁶⁶.

Truman Doktrini ve Marshall Yardımlarının etkileri, Peker Hükûmeti'nden sonra kurulan hükûmetlerin programlarında açıkça görülür. Peker'in istifası sonrasında Başbakan olan Hasan Saka, 10 Ekim 1947'de TBMM'de okuduğu Hükûmet programında, yabancı sermayeye geniş yer ayrılacağını, yabancı sermayenin teşvik edileceğini ayrıca yabancı uzmanlardan da en geniş ölçüde istifade edileceğini söyledi⁶⁷. 1949'da Hasan Saka'nın yerine Başbakan olan Şemsettin Günaltay da 24 Ocak'ta okuduğu Hükûmet programında, ABD'nin ekonomik yardımlarından gereği gibi faydalanabilmeye, azami derecede dikkat gösterileceğini belirtti. Günaltay, bu yardımlar sayesinde ekonomik kalkınmanın gerçekleştirileceğini ve üretimin de arttırılacağını söyledi⁶⁸. 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na üye olan Türkiye, ABD dışında bu teşkilatın ekonomik programı aracılığıyla İngiltere (23 milyon dolar), Çekoslovakya (5 milyon dolar) ve Avusturya'dan (3 milyon dolar) da borç aldı⁶⁹. Türkiye'nin savaş sonrası yaşadığı ekonomik dönüşümü Korkut Boratav: *"... on altı yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde arttırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başladığı; dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapı"* olarak tanımlar⁷⁰.

Amerikan yardımlarını yönlendirmek için Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlar çeşitli raporlar hazırlayarak Türk ekonomisini, ABD çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırmak istemiştir. Bu raporlardan ilki, 1948 yılında Türkiye'ye gelen ABD Federal Karayolları Dairesi Genel Müdür Yardımcısı Hilts'in başkanlık ettiği heyetin hazırladığı rapordur. Hilts Raporu'nda, Türkiye'nin ulaşım alanında yatırımlarının demir yollarından kara yollarına kaydırılması ve yapılacak yeni kara yollarının Amerikalı müteahhitler tarafından yapılması istenir. Hilts Raporu doğrultusunda 1950 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü kurulur ve Marshall Yardımları

⁶⁶ Karakaş, a. g. e., s. 336.

⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 6, Toplantı: 1, 85. Birleşim, 13.10.1947, s. 674.

⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 15, Toplantı: 3, 36. Birleşim, 13.10.1947, s. 164.

⁶⁹ Tezel, a. g. e., s. 196.

⁷⁰ Boratav, a. g. e., s. 94.

çerçevesinde gönderilen iş makineleriyle kara yolu yapımına ağırlık verilir⁷¹. Hilt Raporunu, 1950 yılında yayımlanan Thornburg Raporu takip eder. Rapor, Amerikalı bir petrol şirketinde mühendis olarak çalışan Max Weston Thornburg başkanlığında Türkiye'ye gelen Amerikalı bir heyet tarafından hazırlanır. Raporda devletçi ekonomik model eleştirilir ve Türkiye'nin liberal ekonomiye geçmesi istenir. Ağır sanayi hamlelerinden vazgeçilmesi ve bunun yerine tarımsal üretime ağırlık verilerek tüketim mallarına yönelik sanayi tesislerinin kurulması istenir. Ağır sanayi tesislerinde üretilen makine ve teçhizatın Amerika'dan daha ucuza ithal edilebileceği iddia edilir. Thornburg Raporu'nda da kara yolu yatırımlarına öncelik verilmesi tavsiye edilir⁷². Çok partili hayata geçişte hazırlanan son rapor ise Dünya Bankası'nın Türkiye'ye 1950 seçimlerinden sonra gönderdiği heyet tarafından hazırlanan Barker Raporu'dur. Rapor heyetin Amerikalı başkanı James M. Barker ismiyle anılır. Thornburg Raporu'yla benzer bir içeriğe sahiptir. Barker Raporu'nda da ağır sanayi yerine tarıma önem verilmesi ve tarıma dayalı sanayi dallarının kurulması istenir. Raporda uçak motoru fabrikasına karşı çıkılması ise dikkat çekicidir. Ayrıca madenlerin özelleştirilmesi de istenir⁷³. Thornburg ve Barker Raporları, DP iktidarının da ekonomi politikalarını etkiledi. CHP iktidarının son yılında olduğu gibi DP döneminde de demir yolları yerine kara yolu yatırımlarına ağırlık verildi⁷⁴. 1952 yılında THK Uçak ve Motor fabrikaları, Makine Kimya Endüstrisi Kurumuna devredilir ve traktör fabrikasına dönüştürüldü⁷⁵. 1954 yılında ise çıkarılan Petrol Kanunu aracılığıyla yabancı petrol şirketlerine, Türkiye'de petrol arama ve var olan petrol yataklarını geliştirme izni verildi⁷⁶.

1930'lu yıllardan itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün uyguladığı devletçi ekonomik model ve planı kalkınma hamleleri, 2. Dünya Savaşı nedeniyle devam ettirilemedi. Büyük ekonomik zorluklarla geçen savaş yıllarının ardından ortaya çıkan yeni dünya düzeni ve Soğuk Savaş ise bambaşka bir ekonomik modele

⁷¹ Murat Yıldız, "1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri", *Turkish Studies*, Volume 12/31, p. 310-311.

⁷² Metin Kopar, "ABD'nin Türkiye Üzerine Projeksiyonu: Thornburg Raporu (1949-1950), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2018), C 11, S 36, s. 310-311.

⁷³ Sami Güven, *1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s. 107-117.

⁷⁴ Güven, a. g. e., s. 123-124.

⁷⁵ Osman Yalçın, "*Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*" (Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 208.

⁷⁶ Uğur Mumcu, *Bir Pulsuz Dilekçe*, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 17.

geçilmesine neden oldu. Bu dönemde ABD'nin yanında yer alan Türkiye, çok partili hayata geçiş döneminde ekonomisini de kendisine sunulan reçetelere göre yeniden yapılandırdı.

1.3 SAVAŞ SONRASI İÇ POLİTİKADA YAŞANAN GELİŞMELER

1.3.1 Çok Partili Hayata Geçiş Süreci

2. Dünya Savaş'ında Almanya ve İtalya gibi antidemokratik rejimlerin çökmesi ve 1945 yılında Avrupa'da esen özgürlük rüzgârları Türkiye'yi de etkiledi. Cumhurbaşkanı İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı ünlü konuşmayla çok partili siyasi hayata geçiş için ilk adımı attı: “*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.*”⁷⁷. Cumhurbaşkanı İnönü, bu konuşmasını, BM'nin kurulmasıyla sonuçlanan San Francisco Konferansı sürerken yapar. İnönü'nün bu konuşmasından kısa bir süre önce Dışişleri Bakanı ve San Francisco'daki Türk heyetinin başkanı Hasan Saka da Reuters Haber Ajansı'na konuyla ilgili kritik bir demeç verir. Saka, Türkiye'nin en ileri demokrat anayasalarla mukayese edilebilecek bir anayasaya sahip olduğunu ve her türlü demokrat tezahürün savaştan sonra Türkiye'de gelişeceğini söyledi⁷⁸. Dışişleri Bakanı Saka'yla birlikte konferansta Türk heyeti içerisinde yer alan Feridun Cemal Erkin, İnönü'nün kendisinden konferansta gelebilecek olası sorulara, Türkiye'nin gelecek dönemde çok partili hayata geçeceği cevabını vermesini istediği söyler. Türkiye, Sovyet tehlikesi karşısında San Francisco'yu kendisine bir fırsat olarak görür ve Batı Bloku'nda yer almak istediği için konferans süresince demokrasi vurgusu yapar. Konferansa veya BM'ye katılmak için çok partili sisteme sahip olmak bir ön koşul değildi. Türkiye'nin San Francisco'daki demokrasi vurgusu, SSCB'ye karşı bir destek arayışıdır⁷⁹.

Dış politikadaki olayların yanı sıra iç politikadaki gelişmeler de Türkiye'nin çok partili hayata geçmesine etki etti. Özellikle savaş dönemindeki uygulamalar ve yaşanan ekonomik sıkıntılar CHP'yi bir hayli yıprattı. Kıtık ve hayat pahalılığının yanı sıra Millî Koruma Kanunu, Varlık ve Topak Mahsulleri Vergileri gibi savaş

⁷⁷ “Millî Şefimiz Dün Türk Gençliğine Hitap Etti”, *Ulus*, 19 Mayıs 1945, s. 1.

⁷⁸ “San Francisco'da Türkiye”, *Ulus*, 16 Mayıs 1945, s. 1.

⁷⁹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Savaşın İçinden Geleceğe Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 299. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 228-229.

döneminin olağanüstü uygulamaları, kırsalda ve şehirlerde memurdan işçiye, tüccardan çiftçiye, hemen hemen her kesimde büyük bir hoşnutsuzluk yarattı⁸⁰.

TBMM’de 1945 yılının Mayıs ayında yaşanan tartışmalar, çok partili hayata geçilmesi ve DP’nin kuruluşu için bir milat oldu. Bu tartışmalardan ilki, 14 Mayıs 1945’te TBMM genel kuruluna gelen, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun görüşülmesi esnasında yaşandı. Kanunun amacı, topraksız veya az topraklı köylülere toprak dağıtılmasıdır. Kanun, Hükûmet’e hazine arazilerinin yetersiz olduğu yerlerde 50 dönüme kadar kamulaştırma yetkisi verir. Kamulaştırmalar, arazilerin güncel değeri üzerinden değil arazi vergisi matrahları üzerinden yapılacaktır. Kanun, DP’nin kurucuları arasında yer alacak Adnan Menderes, Emin Sazak ve Refik Koraltan tarafından şiddetle eleştirildi⁸¹. Koraltan’ın TBMM’de Kanun üzerine söylediği sözleri, DP’nin kurucu kadrosunun itirazlarını özetler niteliktedir: “... Arkadaşlar, bu tasarının ruhu Ali’nin malını alıp Veli’ye vermektedir. Bir vatandaş babasından ve ecdadından kalan bir mülkü şahsi emekleriyle de artırdıktan sonra büyük bir gayret ve fedakârlıkla ve yıllar boyunca işlemiş, ilerletmiş ve böylece çocuklarına ve yuvasına, dolayısıyla içinde yaşadığı camiaya faydalı olmuş. Günün birinde bu adamın mülkünün bir kısmını elinden alıyorsunuz, yani hazıra konuyorsunuz.”⁸² Tartışmaların sonucunda Kanun, 11 Haziran’da 345 milletvekilinin oyuyla TBMM’de kabul edildi. Fakat aralarından Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Emin Sazak ve Refik Koraltan’ın yer aldığı 104 milletvekili oylamaya katılmadı⁸³.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’dan sonraki dönemde ikinci büyük tartışma bütçe görüşmeleri sırasında yaşandı. DP’nin kurucu kadroları bütçe açığı, hayat pahalılığı, devlet borçları, dar gelirliler, memurların kötüleşen ekonomik durumları ve vergi sistemi gibi konularda hazırlanan bütçeyi eleştirdi. 29 Mayıs’ta TBMM’de yapılan bütçe oylamasında Bayar, Menderes, Koraltan, Köprülü ve Sazak bütçeye hayır oyu verdi⁸⁴. Menderes’in bütçe konuşmasının son bölümünde liberalizme atıfta bulunduğu sözleri, gelecekte DP’nin izleyeceği ekonomi politikaları hakkında ipucu verir. Menderes bütçe açığından, devlet borçlarından, vergi veriminin

⁸⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 446-447. Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 20.

⁸¹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 26. Erol Yüksel, *Millî Mücadele’den 27 Mayıs’a Bir Siyasetçi: Refik Koraltan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. 143-145.

⁸² *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VII, C 17, Toplantı: 2, 54. Birleşim, 14.05.1945, s. 70.

⁸³ Yüksel, a. g. e., s. 148.

⁸⁴ Eroğul, a. g. e., s. 25-26.

düşmesinden, hayat pahalılığı ve enflasyondan bahsettikten sonra şunları söyler: “... dünyada yeni açılmakta olan safhanın icaplarına ve gerçeklerine uyarak yepyeni bir zihniyetle hareket olunduğu takdirde hiç te müsait olmıyan bu durum düzeleceği gibi kalkınmamızın bütün alanlarında devamlı ve müddetli plânlarımızın başarı ile tahakkukunu görmek te mümkün olabilecektir.⁸⁵”

1945 Mayıs’ında TBMM’deki tartışmalar ve karşı çıkışlar sonucunda CHP içerisinde belirginleşen muhalefet grubu “Dörtlü Takrir” ile ete kemiğe büründü. 7 Haziran 1945 tarihinde CHP meclis grubuna Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü tarafından verilen bu takrirden, Cumhurbaşkanı İnönü’nün 19 Mayıs konuşmasına ve savaş sonrası dünyadaki demokratik gelişmelere vurgu yapılarak Türkiye’de de yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerinin geliştirilmesi ve Hükûmet’in meclis tarafından denetlenmesi istenir⁸⁶. Demokrat Parti’nin kuruluş sürecinde bir manifesto sayılabilecek bu takririn reddedilmesiyle⁸⁷ muhaliflerin CHP’den kopuş süreci başladı. 26 Haziran’da San Francisco’da imzalanan BM Anayasası’nın TBMM’de onaylanması görüşülürken Menderes de söz alarak dörtlü takriri tamamlayıcı nitelikte bir konuşma yaptı. Menderes, 1924 Anayasası’nın millî hâkimiyet esasına dayandığı için BM Anayasası’yla tamamen uyumlu olduğunu belirterek şu tespiti yapar: “... kabul etmekte bulunduğumuz Milletlerarası Anayasa ile kendi Anayasamızın dışında veya onun ruhuna aykırı bir taahhüt altına giriyor değiliz. Ancak olsa olsa fiili durum ile yazılı Anayasamız arasındaki bazı ahenksizliklerin bertaraf edilmesi lüzumu hâsıl olabilir ki, bu da esasen Ana Kanunumuzun milletimize karşı taahhüt etmiş olduğu hususların kemaliyle yerine getirilmesi demektir⁸⁸. DP’nin kurucu kadroları taktik olarak savaş döneminin ekonomik sıkıntıları üzerinden tek parti yönetimini eleştirerek kamuoyunun desteğini almaya çalışırken savaş sonrası yeni dünya düzenine vurgu yaparak da Hükûmet’i çok partili hayata geçişe zorlar.

CHP içerisinde yaşanan bu muhalif hareket parti kurma çalışmalarını sürdürürken savaş sonrası ilk muhalefet partisi Nuri Demirağ tarafından kurulan Millî Kalkınma Partisi oldu. Demirağ, 7 Temmuz’da parti kurmak için İçişleri

⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C 17, Toplantı: 2, 58. Birleşim, 21.05.1945, s. 230.

⁸⁶ Cemil Koçak, *İkinci Parti Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 314-316. Karpat, a. g. e., s. 233. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 126.

⁸⁷ “Dört İmza ile Verilen Bir Önerge Oy Birliğiyle Reddedildi”, *Ulus*, 13 Haziran 1945. “Tüzükte Değişiklik Yapılması Önergesi Reddolundu”, *Akşam*, 13 Haziran 1945.

⁸⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C 19, Toplantı: 2, 90. Birleşim, 15.08.1945, s. 171.

Bakanlığına dilekçe verdi. Demirağ'ın dilekçesi 18 Temmuz'da kabul edildi⁸⁹. Devletçilikten vazgeçilerek liberal bir ekonomiye geçilmesi, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, Ayan Meclisinin kurulması, seçimlerin tek dereceli olması, zorunlu askerliğin kaldırılması, eğitimin millî ve ahlaki esaslara göre yeniden düzenlenmesi MKP'nin gerçekleştirmek istediği hedefler arasında yer alır⁹⁰. Aynı zamanda zengin bir sanayici olan Demirağ'ın Üsküdar'daki Kanarya Köşkü'nde gazetecilere sık sık kuzu ziyafeti vermesi, partisinin adının kısa sürede "Kuzu Partisi" olarak anılmasına neden oldu⁹¹. MKP, kamuoyunda beklediği ilgiyi göremedi ve CHP karşısında ciddi bir muhalefet hareketine dönüşemedi⁹². Partinin TBMM dışında örgütlenmesi, kurucuları arasında ülke çapında şöhrete sahip siyasetçi veya asker kökenli kişilerin bulunmaması, Demirağ'ın geçmişte siyasi bir tecrübesinin olmaması bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir.

Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'deki açılış konuşmasında Türkiye'nin demokrasi alanındaki tek eksikliğini, Hükûmeti'n karşısında bir partinin bulunmaması olarak açıklar⁹³. İnönü, yaptığı bu açıklamayla Demirağ'ın partisini yok sayarak aslında DP'nin kurucu kadrolarına da bir mesaj gönderir. Demokrat Parti'nin kurulması için resmî adımlar 1945 yılının son aylarında atıldı. 25 Eylül'de Menderes ve Köprülü, 27 Kasım'da Koraltan CHP'den ihraç edildi. Celal Bayar da 2 Aralık 1945'te CHP'den istifa etti⁹⁴. İnönü, 4 Aralık'ta Bayar'ı yemeğe davet ederek yeni kurulacak partiyle ilgili Bayar'la görüştü⁹⁵. Bayar, İnönü'ye yeni kurulacak partinin programını anlatarak laiklik, dış politika ve eğitim gibi konularda güvence verdi⁹⁶.

⁸⁹ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 14.

⁹⁰ Ercan Haytoğlu, "1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Millî Kalkınma Partisi", *Türkler Ansiklopedisi*, C 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 784. Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 489-490.

⁹¹ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 70.

⁹² Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 58.

⁹³ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, a. g. e., s. 15.

⁹⁴ Aydemir, a. g. e., s. 127.

⁹⁵ Eroğul, a. g. e., s. 29.

⁹⁶ Timur, a. g. e., s. 16. Yaşar Özüçetin, "Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 770.

7 Ocak 1946'ta Demokrat Parti resmen kuruldu⁹⁷. Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü'nün önderliğinde kurulan yeni partinin başkanı Celal Bayar oldu⁹⁸. Bayar, Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda CHP'nin karşısında gerçek bir muhalefet partisi olarak yer alacaklarını, ortada bir danışıklı dövüşün olamadığını söyler. DP, kuruluşundan iktidara gelene kadar bu konuda hassas davranır. Örneğin; kuruluş aşamasında parti için düşünülen "Demokrat Halk Partisi" ismi, CHP'yi çağrıştırdığı için "Demokrat Parti" olarak revize edildi⁹⁹. DP programında özellikle ekonomi ve siyasi alanlarda, liberalizm vurgusu ön plana çıkar. Seçimlerin tek dereceli olmasını, seçimlerde gizli oy ilkesinin benimsenmesini, insan haklarına aykırı mevzuatların kaldırılmasını ister. İktisadi hayatta özel teşebbüsün ve sermayenin esas kabul edileceği belirtilir. Özel teşebbüsün ve sermayenin güven içerisinde olması için devletin iktisadi etkinliğinin sınırlandırılması gerektiğine vurgu yapılır. SSCB'nin Türkiye'den istekleri ve buna bağlı olarak iç politikada ortaya çıkan antikomünizm propagandası DP programını da etkiler: "*Memleketimizin istiklâlini veya toprak bütünlüğünü bozmayı, yurddaş ana haklarını kayıtlamayı gaye edinen veya memleket dışındaki siyasî teşekküllere bağlı olan siyasî cemiyet ve partilerin kanun dışı sayılmasını isteriz*"¹⁰⁰.

1945-1950 yılları arasında MKP ve DP'nin dışında toplamda 23 yeni parti kuruldu. Dış politikadaki gelişmelerin de etkisiyle yeni kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi sosyalist partiler kısa sürede kapatıldı¹⁰¹.

1.3.2 1946-1950 Yılları Arası Çok Partili Hayat

21 Temmuz 1946 yılında yapılan ve DP'nin yoğun itirazlarına ve pek çok tartışmaya neden olan seçimlerin neticesinde çok partili bir TBMM ile iç politikada yepyeni bir döneme girildi¹⁰². DP, seçimlerde kendi listesinden bağımsız aday olan

⁹⁷ "Demokrat Partisi Dün Resmen Teessüs Etti", *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1946, s. 1.

⁹⁸ "Demokrat Partisi", *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1946, s. 1.

⁹⁹ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, 1972, s. 87.

¹⁰⁰ "Yeni Partinin Programı", *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1946, s. 2.

¹⁰¹ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 288.

¹⁰² Hilmi Uran, *Meşrutiyet Tek Parti Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 366. Öymen, *Bir Dönem*, s. 534.

milletvekilleriyle birlikte toplamda 65 sandalye elde etti. MKP ise seçimlerde bir varlık gösteremedi¹⁰³.

Seçimlerden sonra DP, TBMM’de ilk iş olarak seçim sonuçlarına itiraz etti (36 ildeki seçim sonuçlarına ve 27 milletvekilliğine itiraz edilir.) DP milletvekilleri, İnönü yeniden cumhurbaşkanı seçildiğinde onu alkışlamak için ayağa kalkmadı ve yeni kurulan Recep Peker Hükûmeti’ne güvenoyu vermedi¹⁰⁴. 7 Ağustos 1946 yılında kurulan 15.Hükûmet’te, Şükrü Saraçoğlu’nun yerine beklenmedik bir şekilde başbakanlık görevini Recep Peker üstlendi¹⁰⁵. Peker görevde kaldığı 13 ay boyunca DP’liler ile anlaşamadı. Peker döneminde TBMM, başta psikopat krizi¹⁰⁶ olmak üzere pek çok sert tartışmaya tanık olur. Metin Toker, İnönü’nün Peker’i başbakanlığa getirmesiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “...Sanırım ki İnönü’nün gözü Recep Peker’deydi. Onun kendisi için bir uysal başbakan olmayacağını biliyordu ama, aklındaki tatlı sert politika bakımından bu eski kurmay subay biçilmiş kaftandı. Tabiatı, temayülleri, zihniyeti ve alışkanlıkları itibarıyla Peker uygulanacak politikanın sertliğini temsil edecekti. Tatlılığı Cumhurbaşkanına kalacaktı. Bu da onun, düşündüğü hakemlik görevini kolaylaştıracaktı.¹⁰⁷”. Toker’in de dediği gibi İnönü, yeni dönemde çok partili hayatın Türkiye’de yerleşmesi için hakem rolü üstlenir. Bunun en güzel örneklerinden biri 12 Temmuz Beyannamesi’dir. 1946 yılının son günlerinde TBMM’de yaşanan psikopat krizinden sonra Şubat 1947’de gerçekleştirilen muhtarlık seçimlerindeki usulsüzlük iddialarına tepki gösteren DP, nisan ayında İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir ve Kastamonu’da yapılacak ara seçimlere girmeme kararı aldı. DP’nin seçimleri boykot etmesi üzerine Başbakan Peker’in Ege gezisinde İstiklal Mahkemeleri’ne atıfta bulunması, CHP ve DP arasındaki gerginliği had safhaya çıkardı¹⁰⁸. Bunun üzerine İnönü, Bayar ve Başbakan Recep Peker ile görüşerek CHP ve DP arasında hakem rolü üstlendi. İnönü, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkinin sağlam temeller üzerine oturması için

¹⁰³ 21 Temmuz 1946 seçimleri milletvekili dağılımı şu şekildedir: CHP: 397, DP: 61, DP listesinden seçilen bağımsızlar: 4, Bağımsızlar:3. https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf. Erişim Tarihi: 19.03.2020.

¹⁰⁴ Eroğul, a. g. e., s. 37-38.

¹⁰⁵ Uran, a. g. e., s. 368.

¹⁰⁶ 18 Aralık 1946’da TBMM’de yeni yılın bütçesi görüşürken Menderes, bütçeye yönelik sert eleştiriler yöneltir. Başbakan Peker, Menderes’e cevap verirken, Menderes’in sesinde psikopat bir ruhun ifadesini gördüğünü söyler. Bunun üzerine DP’liler, TBMM’yi topluca terk eder. Cumhurbaşkanı İnönü’nün araya girip her iki tarafla görüşmesi üzerine, kriz 27 Aralık’ta sona erer. Öymen, *Bir Dönem*, s. 560.

¹⁰⁷ Toker, a. g. e., s. 133.

¹⁰⁸ Atıl Cem Çiçek, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Garanti Belgesi: 12 Temmuz Beyannamesi’nin Söylem Analizi, *Current Research in Social Sciences* (2018), C 4, S 2, s.88.

şunları söyler: “... Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka birşey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır.¹⁰⁹” Cumhurbaşkanı İnönü’nün açıklaması, 12 Temmuz 1947’de gazetelerde yayımlandı ve demokrasi tarihimize 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçti. Eylül ayında muhalefete karşı sert bir politika yürüten Peker, başbakanlıktan istifa etti. Peker’e göre daha ılımlı bir politikacı olan Hasan Saka’nın başbakanlığa getirilmesi, beyannamenin sadece teoride kalmayacağını ispatıdır¹¹⁰.

12 Temmuz Beyannamesi, iktidar-muhalefet ilişkilerinin düzenlenmesi açısından bir dönüm noktası olsa da DP içerisinde büyük tartışmalara ve bölünmeye yol açtı. Mareşal Fevzi Çakmak ve Kenan Öner’in etrafından toplanan DP içerisindeki muhalif grup, 12 Temmuz Beyannamesi’ne tepki gösterdi. Muhalifler, DP’nin iktidar karşısında daha sert bir politika yürütmesini ister. 12 Temmuz Beyannamesi, Bayar’ın bir geri adımı olarak değerlendirilir. Muhalif grup, DP’den ayrılarak 1948’de Mareşal Çakmak’ın onursal başkanlığında Millet Partisi’ni kurdu¹¹¹. DP içerisinde meydana gelen bölünme ve MP’nin kuruluşu DP’nin iktidara karşı tutumunun giderek sertleşmesine neden olur. 12 Temmuz Beyannamesi ile sağlanan uzlaşma sona erer ve CHP-DP arasında gerginlik tekrar tırmanır. Bu durumun sonucu olarak DP, 17 Ekim 1948’de yapılan ara seçimlere yine katılmadı¹¹².

20 Haziran 1949’da toplanan DP’nin ikinci kongresinde, demokrasi tarihimize “Millî Husumet Andı” olarak geçen bazı kararlar alınır. Kongrede, 1950 seçimleri için çıkarılması planlanan yeni seçim kanunu tartışılırken 1950 seçimlerinin de 1946 seçimleri gibi tartışmalı geçmesi hâlinde ne yapılması gerektiği gündeme gelir. Böyle bir durumda seçimde usulsüzlük yapanların “*Millî vicdanın iradesi olan millet husumetine*” maruz kalacağı ve halkın direnme hakkını kullanması gerektiği dile getirilir¹¹³.

1949 yılında istifa eden Hasan Saka’nın yerine başbakanlığa getirilen Şemsettin Günaltay, DP Kongresi’yle ilgili 28 Haziran’da bir beyanname yayımlar.

109 “İnönü’nün Beyanâtı”, Ulus, 12 Temmuz 1947, s. 1.

110 Cezmi Eraslan, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (1998), C 6, S 22, s. 147.

111 Yeşil, a. g. e., s. 124-129.

112 Eroğul, a. g. e., s. 69-70.

113 Turan, a. g. e., s. 303.

Beyannamede: “Genç demokrasimizi kökleştirmeyi kendisi için tarihî bir vazife bilen Hükûmet siyasî teşekküllerin tethiş usulleriyle vatandaş vicdanlarına tahakküm etmelerine asla müsaade etmeyecektir” ifadeleriyle Millî Husumet Andı’na tepki gösterilir. 1950 seçimlerinin iyi hazırlanmış bir kanunla tam bir serbestlikle yapılacağı da garantisini verir¹¹⁴. CHP’nin tepkisi sadece bu beyannameyle sınırlı kalmaz. DP’nin Yargıtay kararıyla kapatılması da gündeme gelir¹¹⁵. Fakat 12 Temmuz Beyannamesi’nde olduğu gibi Cumhurbaşkanı İnönü’nü yine çok partili hayattan yana tavrını ortaya koyar. Cumhurbaşkanı İnönü de 2 Kasım 1949’da TBMM’de yaptığı meclis açılış konuşmasında Millî Husumet Andını eleştirir ve 12 Temmuz Beyannamesi’ni hatırlar. Ayrıca İnönü, demokratik rejimin muhalefetin güven içerisinde çalışmasına bağlı olduğunu bunun için de iktidarın gayret ve tahammül göstermesi gerektiğini söyler¹¹⁶.

1949 yılının son günlerinde TBMM’ye gelen yeni Seçim Kanunu, tartışmaların ardından CHP ve DP’lilerin 342 evet oyuyla 16 Şubat 1950’de kabul edildi. 11 MP’li milletvekili ise yeni Seçim Kanunu’nun aleyhinde oy kullandı. Kabul edilen kanuna göre seçimlerin yargı denetiminde yapılması için üyeleri Yargıtay ve Danıştay’dan seçilecek olan Yüksek Seçim Kurulu kuruldu. Seçime katılacak tüm partiler, radyo aracılığıyla görüşlerini halka açıklama hakkı elde etti. Ayrıca milletvekillerinin en fazla iki ayrı yerde aday olabilmesi ve seçimlerde çoğunluk sisteminin uygulanması da yeni kanunda yer aldı¹¹⁷.

14 Mayıs 1950’de yapılacak genel seçimler için MP’nin seçim beyannamesi 9 Nisan’da yayımlandı. Beyannamede şeffik yönetiminin tamamen ortadan kaldırılacağı, devletçiliğe son verilerek girişimciliğin serbest bırakılacağı, köylülerin refaha kavuşturulacağı ve işçilere grev hakkı tanınacağı gibi vaatler vardı¹¹⁸. CHP’nin seçim beyannamesi 27 Nisan’da yayımlandı. Beyannamede elektrik ve suyun ucuzlatılacağı, elektrik santrallerinin yapılacağı, fiyat istikrarının sağlanacağı, radyonun yaygınlaştırılacağı, mesken sorununun çözüleceği, ziraat aletlerinin çoğaltılacağı, topraksız köylülere toprak dağıtımının hızlandırılacağı gibi vaatler yer

¹¹⁴ “Hükûmetimiz Dün Akşam Bir Tebliğ Yayınladı”, *Ulus*, 28 Haziran 1949, s. 1.

¹¹⁵ Yeşil, a. g. e., s. 145-146.

¹¹⁶ “İnönü’nün Meclis Açılış Nutku”, *Ulus*, 2 Kasım 1949, s. 1.

¹¹⁷ Turan, a. g. e., s. 304. Hakkı Uyar, “1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 22-24 Ekim 2008.

¹¹⁸ Turan, a. g. e., s. 307.

aldı. Ayrıca CHP, yeni dönemde ikinci meclis yani senatonun kurulacağını da vaat etti. DP'nin seçim beyannamesi ise 8 Mayıs'ta yayımlandı. Beynamede; iş hayatındaki bürokratik sınırlamaların kaldırılacağı, özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin teşvik edileceği, vergilerin azaltılacağı gibi vaatlerin yanı sıra “*millete mâl olmuş inkılapların korunacağı*” gibi dikkat çekici ve tartışma yaratan bir vaat de yer aldı. DP'liler seçim meydanlarında ve radyodaki propaganda konuşmalarında, serbest piyasa ekonomisine vurgu yaptı. CHP ve DP beyannamelerindeki ortak nokta, dış politikada Batı Bloku'yla ilişkilerin geliştirilmesi¹¹⁹.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde, DP, büyük zafer elde etti. CHP, %39,6 oy oranıyla 69 milletvekili kazanırken DP, %55,2 oy oranıyla 416 milletvekili kazanarak tek başına iktidara geldi. MP ise %4,6 oy oranıyla sadece 1 milletvekilini TBMM'ye gönderdi¹²⁰. 22 Mayıs'ta Celal Bayar, DP milletvekillerinin oylarıyla cumhurbaşkanı, Refik Koraltan ise TBMM Başkanı seçildi. Aynı gün Bayar, Menderes'i başbakan olarak yeni hükûmeti kurmakla görevlendirdi. Başbakan Menderes'in kurduğu DP Hükûmeti, 2 Haziran'da TBMM'de güvenoyu olarak göreve başladı¹²¹.

¹¹⁹ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (2007), S 17, s. 67-72. Koçak, *CHP*, s. 408-416. Tevfik Çavdar, *Küresel Kapitalizm Girdabında Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 90-91.

¹²⁰ https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonucdari/secim3_tr.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2020.

¹²¹ Eroğul, a. g. e., s. 98-99.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE TOPLUMSAL OLAYLAR (1945-1950)

2. 1. TAN MATBAASI BASKINI

2.1.1 Tan Gazetesi

Tan gazetesi 1926 yılında Milliyet adıyla yayın hayatına başladı. 1928 yılında İş Bankası, gazetenin hisselerinin %20'sini satın aldı. Banka, gazeteye destek olacak kampanyalar yapsa da gazete istenilen başarıyı sağlayamayınca önce gazetenin ismi 1935 yılında Tan olarak değiştirildi sonra da gazete İş Bankası tarafından 1936 yılında Mehmet Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Ahmet Emin Yalman ve Rıfat Yalman'ın ortak olduğu Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi'ne satıldı¹²². Bu sayede Türk basın tarihine damga vuracak “Tan-Serteller” birlikteliği gerçekleşti. Tan gazetesi, 7 Ağustos 1938'de Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk'ün sağlığı hakkında kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi gerektiği yönünde yazdığı yazı nedeniyle Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesine¹²³ göre 3 ay süreyle kapatıldı¹²⁴. Bu gelişme üzerine Yalman gazeteden ayrıldı ve gazete tamamen Zekeriya Sertel'in denetimine geçti. Gazetenin yazar kadrosuna Sabiha Sertel'in dışında Naci Sadullah ve Türkiye solunun önemli isimlerinden Esat Adil Müstecaplıoğlu da katıldı¹²⁵.

Tan gazetesi 2. Dünya Savaşı öncesinden başlamak üzere her zaman Nazi Almanya'sına karşı bir tavır ortaya koyar. Zekeriya Sertel bu tavrı şu şekilde açıklar: “Bizim inancımız şuydu: Nazizm ve faşizm bütün dünya için olduğu gibi Türkiye için de büyük bir tehlike idi. Nazizm ve faşizm Türkiye'yi hem içinden hem de dışından yıkabilirdi. Türkiye'de bir faşist diktatoryası, içerde bütün demokratik hakları silip süpürecek, kara bir esaret dönemi açacaktı. Dış politikada da Türkiye'yi Almanya'nın arkasından tehlikeli maceralara sürükleyecekti. Bunu önlemek için faşizm ve Nazizm gerçek karakterini, amaç ve hedeflerini açıkça anlatarak kamuoyunu aydınlatmayı hedef bilmiştik.¹²⁶” Gerek savaşın başlangıcında Nazi Almanyası'nın art arda

¹²² Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim C 2 1922-1971*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997, s. 1061-1062. Hülya Öztekin, *TAN Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 129.

¹²³ 1931 Tarihli Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesi şu şekildedir: “Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı, İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir” Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları*, 1990, s. 127-128.

¹²⁴ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 84-73-9, Tarih: 07.08.1938. Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi 1938-1945*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 110. Yalman, a. g. e., s. 1085-1086.

¹²⁵ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 188.

¹²⁶ Sertel, a. g. e., s. 190-191.

zaferler kazandığı başarılı dönemde gerekse Nazilerin Sovyetler Birliği’ni işgali sırasında bu tavır değişmez. Nazilerin, 1943 yılından itibaren gerileyişiyle birlikte Serteller de Nazilere karşı eleştirilerini sertleştirdi¹²⁷. Tan gazetesinin Nazilere karşı Sovyetler lehine bir tavır alması basında polemiklere de neden olur. Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinin bazı yazarlarının Nazi Almanyası’nı destekler nitelikte yazıları, daha savaş başlamadan bu yazarlarla Sertelleri karşı karşıya getirir¹²⁸. Bu polemikler aracılığıyla da Sertellere karşı komünistlik suçlamaları başlar¹²⁹. Tan matbaası baskınından çok önce başlayan bu polemikler ve suçlamalar baskına kadar kar topu gibi giderek arttı. Tan-Serteller birlikteliğinin yanına komünizm de eklenerek Tan-Serteller-Komünistler üçlemesi ortaya çıkar. Serteller yönetimindeki Tan gazetesinin yayın politikası incelendiğinde sol düşünceye yakın olduğu açıktır. Hatta Sabiha Sertel yazılarında zaman zaman toplumsal sorunların sınıf analizine dayalı çözümlenmelerini yapar¹³⁰. Fakat gazetelerin ve gazetecilerin savundukları siyasi fikirler nedeniyle birbirlerini suçlamalarının esas nedeni 2.Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında siyasi kutuplaşmaların Türkiye’ye yansımadır.

Sabiha Sertel’in, Nazi Almanyası ve Faşizm üzerine yazdığı yazılar Hükûmet’in izlediği denge politikasında “dengesizlik” yarattı. Bu nedenle 1941 yılında Tan gazetesi kısa süreliğine kapatıldı. Ahmet Emin Yalman’ın araya girmesiyle Sabiha Sertel’in yazı yazmaması şartıyla gazete yeniden açıldı¹³¹. Sabiha Sertel yeniden Tan gazetesinde yazmaya başladı. Sabiha Sertel’in yazıları 1942’de Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 2 ay süreyle tekrar yasaklandı¹³². Tan gazetesi de Türkiye’nin

¹²⁷ Sezen Kılıç, *Türk Basını’nda Hitler Almanyası (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 288-289. Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 163-164.

¹²⁸ Kılıç, a. g. e. , s. 143-146. Nilgün Gürkan, *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın 1945-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 51. Peyami Şafa Cumhuriyet gazetesinde Sabiha Sertel’e “Bolşevik Dudusu” diye hakaret eder. Bunun üzerine Sabiha Sertel Cumhuriyet gazetesinde aleyhine dava açar ve mahkeme davanın sonucunda Cumhuriyet gazetesinin Sabiha Sertel’e 150 lira tazminat ödemesine karar verir. Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 209.

¹²⁹ “Meselenin dış yüzü de iç yüzü de Nürnberg Kongresi’nde Herr Goebbeis’in bizim memlekette faşist cereyanının yürüdüğünü söylemesi, bizi faşist devletlerin kuyruğuna bağlamasıdır. Biz bunu mevzubahis ettik, gürültüyü nedense Cumhuriyet gazetesi kopardı... Faşizm aleyhine yazı yazmak neden komünizm oluyormuş? İngiltere, Amerika, Fransa komünist devletler midir? “Sabiha Sertel, “Meselenin İç Yüzü”, Tan, 21 İlkteşrin (Ekim) 1937, s. 5.

¹³⁰ Gökçen Başaran İnce, *Erken Cumhuriyet Basınında Üç Portre Nadir Nadi Ahmet Emin Yalman Sabiha Zekeriya (Sertel)*, Üç Fikir Tercüman-ı Ahval’in 150. Yılında İstanbul’da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu, 21-22 Ekim 2010, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Emirler Matbaası, s. 185.

¹³¹ Sabiha Sertel, a. g. e. , s. 220-223. Öztekin, a. g. e. , s. 121.

¹³² Koçak, *İkinci*, s. 674.

2.Dünya Savaşı'ndaki son hamlelerini yapacağı 12 Ağustos 1944– 24 Mart 1945 tarihleri arası Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile kapalı kaldı¹³³. Bunun en önemli nedeni ise Tan gazetesi ve Sertellerin Hükûmet'e muhalefeti, savaşın sonuna doğru giderek arttırmasıdır¹³⁴. Sertellerin başlıca eleştirileri Almanların başarısızlıklarına rağmen tarafsızlık politikasının devam ettirilmesi ve savaşın yarattığı ekonomik problemlerdir¹³⁵. Hükûmet, dış politikada kritik kararların alındığı ve savaşın kaderinin kesin olarak çizildiği bu dönemde basında etkili bir muhalefetin olmaması gerektiğini düşünür.

Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Ziyad Ebüzziya kapalı olan gazetelerinin tekrar yayın hayatına başlaması için Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir telgraf çeker¹³⁶. Tan gazetesi 24 Mart'ta tekrar yayın hayatına başladı. Gazete, 24 Mart- 4 Aralık tarihleri arası son kez Serteller yönetiminde yayımlandı.

2.1.2 Tan Matbaası Baskının Nedenleri

Baskının iki temel nedeni vardır: Savaşın son yılları ve savaş sonrasında Tan'ın Hükûmet'e yönelik muhalefetini sertleştirilmesi ve savaş sonrası bozulan Türkiye-SSCB ilişkileridir. 6 yıl süren savaş döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar, savaşın sonlarına doğru iyice gün yüzüne çıkar. Tan ve Serteller de savaşın son yıllarında karaborsacılığın, hayat pahalılığı ve zamların altını çizerek ekonominin kötü yönetildiğini söyler¹³⁷. Fakat savaşa bağlı olarak ortaya çıkan bu manzara halkın hissettiği ve herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Tan'ı esas olarak hedef haline getiren olay ise Sertellerin çok partili hayata geçişte kurulacak yeni bir partiyle mevcut Hükûmet'i değiştirerek sol fikirlere dayanan yeni bir Hükûmet kurma

¹³³ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 106-58-15, Tarih: 12.08.1944. Yine aynı tarihlerde Vatan ve Tasvir-i Efkâr gazeteleri de kapatılır. Koçak, *İkinci.*, s. 137-140.

¹³⁴ Gürkan, a. g. e. , s. 53. Ali Ulvi Özdemir, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2012), S 49, s. 198.

¹³⁵ Zekeriya Sertel, "Yarıncı Dünya Dünyanın Gidişini Anlamak İçin Harpten Önceki Dünya Görüşümüzü Değiştirmeliyiz", *Tan*, 14 Ağustos 1943, s. 1. Zekeriya Sertel, "Şehrimizdeki Karne Suistimali", *Tan*, 28 Senteşrin (Kasım) 1943, s. 1. Sabiha Z. Sertel, "Demokraside Halkın Murakabesi Şarttır", *Tan*, 28 Senteşrin (Kasım) 1943, s. 1.

¹³⁶ "Bakanlar Kurulu kararıyla gazetelerimizin muvakkat kaydıyla kapatıldığı tarihten beri altı ve yedi ay geçmiştir. Tatil müddetinin bu derece uzamış bulunması uzun senelerin emeğiyle kurulmuş bulunan müesseselerimizi büyük bir sıkıntı ve ıstıraba uğratmaktadır. Siz yüce ve sayın devlet reisimiz bu halle ilgilenmenizi ve bize destek olmanızı en derin saygı sevgilerimizle dileriz. Vatan: Ahmet Emin Yalman Tan- Zekeriya Sertel Tasviri Efkâr- Ziyad Ebüzziya." BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 85-562-9, Tarih: 20.03.1945.

¹³⁷ Öztekin, a. g. e., s. 289-299. Özdemir, a. g. m. s. 208.

girişimleri olur¹³⁸. Bu istek Balkanlar'da komünist rejimlerin kurulduğu ve Türkiye-SSCB ilişkilerinin bozulduğu bir döneme denk gelir.

Serteller, Celal Bayar ve Adnan Menderes'le İstanbul ve Ankara'da yeni kurulacak partiyle ilgili görüşmeler yapmıştır¹³⁹. Hatta bu görüşmeler Hükûmet'in de dikkatini çeker. İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na gönderilen bir yazıdan bu toplantıların takip edildiği anlaşılır. “Birkaç günden beri bazı gazeteler tarafından kurulacağı haber verilen Demokrat partisi hakkında şu malumatı aldık: Bu partinin müteşebbis ve kurucularının son haftalar içinde (Tan) matbaasında sürekli toplantılar yaparak partinin program ve esaslarını hazırladıkları ve bu toplantıda Dr. Tevfik Rüştü Aras, Dr. Adnan Adıvar, M. Zekeriya, Sabiha Zekeriya Sertel, Sadrettin Celal, Esat Adil ile isimleri öğrenilememiş olan bazı zevatın iştirak ettikleri haber verilmektedir. Dörtbeş gün evvelki toplantıdan sonra bu zatların Tan matbaasından otomobillere binerek Park Oteline gittikleri ve birlikte yemek yedikleri bildirilmektedir.¹⁴⁰” Tan gazetesindeki bu toplantılardan birinde Tevfik Rüştü Aras ile Zekeriya Sertel kurulacak yeni partinin ana ilkelerini kararlaştırır. Yeni kurulacak parti burjuva demokratik hak ve özgürlüklerini savunacak, ekonomik alanda devletçi olacaktı. Ayrıca bu partinin dış politikasının temelini SSCB dostluğu oluşturacaktı¹⁴¹.

1945 yılının son aylarında gelişmeler hızlandı. Önce 25 Eylül'de Menderes ve Köprülü sonra 27 Kasım'da Koraltan CHP'den ihraç edildi. Celal Bayar da 2 Aralık 1945'te CHP'den istifa etti¹⁴². Bu dönemde Tan ve Serteller de Hükûmet'e karşı muhalefetin dozunu en üst seviyeye çıkardı. 29 Ekim'de Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle yazılan yazılarda, Sabiha Sertel'e göre CHP, inkılapçı özelliğini zamanla kaybetmiş bir partidir¹⁴³. Zekeriya Sertel'e göre ise halkın söz, fikir ve seçim hürriyeti elinden alınmış ve memleketin idaresi tek bir partiye ve o partinin şefine

¹³⁸ Ali Ulvi Özdemir, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet İle İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2014), S 55, s. 205.

¹³⁹ Sabiha Sertel, a. g. e., s. 261. Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 225-226. Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hür Yayın ve Ticaret, İstanbul, 1977, s. 74. Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 278-279. Mehmet Ali Aybar, *TİP Tarihi 1*, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s. 29. Müzehher Va-Nu, *Bir Dönemin Tanıklığı, Sosyal Yayınlar*, İstanbul, 1997, s. 64-65.

¹⁴⁰ BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 79-524-18, Tarih: 04.06.1945.

¹⁴¹ Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 224.

¹⁴² Aydemir, a. g. e., s. 127.

¹⁴³ “Halk Partisi gerek sağından gerek solunda hiçbir partiye, mürteci olmadığı halde liberal demokrat hiçbir fikir hareketine ve halkın kendini temsil etmesine imkan vermediği için inkılapçı mahiyetini kaybetmiştir.” Sabiha Sertel, “Cumhuriyet İnkılabı”, Tan, 29 Ekim 1945, s. 1.

bırakılmıştır¹⁴⁴. Aynı gün gazetenin manşetindeki fotoğraf da dikkat çekicidir. Cumhurbaşkanı İnönü, Cumhuriyet Bayramı'nın kutlandığı, Atatürk'ü merkeze alan fotoğraf karesinin dışındadır¹⁴⁵.

Yaklaşık bir ay sonra ise Zekeriya Sertel fikir hürriyeti ve Matbuat Kanunu'nun değiştirilmesi hakkında yazdığı “*Bu Hükûmetin Bu İşini Yapamayacağı Besbelli*” başlıklı yazısında mevcut Hükûmet ve Meclis'in memlekette gerekli demokratik gelişmeleri gerçekleştiremeyeceğini söyler: “... Hükûmet totaliter zihniyetini değiştirmemiştir ve değiştirmeye de muktedir değildir, totaliter bir zihniyetle kurulan, tenkidi günah sayan, kendi umumi siyasetini mukaddes ve dokunulmaz telakki eden bir Hükûmetten başka bir şey beklenemez. Biz bugünkü Hükûmetin ve hatta bugünkü meclisin, memleketin demokratik inkişafı için icap eden tedbirleri alamayacağını yazdığımız zaman, Hükûmet ağzıyla konuşan gazeteler bize hücum etmişlerdi. Hükûmet Matbuat Kanununun ellinci maddesinde bu yolda bir değişiklik istemekle adeta bizim davamızı teyit etmek ve Hükûmetçi gazetelerin iddialarında aldandıklarını ispat etmek istemiştir.¹⁴⁶” Bu yazıdan sadece iki gün sonra yine Zekeriya Sertel “*Demokrasi İnkılabını CHP Yapamaz*” başlıklı yazısında mevcut Hükûmet değişse bile CHP içerisinden çıkacak başka bir Hükûmetin de CHP'nin mevcut parti programı nedeniyle gerekli demokratik adımları atamayacağını belirtir¹⁴⁷. Bu yazının devamı niteliğinde olan 23 Kasım tarihli yazısında da TBMM üyelerinin CHP'li olması nedeniyle mevcut Meclis'ten de demokratik gelişmeler konusunda umudunun olmadığını yazar. Bu yazıda diğer bir dikkat çekici ayrıntı Zekeriya Sertel, TBMM'nin mevcut yapısını eleştirirken bu duruma örnek olarak dörtlü takririn reddedilmesini gösterir. Bayar, Menderes ve Köprülü'nün demokratik girişimlerinin meclis tarafından engellediğini belirtir¹⁴⁸.

Adı konmamış bu birliktelik 1945 yılının sonuna doğru resmen gün yüzüne çıktı. Yeni kurulacak parti için bir yayın organına ihtiyaç duyulur. Tan gazetesinin bu iş için uygun olmayacağı düşünülür ve yeni bir derginin çıkarılmasına karar verilir. Bu derginin çıkarılması için Serteller, Ankara'da yeni parti kurucuları ile bir toplantı yapar. Celal Bayar ve Adnan Menderes başta olmak üzere yeni kurulacak partide yer alacak isimler bu dergi için yazı yazma sözü verir. Hatta Celal Bayar bu dergiye desteklemek amacıyla bu dergiye beş bin lira vermeyi teklif etse de bu teklif derginin

¹⁴⁴ M. Zekeriya Sertel, “Cumhuriyet 23'üncü Yılına Girerken”, *Tan*, 29 Ekim 1945, s. 1.

¹⁴⁵ EK-1

¹⁴⁶ M. Zekeriya Sertel, “Bu Hükûmetin Bu İşini Yapamayacağı Besbelli”, *Tan*, 20 Kasım 1945, s. 1.

¹⁴⁷ M. Zekeriya Sertel, “Demokrasi İnkılabını C.H.P. Yapamaz”, *Tan*, 22 Kasım 1945, s. 1.

¹⁴⁸ M. Zekeriya Sertel, “Bugünkü Meclisten de Bir şey Bekleyemeyiz”, *Tan*, 23 Kasım 1945, s. 1.

bağımsızlığını zedeler endişesiyle Serteller tarafından reddedilir. Yeni çıkacak bu derginin isminin Görüşler olması kararlaştırılır. Görüşler, Sabiha Sertel'in Tan gazetesinde yazılarını yazdığı köşenin adıdır.¹⁴⁹

Görüşler dergisinin 1 Aralık 1945'te çıkacağı ilan edilir. Dergi İstanbul'da 29 Kasım'da, Ankara'da ise 30 Kasım'da bayilerdeki yerini alır¹⁵⁰. Derginin kapağında "Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Vadedenler" başlığı altında sırasıyla Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Cami Baykurt ve Sabiha Sertel'in isimleri yer alır¹⁵¹. Başlığın üst tarafında ise bu altı kişinin fotoğrafları vardır. Derginin kapağında kolunda "Görüşler" yazan bir el bir perdeyi aralamakta ve o perdenin altından ise "Suistimal", "İhtikar"¹⁵² ve "Faşizm" yazan korkmuş üç kişi karikatürize edilmektedir¹⁵³. Dergide sırasıyla M. Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Tevfik Rüştü Aras, Sabiha Sertel, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Adnan Cemgil, Behice Boran, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in yazıları yer alır.

Sabiha Sertel, 28 Kasım'da Ankara'ya gelerek Bayar, Menderes ve Köprülü ile dergi ve derginin 1. sayısı hakkında konuşur. Menderes, Sabiha Sertel'e yeni kurulacak parti hakkında yoğun bir çalışma yürüttüklerini ve bu yüzden 1. sayıya yazı gönderemediklerini söyler. Sabiha Sertel, Ankara'dan trenle ayrılırken garda kendisini uğurlamak için gelen Menderes'ten derginin ikinci sayısı için yazı gönderme sözünü alır¹⁵⁴. Dergide, M. Zekeriya Sertel, "Haftanın Görüşleri" başlıklı yazısında Matbuat Kanunu'nu eleştirir, böyle bir kanunun ancak Nazi Almanyası'nda olabileceğini söyler ve kaldırılmasını ister. Yazısının devamında da bütün kanunların ruhuna işlemiş olan otoriter zihniyetin değişmesi gerektiğini

¹⁴⁹ Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 227-228. Sabiha Sertel, a. g. e., s. 288.

¹⁵⁰ Sabiha Sertel, a. g. e., s. 300. "Celal Bayar ve Arkadaşları Görüşler Mecmuası Neşriyatından Müteessir", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 2.

¹⁵¹ Bu isimlerin dışında kalan isimler ise şunlardır: M. Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Niyazi Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, E. A. Müstecaplıoğlu, Muvaffak Şeref, Dr. Sabire Dosdoğru, Dr. Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin. *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 1.

¹⁵² "Vurgunculuk" Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu Matbaası, Ankara, 1978, s. 501.

¹⁵³ EK-2.

¹⁵⁴ Sabiha Sertel, a. g. e., s. 296-300. Ankara'daki bu görüşmeye tanıklık eden dönemin Tan gazetesi muhabiri Emin Karakuş yaşananları şu şekilde aktarır: "Görüşler dergisi çıkmadan birkaç gün önce Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ile birlikte Ankara'ya gelmiş, Bayar ve arkadaşlarıyla bu dergiye yazı yazmak konusunda yaptıkları konuşmada ben de bulunmuştum. Serteller, İstanbul'a dönerken, Adnan Menderes, istasyona kadar gelerek kendilerini uğurlamıştı. Trenin penceresinden Sabiha Sertel bana; "Karakuş yazıları alıp göndermekte acele et" diye ricada bulunuyor, Adnan Menderes de; "Merak etmeyin hanımefendi, yazılar arka arkaya gönderilecektir" diyordu." Karakuş, a. g. e., s. 97-98.

belirterek bir an evvel serbest seçimlere gidilmesini ister. Savaşın sonra dünyanın sol fikirlere doğru kaydığının ve çeşitli ülkelerde sol-sosyalist hükûmetlerin kurulduğunun altının çizilmesini¹⁵⁵. Sabiha Sertel'in yazısı ise eşine göre daha radikaldir. "Zincirli Hürriyet" isimli yazısında şunları yazar: "Hür insanlar cemiyetinin en büyük şiarı geniş halk kütlesinin menfaati için icap ederse şahsi hürriyetini, icap ederse şahsi menfaatini feda etmektir... Hürriyet her vatandaşın malıdır. Ancak kütlesinin menfaati ile mukayettir."¹⁵⁶ derginin en son sayfasında ise karikatürlerle gazeteciler Hüseyin Cahit Yalçın, Nadir Nadi ve Peyami Safa eleştirilir¹⁵⁷.

Görüşler dergisi beklenildiği gibi büyük bir ilgi ile karşılanır ve derginin birinci baskısı kısa süre içerisinde tükenir¹⁵⁸. Fakat derginin içeriği Bayar ve arkadaşları arasında rahatsızlığa neden olur. Çünkü dergiyi eline alan okuyucular, sol-sosyalist bir dergi ve bu derginin kapağında yeni kurulacak partinin kurucularının isim ve fotoğraflarını görür. Bayar, işin sonunun nereye gideceğini kısa sürede kestirerek hemen 1 Aralık'ta Vatan gazetesine bir demeç verir. "Celal Bayar ve Arkadaşları Görüşler Mecmuası Neşriyatından Müteessir" başlığıyla verilen haberde Bayar, Kemalizm'den başka hiçbir ideoloji ile ilgisinin olmadığını ve dergiye yazı vaat etmediğini, sadece beyanat verebileceğini söylediğini anlatır. Yine bu haberde Köprülü ve Menderes de dergiye yazı vaat etmediklerini söyler¹⁵⁹. Bayar'ın bu hamlesinin haklılığı birkaç gün içerisinde ortaya çıkar. Kısa süre içinde büyük bir etki yapan dergiyle ilgili pek çok farklı söylenti ortaya çıkar. Bunların içerisinde en ilginç ise ünlü tasarımcı İhap Hulusi tarafından derginin kapağı için tasarlanan Görüşler yazısının "G" harfinin orağa benzetilmesidir¹⁶⁰. Bayar'ın yazı yazma vaadini tekzip etmesi ve dergi hakkında çıkan söylentiler üzerine İzmir'de derginin reklam afişleri yırtılır ve üzerine siyah boyayla "gençler okumayınız" "komünist", "komünisttir okumayınız" şeklinde

¹⁵⁵ M. Zekeriyâ Sertel, "Haftanın Görüşleri", *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 2.

¹⁵⁶ Sabiha Sertel, "Haftanın Görüşleri", *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 6.

¹⁵⁷ Derginin 7. Sayfasında ise "Faşizmin Misyonerleri No 1: Peyami Safa" başlığıyla Adnan Cemgil'in bir yazısı da yer almaktadır.

¹⁵⁸ M. Zekeriyâ Sertel, a. g. e. , s. 229. Sabiha Sertel, a. g. e. , s. 300.

¹⁵⁹ "Celal Bayar ve Arkadaşları Görüşler Mecmuası Neşriyatından Müteessir", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 1-2. Va-Nu, a. g. e. , s. 65-66.

¹⁶⁰ Sabiha Sertel, a. g. e. , s. 300. Toker, Tek, s. 79. "Sol Mecmua Hadisesinin İç Yüzü ve Elemlî Akisleri", *Vatan*, 3 Aralık 1945, s. 3. "Dün bir okuyucumuz *Görüşler* mecmuası ile birlikte idarehanemize geldi. Mecmuayı masanın üzerine yaydı. Başlığını ters çevirerek parmağını üzerine bastı. O şekildeki başlıktan ortada bir harf değil, bariz bir orak resmî kaldığını hayretle gördük. Böyle (G) harfi olmaz bu kasten böyle çizilmiştir. Dedikten sonra sordu: Ya bunun çekici nerede? Sustuk. Cevabını gene kendi verdi: Okuyunca anladım, içinde imiş." "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945, s. 1.

yazılar yazılır¹⁶¹. Basının da etkisiyle estirilen bu olumsuz hava neticesinde Serteller ve yeni parti kurucuları arasında uzun süredir var olan temas, resmî olarak gün yüzüne çıktığı an sona erer. Bayar önce Tan gazetesi ve Sertelleri kullanarak muhalif hareketin tezlerini ve sesini halka duyurur, yeni kurulacak partinin reklamını yaptırır, sonra da yeri ve zamanı gelince ustaca bir hamleyle iki grup arasındaki bağı koparır. Türkiye-SSCB ilişkilerinin bozulduğu ve gün geçtikçe kötüye gittiği bir ortamda artık bu birlikteliği uzatmanın Bayar'a ve arkadaşlarına bir yararı olmadığı açıktır.

Görüşler dergisine verilen tepki ve basında yaratılan anti-komünist havayla birlikte aslında Tan Matbaası Baskını'na doğru geri sayım başlar. Tan gazetesini Sertellerle birlikte satın alan ve çok partili hayata geçiş döneminde yeni kurulacak partiyi destekleyen Ahmet Emin Yalman ve Vatan gazetesi bile Görüşler dergisi ve Sertellere karşı bir tavır alır¹⁶². Diğer gazeteler ise ayağa kalkar ve Görüşler dergisi ve Serteller çok sert eleştirilir. Tasvir'e göre, "kızıl renkli mecmuanın programı" yalan ve bozgunculuktur.¹⁶³ Akşam ise Türkiye'deki demokratik ortamı ve siyasi hakları beğenmeyen Serteller ve dergi yazarlarına kinayeli bir şekilde gönderme yapar: *Bir de Sovyet Rusya cennetine gidin de hürriyeti saadeti görün...(!)*¹⁶⁴ Cumhuriyet: "Demokrasi isteriz, hürriyet isteriz! Feryatlarından sonra istenilen demokrasi ile hürriyetin ne olduğu artık iyice meydana çıktı. Bu demokrasi, komünist demokrasisi, bu hürriyet, kızıl hürriyettir. Orak-çekice tapanlar, artık maskelerini yüzlerinden çıkarıp atmışlardır."¹⁶⁵ Bu tepkiler arasında en dikkat çekici olanı ve baskınla özdeşleşen ise Namık Kemal takma adıyla Hüseyin Cahit Yalçın¹⁶⁶ tarafından Tanin'de yazılan "Kalkın Ey Ehli Vatan! Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" yazısıdır. Yalçın yazısında, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ve boğazlarda üs talebini hatırlatarak, Görüşler dergisi ve Yeni Dünya gazetesini¹⁶⁷ Sovyetlerin Türkiye'deki "beşinci kol"¹⁶⁸ faaliyeti olarak tanımlar. Yalçın, bu tanımlamasına kanıt göstermek için Sabiha Sertel'in Görüşler dergisindeki Zincirli Hürriyet yazısından

¹⁶¹ "Sol Mecmua Hadisesinin İç Yüzü ve Elemlî Akisleri", *Vatan*, 3 Aralık 1945, s. 3. "İzmir'deki Gençler Görüşler Mecmuasının Afişlerini Yırttı", *Tasvir*, 3 Aralık 1945, s. 1. "İzmir'de Yırtılan Afişler Hakkında Soruşturma Başlatıldı", *Ulus*, 4 Aralık 1945, s. 3.

¹⁶² Ahmet Emin Yalman, "Sertellerin İkinci Bir Gafı", *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 1.

¹⁶³ *Tasvir*, 2 Aralık 1945, s. 1.

¹⁶⁴ "Kızıl Yapraklar Açarken", *Akşam*, 2 Aralık 1945, s. 1.

¹⁶⁵ "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945, s. 1.

¹⁶⁶ Koçak, *İkinci*, s. 785.

¹⁶⁷ Yeni Dünya gazetesi de Görüşler dergisi ile aynı gün yayın hayatına başlar. Cami Baykurt tarafından çıkarılan gazete sadece 1-4 Aralık günleri arası 4 sayı çıkabilir. Öztekin, a. g. e., s. 394.

¹⁶⁸ "Belirli bir saldırıyla karşı karşıya kalan bir yönetimi içerden yıkmak amacıyla cephe gerisinde girilen çeşitli yıpratma ve sabotaj eylemlerine ve bu eylemleri gerçekleştirenlere verilen ad." *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, Haz. Faruk Sönmezoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 28.

bazı alıntılar yaparak bu komünist propagandaya karşı halkı cebir ve şiddete başvurmadan söz ve yazıyla karşı propaganda yapmaya çağırır¹⁶⁹. Yalçın ve Serteller 1945 yılında çok partili hayat ve Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri gibi konularda sık sık karşı karşıya gelerek tartışırlar¹⁷⁰. Yazı, bu tartışma halkasının en son ve en sert örneğidir.

1945'in son günlerinde Görüşler dergisinin çıkmasıyla başlayan bu fırtınalı hava içerisinde bir de “*haksız kazanç*” tartışması patlak verir. Bu tartışma Sivas'ta CHP desteğiyle yayımlanan yerel gazete Ülke¹⁷¹ ile Tan arasında yaşanır. İki gazete de karşılıklı olarak birbirlerini haksız kazançla suçlar. 1 Aralık 1945'te Tan'da Zekeriya Sertel'in yazısı bu tartışmayı bir gazete polemikinin ötesine taşır. “*Millet Önünde Hesaplaşmak İstiyoruz*¹⁷²” başlıklı yazısında Sertel, 1923'ten beri kazançları belli olan pek çok kimsenin zamanla kazançlarıyla ters orantıda büyük servetlere sahip olduğunu iddia eder. Sertel'in yazısındaki başka bir iddiaya göre ise Hükûmet, 1938 ve 1939 yıllarında milletvekilliği yapmış kişilerin servetleriyle ilgili ayrıntılı bir araştırma yaptırır. İsviçre'de bulunan bir teşkilat aracılığıyla da yurt dışına para aktaran kişiler tespit edilir ama bu isimler kamuoyuna açıklanmaz. Sertel bütün servet sahiplerinin mal beyanında bulunmasını ve yurt dışında parası bulunan kişilerin teşhir edilmesini ister. Yazısını ise Tefik Fikret'in “*SİS*” şiirinden bir dize ile bitirir: “*Kaç nasiye*¹⁷³ vardır çıkacak, pakü dirahşah¹⁷⁴”. Bu yazının ardından tartışmaya Falih Rıfki Atay da katılarak çok sert bir karşılık verir. Ulus'taki yazısında Atay, bu ithamlarının yalan ve iftira olduğunu, Zekeriya Sertel'in komünist propaganda yapmak için bu iftiraları attığını iddia eder. Şahıs ve kurumların şerefine ait ulu orta sözlerin hesabının sorulacağını yazar ve yazısını şu sözlerle bitirir: “*Namus ve şerefe saldıranların serbest, bizzat namus ve şerefin himayesiz olduğu bir korkunç devrin, bu memleketi anarşiye boğmasına engel olmamız, demokrasi gelişiminde en fazla dikkat edeceğimiz noktalardan biridir.*¹⁷⁵”

¹⁶⁹ Namık Kemal, “Kalkın Ey Ehli Vatan! Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır”, *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1.

¹⁷⁰ Öztekin, a. g. e., s. 380-384.

¹⁷¹ Ülke gazetesi CHP'nin yayın organı olarak Halk Gazetecilik Türk Anonim Şirketi tarafından 1 Kasım 1945'ten itibaren yayımlanmaya başlar. Güney Nair, “Türk Basın Tarihinde Taşrada Yayımlanan Bir Merkez Gazetesi: Ülke”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 2017, C 2, S 4, s. 86.

¹⁷² M. Zekeriya Sertel, “Millet Önünde Hesaplaşmak İstiyoruz”, *Tan*, 1 Aralık 1945, s. 1.

¹⁷³ Nasiye: Alın. Devellioğlu, a. g. e., s. 967.

¹⁷⁴ Dirahşan: Parlak, Parlıyan. Devellioğlu, a. g. e., s. 222.

¹⁷⁵ Falih Rıfki Atay, “Çirkin Bir Taktika”, *Ulus*, 4 Aralık 1945, s. 1.

2.1.3 Tan Matbaası Baskını

Baskından bir gün önce 3 Aralık'ta İstanbul Üniversitesinde baskın için hazırlıklar başlar. Baskının örgütlenmesinde öne çıkan isim ise Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Tahsin Atakan'dır. Atakan, üniversite koridorlarına Hüseyin Cahit Yalçın'ın "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" yazısının yer aldığı Tanin gazetesini asar. Ayrıca üniversite dışından da baskının örgütlenmesini destekleyen kişiler vardır. Barış İlan Evi sahibi Yaşar Çimen, baskını örgütleyen Atakan ve diğer öğrencilerle kendi iş yerinde bir araya gelerek baskını planlar. Baskında kullanılacak çelenk ve levhalar, Çimen tarafından yaptırılır. 3 Aralık akşamı Atakan ve aynı fakülteden arkadaşı Turan Tamer, üniversite yurtlarına ve öğrenci lokallerine ertesi gün yapılacak baskını haber verir¹⁷⁶. 4 Aralık Salı günü İstanbul Üniversitesi öğrencileri Beyazıt Meydanı'nda sabah saat 9 sularında toplanmaya başlar. "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" yazısının yer aldığı Tanin'in yanı sıra aynı gün "*Bozguncu Kızillara Karşı Milleti Uyanıklığa ve Birliğe Davet Ediyoruz*" manşetiyle çıkan Tasvir gazetesi de öğrenci liderleri tarafından gösteriye katılımı artırmak için bir propaganda malzemesi olarak kullanır. Üniversite öğrencileri, Beyazıt Meydanı'ndan Cağaloğlu'na doğru yürüyüşe geçer. Öğrencilerin ellerinde komünizm karşıtı pankartlarla Atatürk ve İsmet İnönü'nün fotoğrafları olan dövizler vardır. Gösterici gençler "*kahrolsun komünistler*", "*kahrolsun Serteller*" sloganlarıyla Cağaloğlu yokuşundan geçerek Ankara Caddesi'nde bulunan Tan Matbaası'nın önüne gelir. Tan Matbaası'nın kapalı olan kepenkleri parçalanır ve 2. katın camları kırılarak içeri girilir. Göstericiler, ellerindeki demirler ve taşlarla içeride bulunan bütün matbaa araç-gereçlerini paramparça eder ve binayı da kullanılamaz hâle getirir. Hatta baskı için bekleyen kâğıt bobinleri dışarıya fırlatılır. Olayın en acı tarafı ise gazetenin ortaklarından olan Halil Lütfi Dördüncü'nün tüm bu yaşananları karşı binadan izlemesidir. Olay sırasında evlerinde olan Serteller yaşanan gelişmeleri telefonla takip eder. Tan Matbaası tamamen tahrip edildikten sonra göstericiler, Taksim'e gitmek için harekete geçer. Göstericilerin bir kısmı Galata Köprüsü'nden geçerken göstericileri engellemek için polisin emriyle köprü açılır¹⁷⁷. (Göstericilerin köprüyü geçmeleri hâlinde yönelebilecek noktalar arasında çok kritik bir adres göze çarpar: SSCB'nin İstanbul Başkonsolosluğu. SSCB ile

¹⁷⁶ BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 85-563-4, Tarih: 00.01.1946.

¹⁷⁷ Galata Köprüsü'nün açılması halkın ulaşımını da aksatmış, Eminönü'nden Karaköy'e geçmek için bekleyenler büyük bir kalabalık oluşturmuştur. *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1.

yaşanan kritik gelişmelerin de etkisiyle polis önce köprüyü açarak öğrencileri durdurmak ister. Ardından da İstiklal Caddesi'ndeki Başkonsolosluk sıkı bir şekilde güvenlik çemberine alınır ve göstericiler binaya yaklaştırılmaz.) Köprüyü geçemeyen göstericiler kayıklarla veya Atatürk Köprüsü'nü kullanarak Karaköy'e geçer. Göstericiler, Taksim Anıtı'na yürüyerek buraya çelenk bırakır. Bu esnada anıta tırmanan gençlerden biri şu kinayeli sözleri söyler: “*Biz yeni dünya istemiyoruz. Bize eski dünya yeter.*” Göstericilerin ikinci hedefi ise İstiklal Caddesi'nde bulunan Berrak Kitabevi olur. Sol görüşlü kitaplar sattığı gerekçesiyle göstericilerin hedefi olan kitabevinin camları kırılır ve içeride bulunan kitaplar göstericiler tarafından yırtılır. Üçüncü hedef ise Görüşler dergisi ile aynı gün yayın hayatına başlayan Yeni Dünya gazetesi ve La Turquie gazetelerinin basıldığı Yeni Dünya Matbaası'dır. Beyoğlu Kumbaracı Yokuşu'nda bulunan bu matbaa da aynı Tan Matbaası gibi kullanılamaz hâle gelinceye kadar tahrip edilir. Tekrar geriye Cağaloğlu'na dönmek üzere harekete geçen göstericiler, öğleden sonra Galata Köprüsü'nün tekrar kapanması üzerine Atatürk Köprüsü üzerinden Karaköy'den Eminönü'ne geçer. Göstericiler, yol üzerinde gördükleri Görüşler dergisine ait reklam afişlerini söker; boya, tebeşir ve rujlarla vitrinlere, otobüs ve tramvaylara “*kahrolsun komünistler*” “*kahrolsun Serteller*” yazar. Ayrıca, “*TAN*” ismini taşıyan dükkânların da isimleri göstericiler tarafından veya tedbir amacıyla dükkân sahipleri tarafından sökülür. Hatta Karaköy'de bulunan Tan Mezecisi dükkânın ismini değiştirmeye vakit bulamadığı için “*T*” harfini “*C*” harfiyle değiştirerek dükkânın ismini Can Mezecisi yapar. Göstericilerin Cağaloğlu'na döndüklerindeki dördüncü ve son hedefleri ise Cağaloğlu Yokuşu'nda bulunan ABC Kitabevi olur. ABC Kitabevi de Berrak Kitabevi gibi aynı nedenlerle benzer bir akıbete uğrar. Saat 14.00'e geldiğinde 5 saat içerisinde 2 matbaa ve 2 Kitabevi tamamen tahrip edildikten sonra gösteriler sona erer. Olaya ilişkin kaynaklar göstericilerin sayısını 2000 ile 20.000 arasında değişen farklı rakamlarla aktarır¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Öymen, *Bir Dönem*, s. 490-498. Orhan Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s. 30-32. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 181-184. Sabiha Sertel, a. g. e., s. 304-311. Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 229-231. Koçak, *İkinci*, s. 795. Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965, s. 172-176. *Aydın Tarihi*, Sayı: 145, Aralık 1945, s. 3-4. “Üniversite Gençlerinin Dünkü Nümayişi”, *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Gençliğin Dünkü Tezahürleri”, *Akşam*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Yüksek Tahsil Gençliğinin Heyecanı”, *Vatan*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Dünkü Nümayiş”, *Ulus*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Gençliğin Tezahürati”, *Tasvir*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Üniversite Gençliğinin Tezahürati”, *Tanin*, 5 Aralık 1945, s. 1. “Yüksek Tahsil Gençliği Dün Büyük Bir Nümayiş Yaptı”,

Gösteriler sadece matbaaların ve kitabevlerinin tahrip edildiği İstanbul şehriyle sınırlı kalmaz. İzmir ve Bursa’da da Serteller aleyhine, Tan Matbaası Baskını’nı destekleyen gösteriler düzenlenir. Yine öğrenci gençler tarafından düzenlenen gösterilerde İzmir’in Karşıyaka ilçesinde, İstanbul’da tahrip edilen yayınlar aleyhinde duvarlara beyannameler yapıştırılır. Karantina semtinde de duvarlara “Kahrolsun Serteller”, “Kahrolsun Komünistler” afişleri asılır. Yine il genelinde göstericiler tarafından Yeni Dünya gazetesine ait reklam afişleri de yırtılır. Bursa’da ise İpekçilik Enstitüsünde toplanan gençler önce bazı kitabevlerini gezerek Tan ve Yeni Dünya gazetesi ile Görüşler dergisinin buldukları sayılarını yırtar. Yine İzmir’de olduğu gibi bu yayınlara ait reklam afişleri yırtılır¹⁷⁹. Ankara Üniversitesi öğrencileri de Vatan gazetesine telgraf çekerek, İstanbul’da üniversite öğrencilerinin “kıvılcak faaliyetlere” karşı yaptıkları gösterilere aynı samimi duygularla destek verdiklerini bildirir¹⁸⁰.

2.1.4 Tan Matbaası Baskının Yankıları

Zekeriya Sertel, olay gününden önce üniversite öğrencileri tarafından kendilerine karşı yapılacak gösterilerin duyumunu aldığı için o gün eşiyile birlikte gazeteye gitmez¹⁸¹. Bu sayede Serteller, göstericilerin saldırısından kurtulur. (Tan Matbaası Baskını sırasında bazı göstericilerin ellerinde kırmızı mürekkep şişeleri bulunur. Göstericiler, Sertelleri matbaada yakalayıp bu şişeleri Sertellerin üstüne dökmeyi ve sokaklarda gezdirmeyi planlar.) Olası bir saldırı tehlikesine karşı Zekeriya-Sabiha Sertel çifti tedbir amacıyla üç günü Vâlâ Nureddin’in Kalamış’taki evinde kalır¹⁸². Olaya karışan gençlerden bazıları İstanbul Emniyet Müdürlüğüne götürülür, oradan da sorgulanmak üzere Askeri Mahkemeye sevk edilir. Halil Lütfü Dördüncü de Cumhuriyet Savcılığına başvurarak hasar tespiti ve tahkikat yapılmasını ister¹⁸³.

Son Posta, 5 Aralık 1945, s. 1. “Azıtan Tahrıkçi Yayınlar Üzerine Üniversite Gençliği Dün Büyük Gösteriler Yaptı”, *Vakit*, 5 Aralık 1945, s. 1.

¹⁷⁹ *Ayın Tarihi*, Sayı: 145, Aralık 1945, s. 4. “İzmir ve Bursa Gençleri de Dün Tezahürat Yaptılar”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1945, s. 1. “İzmir ve Bursa’da da Bazı Tezahürler Oldu”, *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1. “İzmir ve Bursa’da da Talebe Nümayişleri Oldu”, *Tasvir*, 6 Aralık 1945, s. 1. “Komünist Tahrıkları Karşısında Bursa ve İzmir Gençlerinin Gösterileri”, *Vakit*, 6 Aralık 1945, s. 1. “Bursa ve İzmir Gençleri de Dün Tezahürat Yaptılar”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1945, s. 1. “İzmir ve Bursa’da da Tezahürat Yapıldı”, *Akşam*, 6 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁰ “Ankara Üniversite Gençliğinin Gazetemize Telgrafı”, *Vatan*, 6 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸¹ Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 229.

¹⁸² Sabiha Sertel, a. g. e., s. 314-317.

¹⁸³ “İstanbul Nümayişinden Sonra İzmir ve Bursa’da da Bazı Tezahürler Oldu”, *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 4. “Şehrimizde Tahkikat”, *Akşam*, 6 Aralık 1945, s. 1.

Muhafif Vatan gazetesini de dâhil olmak üzere bütün gazeteler farklı dozlarda da olsa Tan Matbaası Baskını'na destek verir. Hatta Vatan gazetesini baskını en ayrıntılı ve en abartılı anlatan gazetelerin başında gelir. Ahmet Emin Yalman, “asil bir coşkunluk” içerisinde yapılan gösterileri haklı bularak destekler fakat şiddete başvurularak matbaa ve kitapevlerinin tahrip edilmesini eleştirir¹⁸⁴. Falih Rıfkı Atay olayları, millî duygulara karşı saldıran, milleti tahrik eden yayınlara karşı gençliğin “hazırlıksız heyecanı” olarak tanımlar ve o da Yalman gibi matbaa ve kitapevlerinin tahrip edilmesini eleştirir¹⁸⁵. Yalman ve Atay'ın matbaa ve kitapevlerinin tahribi karşısındaki eleştirileri dostlar alışverişte görsün tarzındadır. Necmeddin Sadak ise gösterilerden gurur duyduğunu söyleyerek son zamanlarda artan Türkiye'deki komünist propaganda nedeniyle “yabancı dostların” kaygılandığını ama Türk gençliğinin bu kaygıları boşa çıkardığını, bütün dünyanın bu gösterilere hayran kaldığını yazar¹⁸⁶. Asım Us, İspanya ve İran'daki iç savaşın bir benzerinin Türkiye'de yaşanmasından korkan gençlerin asil bir vatanseverlik heyecanı ile bu gösterileri yaptığını belirtir. Us, olayın suçluları aranırken gençliği tahrik edenler üzerinde durulması gerektiğini söyler¹⁸⁷. Selim Ragıp Emeç, hakiki ve mukaddes değerlerimizi yıpratmaya yönelik gaddar düşüncelere karşı “memleketin en salâhiyetli fikir kaynağı” olarak değerlendirdiği üniversitenin tepkisini koyduğunu yazar¹⁸⁸.

Olaydan iki gün sonra ABD Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson, ABD Dışişlerine bir rapor gönderir. Wilson, olayların altında yatan nedenlerden birinin Türk öğrencilere verilen milliyetçi hatta şovenist eğitim sistemi olduğunu iddia eder. Wilson'ın bir diğer iddiası ise olayların gerçek kışkırtıcıları olmasalar da üniversite ve lise hocalarının olaylarda parmağı olduğudur. Wilson, elçilikteki uzmanların Türk eğitim sistemiyle ilgili görüşlerinden de alıntı yapar. Alıntılanan bölümde, tarih ve yurttaşlık bilgisi eğitiminin ve bu derslerin kitaplarının 15 yıl önceki milliyetçi anlayışa göre hazırlandığını ve bu durumun güncel şartlara uygun olmadığı gibi ifadeler yer alır¹⁸⁹. Rapor her ne kadar 4 Aralık'ta meydana gelen olayların analizi

¹⁸⁴ Ahmet Emin Yalman, “Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri”, *Vatan*, 5 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁵ Falih Rıfkı Atay, “İstanbul'daki Nümayiş”, *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁶ Necmeddin Sadak, “Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır”, *Akşam*, 7 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁷ Asım Us, “Tahrikler Karşısında Gençliğin Heyecanı”, *Vakit*, 6 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁸ Selim Ragıp Emeç, “Son Hadise”, *Son Posta*, 5 Aralık 1945, s. 1.

¹⁸⁹ Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, January 9, 1945- December 31, 1946. Central File: Decimal File 867.00.

için hazırlansa da raporda yer alan bu ifadeler Amerikalıların Türk eğitim sisteminden ne kadar rahatsız olduğunu gözler önüne serer.

Tan Matbaası ve akabinde gelişen olaylar dış politikada zaten kötüye gitmekte olan Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini bir kat daha gerginleştirdi. SSCB'ye bağlı Tass Haber Ajansı 4 Aralık günü meydana gelen olayları Sovyetler aleyhine yapılmış "faşist" bir gösteri olarak aktarır. Rus ajansına göre göstericiler olaylar esnasında "Kahrolsun Ruslar", "Ruslara Ölüm" şeklinde slogan atmıştır. Bunun üzerine hemen 4 Aralık günü Basın ve Yayın Umum Müdürü Nedim Veysel İlkin, Anadolu Ajansı'na açıklama yaparak Tass'ı tekzip eder¹⁹⁰. The New York Times'ın aktardığına göre Tass, yaptığı yayınlarda olayların Hükûmet tarafından organize edildiğini ve polislerin de göstericilere cesaret verdiğini iddia eder¹⁹¹. Gazeteciler Falih Rıfki Atay ve Cihad Baban da köşe yazılarında Rus haber ajansına tepki gösterir¹⁹². Ayrıca Baban, yazısında bir taşla iki kuş vurmaya amaçlayarak Tass'ın gösterilere olan tepkisini Serteller-Sovyetler Birliği bağlantısının bir kanıtı olarak gösterir. Rusların tepkisi sadece bir haber ajansı ile sınırla kalmaz. Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Vinogradov, Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile 8 Aralık'ta görüşerek ülkesinin olaylar karşısındaki tepkisini Saka'ya bildirir¹⁹³. Ruslar olaylar karşısındaki tepkilerini bir adım daha ileriye taşıyarak 8 Aralık 1945'te Türkiye'ye nota verir. Verilen notada, gösterilerde Sovyetler aleyhine tezahüratlar yapıldığı, Sovyet yayınlarının satıldığı kitabevlerinin tahrip edildiği ve polislerin olaylara müdahale etmediği vurgulanarak bütün sorumluluğun Türk Hükûmeti'nde olduğuna dikkat çekilir. 11 Aralık 1945'te Türkiye verdiği cevabî notada ise Sovyet iddiaları tekzip eder. 4 Aralık günü meydana gelen olayların herhangi bir yabancı devlete karşı olmadığı, Türkiye'nin iç meselelerine dönük bir gösteri olduğu vurgulanır. Tass Haber Ajansı'nın Sovyet yetkilileri yanlış bilgilendirdiği anlatılır.

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş Dönemi'nin başlangıcı olan 1945 yılında henüz tam kararını vermemiş olan Türkiye'yi bu gösterileri kullanarak sıkıştırmak ister. Türkiye de Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri tamamen koparmak istemediği için

¹⁹⁰ *Ayin Tarihi*, Sayı: 145, Aralık 1945, s. 13. "Tass Muhabiri Tarafından Çekilen Telgraf", *Ulus*, 5 Aralık 1945, s. 1. "Tass Ajansı Tezvire Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1945, s. 1.

¹⁹¹ "Soviet Seens Affront in Turkish Disorders", *The New York Times*, December 6, 1945, p. 11.

¹⁹² Cihad Baban, "Talebe Nümayişi ve Tass Ajansı", *Tasvir*, 6 Aralık 1945, s. 1. Falih Rıfki Atay, "İstanbul'daki Nümayiş", *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1.

¹⁹³ Koçak, *İkinci*, s. 817. "Rus Protestosu", *Tanin*, 11 Aralık 1945, s. 1. "Sovyet Elçisi Dış İşleri Bakanını Ziyaret Etti", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1945, s. 1.

yumuşak ve dostane bir dille Sovyet notasını cevaplar. Hatta Türkiye'nin verdiği cevabî notada şu ifadeler dikkat çekicidir: ... “Komşu memlekete iyi temayüllerinin yeni bir nişanesini göstermek için Cumhuriyet Hükûmeti Sovyet notasının ihtiva ettiği iddialara müsteniden, olayların açıklığına rağmen, Türk-Sovyet münasebetlerinde suni surette ihtilaflar ihdasında menfaattar bulanık suda balık avlayan kimselerin uzaktan veya yakında bu işle methaldar olup olmadıklarının tespiti için alakadar makamlara tamamlayıcı tahkikata girişilmesini emretmiştir. Bu hususta alınan cevap tatminkar ve Türk Hükûmetine tam memnuniyet verici mahiyettedir. 4 Aralık nümayişi ne söz ne fülde herhangi bir yabancı devlete karşı hasmane bir mahiyet kaydetmemiştir.¹⁹⁴”

4 Aralık günü gerçekleşen gösterilerde matbaa ve kitabevlerini tahrip eden göstericiler herhangi bir yargılamaya muhatap olmadı ve yargı tarafından cezalandırılmadı. Fakat Zekeriya-Sabiha Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve Cami Baykurt İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca haklarında açılan neşriyat yoluyla “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini tahkir ve tezyif” suçlaması nedeniyle 21 Şubat 1946 günü tutuklandı¹⁹⁵. Yapılan yargılama sonucunda 23 Mart 1946’da İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi, Zekeriya-Sabiha Sertel çiftine 1 yıl, Cami Baykurt’a 10 ay ve Halil Lütfü Dördüncü’ye de 9 ay 10 gün hapis cezasına verdi. Cezaların sebebi, Tan gazetesinde yayımlanan yazılardı¹⁹⁶. Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, 14 Mayıs 1946 tarihinde sanıklar lehine karar vererek davaya konu olan yazılarda suç unsuru olmadığına hükmetti. Yargıtay’ın bu kararı sonucunda şubat ayından beri tutuklu bulunan dört isim serbest bırakıldı¹⁹⁷.

Yapılan yargılamaların sonucunda Serteller beraat etseler de büyük itibar kaybına uğradı. Sertellerin gazetecilik hayatları sona erdi Ayrıca Sertellerin siyasi kariyerleri de başlamadan bitti. DP kurucuları, Serteller ile aralarındaki bütün bağı kopardı. Serteller çifti olaydan beş yıl sonra 1950’de Türkiye’yi terk etti. Tan

¹⁹⁴ “Moscow Rejects Denial by Turks”, *The New York Times*, December 15, 1945, p. 6. “İstanbul’daki Gösteri Münasebetile Rus Notasıyla Türk Cevabının Metni”, *Akşam*, 15 Aralık 1945, s. 1. “İstanbul Nümayişleri Hakkında Sovyetler Birliği ve Türkiye Arasında Teati Edilen Notalar”, *Ulus*, 16 Aralık 1945, s. 1. “Sovyet Rusya ile Aramızda Teati Edilen Notalar”, *Tanin*, 16 Aralık 1945, s. 1. “Türkiye ve Rusya Arasında Teati Edilen Notalar”, *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1945, s. 1.

¹⁹⁵ “Tan Aleyhine Açılan Dava”, *Ulus*, 22 Şubat 1946, s. 2. “Tan Sahipleri Tevkif Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1946, s. 1.

¹⁹⁶ “Tan Davası Dün Karara Bağlandı”, *Ulus*, 24 Mart 1946, s. 1. “Tancılarının Davasında Dün Karar Verildi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1946, s. 1.

¹⁹⁷ “Tancılarının Davasında Yargıtay’ın Kararı”, *Ulus*, 15 Mayıs 1946, s. 3. “Tancılarının Davasında Yargıtay’ın Kararı”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946, s. 1.

gazetesi ise 3 yıl yayın hayatına mecburi olarak ara vermek zorunda kaldı¹⁹⁸. Tan Matbaası Baskını basın-yayın organlarına karşı yapılacak diğer saldırılara da kötü bir örnek teşkil etti. Sadece iki yıl sonra İzmir’de Mehmet Ali Aybar tarafından basılan Zincirli Hürriyet gazetesi ve bu gazeteyi basan Doğanlar Basımevi saldırıya uğradı. 19 Nisan 1947’de İzmir Cumhuriyet Meydanı’nda toplanan öğrencilerden oluşan gösterici grup, Doğanlar Basımevi’ne giderek komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle içeride bulunan gazete nüshalarını yırtar ve basımevi sahibini bir daha bu gazeteyi basmaması yönünde tehdit eder¹⁹⁹. 1940’ların efsane mizah gazetesi Marko Paşa ise İzmir’deki gösteriyi “*beylik*” bir gösteri olarak tanımlayarak kinayeli bir anlatımla gösterinin çok büyük bir gizlilik içerisinde(!) hazırlandığını söyleyerek ulusal basında gösteri ile ilgili çıkan ayrıntılı gazete haberlerinden alıntılar yapar²⁰⁰. Zaten Serteller de 4 Aralık günü meydana gelen olayların planlı ve programlı bir şekilde Saraçoğlu Hükûmeti tarafından düzenlendiğini iddia eder²⁰¹. O dönemde İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden biri olan ve 4 Aralık günü meydana gelen gösterilerde ve Tan Matbaası Baskını’nda da yer alan Orhan Birgit, 4 Aralık günü meydana gelen olayları “*Yıllar geçtikçe özgürlük tarihimiz açısından yüz kızartıcılığından bir şey yitirmeyen*” saldırılı bir protesto olarak tanımlar²⁰².

2. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte başlayan Soğuk Savaş Dönemi’nde Türkiye’nin değişen dış politika dengeleri, iç politikada daha pek çok kurban verecektir. Tan gazetesi ve Serteller çok partili hayata geçiş sürecinin ilk kaybedenleri olur.

2.2 MISSOURI ZIRHLISININ TÜRKİYE’YE GELİŞİ

2.2.1 Missouri’nin Akdeniz’e Gönderilmesine Neden Olan Gelişmeler

Türkiye-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Missouri Zırhlısının Türkiye’ye gelişine vesile olan olay, 11 Kasım 1944 yılında vefat eden Türkiye’nin Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün’ün naaşının İstanbul’a getirilmesidir. 1881 yılında İstanbul’da doğan Münir Ertegün Osmanlı Devleti’nde

¹⁹⁸ Tan gazetesi 1948 yılında yayım politikasını değiştirerek yeniden basılmaya başlar. Öztekin, a. g. e., s. 369.

¹⁹⁹ “Dünkü Nümayiş”, *Demokrat İzmir*, 20 Nisan 1947, s. 1. “İzmir’de Gençlerin Tezahüratı”, *Ulus*, 20 Nisan 1947, s. 1.

²⁰⁰ “İzmir Nümayişi”, *Marko Paşa*, 28 Nisan 1947, s. 3.

²⁰¹ Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 231. Sabiha Sertel, a. g. e., s. 306.

²⁰² Birgit, a. g. e., s. 46.

çeşitli bürokratik görevler yaptıktan sonra 1920 yılında Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'ye katıldı. Paris ve Londra'daki büyükelçilik görevlerinin ardından 19 Mart 1934 tarihinde Washington Büyükelçiliği görevine atandı²⁰³. 11 Kasım 1944'te kalp rahatsızlığı nedeniyle vefat eden Ertegün'ün naaşı yapılan büyük törenle 15 Kasım 1944'te Washington'daki Arlington mezarlığına defnedildi²⁰⁴. Ertegün'ün ailesi naaşın Türkiye'ye gönderilmesini istese de 2. Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle devam ettiği sırada ABD Başkanı Roosevelt'in şahsi dostum dediği²⁰⁵ Münir Ertegün'ün naaşının diplomatik nezaket kuralları çerçevesinde Türkiye'ye gönderilmesi mümkün olmadı²⁰⁶. Ertegün'ün ailesinin isteği ancak 1946 yılında gerçekleşti. 6 Mart 1946'da önce ABD, sonra Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarla Ertegün'ün naaşının Missouri Zırhlı Gemisi ile Türkiye'ye getirileceği açıklandı²⁰⁷. 7 Mart'ta da Bakanlar Kurulu Missouri'nin gelişini onayladı²⁰⁸.

Ertegün'ün naaşının askeri bir gemiyle getirilmesi ve geminin taşıdığı özellikler bu ziyarete, diplomatik nezaket ziyaretinin ötesinde bir anlam atfedilmesine neden olur. Missouri, döneminin en büyük ve en güçlü savaş gemilerinin biriydi. Ayrıca Missouri'nin sembolik ve psikolojik önemi de vardı. 2 Eylül 1945'te Japonya, bu geminin güvertesinde imzaladığı belgeyle ABD'ye kayıtsız şartsız teslim olmuştu²⁰⁹. ABD, Japonya'yı bu gemide teslim alarak Pasifik'te yaptığı gövde gösterisinin bir benzerini Doğu Akdeniz'de SSCB'ye karşı yapmayı planlar. Doğu Akdeniz, Ortadoğu petrolü için stratejik bir öneme sahiptir. ABD denizlerdeki bariz üstünlüğünü SSCB'ye göstererek bölgeye kendi ağırlığını koymak ister. Bu amaçlar doğrultusunda ABD Donanma Bakanı James V. Forrestal, Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'ten Ertegün'ün naaşının Missouri'yle Türkiye gönderilmesini ister²¹⁰. Ziyaretin gerçekleştirileceği tarih de ziyaretin öneminin bir kat daha artmasına neden

²⁰³ “Yeri Konulamaz Bir Kayıp”, *Ulus*, 12 Kasım 1944, s. 3.

²⁰⁴ “Münir Ertegün'ün Cenaze Töreni Bugün Yapılacak”, *Ulus*, 15 Kasım 1944, s. 1. “B. Münir Ertegün'ün Cenazesi Muhteşem Bir Törenle Kaldırıldı”, *Ulus*, 17 Kasım 1944, s. 1.

²⁰⁵ “Vaşington Büyükelçimiz B. Münir Ertegün'ün Ölümü Münasebetiyle”, *Ulus*, 14 Kasım 1944, s. 1.

²⁰⁶ Gül İnanç, “US Missouri Zırhlısı'nın İstanbul Ziyareti ve Soğuk Savaş Diplomasisinde Türkiye”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Kasım 2009, S 191, s. 51-52.

²⁰⁷ İnanç, a. g. m., s. 52. Koçak, *İktidar*, s. 277. “Missouri Zırhlısı 21 Martta Yola Çıkıyor”, *Ulus*, 8 Mart 1946, s. 1.

²⁰⁸ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 110-18-8, Tarih: 07.03.1946.

²⁰⁹ Uçarol, a. g. e., s. 861.

²¹⁰ Karakaş, a. g. e., s. 232-233.

olur. İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, 24 Ocak 1946'da Washington'a giderek ABD'li yetkililerle görüşür. Bevin, Sovyet yayılcılığına karşı ABD'nin İngiltere yerine Ortadoğu'ya girmesini ister. Ayrıca Bevin, olası bir Sovyet saldırısı karşısında SSCB-Türkiye çatışmasının yeni bir dünya savaşına yol açabileceğini de söyler²¹¹. 22 Şubat'ta ise ABD'nin Moskova Maslahatgüzarı George F. Kennan, Washington'a savaş sonrası Sovyet politikalarını analiz eden bir rapor gönderir. Tarihe “*Uzun Telgraf (The Long Telegram)*” olarak geçen raporda Kennan, ABD'nin SSCB'ye karşı politikasını değiştirmesini ve Sovyet yayılcılığını durdurmasını ister²¹². Kennan'ın raporunun son bölümünde gelecekte Türkiye-ABD ilişkilerini de etkileyecek bir tavsiye yer alır. Kennan, Avrupa'da pek çok insanın özgürlüklerden ziyade güvenlik endişesi içinde olduğunu ve bu konuda ABD'nin rehberlik yapmasını ister. Kennan, ABD'nin bunu yapmaması durumunda SSCB'nin bu rolü üsteleneceğini söyler²¹³. Missouri, Türkiye ve Yunanistan'ın güvenlik endişelerinin giderilmesi için ilk hamle olacaktır.

22 Mart'ta Ertegün'ün naaşı törenle Arlington mezarlığından alınarak trenle Washington'dan Newyork'a getirilir. Yine törenle naaş Newyork'ta Missouri zırhlısına nakledilir. Gemi, 22 Mart 1946 akşamı New York limanından hareket eder²¹⁴. Missouri zırhlısının ABD'den yola çıkışı Türk basınında 24 Mart'ta duyurulur. O gün gazeteleri açanlar bir yandan Tan Matbaası davasında Sertellerin aldıkları hapis cezalarını okurken diğer yandan Missouri'nin Türkiye'ye doğru yola çıkış müjdesini alır²¹⁵. Asım Us'a göre Missouri'nin ziyareti Sovyetlere karşı “*atom bombası*” etkisi yaratacaktır²¹⁶. Abidin Daver ise uzun uzun Missouri'nin teknik özelliklerini anlattığı yazısında, Missouri'nin dünyanın “*en kuvvetli zırhlısı*” olduğunun altını çizerek²¹⁷. “*Kıymetli Misafir*” Missouri için geniş bir karşılama programı hazırlandığı 29 Mart'ta kamuoyuna duyurulur. 5 Nisan Perşembe sabahı İstanbul'da olması beklenen Missouri, 21 pare top atışıyla karşılanacak, ziyaretin akşamında da

²¹¹ Kaan Kutlu Ataç, “2. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye (1945-1946), *CTAD (2017)*, S 25, s. 195.

²¹² Ataç, a. g. m, s. 203. “İlter Turan-Dilek Barlas, Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Ed. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 428.

²¹³ Foreign Relations Of The United States (FRUS), 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI, p. 708-709.

²¹⁴ “Missouri Zırhlısı Amerika'dan Ayrıldı”, *Ulus*, 24 Mart 1946, s. 1.

²¹⁵ *Ulus*, 24 Mart 1946. *Cumhuriyet*, 24 Mart 1946. *Vakit*, 24 Mart 1946. *Tanin*, 24 Mart 1944.

²¹⁶ Asım Us, “Amerikan Filosunun Limanlarımızı Ziyareti”, *Vakit*, 11 Mart 1946, s. 1.

²¹⁷ Abidin Daver, “Missouri Dünyanın En Kuvvetli Zırhlısıdır”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1946, s. 1.

Missouri heyeti için bir ziyafet verilecekti. Missouri heyetinin 6 Nisan'da Ankara'yı ziyaret etmesi planlanır. Ayrıca Missouri heyeti İstanbul'da törenle Taksim Abidesi'ne çelenk koyduktan sonra İstanbul turu yapacaktır. Yine heyet için öğle ve akşam yemekleri verilecektir²¹⁸. Karşılama programına bakıldığında Türkiye'nin de bu ziyarete özel bir önem verdiği görülür. SSCB'nin hem resmî hem de gayriresmî yollara başvurarak Türkiye üzerindeki baskısını artırdığı bir dönemde ABD'nin Missouri zirhlısı ile Türkiye'ye ziyareti, dış politikada Türkiye için bir fırsat olarak görülür.

2.2.2 Missouri'nin Türkiye Ziyareti

Ziyaret öncesi 3 Nisan Çarşamba günü Üsküdar Halkevinde Münir Erteğün için anma günü düzenlendi. İstanbul, ziyaret öncesi hummalı ve bir o kadar da tantanalı hazırlıklara sahne oldu. Öncelikle merkezi caddeler ve sokaklar büyük bir titizlikle temizlendi. Karaköy'den Beşiktaş'a kadarki sahil kesimi aynı renge boyandı. Missouri'nin demir atacağı Dolmabahçe'de bir döviz bürosu açıldı. Tekel tarafından üzerinde Türk ve Amerikan bayraklarının yer aldığı ve "Welcome Missouri" yazılı sigara paketleri satışa çıkarıldı. PTT de bu ziyaret için hatıra pulları bastırdı²¹⁹. Missouri heyetine Valilik tarafından hediye edilmek üzere Hereke halısı hazırlandı. İstanbul Belediyesi tarafından Amerikalılar için sadece Dolmabahçe ve Taksim arasında sefer yapacak 12 otobüs tahsis edildi. Tahsis edilen otobüslerde tercümanlar da bulunacaktı. Sinema ve tiyatrolarda da Amerikalılar için yer ayırıldı. Bazı dükkânlar vitrinlerine "İngilizce Konuşulur" tabelası astı. ABD'li heyetin olası çarşı alışverişlerinde fahiş fiyatlarla karşılaşmamaları için bile önem alındı. Antikacı dükkânlarında satılan ürünlerin üzerine fiyat etiketleri asılır ve eğlence mekânlarının duvarlarına da fiyat listeleri asıldı. Kız Kulesi'nin duvarına "Welcome Missouri" yazıldı. Bu durum daha da abartıldı ve bar ve pavyon gibi eğlence mekânlarının girişlerine hatta genelevlerin duvarlarına bile benzer yazılar yazıldı²²⁰.

²¹⁸ "Missouri Zirhlısı Perşembe Sabahı 8 de İstanbul'da Olacak", *Ulus*, 29 Mart 1946, s. 1.

²¹⁹ EK-3.

²²⁰ Alper Sedat Aslandaş-Baskın Bıçakçı, *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 159. Cüneyt Arcayürek, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 315. Cüneyt Arcayürek, *Açıkıyor-1 Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 80. Öymen, *Bir Dönem*, s. 512-515. Birgit, a. g. e. , s. 50. "Missouri Yarın Geliyor", *Vatan*, 4 Nisan 1946, s. 1. "Missouri İstanbul'da" *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946, s. 1. "Missouri Bu Sabah 8 de İstanbul'da", *Ulus*, 5 Nisan 1946, s. 1. "İstanbul'da Misafir Amerikan

Büyük hazırlıklar ve büyük beklentiler içerisinde Türkiye-SSCB-ABD üçgeninde türlü hesapların yapıldığı bir dönemde Başkan Truman'ın özel temsilcisi Alexander Weddel, ABD'nin Avrupa Deniz Kuvvetleri Başkomutanı Oramiral Hewitt, ABD'nin Akdeniz Deniz Kuvvetleri Komutanı Tümamiral James gibi önemli misafirleri taşıyan Missouri zırhlısı, 5 Nisan Cuma günü saat 6.30'a doğru İstanbul'a Yeşilköy'den giriş yapar. Saat 7.30'da ise Oramiral Hewitt, gazetecileri Japonya'nın teslim belgesini imzaladığı güvertede kabul eder. Oramiral, gazetecilere sığacağı sığacağı yaptığı açıklamada ziyaretin Türkiye'ye karşı "Bir İyi Niyet Tezahürü" olduğunu vurgulamayı ihmal etmez. Oramiralin ardından Alexander Weddel, gazetecilere şunları söyler: "Biz Missouri ile Türkiye'ye iki millet arasındaki büyük dostluğu samimi bir nişane ile belirtmek için geldik. Missouri'yi getirmekle milletlerarası nezaket sahasında en yüksek bir jest yapmak istedik." Missouri kendisine eşlik eden Power ve Providence gemileriyle birlikte Üsküdar önlerine geldiğinde 21 pare top atışıyla İstanbul'u selamlar²²¹ ve aynı şekilde Üsküdar'daki Selimiye kışlasından 21 pare top atışıyla Missouri'ye karşılık verilir. Missouri, Dolmabahçe önlerine geldiğinde İstiklal Marşı'nı çalmaya başlar. Buna karşılık olarak Dolmabahçe açıklarında demirlemiş olan Yavuz gemisi de ABD marşını çalar. Sabah 8.50'de Missouri Dolmabahçe açıklarına demir atar. Ertegün'ün naaşı 9.30'da Dolmabahçe'ye indirilerek top arabasına konur. Cenaze alayı geniş bir katılım ve resmî törenle cenaze namazının kılınacağı Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camisi'ne doğru yola çıkar. Cenaze namazının ardından Ertegün'ün naaşı Üsküdar'da bulunan Özbekler tekkesine defnedilir. Cenazenin defnedilmesinin ardından resmî ziyaretler başlar. 15.30'da Oramiral Hewitt, İstanbul Valisi Lütfü Kırdar'ı ziyaret eder. 16.30'da Vali Kırdar, Missouri'ye giderek iade-i ziyarette bulunur²²².

Missouri, İstanbul halkı tarafından da yoğun bir ilgiyle karşılanır. İstanbul'un Kadıköy, Üsküdar, Beşiktaş gibi sahil ilçeleri sabahın erken saatlerinde Missouri'nin

Heyeti Sevgi İle Ağırlandır", *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 4. "Misafirlerimiz Kapalı Çarşıdan Antika Eşya Alıyorlar", *Akşam*, 7 Nisan 1946, s. 2.

²²¹ EK-4.

²²² İnanç, a. g. m. , s. 52-53. *Aydın Tarihi*, Sayı: 149, Nisan 1946, s. 52-55. "Münir Ertegün'ün Naaşı Vatan Topraklarında", *Ulus*, 6 Nisan 1946, s. 1. "Münir Ertegün'ün Cenaze Töreni Dün Yapıldı", *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1946, s. 1. "Missouri'nin Yarattığı Heyecan ve Cenaze Töreni", *Vatan*, 6 Nisan 1946, s. 1. "Münir Ertegün'ün Cenaze Merasimi", *Tanin*, 6 Nisan 1946, s. 1. "Münir Ertegün'ün Cenazesi Hazin Bir Törenle Defnedildi", *Vakit*, 6 Nisan 1946, s. 1. Cenaze Merasimi Amerikalılar tarafından kamera kaydına da alınmıştır. <https://www.youtube.com/watch?v=9PXRDUxjSns&t=103s>, Erişim Tarihi 07.08.2019.

gelişini görmek isteyenlerle dolup taşar. Missouri'yi görmeye gelen kalabalık o kadar fazladır ki sahil caddelerinde arabalar bir süre beklemek zorunda kalır. Aynı gün 13.00'de Missouri, davetiye sahibi vatandaşların ziyaretine, 14.00'te Türk gazetecilerin ziyaretine açılır. Missouri'nin içindeki uçaklar, toplar ve Japonya'nın teslimiyet belgesini imzaladığı güverte ziyaretçilerin yoğun ilgisini çeker. Gece geç saatlere kadar halkın misafir gemilere ilgisi devam eder²²³. ABD'li amiraller ve gazeteciler, akşam trenle Ankara'ya doğru yola çıkar²²⁴.

Basın da Missouri'yi büyük bir ilgiyle takip eder. Geminin Türk kara sularına girişi ve ABD'li askeri heyet, basın tarafından adım adım takip edilir. Basının heyecanı ve ilgisi gazete manşetlerine de yansır: “Aziz Dostlarımız Hoş Geldiniz²²⁵”, “Velcome Missouri²²⁶”, “İstanbul Dost Amerikanın Denizcilerini Hararetle Selamladı²²⁷.” Köşe yazarları da yazdıkları yazılarda ziyaretin diplomatik nezaketin ötesinde bir anlam taşıdığına ve ziyaretin özel önemine vurgu yapar. Abidin Daver'e göre “Amerikan Demokrasisi ve Cumhuriyeti, Türkiye Demokrasisi ve Cumhuriyetine karşı beslediği dostluğu ve memleketimize verdiği ehemmiyeti göstermek istemiştir.²²⁸” Necmettin Sadak ise ziyaretin ABD'nin gelecekte atacağı adımlara yönelik bir ipucu olduğuna vurgu yapar: “İlk defadır ki bu harbden sonra bir Amerikan donanması, bu münasebetle Akdenizde yer almaktadır. Bu da Amerikanın yalnız pasifikte değil Avrupa işlerine hakim Akdeniz sularında her tehlikeye karşı hazır olacağını göstermesi bakımından başlı başına ehemmiyetli bir hadisedir.²²⁹” Asım Us, ziyaretin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, SSCB-İran sorunu görüşüldüğü günlere tesadüf etmesinin hayırlı bir alamet olduğunu belirtir. Us, Missouri'nin “Birleşmiş Milletler tarafından gönderilmiş bir sulh bekçisi” olduğu iddiasında bulunur²³⁰. Ahmet Emin Yalman, Missouri'nin topu tüfeği olan askeri bir gemi olmasına rağmen saldırı için değil barış için bu ziyareti yaptığını, “Çelikten Bir Barış Elçisi” olduğunu vurgular. Ziyaretin ABD-SSCB ilişkileri açısından ne anlama geldiğini şu şekilde açıklar: “Amerika; ne Rusyaya, ne de başka bir memlekete karşı bir tehdit tavrı takınmağı ve nümayiş yapmağı düşünmüyor, fakat bu sırada bayrağını bu tehlikeli sahalarda göstermekle müşterek emniyet

²²³ “Missouri'yi Karşılarken”, *Ulus*, 6 Nisan 1946, s. 1. “Missouri Büyük İlgi ve Sevgile Karşılandı”, *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1946, s. 1. Dönemin gazetecilerinden biri olarak Missouri'yi gezen Orhan Birgit: “Gözlerimiz faltaşı gibi açılmış halde, dünyanın en büyük uçak gemisini gezmenin heyecanını kadar, gururunu da hissediyordum.” Birgit, a. g. e. , s. 50.

²²⁴ *Ayın Tarihi*, Sayı: 149, Nisan 1946, s. 55.

²²⁵ *Akşam*, 5 Nisan 1946, s. 1.

²²⁶ *Tanin*, 5 Nisan 1946, s. 1.

²²⁷ *Vakit*, 6 Nisan, s. 1.

²²⁸ Abidin Daver, “Eski Dostluğu Yeni ve Parlak Bir Tezahürü”, *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1946, s. 1.

²²⁹ Necmeddin Sadak, “Aziz Dostlarımız Hoş Geldiniz”, *Akşam*, 5 Nisan 1946, s. 1.

²³⁰ Asım Us, Misuri'nin Türk Sularını Ziyareti”, *Vakit*, 6 Nisan 1946, s. 1.

ruhu etrafındaki tesanüt²³¹ duygusunun kabarık ve uyanık olduğunu belli etmiş oluyor.²³²” Falih Rıfki Atay’a göre de Missouri, Amerikan-Türk dostluğu tarihine büyük ve derin bir hatıra olarak katılacaktır. Ayrıca Atay şöyle bir iddiada da bulunur: “Amerika’nın ne istediğini biliyoruz: hür, eşit ve egemen milletlerin ortaklaşa egemenliğine dayanan, harpsiz, saldırısız, sadece ahlak ve kanun bağlaşma ve antlaşmalarının hüküm sürdüğü bir dünya! Böyle bir dünyada yaşamak isteyen herkes, Amerikan bayrağında kendi talih yıldızını da görür.²³³”

The New York Times, Missouri’yi takip etmesi için Türkiye’ye gazetenin Birleşmiş Milletler Bürosu Şefi Thomas J. Hamilton’u gönderir²³⁴. Hamilton’un 6 Nisan’daki haberi incelendiğinde hiçbir bakanın Missouri’yi karşılamaya gelmemesinin şaşkınlık yarattığı görülür. Haberde, Missouri’nin İstanbul’da binlerce kişi ve yerel idareciler tarafından ilgiyle karşılandığı aktarılır. Hamilton, dikkat çeken bir analiz yapar. Oramiral Hewitt’in Türkiye’ye gelmeden önce ziyaretle ilgili “sadece, dost bir ülkeye yapılan bir iyi niyet jesti” olduğunu söylemesinin daha büyük bir beklenti içerisinde olan (SSCB’ye karşı) Türk kamuoyunda hayal kırıklığı yarattığını söyler²³⁵.

Alexander Weddel, Oramiral Hewitt, Tümamiral James ve ABD’nin Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson’dan oluşan ABD heyeti ve Amerikalı gazeteciler 6 Nisan Cumartesi sabahı, Ankara tren garına gelir. ABD’li heyet, garda Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Genelkurmay İkinci Başkanı Salih Omurtak tarafından karşılanır. Heyet, Çankaya Köşkü’ne çıkmadan önce Etnografya Müzesi’ne giderek Atatürk’ün kabrini ziyaret eder. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü önce 11.30’da Amerikalı gazetecileri Çankaya Köşkü’nde kabul eder. Görüşmede Başbakan Şükrü Saraçoğlu da hazır bulunur. Amerikalı gazetecilerin “ABD donanmasının Akdeniz’de kalmaya devam etmesini nasıl değerlendiriyorsunuz sorusunu?” İnönü şu şekilde cevaplar: “Amerikan donanmasına mensup gemiler bize ne kadar yakın bulunursa o kadar iyi olur²³⁶”. Saraçoğlu da Amerikalı gazetecilere bir açıklama yapar ve bu açıklamada uzun uzun Türkiye’nin 2. Dünya Savaşı’nın başlangıcından itibaren müttefiklerin yanında yer

²³¹ Tesanüt: Dayanışma. Devellioğlu, a. g. e. , s. 1308.

²³² Ahmet Emin Yalman, “Çelikten Bir Barış Elçisi”, *Vatan*, 4 Nisan 1946, s. 1.

²³³ Falih Rıfki Atay, “Missouri”, *Ulus*, 5 Nisan 1946, s. 1.

²³⁴ <https://www.nytimes.com/1987/01/09/obituaries/thomas-hamilton-dies-at-77-former-times-correspondent.html>, Erişim Tarihi 29.03.2020.

²³⁵ “Missouri Arrives in Istanbul Port”, *The New York Times*, April 6, 1946, p. 6.

²³⁶ “İnönü ve Saraçoğlu’nun Amerikalı Gazetecilere Beyanati”, *Vatan*, 7 Nisan 1946, s. 1. İnönü’nün bu açıklaması Başbakanlığın resmî yayın organı *Ayın Tarihi* dergisinde ve CHP’nin resmî yayın organı *Ulus* gazetesinde yer almaz.

aldığını söyler²³⁷. Kuşkusuz Saraçoğlu'nun böyle bir açıklama yapmasının nedeni Stalin'in Türkiye'yi Almanya'ya karşı Müttefik devletlere yeterli desteği vermemekle suçlamasıdır²³⁸. Amerikalı gazetecilerin Sovyetlerin Türkiye'den taleplerine ilişkin bir sorusuna, Saraçoğlu'nun cevabı şu şekilde olur: “*Missouri'nin İstanbul limanında bulunması, harici bir saldırı karşısında Birleşik Amerikanın Türkiye'ye destek olacağına bir ailem olduğu gibi Amerikanın güvenlik teşkilatı çerçevesi içinde son aldığı durumda bunu teyit etmektedir.*²³⁹” İnönü, 16.00'da ABD heyetini Çankaya Köşkü'nde kabul eder²⁴⁰. Bu görüşmenin detaylarını İstanbul'a döndükten sonra Akşam gazetesine bir demeç veren Truman'ın özel temsilcisi Weddel açıklar. Weddel, görüşmede Başkan Truman'dan İnönü'ye bir mesaj getirdiğini söyler: “*Mesaj getirdiğimiz doğrudur. Yalnız bunun için söyleyebileceğim yegâne şey şudur ki: Truman'ın İnönü ve Türk milletinden istediği, daha yakın ve daha sıkı bir dostluktur.*²⁴¹” Vatan gazetesinin haberine göre Cumhurbaşkanı İnönü de bu mesaja samimi bir şekilde karşılık verir²⁴².

İstanbul'da kalan ABD'li denizciler 6 Nisan sabahı saat 10'da Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyar. Denizciler, İstanbul'u gezer ve boğaz turuna katılır. Denizciler İstanbul'da Türk yemeklerinin ve içkilerinin tadına bakar. Amerikalı denizcilerin İstanbul gezisine, Türk denizciler de eşlik eder. Gezilerini kendilerine tahsis edilen otobüslerle yapan denizciler tramvaylara bindiklerinde ise kendilerine ayrılan en ön koltuklarda yolculuk eder. Vali Kırdar, 17.00'de Beyoğlu'nda, Amerikalı gazetecilere Türk-Amerikan dostluğu üzerine bir demeç verir. Denizciler için öğle ve akşam yemekleri verilir ve akşam yemeğinden sonra bir de eğlence tertip edilir²⁴³. Amerikalı denizciler, gemilerinin isimlerini taşıyan Missouri ve Providence basketbol takımlarıyla Türk takımlarına karşı maçlar yapar. Kadıköy Halkevi'nde yapılan maçta Beykoz, Missouri'yi 38-29, Eminönü Halkevi'nde yapılan maçta da Galatasaray, Providence'yi 52-40 yener²⁴⁴. Denizciler

²³⁷ “Başbakanımızın Amerikan Gazetecilerine Demeci”, *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 4.

²³⁸ Gürün, Dış, s. 130-131. A. Haluk Ülman, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (1968), C 23, S 3, s. 265.

²³⁹ İnönü ve Saraçoğlu'nun Amerikalı Gazetecilere Beyanatı”, *Vatan*, 7 Nisan 1946, s. 3. Saraçoğlu'nun bu cevabı da *Aydın Tarihi* ve *Ulus* gazetesinde yoktur.

²⁴⁰ *Aydın Tarihi*, Sayı: 149, Nisan 1946, s. 56-57. “Şefimiz Misafir Heyeti Kabul Etti”, *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 1.

²⁴¹ “Truman'ın Şahsi Mümessili B. Weddel'in Akşam'a Beyanatı”, *Akşam*, 8 Nisan 1946, s. 1.

²⁴² “İnönü'nün Truman'ın Mesajına Cevabı”, *Vatan*, 8 Nisan 1946, s. 1.

²⁴³ “Denizciler Dün Taksim Anıtına Çelenk Koydu”, “Vali Dr. Lütfü Kırdar'ın Gazetecilere Demeci”, “Dünkü Ziyaretler”, “İstanbul'da Misafir Amerikan Denizcileri Sevgi İle Ağırlandırıyor”, *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 4. “Türk ve Amerikan Erleri Kolkola”, *Akşam*, 7 Nisan 1946, s. 2.

²⁴⁴ “Amerikalı Denizcilerle Yapılan Basketbol Maçları”, *Tanin*, 7 Nisan 1946, s. 6.

bir de kendi aralarında beyzbol maçı yapar. Fenerbahçe stadında oynanan maçta Missouri takımı, Power takımını 8-3 mağlup eder²⁴⁵. Aynı gün Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinden oluşan 70 kişilik bir grup da Missouri'yi gezmek için Ankara'dan İstanbul'a gelir²⁴⁶.

Ankara'ya giden ABD'li heyet ve gazeteciler İnönü ve Saraçoğlu ile görüşmeler yaptıktan sonra 7 Nisan akşamı trenle İstanbul'a hareket eder. 8 Nisan Pazar sabahı İstanbul'a geri gelen heyet, Vali Kırdar tarafından yine resmî törenle karşılanır. Heyet, pazar günü 13.00'te Ayasofya Müzesi'ni gezer. ABD'li gazeteciler de Türk gazetecilerle birlikte bu ziyarete eşlik eder ve öğleden sonra beraber Boğaz turu yapılır. Pazar akşamı ise Vali Kırdar tarafından Amerikalılar için Dolmabahçe Sarayı'nda balo tertip edilir²⁴⁷. Balo çıkışında davetliler vestiyere bıraktıkları eşyaları geri almada sorun yaşar. Organizasyon bozukluğu nedeniyle ufak bir kargaşa yaşanır. Baloya katılan yabancı davetlilerden bazıları başkalarının paltosunu giyerek balodan ayrılmak zorunda kalır. Olayı aktaran Vatan gazetesi bu duruma veryansın ederek sorumluların araştırılmasını ister²⁴⁸. Balonun yapıldığı saatlerde bir ilginç olay da İstanbul Boğazı'nda meydana gelir. Kasımpaşalı Ahmet Tufan, Nejat Gül ve Emin Aydın isimli üç kafadar, Missouri'yi görmek için bir sandal kiralayarak Unkapanı'ndan Dolmabahçe önlerine gelir. Fakat işler istedikleri gibi gitmez. Sis nedeniyle üç kafadarın kiraladıkları sandal karşı yönden gelen bir kırmızı motorla çarpışır ve sandal parçalanır. Yaşanan kaza Providence ve Demirhisar gemilerinden görülür. Üç kafadar gemilerden indirilen filikalar sayesinde boğulmaktan kurtulur²⁴⁹. Yaşanan bu olay Missouri'ye gösterilen yoğun ilginin ve Missouri'ye karşı duyulan merakın bir başka kanıtıdır. Pazar günü denizcilerin İstanbul'daki spor karşılaşmaları da devam eder. Taksim Dağcılık Kulübü tenis kortunda İstanbul Tenis Takımı ile denizciler arasından oynanan maçları İstanbul Tenis Kulübü kazanır²⁵⁰.

8 Nisan Pazartesi günü, 13.00'da Missouri'de ABD'li komutanlar tarafından bir öğle yemeği verilir. Yemeğe Vali Kırdar ve Ankara'dan sabah trenle İstanbul'a gelen

²⁴⁵ “Amerikalı Denizcilerin Maçı”, *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 4.

²⁴⁶ *Vatan*, 7 Nisan 1946, s. 1.

²⁴⁷ *Ayin Tarihi*, Sayı: 149, Nisan 1946, s. 58-59. “Dünkü Ziyaretler-Amerika Heyeti İstanbul'a Döndü”, *Ulus*, 8 Nisan 1946, s. 1. “Ankara'ya Giden Amerikalı Misafirlerimiz Dün Geldiler”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1946, s. 1.

²⁴⁸ “Dolmabahçe Balosu”, *Vatan*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁴⁹ “Misafir Gemileri Seyre Giderken Denize Dökülmüşler”, *Akşam*, 8 Nisan 1946, s. 2. “Denizde İki Kaza”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 2.

²⁵⁰ “Amerikalılarla Tenis Maçları”, *Akşam*, 8 Nisan 1946, s. 1.

Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay da katılır²⁵¹. 16.00’da gemide bir kokteyl düzenlenir. Vali Kırdar tarafından misafirlere Hereke’de dokunan halılar ve gemilere asılması için üç gümüş plaka hediye edilir. 19.00’da Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından ABD’li gazeteciler için veda yemeği verilir. 20.00’de Donanma Komutanlığı tarafından denizciler için bir veda yemeği ve akabinde bir de eğlence tertip edilir.²⁵² Akşam Missouri’ye giden İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Umumi Kâtibi Mahmud Pekin İstanbullu sanayici ve tüccarlar adına denizcilere 18 Kayseri seccadesi hediye eder²⁵³. Vakit gazetesine konuşan İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası İdare Heyeti Başkanı Mithat Nemli şunları söyler: *“Kıymetli misafirlerimize daha güzel hediyeler hazırlayamadığımız için müteessiriz. Fakat insanlığın hak ve hürriyetleri için çarpışmış ve kazandığı zaferle bu hak ve hürriyetlere dokundurmayacağını ilan etmiş olan büyük Amerikanın kahraman denizcilerine karşı duyulan sevgi hisleri yanında her hediye için çok küçük kalacağını da biliyoruz.”*²⁵⁴ Ayrıca akşam Taksim Gazinosu’nda büyük bir ilgiyle seyredilecek boks maçları yapılır. 11 Türk boksör, denizcilerle boks maçları yapar. Taksim Gazinosu’nun içi ve dışı boks maçlarını izlemeye gelenlerle dolup taşar. Türk boksörlerden Oktay, Mehmet, Halil, Ziya ve Ali rakiplerini yenerken Abdullah, Cafer ve Raşit rakiplerine mağlup olur. Vural, Ziya ve Cevdet rakipleri ile yenilmez²⁵⁵.

Pazartesi günü Missouri’nin Türkiye’deki son günü olduğundan Valilik 9 Nisan Salı günü uğurlama merasimi için bir tebliğ yayınlar. *“Amerikalı sayın misafirlerimiz 9/4/946 günü şehrimizi terkedeceklerdir. Kendilerine yapılacak teşyi merasimlerine iştirak etmek isteyen yüksek tahsil gençliği ile sayın halkımızın sabah saat 9,30 da Galata yolcu salonundan hareket edecek vapurlara gelmeleri rica olunur.”*²⁵⁶ Devlet Denizyolları tarafından öğrencilerin ve halkın Missouri’yi uğurlama törenine katılımının sağlanması için İstanbul’un farklı semtlerinden kalkacak ve ücretsiz binilebilecek 8 vapur tahsis edilir²⁵⁷. Denizciler de İstanbul’dan ayrılmadan önce Kapalı Çarşı’ya giderek buradan bulunan antikacılardan hediyelik eşya satın alır. Satın alınanlar arasında kılıç, kalkan gibi eski

²⁵¹ “Gl. Kurmay Başkanı İstanbul’a Gitti”, *Ulus*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁵² “Değerli Misafirlerimiz Türkiye’den Derin Dostluk Duyguları İle Ayrılıyor”, *Ulus*, 9 Nisan 1946, s. 4. “Amerikalı Misafirler Bu Sabah Gidiyorlar”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 1. “Yolunuz Açık Olsun”, *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁵³ “Misafirlerimize Şehrimizin Tüccarlarının Hediyeleri”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 3.

²⁵⁴ “Misafirlere Hediyeler”, *Vakit*, 9 Nisan 1946, s. 4.

²⁵⁵ “Missouri ile Yapılan Boks Maçları”, *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 2. “Dün Geceki Boks Maçları”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 3.

²⁵⁶ “Vilayetin Tebliği”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 3. “Vali ve Belediye Reisinin Daveti”, *Vatan*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁵⁷ “Halka Tahsis Edilen Vapurlar”, *Vakit*, 9 Nisan 1946, s. 4.

savaş aletleri, takunya, nargile, fincan gibi muhtemelen daha önce hiç kullanmadıkları eşyalar vardır. Hatta denizcilerden birisi bir idare lambası satın alır²⁵⁸.

2.2.3 Ziyaretin Yankıları

Missouri, 5 Nisan Cuma günü geldiği İstanbul'dan 9 Nisan Salı sabahı ayrılır. Missouri'nin gidişi de gelişi gibi epey tantanalı olur. Missouri'yi uğurlamaya gelmek için tahsis edilen gemiler sabahın erken saatlerinde kısa süre içerisinde dolup taşar. Saat 09.30'dan itibaren misafir gemiler İstanbul'dan demir alır. Denizcileri uğurlamaya gelen İstanbul halkını taşıyan gemiler de Yeşilköy'e kadar Missouri'ye eşlik eder. İstanbulluların "Good bye" tezahüratlarına Missouri'deki denizciler mendil sallayarak ve alkış tutarak karşılık verir. Ayrıca yine denizciler "For He's A Jolly Good Fellow" marşını söyler. Gemilerle uğurlamaya gelenler dışında Avrupa ve Asya yakasındaki İstanbul sahilleri Missouri'nin İstanbul'dan ayrılışını izlemeye gelenlerle dolup taşar. Hatta kalabalıktan dolayı Missouri'yi uğurlamaya gelen bazı üniversiteli öğrenciler uğurlama törenine katılamaz ve misafirleri "teşyi etmek zevkinden mahrum kalır"²⁵⁹. Oramiral Hewitt, Vali Kırdar'a kendilerine gösterilen misafirperverlik için bir teşekkür telgrafi gönderir. Missouri, giderken iki Türk gencini de eğitim için ABD'ye götürür. Muzaffer Şenyürek antropoloji, Haldun Özkardeşler de kimya alanında eğitim almak üzere ABD'ye gönderilir²⁶⁰.

Missouri'nin gidişi de gelişinde olduğu gibi basında ayrı bir heyecan yaratır. Vakit gazetesi Missouri'ye, "Farewell, dear friends! And take our deft regards to America/ Güle güle aziz dostlarımız Amerika'ya candan selamlarımızı götürün"²⁶¹. İngilizce ve Türkçe manşetlerle veda eder. Akşam gazetesi ise "Yolumuz Açık Olsun"²⁶² manşetiyle Missouri'yi selamlar. Ulus gazetesi "Değerli Misafirlerimiz Türkiye'den derin dostluk duyguları ile ayrılıyor"²⁶³ manşetiyle genel manzarayı okuyucularına aktarır. Cumhuriyet gazetesi de "İstanbul halkı Amerikan filosunu büyük sevgi ve alaka tezahüratları içinde heyecanla

²⁵⁸ "Amerikalı Bahriyeler Hediye Olarak Neler Götürüyorlar", *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 4. "Misafirler Kapalıçarşığı Gezdi", *Vakit*, 9 Nisan 1946, s. 4.

²⁵⁹ "Dünkü Teşyi Merasimindeki Aksaklıklar", *Vatan*, 10 Nisan 1946, s. 3.

²⁶⁰ "Missouri Dün Gösterilerle Uğurlandı", *Ulus*, 10 Nisan 1946, s. 1. "Missouri Dün Gitti", *Vatan*, 10 Nisan 1946, s. 1.

²⁶¹ *Vakit*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶² *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶³ *Ulus*, 9 Nisan 1946, s. 1.

uğurladı²⁶⁴” manşetiyle Missouri’yi uğurlar. Köşe yazarları da Missouri’yi uğurlarken ziyaretin uluslararası önemini vurgular. Necmeddin Sadak’a göre Missouri’nin ziyareti Türkiye için bir kazançtır ama Doğu Avrupa’nın güvenliği için daha önemli bir kazançtır²⁶⁵. Cumhuriyet gazetesinin isimsiz başmakalesinde ise Yakın ve Ortadoğu ile kuvvetli ilişkiler kurmaya başlayan ABD’nin Türkiye ile arasındaki dostluğu ve yakınlığı sıklaştırması gerekir. Çünkü Yakın ve Ortadoğu’nun emniyet anahtarı Türkiye’dir²⁶⁶. Falih Rıfkı Atay’a göre ise Missouri’ye gösterilen sevginin nedeni ABD’nin yeni bir savaşa karşı barış yanlısı bir politika izlemesidir. “Amerika 1918 de bugünkü gibi olsaydı, İkinci Dünya Harbi olmazdı. Amerika isterse, yeni bir harp olmaz. Hürriyet seven bütün yurtlardaki Amerikan sevgisinin gerçek kaynağı, onun devamlı bir barış inancası olmasıdır. Harpsiz ve esaretsiz bir dünya ülküsünün dayanağı olmasıdır.”²⁶⁷ Ahmet Emin Yalman, savaş sonrası dış politikada Hükûmet’in yetersiz kaldığını, Missouri’nin ziyaretinin faal bir dış politika yürütülmesi için bir milat olması temennisinde bulunur²⁶⁸.

Missouri’nin Türkiye’den sonraki adresi Yunanistan olur. Missouri, 10 Nisan Çarşamba günü saat 11’de Atina’ya ulaşır²⁶⁹. Missouri’nin Atina’yı ziyaret ettiği sırada Yunanistan da Türkiye gibi Sovyet tehlikesi altındadır²⁷⁰. ABD’nin, SSCB’nin Ege ve dolayısıyla Akdeniz’e çıkışını engellemek için bölgede kendisine müttefik olarak belirlediği ikinci ülke, Yunanistan’dır. Başkan Truman’ın 6 Nisan’da Washington’daki Ordu Günü konuşmasıyla Missouri’nin Türkiye-Yunanistan ziyaretlerini beraber değerlendirmek gerekir. Truman, Yakın ve Ortadoğu’nun stratejik ve ekonomik önemine vurgu yaptığı konuşmasında bu bölgedeki devletlerin kuvvetli bir saldırı karşısında kendilerini koruyamayacağını ve ABD’nin bu bölgedeki barışın korunması için elinden geleni yapacağını belirtir²⁷¹. ABD’nin

²⁶⁴ *Cumhuriyet*, 10 Nisan, s. 1.

²⁶⁵ Necmeddin Sadak, “Trumanın Nutku Münasebetile ve Misafirlerimizi Uğurlarken”, *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶⁶ “Daha Yakın ve Daha Sıkı Dostluk”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶⁷ Falih Rıfkı Atay, “Türkiye’den Amerika’ya”, *Ulus*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶⁸ Ahmet Emin Yalman, “Faal Bir Türk Siyaseti”, *Vatan*, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁶⁹ “Missouri Dost Yunanistanda”, *Vatan*, 11 Nisan 1946, s. 1.

²⁷⁰ Yunanistan’da 31 Mart 1946’da yapılacak genel seçimler için İngiltere, Fransa ve ABD’nin gözlemci göndermesi üzerine Yunan komünistler seçimleri boykot eder. 31 Mart’ta seçimleri kazanan sağcı Halkçı Parti 2. Dünya Savaşı nedeniyle Londra’da bulunan Kral 2. Georgios’un Atina’ya dönmesi için hazırlıklara başlar. Bu gelişmelerin üzerine Kuzey Yunanistan’da örgütlenen ve balkanlardaki komünist devletlerin desteğini alan silahlı komünist gruplarla merkezi Hükûmet arasında ikinci iç savaşın ayak sesleri duyulur. Gürün, *Dış*, s. 376.

²⁷¹ “Başkan Truman’ın Nutku Daima Kuvvetli Kalmalıyız”, *Ulus*, 7 Nisan 1946, s. 3.

Ankara Büyükelçisi Wilson da ABD'ye Missouri'nin Türkiye ziyareti ile ilgili gönderdiği raporda Sovyetlerin Türkiye'ye egemen olması durumunda sıranın Süveyş Kanalı'na geleceğini yazar²⁷². Missouri Yunanistan'dan ayrıldıktan sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Çaldaris'in ABD Dışişleri Bakanı Byrnes'e gönderdiği mesajda yaptığı vurgu, ziyaretin Yunanistan için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer. Mesaj, 17 Nisan'da The New York Times'ta yayımlanır. Çaldaris, Missouri'yi Antik Çağ'da Pers istilasına karşı bir dönüm noktası olan Salamis Deniz Muharebesi'ndeki²⁷³ gemilere benzetir²⁷⁴.

Missouri'nin Türkiye'den ayrıldığı gün İnönü, Beyaz Saray'a bir mesaj gönderir. İnönü, ziyaret aracılığıyla ABD'nin gösterdiği hürmet ve sempatiye karşı Türk milletinin takdir duygularını Truman'a iletir²⁷⁵. Missouri'nin ziyareti sonrası 11 Nisan'da Behiç Erkin ile görüşen İnönü, Erkin'e savaş sonrası uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin yalnız kaldığını “*Missouri zırlılısının ziyaretinin biraz ferahlık verdiği*” söyler²⁷⁶. Türkiye, Sovyetlerin ağustos ve eylül aylarında verdiği notalara ve notalardaki Sovyet tezlerine karşı çıktı²⁷⁷. Bu karşı çıkışta Missouri'nin Akdeniz'de estirdiği rüzgârın verdiği ferahlıkla birlikte İnönü'nün en başından beri Sovyet isteklerine karşı kararlı duruşu da göz ardı edilemez. 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde herhangi bir değişiklik yapılmaz. Sözleşme günümüzde de geçerliliğini korumaktadır²⁷⁸.

Türkiye, 2. Dünya Savaşı yıllarında başarıyla yürüttüğü “*denge oyunu*”²⁷⁹ sayesinde savaşa girmeden 1945'e kadar tarafsız kalmayı başarmıştı. Türkiye, savaş

²⁷² FRUS, 1946, The Near East And Africa, Turkey, Volume VII, p. 822-823.

²⁷³ Salamis Deniz Muharebesi'nin kazanılması sayesinde Perslerin Avrupa'ya ilerlemeleri durdurulur ve ilerleyen dönemde Yunanistan ve Batı Anadolu'da Pers işgali sona erer. Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 98.

²⁷⁴ “Greece Thanks U.S.”, *The New York Times*, April 17, 1946, p. 3.

²⁷⁵ “İnönü'den Başkan Truman'a”, *Ulus*, 10 Nisan 1946, s. 1. “Millî Şefin Başkan Trumana Mesajı”, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1946, s. 1.

²⁷⁶ Behiç Erkin, *Hatırat 1876-1958*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 589.

²⁷⁷ “Sovyet Notasına Cevabımız Yayınlandı”, *Ulus*, 24 Ağustos 1946, s. 1. “R. Peker'in Boğazlara Dair Demeci”, *Ulus*, 19 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁸ Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hala yürürlükte olması, Türkiye açısından sözleşmenin ne kadar sağlam temeller üzerine kurulduğunun da bir göstergesidir. Savaş sonrası Boğazlar meselesi gündeme geldiğinde Türk Dışişleri de her zaman Montrö'nün belirlediği temel prensipleri savunur. Recep Peker, 1946 yılının Kasım ayında İngiliz Manchester Guardian gazetesine verdiği bir röportajda Montrö Boğazlar Sözleşmesi değiştirilse bile yeni düzenlenecek rejimin Montrö'nün öngördüğü temel esas içerisinde olabileceğini söyler. BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 11-67-3, Tarih: 15.11.1946.

²⁷⁹ Selim Deringil, *Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

sonrasında bu oyunu oynayacağı ne oyun sahasını ne de oyuncuları bulabildi. Almanya'nın doğusundan itibaren Doğu Avrupa ve Balkanlar SSCB'nin kontrolüne girdi. Savaş dönemindeki oyunculardan Almanya, yerle bir edilerek yıkıldı. İngiltere ve Fransa ise savaştan görünürde galip devletler olarak çıksalar da ekonomileri zora girmiş ve bu nedenle dünya siyasetindeki eski ağırlıklarını kaybetmişti. Geriye kalan iki büyük devletten SSCB'nin Türkiye'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne kasteden istekleri nedeniyle 1946 yılında elde ittifak için tek seçenek olarak ABD kalır. 1946 yılında uluslararası koşulların da zorlamasıyla kurulan Türkiye-ABD müttefikliği 1991 yılına kadar geçen zaman içerisinde gelen diğer hükümetler tarafından da devam ettirilir. Missouri, kurulan müttefikliğin başlangıcının sembolü olur.

2.3 DTCF OLAYLARI

2.3.1 DTCF Olaylarının Nedenleri

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), 1935 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'da kuruldu. Atatürk, DTCF'nin Sosyal Bilimler alanında yapılacak araştırmaların merkezi olmasını istemiştir²⁸⁰. Bağlı olduğu Ankara Üniversitesinden bile önce kurulan DTCF, 2. Dünya Savaşı'nın son yıllarından itibaren bilimsel araştırmalarla değil ideolojik tartışmalarla gündeme geldi. Savaşa girmeyen Türkiye, savaşın gelişimine bağlı olarak her alanda savaşın olumsuz etkilerini hissetti. Bunlardan biri de savaşın nedenlerinden biri olan ideolojik kamplaşmalardır. Bu kamplaşmaların sonucunda DTCF'de hedef haline gelen öğretim üyeleri ideolojik fikirlerinden dolayı fakülteden tasfiye edildi²⁸¹. Bu öğretim üyelerinden Pertev Naili Boratav, 1938 yılının Mart ayında DTCF'ye doçent olarak halk edebiyatı ve halk bilim derslerini okutmak üzere atanır²⁸². Behice Boran ise

²⁸⁰ <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/fakulte-hakkinda/>. Erişim Tarihi: 22.08.2019.

²⁸¹ Mete Çetik, "Dil-Tarih Tasfiyesi ve Hukuka Aykırılık", *Tarih ve Toplum (Nisan 1997)*, S 160, s. 197. Fahrettin Altun, "Niyazi Berkes ve Eserleri Hakkında", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (2004)*, C 2, S 1, s. 450.

²⁸² 1907 yılında Bulgaristan Darıdere'de doğan Pertev Naili Boratav, 1927 yılında İstanbul Erkek Lisesinden mezun olur. Lise öğretmenlerinden Hilmi Ziya Ülken sayesinde halkbilimine ilgi duymaya başlar. 1930 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümünden mezun olur. 1932 yılında Konya'ya edebiyat öğretmeni olarak atanır. 1936 yılında halkbilimi alanında araştırmalar yapmak için Almanya'ya gönderilir. Almanya'da okuyan bazı Türk öğrencilerin kendisini komünistlikle suçlaması nedeniyle dönemin müfettişi Reşat Şemsettin Sirer'in MEB'e Boratav'ın Almanya'dan geri çağırılmasını talep eder. 1937 yılında Türkiye'ye geri dönen Boratav, aynı yıl Ankara Siyasal Bilgiler Okulunun kütüphanesinde çalışmaya başlar. Bir

1939 yılında sosyoloji doçenti olarak DTCF Felsefe Bölümünde göreve başlar²⁸³. Niyazi Berkes, Boran gibi 1939 yılında DTCF Felsefe Bölümüne atanır. Berkes, 1941 yılında DTCF’de sosyoloji doçenti olur²⁸⁴.

DTCF olaylarını başlatan süreç 1944 yılında bir dergide yayımlanan mektupla başladı. Arka arkaya gelen birbiriyle bağlantılı olay ve davalarla DTCF olaylarının altyapısı hazırlandı²⁸⁵. 1 Nisan 1944 yılında *Orhun* dergisinde, Türkiye’deki İrkçı-Turancı fikirlerin temsilcisi Nihal Atsız, “Başvekil Saraçoğlu Şükrü’ye İkinci Açık Mektup” başlığıyla bir yazı kaleme alır. Atsız, “Maarif sahasına girmiş komünistlerden” diyerek sırasıyla Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal, Ahmet Cevat’ın komünist olduğunu söyleyerek bu kişileri Türklük düşmanı olmakla ve vatan hainliğiyle suçlar²⁸⁶. Atsız yazısında Millî Eğitim Bakanlığı’nı ve dönemin bakanı Hasan Ali Yücel’i de suçlar. Atsız, İstanbul Üniversitesi’nden sınıf arkadaşı olan Boratav’a²⁸⁷ “Nasıl bir komünist olduğunu bilhassa ben çok iyi bilirim” dedikten sonra Boratav’ın komünist olduğuna dair iki kanıt sunar. Bunlardan birincisi Boratav’ın, 1936 yılında halkbilimi alanında araştırma yapmak için gittiği Almanya’da bazı Türk öğrenciler tarafından komünistlik suçlamasıyla karşılaştığı için Türkiye’ye geri çağırılması ve 1944 yılında Eminönü Halkevinde meydana gelen olaylar esnasında “Salonun sol tarafından oturup gürlüğü çıkaranlar arasında” olmasıdır²⁸⁸.

Atsız’ın başlattığı ideolojik kavgaya cevap, suçladığı isimlerden biri olan Sabahattin Ali’den geldi. Ali, Atsız’ın kendisine yönettiği suçlamalara karşı hakaret davası açtı. Dava, 26 Nisan Çarşamba günü Ankara’da başladı²⁸⁹. Dava için Ankara’ya gelen Atsız, DTCF’ye de uğrar ve burada kendisini destekleyen öğretim

yıl sonra da DTCF’ye doçent olarak atanır. Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi: Özerk Üniversite Dönemi (1946-1981)*, C 5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 126.

²⁸³ 1910 yılında Bursa’da doğan Behice Boran, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’ni bitirir. Michigan Üniversitesinde Sosyoloji alanında doktora yaptıktan sonra 1939 yılında Türkiye’ye döner. Boran, sosyalist fikirlerle ABD’de öğrenimi sırasında tanışır. Dölen, a. g. e. , s. 127-128.

²⁸⁴ 1908’de Kıbrıs-Lefkoşa’da doğan Niyazi Berkes, 1928’de İstanbul Erkek Lisesini 1931’de de İstanbul Darülfünunu Felsefe Bölümünü bitirir. 1935’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji asistanı olur. DTCF’ye atanmadan önce sosyoloji öğrenimi görmesi için Chicago Üniversitesine gönderilir. Dölen, a. g. e. , s. 129-130

²⁸⁵ Gökhan Ak, “Türk Düşünce Hayatında Mediha Esenel (Berkes) ve 1948 DTCF Tasfiyeleri İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* (2015), C XV, S 30, s. 270-271.

²⁸⁶ Nihal Atsız, “Başvekil Saraçoğlu Şükrü’ye İkinci Açık Mektup”, *Orhun*, 1 Nisan 1944, s. 1-6.

²⁸⁷ Öymen, *Bir Dönem*, s. 431.

²⁸⁸ Atsız, a. g. m. , s. 2-3.

²⁸⁹ “Açık Mektup,,dan Çıkan Dava”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1944, s. 1. “Sabahattin Ali-Adsız Davası Dün Başladı”, *Vatan*, 27 Nisan 1944, s. 1.

elemanları ve öğrenciler tarafından büyük sevgi gösterileriyle karşılanmış ve fakülteyi gezmiştir²⁹⁰.

Atsız'ın yazısı *Orhun* dergisinde yayımlandıktan hemen sonra 6 Nisan'da Bakanlar Kurulu kararıyla yazının yer aldığı 16. sayı toplattırılarak dergi kapatıldı²⁹¹. Atsız-Ali davası 9 Mayıs 1944'te sonuçlandı. Dava sonucunda mahkeme, Ali'yi haklı bularak Atsız'ı hakaret suçundan 4 ay hapis cezasına ve 100 liralık manevi tazminata çarptırdı²⁹². Fakat 16 Mayıs'ta yine Bakanlar Kurulu kararıyla *Adımlar* ve *Yurt ve Dünya* dergileri de kapatıldı²⁹³. Ankara'da yayımlanan bu iki dergiden *Adımlar*'ın imtiyaz sahibi Behice Boran, *Yurt ve Dünya*'nın imtiyaz sahibi ise Pertev Naili Boratav'dır. Bu iki dergi, Hasan Ali Yücel'in isteği üzerine "*sol yayımlar*"²⁹⁴ yaptıkları gerekçesiyle kapatılmıştır²⁹⁵.

2. Dünya Savaşı'nın Almanya ve Mihver Devletler'in kesin yenilgisiyle sonuçlanacağını belli olması üzerine Atsız-Ali davasını Irkçılık-Turancılık davası izledi. Aralarında Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz ve Nihal Atsız'ın da bulunduğu 23 kişi hakkında Anayasa'yı değiştirmek ve "*İrkçılık ve Turancılık gayeleriyle gizli bir cemiyet kurmak*" suçlamasıyla dava açıldı²⁹⁶. 7 Eylül'de İstanbul'da başlayan duruşmalar, 29 Mart 1945'te sona erdi. Mahkeme sanıklardan Togan'ı 10 yıl, Atsız'ı 6,5 yıl, Oğuz'u ise 5,5 yıl hapis cezasına çarptırdı²⁹⁷.

19 Mart 1945'te Sovyetlerin, 1925 yılında imzalanan Türkiye-SSCB arasında imzalanan dostluk antlaşmasının uzatılmayacağını Türkiye'ye bildirmesi ve ardından gelen Sovyet talepleri iç politikadaki havayı ters yönden estirmeye başlamıştı. Sosyalist Rusya ile dış politikada yaşanan sorunlar nedeniyle içeride sol-sosyalist düşüncelere sahip kişiler için sıkıntılı bir dönem girildi. *Tan* gazetesi ve bu gazete etrafında bir araya gelen sol-sosyalist yazarlar bu süreçte ilk hedeflerden biridir. 4

²⁹⁰ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, Haz. Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 283.

²⁹¹ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 105-24-10, Tarih: 06.04.1944.

²⁹² "Nihal Adsız- Sabahaddin Ali Davası Bitti", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1944, s. 1. "Nihal Adsız, Dört Aya Mahkum Oldu.", *Vatan*, 10 Mayıs 1944, s. 1.

²⁹³ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 105-31-8, Tarih: 16.05.1944.

²⁹⁴ Aclan Sayılğan'a göre hem *Adımlar* hem de *Yurt ve Dünya* dergileri Türkiye Komünist Partisi'nin legal neşriyatıdır. Parti, bu iki dergiyi 2. Dünya Savaşı'yla ilgili görüşlerini halka duyurmak için çıkarmıştır. Aclan Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Haz. Erol Cihangir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s. 213.

²⁹⁵ Hasan Ali Yücel, *Davam*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 139.

²⁹⁶ "İrkçılık ve Turancılık", *Ulus*, 8 Eylül 1944, s. 1. "Turancılar Hakkında Resmî Tebliğ ve İddianamenin Tam Metni", *Vatan*, 8 Eylül 1944, s. 1.

²⁹⁷ "İrkçilerin Davası Karara Bağlandı", *Ulus*, 30 Mart 1945, s. 1. "İrkçılar Hakkında Karar Verildi", *Vakit*, 30 Mart 1945, s. 1.

Aralık'taki Tan Matbaası Baskını öncesi, Tan gazetesinin yazar kadrosunda DTCF'nin hocaları Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve eşi Mediha Berkes de vardı²⁹⁸. Sabiha Sertel, İstanbul'dan Ankara'ya geldiği zamanlarda Boratav, Niyazi Berkes ve Boran'ın da içinde bulunduğu Tan gazetesinin yazar kadrosuyla bir araya gelip görüştiklerini söyler ve bu kişilerin Tan gazetesinin yazar kadrosuna katılmasını şu şekilde değerlendirir: “*Muhalefet cephesi yavaş yavaş geliyordu. Tan tamamıyla ilerici konuları savunan, anti-faşist, anti-emperyalist bir gazete haline gelmişti.*”²⁹⁹

DTCF olaylarına giden süreçte ikinci dönüm noktası, sadece bir sayı yayımlanabilen Görüşler dergisi olur. Boratav, Boran ve Berkes çifti yeni çıkacak derginin de yazar kadrosu arasındaydı. Hatta dergiyle ilgili Ankara'daki toplantı Boran'ın evinde yapılır ve toplantıya katılanlar arasında Boratav ve Niyazi Berkes de bulunuyordu³⁰⁰. 1 Aralık 1945'te yayımlanan Görüşler dergisinin ilk ve son sayısının kapağında, dergiye yazı yardımı vadedenler başlığının altında Boratav, Boran ve Berkes³⁰¹ çiftinin isimleri de yazılıydı. Derginin içinde ise DTCF hocalarından sadece Behice Boran'ın yazısı vardır³⁰². Derginin çıkmasından çok kısa süre sonra meydana gelen Tan Matbaası Baskını'nın ülke çapında yarattığı etki DTCF'yi de vurur. Dergiye yazı yazan Behice Boran ve ismi dergi kapağında yer alan Boratav ve Berkes çifti baskının ardından önce Millî Eğitim Bakanlığına çağrılarak Bakanlık Müfettişleri tarafından sorgulandı³⁰³. Daha sonra ise “*görülen lüzum üzerine*” 15 Aralık 1945'te Bakanlık emrine alındı³⁰⁴. Bu karar üzerine 4 öğretim üyesi, 17 Aralık'ta DTCF'deki görevlerinden ayrıldı³⁰⁵. Dört öğretim üyesi pes etmedi ve DTCF'deki görevlerine geri dönebilmek için MEB'e karşı hukuk savaşı başlattı. Danıştay, 5. Dairesi 26 Nisan 1946'da oy birliği ile aldığı kararlarla 4 öğretim üyesini haklı bularak DTCF'deki görevlerine iade etti³⁰⁶.

²⁹⁸ Öztekin, a. g. e., s. 143. Gökhan Atılğan, *Behice Boran-Öğretim Üyesi- Siyasetçi- Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 83.

²⁹⁹ Sabiha Sertel, a. g. e. , s. 261-262.

³⁰⁰ Sabiha Sertel, a. g. e. , s. 261-262.

³⁰¹ Niyazi Berkes, derginin çıkacağını bilmediğini ve isminin derginin kapağında yer alacağından haberinin olmadığını söyler. İsmi derginin kapağına koyan kişiyi de “*sorumsuzluk*” la suçlar. Berkes, a. g. e., s. 354-356.

³⁰² Behice Boran, “Zirai Reformda Memleketi İflas Etmiş Bir Rejime Götürmek İstiyorlar”, *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 9.

³⁰³ Berkes, a. g. e. , s. 356-357.

³⁰⁴ Yücel, a. g. e. , s. 112. Dölen, a. g. e. , s. 140.

³⁰⁵ Atılğan, a. g. e. , s. 90.

³⁰⁶ BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 143-24-21, Tarih: 14.05.1946.

DTCF olaylarına giden süreçteki son aşama yine bir dava süreci oldu. Tarihe Öner-Yücel Davası olarak geçen mahkeme süreci, DTCF olaylarının en önemli nedenleri arasındadır. Her şey 29 Ocak 1947’de TBMM’de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer’in yaptığı konuşmayla başladı. Sökmensüer, Giresun Milletvekili Ahmed Ulus’un “komünist tahriklerden dolayı sıkıyönetim komutanlığınca yapılan soruşturma” hakkındaki sözlü sorusuna verdiği uzun cevabın bir bölümünde Mareşal Fevzi Çakmak’ı, CHP’ye karşı komünistleri desteklemekle suçlar³⁰⁷. Mareşal, 5 Şubat’ta Sökmensüer’e cevap verir. Mareşal, gazetelere verdiği demeçte; Sökmensüer’in iddialarını reddeder ve komünizme karşı olduğunu vurgulamak için eski bir Millî Eğitim Bakanından bahsederek o Bakan’ın komünist faaliyetlere destek verdiğini ve bundan dolayı Hükûmet’i resmen ikaz ettiğini söyler³⁰⁸. Hasan Ali Yücel de 8 Şubat’ta Mareşal için bir açık mektup yayımlayarak Mareşal’in kastettiği komünistlere destek veren eski bakanın kendisi olup olmadığını sorar³⁰⁹. Yücel’in mektubuna cevap 11 Şubat’ta, Demokrat Parti İl Başkanı Kenan Öner’den gelir. (Öner, DP içerisinde Mareşal ile hareket eden ve onun partinin başına geçmesini destekleyen ekip içerisindeydi³¹⁰). Öner, Çakmak’ın kastettiği eski bakanın Hasan Ali Yücel olduğunu söyler³¹¹. Bunun üzerine Yücel de kendisine yönetilen komünistlik suçlamasına karşılık olarak Öner’e dava açar.

Öner-Yücel Davası 17 Nisan Cuma günü Ankara’da başladı³¹². Dava süreci içerisinde Öner’in Yücel’e karşı yönelttiği komünistlik suçlamasının dayandığı kanıtlar arasında DTCF’deki komünist faaliyetler ve buradaki öğretim üyeleri de vardı³¹³. Davanın 7 Mayıs’taki duruşmasında Öner’in şahit olarak gösterdiği isimler ifade verdi. Öner’in şahitlerinden Orhan Şaik Gökyay, Boratav, Boran ve Niyazi Berkes’in komünist olduğunu ve Yücel’in bu kişilere destek olarak onları koruduğunu söyler. Diğer şahitlerden Nihal Atsız da Boratav, Boran ve Niyazi ve

³⁰⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 4, Toplantı: 1, 37. Birleşim, 29.1.1947.

³⁰⁸ “Her Gün Yenilenen Hücumlara Karşı Mareşalin Toptan Cevabı”, *Tasvir*, 7 Şubat 1947, s. 1.

³⁰⁹ Hasan Ali Yücel’in Açık Mektubu”, *Tasvir*, 9 Şubat 1947, s. 1.

³¹⁰ Öymen, *Bir Dönem*, s. 566. Berkes, a. g. e. , s. 388.

³¹¹ Yücel, a. g. e. , s. 3-4.

³¹² “Kenan Öner- Yücel Davası Başladı”, *Vatan*, 17 Nisan 1947, s. 1.

³¹³ “Kenan Öner bu hakaret davasına, komünizm, ırkçılık, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali-Nihal Atsız, Dil-Tarih olayları ve Köy Enstitüleri konularını taşımayı başarmıştı.” Uğur Mumcu, *40’ların Cadı Kazanı*, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 112.

Mediha Berkes'in yanı sıra Ankara Üniversitesi Rektörü Şevket Aziz Kansu³¹⁴,nun da komünist olduğunu, Yücel'in bu kişileri desteklediğini hatta Kansu'nun komünist olduğu bilinmesine rağmen Yücel tarafından rektör yapıldığını iddia eder³¹⁵. Öner'in tank olarak gösterdiği kişiler davanın sonuna kadar benzer iddiaları tekrarlar.

Öner-Yücel davası 19 Kasım 1947'de, Yücel'in aleyhine sona erdi. Son duruşmada mahkeme, Yücel'in komünistleri koruduğuna ve MEB'i komünist yatağı haline getirdiğine hükmetti. Bu duruma kanıt olarak gösterilen olaylar arasında, Yücel'in, bakanlık emrine alınan DTCF'nin solcu öğretim üyelerinin göreve geri dönmeleri yönünde Danıştay tarafından verilen karara itiraz etmemesi de vardı. Mahkeme sonuç olarak şu karara varır: *"İsnatların doğruluğu sabit görüldü, davanın düşmesine karar verildi."*³¹⁶ DTCF olaylarından kısa bir süre önce alınan bu kararlar sadece Yücel değil Boran, Boratav ve Berkes çifti de davanın kaybedenleri arasında yer aldı. 19 Kasım itibariyle haklarında resmî olarak komünist faaliyetlerde bulduklarına dair mahkeme kararı vardır³¹⁷.

2.3.2 DTCF Olayları

5-6 Mart 1947'de meydana gelen olaylar, 27 Aralık 1947'deki DTCF Baskını'nın provası niteliğindedir. 5 Mart Çarşamba günü DTCF'de Pertev Naili Boratav tarafından halk kültürü üzerine halka açık bir konferans verilecektir. Fakat konferans öncesi fakülte'deki milliyetçi öğrencilerin kendisini protesto edeceğini ve konuşması sırasında olaylar çıkabileceğini öğrenen Boratav, konferansa gelmez³¹⁸. Konferans salonunda Boratav'ın konferansa gelmeyeceğinin duyulması üzerine milliyetçi öğrencileri temsilen Selahattin Ertürk kürsüye gelerek Boratav hakkında şunları söyler: *"Kendisini beklediğimiz kalpsiz bilgin hala ortada yok. Memleketin dört yanını saran kızıl ateşi düşünmeden onların fikirlerini savunanların burada yeri yoktur."* Bu konuşma üzerine salonu boşaltan öğrencilerle Ertürk'ü destekleyen milliyetçi öğrenciler

³¹⁴ 1903 yılında Edirne'de doğan Şevket Aziz Kansu, 1923'te İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinden mezun olur. 1927-1929 yılları arası Paris'e gönderilen Kansu burada antropoloji eğitimi alır. Kansu önce 1942-1944 yılları arasında DTCF Dekanlığı, 1946-1948 yılları arasında ise Ankara Üniversitesi Rektörlüğü görevlerinde bulunur. Remzi Demir- Doğan Atılğan, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türkiye'de Beşeri Bilimlerin Yeniden İnşası- Elli Portre*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2008, s. 37.

³¹⁵ "Hasan Ali Yücel'in Açtığı Dava", *Ulus*, 8 Mayıs 1947, s. 4.

³¹⁶ "Yücel Davası", *Ulus*, 20 Kasım 1947, s. 1.

³¹⁷ Daha sonra Yücel, bu karar itiraz eder ve Yargıtay 26 Mayıs 1948'de Yücel aleyhine alınan kararı usul yönünden bozar. Cemil Koçak, *Rejim Krizi Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 358.

³¹⁸ Berkes, a. g. e. , s. 401.

arasında kavga çıkar. Konferans salonuna gelen Rektör Kansu, halka açık konferans serisinin başlamadan bittiğini söyleyerek öğrencileri salondan çıkartır.³¹⁹ Olaylar burada bitmez ve ertesi gün de devam eder. 6 Mart Perşembe sabahı, Ankara Üniversitesinin çeşitli fakültelerinden gelen milliyetçi öğrenciler Boratav, Boran ve Berkes çiftinin içinde bulunduğu DTCF'nin solcu öğretim üyelerini ve onlara destek olmak amacıyla 24 Saat gazetesinde DTCF öğrencileri tarafından yayımlanan mektubu protesto etmek amacıyla DTCF önünde toplanır. Polis, olayların büyümemesi için fakültede tedbir alır³²⁰. Fakültenin konferansa salonunda Rektör Kansu ile görüşen öğrenciler, Rektör Kansu'dan şu taleplerde bulunur:

“1- Kaldırılan yaz sömestri serbest konferanslarının devam ettirilmesi; ancak mukaddes kürsüden mukaddesat aleyhinde bulunanların konuşurulmaması;

2- <Yurt ve Dünya> cıların ve bütün solcu hoca ve talebelerin üniversiteden çıkarılmaları;

3- Eski Millî Eğitim Bakanı tarafından mekteplere ve yüksek mekteplere aldırılan <Yurt ve Dünya> ların toplatılması ve bunu çıkaranların yapılacak muhakeme sonuna kadar nezaret altında bulundurulmaları.³²¹” Rektör Kansu, öğrencilerin taleplerini dinler. Kansu, öğrencilerin heyecanlarını anladığını fakat kanunların her şeyin üstünde olduğunu belirterek onlardan sessizce dağılmalarını ister. Salondan komünizm aleyhine slogan atan gençlerin, DTCF'den sonraki adresleri Ulus Meydanı olur. Burada toplanan gençler komünizm aleyhine konuşmalar yaptıktan sonra 24 Saat gazetesi ve Marko Paşa dergisinin sayılarını yırtar. Ayrıca öğrenciler Ulus ve çevresinde bu yayınları satan dükkânları da bir daha bu yayınları satmamaları için tehdit eder. Öğrenciler arasında bazıları 24 Saat gazetesinin basıldığı matbaaya gitme teklifinde bulunsa da alınan güvenlik önlemleri sayesinde bu girişim sonuçsuz kalır³²².

6 Mart'ta bu olayların meydana gelmesi üzerine Ankara Üniversitesi Senatosu olağanüstü toplanarak bir tebliğ yayımlar. Yayımlanan tebliğe göre Senato “*Öğrenci hareketlerini sebep ve amilleri ile birlikte incelemek ve bir karara varmak için*” 5 kişilik bir komisyon kurar³²³. Olayların nedenini araştırmaya başlayan komisyon Boratav, Boran ve Niyazi Berkes'i tanık olarak değil sanık olarak ifadeye çağırır³²⁴. Bu

³¹⁹ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Güner Yayınları, İstanbul, 2007, s. 104.

³²⁰ “Üniversiteli Gençlerin Bir Tezahürü”, *Ulus*, 7 Mart 1947, s. 1.

³²¹ “Ankara Üniversite Talebesinin Nümayişi”, *Akşam*, 7 Mart 1947, s. 1.

³²² “Ankarada Üniversite Talebesinin Nümayişi”, *Tasvir*, 7 Mart 1947, s. 4.

³²³ “Üniversite Senatosu Tahkikata Başladı”, *Vakit*, 7 Mart 1947, s. 1.

³²⁴ Berkes, a. g. e. , s. 403-404.

soruşturma, aynı zamanda bu üç öğretim üyesinin DTCF'den ihraç edilmesine neden olacak resmî sürecinde başlangıcı olur. Komisyon tarafından yapılan sorgulamalar sonucunda üç öğretim üyesi aleyhine istenilen somut delillere ulaşamaz. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi Senatosu Boratav, Boran ve Berkes hakkında 29 Temmuz 1947'de bir disiplin soruşturması açar³²⁵. Senato tarafından yapılan soruşturma sonucunda üç öğretim üyesi görevine son verilmesi yönünde karar alınır. Fakat bu karara Ankara Hukuk Fakültesi senatörleri Prof. Ernst Hirsch ve Prof. Esat Arsebük itiraz eder. Senato toplantısında politik davranışın, Ceza Kanunu anlamında cezalandırılabilir bir eylem olması mı gerektiği, yoksa değerlendirmenin Senatonun takdirine mi kaldığı konusunda tartışma yaşanır. Hirsch'e göre, Türk Ceza Kanunu'ndaki ifadeler Üniversiteler Kanunu'nda aynen kullanıldığı için "suçun somut unsurları oluşmamıştı"³²⁶. Senato, üç öğretim üyesinin üniversiten atılmasına Senatonun mu karar vereceğine yoksa Türk Ceza Kanunu'na göre mi işlem yapılması gerektiği konusunda TBMM'den yorum istenmesine karar verir. Bunun için MEB aracılığıyla 17 Kasım 1947'de Başbakanlığa bu istek iletilir. Başbakan Hasan Saka da bu isteği 1 Aralık'ta TBMM Başkanlığı'na gönderir:

"... 46 ıncı maddenin <<D>> fıkrasının uygulanmasında, herhangi bir hareketin öğretim mesleğinde kalmıya yer bırakmıyacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir fiil sayılmasının senatonun takdirine mi bağlı olduğu, yoksa mezkur fıkradaki <<suç>> tabirinin ancak Türk Ceza Kanunu bakımından mı tayin edilmesi icap edileceği hususundaki tereddüdün yorum yoluyla çözülmesinin Ankara Üniversitesi rektörlüğünce istenilmekte olduğu Millî Eğitim Bakanlığının 17-XI-1947 tarihli ve 7601 sayılı yazısıyla bildirilmektedir.

Gereğinin yapılmasına müsaadelerini saygılarımla rica ederim.

Başbakan
H. Saka"³²⁷.

1947 yılının Aralık ayından TBMM'de Üniversiteler Kanunu'nun 46/d maddesi görüşülürken, 23 Aralık Salı akşamı Ankara Ulus'taki MEB binasında büyük bir yangın çıktı. Yangın sonucunda bina büyük hasar gördü ve bina içerisindeki evrak ve belgelerin birçoğu yandı³²⁸. Yangının tam olarak neden çıktığı veya binanın kasten mi yakıldığı soruları tartışılırken binanın komünistler tarafından yakıldığı iddiası

³²⁵ Soruşturma, Üniversiteler Kanunu'nun 46. Maddesinin (d) fıkrası uyarınca açılır. Bu fıkraya göre şeref ve haysiyet kırıcı suç işleyen öğretim üyelerinin üniversitedeki görevlerine son verilir. Dölen, a. g. e. , s. 143.

³²⁶ Ernst E. Hirsch, *Anularım*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2000, s. 367.

³²⁷ Ernst E. Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi*, C 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1998, s. 1085.

³²⁸ "Maarif Vekaleti Binası Dün Yandı", *Vatan*, 24 Aralık 1947, s. 1.

ortaya atılır³²⁹. Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş tartışmalarla ilgili bir açıklama yaparak şunları söyler: “Komünistin ne kadar şerefsiz olduğunu tahmin edemezsiniz! Adana fabrikasını, İzmir depolarını, Ankara otobüs garajını, Maarif Vekaletini yakan kimlerdir? Maskeli çalışan melunlardır³³⁰.”

Bu atmosfer içerisinde 27 Aralık Cumartesi sabahına uyanıldı. Ankara Üniversitesinin çeşitli fakültelerinden gelen öğrenciler 09.00’da Ulus Meydanı’nda toplanmaya başlar. 09.30’da Zafer Anıtı’na çelenk bırakan gençler İstiklal Marşı’nı okuduktan sonra komünizm aleyhine sloganlar atarak Cebeci Meydanı’na doğru yürüyüşe geçer. Göstericilerin ellerinde Atatürk, İsmet İnönü ve Namık Kemal’in fotoğrafları vardır. Ayrıca göstericiler yürüyüş esnasında; “Atatürk dedi ki: Türklüğün En Büyük Düşmanı Komünizmdir, Nerede Görülürse Ezilmelidir”, “Türk Gençliğinin Başlıca Şiarı Komünizmle Mücadeledir, Yaşasın Türk Gençliği”, “Kahrolsun Kızıllar, “Komünist Hoca İstemiyoruz”, “Komünistler Üniversiteden Atılmalı”, “Komünist Vatan Hainidir” gibi pek çok komünizm aleyhtarı pankartlar taşır. Göstericilerin yürüyüşü sırasında bazı dükkân sahipleri de göstericileri destekleyici sloganlar atar. Ayrıca göstericiler yürüyüş sırasında ellerindeki tebeşirlerle duvarlara ve yoldan geçen otobüslerin üzerine “Kahrolsun Komünizm” yazar. Cebeci Meydanı’na gelindiğinde ise kalabalık artar, yaklaşık 10.000 gösterici meydanı doldurur. Meydanda yine komünizm aleyhine sloganlar atılır ve konuşmalar yapılır. Cebeci Meydanı’ndan sonra ise esas hedef olan DTCF’ye doğru yürüyüşe geçilir. Kısa süre içerisinde DTCF’ye ulaşan göstericiler, DTCF’nin bahçesinde İstiklal Marşı’nı okuduktan sonra alınan güvenlik önlemlerine rağmen DTCF binasının içerisine girmeyi başarır. Bundan sonraki hedef ise Rektör Kansu’dur. Kansu, solcu öğretim üyelerini koruduğu ve onları desteklediği algısı nedeniyle zamanla milliyetçi öğrencilerin hedefi haline gelir. Göstericiler arasından bir grup, Yüksek Tahsil Talebe Birliği Başkanı Mehmet Ali Arıkan önderliğinde ve “Rektör İstifa” sloganları eşliğinde Kansu’nun odasının bulunduğu daireye gelir. Burada Tıp Fakültesi Dekanı Abdülkadir Noyan ve DTCF Dekanı Enver Ziya Karal’ı gören göstericiler Noyan’la konuşur. Noyan göstericilere komünist hocaların Senato tarafından ihraç edildiğini söylese de onları durduramaz. Dakikalar geçtikçe artan kalabalık hedefine ulaşır ve Kansu’nun odasını basar. Odasında Kansu’yu zorla “Kahrolsun Komünistler” diye bağırtaan göstericiler, istifa

³²⁹ MEB binası yangını kısa süre sonra gerçekleşecek DTCF Baskını’nda propaganda malzemesi olarak kullanılır. Öymen, *Bir Dönem*, s. 578.

³³⁰ “Maarif Vekaleti binasını Komünistler mi Yaktı?”, *Vatan*, 25 Aralık 1947, s. 1.

edeceğini söyleyen Kansu'nun sözleriyle ikna olmaz. Göstericilerden biri Kansu'nun eline bir kâğıt tutuşturarak istifa dilekçesini yazmasını ister. Başka bir göstericinin sırtında istifa dilekçesini yazan Kansu, göstericilerin isteği üzerine istifa mektubuna pul da yapıştırır. Göstericiler, Kansu'nun odasını tahrip eder ve Kansu'yu ite kaka binadan dışarı çıkartır. Göstericilerden Kansu'ya tükürenler de olur. Göstericilerin elinden Kansu'yu polis memuru Ekrem Anıt kurtarır. Bir yüzbaşının himayesinde Kansu taksiye bindirilir. Fakat göstericiler taksinin etrafını sarıp ilerlemesini engelleyince güvenlik güçleri havaya ateş eder ve göstericilerin üzerine su sıkılır. Kansu taksiden indirilerek yoldan geçen başka bir taksiyle olay yerinden uzaklaştırılır. Bu sırada olay yerine gelen Ankara Valisi İzzettin Çağpar, göstericileri sükûnete davet ederek onlara olay yerinden dağılmalarını yönünde telkinde bulunur. Göstericiler, DTCF'den ayrılarak Atatürk'ün Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrini ziyaret eder. İstiklal Marşı'nı okuduktan sonra Atatürk'ün geçici kabrinden ayrılan göstericilerin son adresi Denizciler Caddesi üzerinde bulunan Türkiye Gençler Derneğinin³³¹ binası olur. Burayı basan göstericiler derneği tahrip ederek içerideki evrak ve kitapları yırtar. Sabah saatlerinde Ulus Meydanı'ndan başlayan gösteri saat 13.00'te yine Ulus Meydanı'nda sona erer. Aynı gün toplanan Senato, Boratay, Boran ve Berkes hakkında disiplin soruşturması sona erinceye kadar üç öğretim üyesinin DTCF'deki derslerine girmemesine karar verir³³².

Tüm bu olaylar olup biterken aynı Tan Matbaası Baskını'nda olduğu gibi göstericiler, hedefledikleri bir adrese yine ulaşamaz. DTCF'ye yakın bir konumda Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan SSCB Büyükelçilik binası ve çevresinde polis sıkı güvenlik tedbirleri alır. Göstericiler binanın bulunduğu sokağa bile yaklaştırılmaz³³³.

³³¹ 1946 yılında Behram Karaküçük, Nabi Dinçer, Mümtaz Göktür, Şevki Akşit, Orhan Çutay, Melahat Türksal, Celal Araz tarafından kurulan ve anti-faşist bir cephe kurmak için mücadele eden sol görüşlü bir dernektir. Derneğin tüzüğünde "*Turancı olanlar ve bu yolda tanınanlar derneğe aza kaydedilemezler*" ifadesi vardır. Baskında sonra da faaliyetlerine devam eden dernek 1949 yılında kendini fesheder. Sayılğan, a. g. e., s. 224-226.

³³² "Ankara'da Dün Büyük Bir Nümayiş Yapıldı", *Akşam*, 28 Aralık 1947, s. 1. "Ankara Gençliğin Komünistlik Aleyhinde Dünkü Nümayişleri", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1947, s. 1. "Komünizm Aleyhinde Ankara'da Yapılan Talebe Nümayiş", *Tasvir*, 28 Aralık 1947, s. 1. "Gençler Dün Komünistlik Aleyhine Bir Toplantı Yaptı", *Ulus*, 28 Aralık 1947, s. 1. "Ankara Gençliği Dün Komünizm Aleyhinde Nümayiş Yaptı", *Vatan*, 28 Aralık 1947, s. 1. Berkes, a. g. e. , s. 431. Dölen, a. g. e. , s. 146. Öymen, *Bir Dönem*, s. 578-581. Atılğan, a. g. e. , s. 112-116. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Anıların İzinde*, C 1, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977, s. 307. Erim, a. g. e., s. 239.

³³³ "Soviet Embassy Cordoned Off", *The New York Times*, December 28, 1947, p. 6.

The New York Times'ın özel haberine göre Hükûmet olayların Sovyetler Birliği'ne yönelik bir saldırıya dönüşmemesi için yoğun çaba harcamıştır³³⁴.

2.3.3 DTCF Baskınının Kamuoyundaki Yankıları

Baskından kısa bir süre önce DTCF Dekanlığı Boratav, Boran ve Berkes'e bir hafta fakülteye gelmemeleri uyarısında bulunmuştur³³⁵. Bu uyarı sayesinde üç öğretim üyesi baskından fiziksel olarak etkilenmemiştir. Niyazi Berkes, baskın sırasında kardeşinin evinde telefonla Prof. Nusret Hızır'la konuşarak olaylarla ilgili bilgi almak istemiştir. Daha sonra olayları seyretmek için toplanan kalabalığın arasına karışan Berkes, kendisini tanıtmadan halkın olaylarla ilgili tepkisini anlamaya çalışmıştır³³⁶.

Olayla ilgili Ankara Valiliği tarafından İçişleri Bakanlığına 31 Aralık'ta bir rapor gönderilir. Rapora göre olaylar sırasında bir jandarma eri otomobil çarpması sonucu ayağından yaralanır. Göstericilerden biri de kalabalıktan dolayı nefes alma güçlüğü çekerek baygınlık geçirir. Her ikisi de hastaneye gönderilerek tedavi edilir. Raporda bundan başka çok daha dikkat çekecek bir ayrıntı da yer alır. Sovyet Elçiliğine ve Ticaret Mümessilliğine ait 331, 332 ve 337 plakalı araçlar göstericileri, Ulus Meydanı'ndan itibaren DTCF'ye kadar takip etmiştir. Araçların içerisinde Sovyet Elçilik Ataşesi Boris İgnetenko, İkinci Kâtip İvan Naumov, Levazım Memuru Victor Goll, Basın Ataşesi Aleksî İssaiev, Tass Ajansı Muhabirleri Yozef Ruhatz ve Vasili Sigriabin vardır. Basın Ataşesi İssaiev'i taşıyan 332 plakalı otomobil saat 13 sularında göstericilerin saldırısına uğrayan Türkiye Gençler Derneğinin binasının önünden geçerek binayı "*dikkatle gözden geçirdikten sonra*" elçilik binasına gitmiştir³³⁷.

Baskınla aynı gün İzmir Halkevinde de 15.30'te komünizm aleyhine bir toplantı yapılır. Komünizm aleyhine hararetli konuşmaların yapıldığı toplantının sonunda komünizmle yılmadan ve yorulmadan mücadele edileceğine dair ant içilir³³⁸. 30 Aralık'ta ise Balıkesir'de, Necati Bey Eğitim Enstitüsü öğrencileri tarafından komünizm aleyhine bir miting düzenlenir. Saat 10.00'da başlayan mitingde

³³⁴ "Turkish Anti-Reds Outs College Head", *The New York Times*, December 28, 1947, p. 6.

³³⁵ Mumcu, a. g. e. , s. 85.

³³⁶ Berkes, a. g. e. , s. 430-431.

³³⁷ BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 65-407-14, Tarih: 31.12.1947.

³³⁸ "Komünizmle Mücadele", *Demokrat İzmir*, 28 Aralık 1947, s. 1.

öğrenciler Ankara'daki öğrencilerin taşıdığı pankartlarla aynı pankartları taşıyarak "Dağ Başını Duman Almış" marşını söyleyerek Eski Belediye Meydanı'na doğru yürüyüşe geçer. Meydanda yapılan mitingde öğrenciler tarafından komünizm aleyhine konuşmalar yapılır³³⁹.

Baskından iki gün sonra gazetelerde yer alan haberlere göre Ankara Üniversitesiyle ilgili olmayan kişilerin de gösterilerde yer aldığı tespit edilmiştir. Aynı haberlerde olaylar sırasında suç teşkil edecek davranışlarda bulunanlar hakkında yasal işlem başlatıldığı da aktarılır³⁴⁰. Yıllar sonra Uğur Mumcu'ya yaşananları aktaran Behice Boran da DTCF'yi basan öğrencilerin az bir kısmının DTCF'li olduğunu, baskının Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri tarafından gerçekleştirildiğini söylemiştir³⁴¹. Olaylarda, diğer fakültelerin öğrencilerinin ve hatta Ankara Üniversitesiyle ilgisi olmayan kişilerin ağırlığı vardır. 30 Aralık'ta ise Vatan gazetesinin haberine göre Ankara Emniyeti, olaylara karışan 60 kişinin ifadesine başvurur. Rektörün odasına girdikleri tespit edilen 25 genç hakkında hazırlanan fezleke, Ankara Cumhuriyet Savcılığına gönderilir³⁴².

Olayların hemen ardından Rektör Kansu'ya destek mesajları yayımlanır. Önce İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, Kansu'ya geçmiş olsun mesajı gönderir³⁴³. Ardından İstanbul Üniversitesi Senatosu adına Rektör Sıddık Sami Onar, Kansu'ya bir telgraf gönderir. Onar, olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirerek Senatonun olayların kınadığını belirtir ve Kansu'ya sevgi ve saygılarını bildirir³⁴⁴.

Gazetelerde, olayların adli boyutlarıyla ilgili bilgi verilse de birkaç köşe yazısı hariç olaylara değinilmez. Aralık ayının son günlerinde meydana gelen olaylar, o sıralarda TBMM'de görüşülen yeni yıl bütçesinin gölgesinde kalır veya bütçe görüşmeleri, yazarlar için bir kaçış yolu olur. Ahmet Emin Yalman, "Şiddet, Deva Değildir!" başlıklı yazısında gençliğin galeyana gelmesinin memlekete ağır zararlar getireceğini söyler. Yalman, gençlerin arasına sızan tahrikçileri suçlar. Bu tahrikçilerin "faşist ruhlu müfritler" veya "kızıl tahrik ajanları" olabileceğini öne sürer³⁴⁵.

³³⁹ "Komünizmi Tel'in", *Demokrat İzmir*, 31 Aralık 1947, s. 1.

³⁴⁰ "Ankara Nümayişinde Yabancı Unsurlar", *Vatan*, 29 Aralık 1947, s. 1. "Ankaradaki Nümayiş", *Akşam*, 29 Aralık 1947, s. 2.

³⁴¹ Mumcu, a. g. e., s. 85.

³⁴² "Ankara Nümayişi", *Vatan*, 30 Aralık 1947, s. 1.

³⁴³ Koçak, *Rejim*, s. 379.

³⁴⁴ "İstanbul Üniversitesi ve Ankaradaki Nümayiş Hadisesi", *Akşam*, 31 Aralık 1947, s. 1.

³⁴⁵ Ahmet Emin Yalman, "Şiddet, Deva Değildir", *Vatan*, 30 Aralık 1947, s. 1.

Son Posta gazetesinden Nusret Safa Coşkun ise gençlerin olayların lehinde veya aleyhinde olan duygularını belirtecek mitingler yapmasının gerekli olduğunu fakat bunun ölçülü ve şuurlu olması gerektiğini söyler. Coşkun da Yalman gibi üniversite dışından gençlerin arasına sızan zararlı unsurlara dikkat çekerek gençlerin bu konuda uyanık olmasını ister³⁴⁶. Ulus ve Akşam gazetelerinde olaylarla ilgili herhangi bir köşe yazısı yer almaz. Olaylarla ilgili İnönü ile görüşen Nihat Erim, günlüğüne şu notları düşer: “Bugün üniversite öğrencileri anti-komünist nümayiş yaptılar. Rektörün makamına giderek elinden zorla istifasını almışlar. İnönü sordu. Bu tarzda zorbalık hareketlerini hiç sevmemişim söyledim. İnönü de müteessir. Ben dedim ki: “Demokrasinin bu türlü mide bulantılarını da geçireceğiz. Elverir ki bu türlü hareketler karşısında gazeteler ve Hükûmet teşvik edici bir hal göstermesinler. Gençlik komünist aleyhtarı nümayiş yapar. Bu güzel bir şey. Fakat rektörün makamına zorla girip onun yüzüne tükürmek, zorla istifa ettirmek çok çirkin. Yarın aynı hareketi mesela Meclis’e karşı yapmaya kalkabilirler. Sınıfta hocaya karşı yapmaya kalkabilirler.””³⁴⁷

Yaşanan olaylar Boratav, Boran ve Berkes’in DTCF’den koparılmasını daha da hızlandırdı. Ankara Üniversitesi Senatosu, TBMM’den gelecek cevap beklenmeden 10 Ocak 1948’de üç öğretim üyesine, Üniversiteler Kanunu’nun 46/d maddesine göre “Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma” cezası verir³⁴⁸. Üç öğretim üyesi bu karara karşı Üniversiteler Arası Kurul’a itiraz eder. Millî Eğitim Bakanı, Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversitesi Rektör, Dekan ve temsilcilerinde oluşan Kurul, Bakan Reşat Şemsettin Sirer’in baskısına rağmen oy çokluğuyla yapılan itirazı haklı bulur. Boratav, Boran ve Berkes hakkında Ankara Üniversitesi tarafından verilen meslekten çıkarma cezası kararı, 22 Şubat’ta iptal edilir³⁴⁹. Fakat DTCF Yönetim Kurulu bu karara karşı bir hamle yaparak 23 Şubat’ta üç öğretim üyesinin derslerini tatil eder³⁵⁰.

Üç öğretim üyesinin DTCF’deki görevlerine kesin olarak son verilmesi yasama yoluyla gerçekleştirildi. 5 Temmuz 1948’de Ankara Üniversitesi Kuruluş ve Kadroları Hakkında Kanun Tasarısı, TBMM’de görüşülmeye başlar³⁵¹. Görüşmeler 6 Temmuz Salı günü öğleden sonra sona erer. Görüşmelerin sonucunda Boratav, Boran

³⁴⁶ Nusret Safa Coşkun, “Mitinglerde Dikkat Edilecek Mühim Bir Nokta”, *Son Posta*, 30 Aralık 1947, s. 4.

³⁴⁷ Erim, a. g. e., s. 239.

³⁴⁸ Dölen, a. g. e., s. 147. Berkes, a. g. e., s. 434. “Üniversite Senatosu Karar Verdi”, *Ulus*, 11 Ocak 1948, s. 1.

³⁴⁹ Atılğan, a. g. e., s. 118. Velidedeoğlu, a. g. e., s. 307-311. “Solcu Öğretim Üyeleri Meselesi”, *Ulus*, 24 Şubat 1947, s. 1.

³⁵⁰ Berkes, a. g. e., s. 458. Dölen, a. g. e., s. 147.

³⁵¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 12, Toplantı: 2, 82. Birleşim, 05.07.1948, s. 706.

ve Berkes'in DTCF'deki kadroları "L" cetveline alınır ve "L" cetveli kaldırılır: "Geçici Madde 2: Ankara Üniversitesi Bütçe Kanunu'na bağlı (D) ve (L) işaretli cetveller kaldırılmış ve yerlerine, bu kamuna ekli 3 ve 4 sayılı cetveller konulmuştur. (L) işaretli cetvele alınan kadrolardan biri Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesindeki altıncı derecede (70) lira aylıklı Halk Edebiyatı Folklor profesörlüğüne, diğer ikisi aynı Fakülte'deki yedinci dereceden (60) lira ve sekizinci dereceden (50) lira aylıklı Sosyoloji doçentliklerine aittir³⁵²." Kabul edilen bu kanunla Boratav, Boran ve Berkes'in DTCF'deki kariyerleri tamamen sona ermiştir. Çünkü o gün için bu karara itiraz edilebilecek bir üst merci yoktu.

2.Dünya Savaşı'nın sonunda bozulan Türkiye-SSCB ilişkileri Türk siyasetini sağa çekmesiyle birlikte CHP içerisinde de sağ kesim atağa geçti³⁵³. "Anadolucular" olarak adlandırılan sağ kanadın bu dönemdeki hedeflerinden biri de MEB oldu. 1946 seçimleri sonucunda Yücel'in yerine sağ kanadın temsilcilerinden olan Reşat Şemsettin Sirer, Bakanlık koltuğuna oturdu. Sirer'in Bakanlıktaki en önemli amacı komünizmle mücadele idi. Bu nedenle Sirer, partideki sağ kanada göre "solcuların yuvası" hâline gelen Köy Enstitüleri ve DTCF'yi hedef tahtasına oturttu³⁵⁴. İsmail Hakkı Tonguç, Bakan Sirer tarafından 24 Eylül 1946'da İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alındı³⁵⁵. Ardından bir yıl sonra dünyanın tek Köy Üniversitesi sayılabilecek ve diğer enstitülere öğretmen yetiştiren Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü de Bakan Sirer'in emriyle 26 Kasım 1947'de kapatıldı³⁵⁶. Üniversitelerarası Kurul'da Bakan Sirer, Ankara Üniversitesi Bütçe Kanunu görüşmelerinde de sağ kanadın temsilcilerinden Fahri Kurtuluş, DTCF'nin üç öğretim üyesi aleyhine hararetli konuşmalar yaptı. TBMM'de alınan olumlu sonuçla birlikte 1948 yılında sağ kanat için MEB'de istenilen hedeflere ulaşıldı³⁵⁷.

Boratav, Boran ve Berkes haklarında açılan davalarda 1950 yılı içerisinde beraat³⁵⁸ etseler de bir daha DTCF'ye geri dönemedi. 1945 yılından itibaren

³⁵² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 12, Toplantı: 2, 83. Birleşim, 06.07.1948, s. 814.

³⁵³ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 338-339.

³⁵⁴ Metin Çınar, "Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadolucular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)", (Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 2015.

³⁵⁵ Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2009, s. 515.

³⁵⁶ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri, Tarihçi Kitabevi*, İstanbul, 2010, s. 469-470. Tonguç, a. g. e. , s. 562.

³⁵⁷ Çınar, a. g. t., s. 222. Server Tanilli, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 81.

³⁵⁸ Dölen, a. g. e. , s. 149.

meydana gelen olaylar ve açılan davalarla büyük sıkıntılar yaşayan üç öğretim üyesinden Boratav, 1952 yılında Fransa'ya giderek ömrünün sonuna kadar bilimsel çalışmalarını burada sürdürdü. Boran ise Türkiye'de kalarak siyasete atıldı³⁵⁹. 1950'de Barışseverler Cemiyetinin kuruluşuna katılarak derneğin genel başkanı seçilen Boran 1965 seçimlerinde ise Türkiye İşçi Partisi Milletvekili olarak TBMM'ye girdi³⁶⁰. Berkes de aynı Boratav gibi 1952 yılında Türkiye'den ayrılarak Kanada'ya gitti ve McGill Üniversitesinde çalışmalarına devam etti³⁶¹. Sertellerden sonra önce Yücel ve Tonguç, ardından da Boratav, Boran ve Berkes çok partili hayata geçiş döneminin kaybedenleri arasında yer aldı. Alanlarında Türkiye'deki ilk bilimsel araştırmaları yapan üç öğretim üyesini kaybeden DTCF de bu süreçte büyük kan kaybına uğradı. Üç öğretim üyesini korumakla suçlanan ve hedef haline gelen Rektör Kansu da 26 Nisan 1948'de kesin olarak görevinden istifa etti³⁶². Tüm bu süreci Üniversitelerarası Kurul'da üç öğretim üyesinin meslekten menedilmesi durumu görüşülürken söz alan İstanbul Fen Fakültesi Dekanı Prof. Fahir Yeniçay'ın sözleriyle özetlemek mümkündür: “... İzinizle bir şey sormak istiyorum. Eğer Ruslar Türklerle olan dostluk anlaşmasını bozmasalardı ve aramızda eski dostluk ilişkisi sürseydi, az çok sol eğilimli her yazıda, henüz bir mahkeme kararı olmadan, ille komünist propagandası olduğu kabul edilir ve fikir özgürlüğü şimdiki gibi sınırlanmak istenir miydi?”³⁶³”

2.4 KIBRIS MİTİNGLERİ

2.4.1 Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı (Tarihsel Süreç İçerisinde Kıbrıs)

Doğu Akdeniz'de stratejik bir öneme sahip bulunan Kıbrıs Adası, tarih boyunca çeşitli uygarlıkların yönetimi altına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Sultan II. Selim'in hükümdarlığı döneminde, 1571 yılında, Venediklilerin hâkimiyeti altından bulunan Kıbrıs'ı fethetti. Fetihden hemen sonra Lefkoşa merkezli Kıbrıs Beylerbeyliği kuruldu ve iskân politikası kapsamında Anadolu'dan getirilen Türkler

³⁵⁹ Remzi Demir- Doğan Atılğan, a. g. e. , s. 49.

³⁶⁰ Remzi Demir- Doğan Atılğan, a. g. e. , s. 63.

³⁶¹ Remzi Demir- Doğan Atılğan, a. g. e. , s. 59. Berkes'in yakın dönem Türkiye tarihi alanında temel eserlerden biri kabul edilen “Türkiye'de Çağdaşlaşma” kitabının ilk baskısı, 1964 yılında McGill Üniversitesi tarafından “The Development of Secularism in Turkey” ismiyle İngilizce olarak yayımlanmıştır. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 10.

³⁶² M. Tahir Hatiboğlu, *Türkiye Üniversite Tarihi*, Selvi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 211.

³⁶³ Velidedeoğlu, a. g. e. , s. 310.

Kıbrıs'a yerleştirildi³⁶⁴. Kıbrıs, 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyeti altında kaldı. Osmanlı tarihinin en ağır yenilgilerinden biri olan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı'nın içine düştüğü ağır şartlardan istifade etmek isteyen İngiltere'nin ilk hedefi, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla önemi daha da artan Kıbrıs'tı. İngiltere, savaştan sonra Rusya'ya karşı Osmanlı'ya yardım vaadinden bulundu. İngiltere bu desteğinin karşılığında Osmanlı'dan Kıbrıs'ı talep etti. 4 Haziran 1878'de İstanbul'da imzalanan anlaşmayla Osmanlı, Kıbrıs'ın yönetimini İngiltere'ye bıraktı. 12 Temmuz'da Kıbrıs'a çıkan İngiliz birlikleri, adadaki hâkimiyeti ele geçirdi³⁶⁵. Adadaki Osmanlı yönetiminin sona ermesiyle birlikte Kıbrıslı Rumların en önemli hedefi “*ENOSİS*” oldu.

Enosis, Yunanca birleşme ve ilhak anlamlarına gelir. Tarihte Helenlerin yaşadığı ve yayıldığı bölgelerin birleşmesi anlamında tarihsel bir altyapısı bulunan Enosis fikrinin tohumları, Kıbrıs'ta Rum Ortodoks Kilisesi tarafından Yunanistan'ın kuruluşundan hemen sonra atıldı³⁶⁶. Kilise, Enosis için 21 Ekim 1931'de Lefkoşa'da İngiliz yönetimine karşı büyük bir ayaklanma çıkardı. Kıbrıs tarihine “*1931 Ayaklanması*” olarak geçen bu olayda kilisenin öncülüğünde toplanan beş bin kişi Lefkoşa Hükûmet Konağı'nı ateşe verdi. Yaşanan olaylarda 6 kişi hayatını kaybetti³⁶⁷. İsyan sonrası İngilizler, Kıbrıs'ta sert önlemler aldı. Olaylara karıştığı tespit edilen 2 bin kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. İsyana önderlik eden Enosisçi Rumlardan 30 kişi Cebelitarık ve Londra'ya sürgüne yollandı³⁶⁸.

2. Dünya Savaşı'ndan oldukça yıpranmış olarak çıkan İngiltere'nin dünya siyasetindeki ağırlığını yitirmesi Enosis fikrinin güçlenmesine neden oldu. 1941 yılında komünist AKEL (Çalışan Halkın İlerici Partisi) Partisi'nin kurulmasıyla Rum Ortodoks Kilisesi adadaki Rumların tek temsilcisi olma özelliğini yitirdi. Fakat farklı

³⁶⁴ Ziya Kazıcı, “Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezleri Dergisi* (2015), C 1, S 1, s. 40. Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 216-217. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 166-167.

³⁶⁵ Ergekon Savrun, “1571 Türk Yönetiminde, 1878-1925 İngiliz Taç Kolonisi'ne; Kıbrıs Üzerinde Enosis Faaliyetleri ve İngiliz Stratejisi”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi* (2017), C 3, S 1, s. 10. Uçarol, a. g. e. , s. 409-415.

³⁶⁶ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü*, Alfa, İstanbul, 2018, s. 268.

³⁶⁷ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C 1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 137. Niyazi Kızılyürek, *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi Kıbrıs'ta Statü Kavgası ve Etnik Çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 29.

³⁶⁸ Gürel, a. g. e. , s. 141.

görüşlere sahip olsalar da Enosis fikri savaş sonrasında hem AKEL hem de Kilise tarafından yüksek sesle talep edilmeye başladı³⁶⁹.

Ada İngiliz idaresine geçtikten sonra Rum nüfusu, Mısır ve Malta'dan getirilen Rumlarla takviye edilir. İngiliz idaresinin başladığı ilk yıllarda adada 137.631 Rum, 45.458 Türk yaşamaktayken 1938 yılında gelindiğinde ise 310.070 Rum'a karşılık Türk nüfusu 66.459'da kalır³⁷⁰. Türk nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı, savaş sonrasında 1946 yılında, %17,8'e düşer. İngiliz yönetiminde Türkler, sadece nüfus olarak değil kamu istihdamı, ekonomi ve ticaret, eğitim gibi kritik konularda Rumların gerisinde kalır³⁷¹. Bu durum, Enosis için Rumları umutlandıran en önemli faktörler arasındaydı. 2. Dünya Savaşı sonrasında, 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Antlaşması'yla Müttefik Devletler, 12 Ada'yı İtalya'dan alarak Yunanistan'a verdi³⁷². Bu gelişme, Yunanistan'a Kıbrıs için bir ilham kaynağı oldu. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için resmî olarak ilk adım 28 Şubat 1947'de atılır. Yunanistan Meclisi oy birliğiyle Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi için karar alır. Yunan Başbakan Demetrios Maksimos, tarihteki Yunan-İngiliz dostluğuna vurgu yaparak kararın İngilizler tarafından kabul edilmesi hâlinde İngilizlere sonsuz bir minnettarlık duyacaklarını söyler³⁷³. 5 Mart 1947'de de Kıbrıs Rumlarından oluşan 4 kişilik heyet Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması için Londra'da İngiliz Hükûmeti'yle görüşmeler yapar³⁷⁴. Yunan Kralı Paul, 27 Temmuz 1948'de Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak konusunda kararlılığını The New York Times gazetesine verdiği röportajda kesin bir dille anlatarak bunun BM nezdinde alınacak bir kararla olması hâlinde İngiltere veya Amerika'ya, Girit Adası veya başka bir yerde üs vermeye hazır olduklarını söyler³⁷⁵. Yunan Kralı Paul, bu röportajıyla ülkesinde komünistlerle devam eden iç savaşı da göz önüne alarak Kıbrıs meselesi üzerinden Amerika ve İngiltere'yle ilişkileri daha da güçlendirecek bir teklifi gündeme getirir. Ayrıca Paul, Amerika'yı da teklifinin

³⁶⁹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 594-596.

³⁷⁰ Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (2008), S 36, s. 204-205.

³⁷¹ Kızılyürek, *Bir Hınç*, s. 46-47.

³⁷² Uçarol, a. g. e. , s. 922.

³⁷³ "Greece Asks For Cyprus", *The New York Times*, February 28, 1947, p. 10.

³⁷⁴ "Kıbrıslı Yunanlılar Heyeti Londrada Müracaatlerine Devam Ediyor", *Vakit*, 6 Mart 1947, s. 1.

³⁷⁵ "Greek King Offers Crete-Cyprus Deal", *The New York Times*, July 28, 1948, p. 14.

içine dâhil ederek yakın gelecekte Kıbrıs meselesinde başaktörlerden biri olacak ABD'ye göz kırpar³⁷⁶.

İngiltere, adanın Doğu Akdeniz'deki stratejik önemini de göz önüne alarak Yunanistan'a bağlanması yerine adada özerk bir yönetim kurulmasına karar verir. İngiltere kurulacak özerk bir yönetimle adadaki egemenliğini devam ettirecek bir statü peşindedir. Kurulacak özerk yönetimde İngiliz Valisi'nin başkanlığında Rum ve Türklerin nüfus oranlarına göre oluşturulacak, Danışma ve Yasama Meclisi olacak fakat burada alınan kararlar Vali'nin onayıyla yürürlüğe girecektir³⁷⁷.

İngiltere, Kıbrıs'a 27 Mart'ta Vali olarak Lord Winster'ı atar. Winster, 31 Mart'ta adaya adım atar atamaz Rumlar tarafından Enosis boykotuyla karşılaşır. 4 Kıbrıs Danışma Meclisi üyesi Rum, Winster'ı karşılama törenine katılmaz³⁷⁸. Winster, adada özerk bir yönetim kurulması için yeni bir anayasa yapılması amacıyla 1 Kasım 1947'de Kurucu Meclisi toplantıya çağırır (Toplantı öncesi 17 Ekim'de Rumlar tarafından Lefkoşa elektrik santraline sabotaj düzenlenir ve Lefkoşa şehri aylarca elektriksiz kalır³⁷⁹). Rumların iki temsilcisinden biri konumunda bulunan ve Enosis fikri dışında bütün önerilere kapalı olan Kilise, adanın özerk bir statüye kavuşmasını istemediği için yine Winster'ı boykot ederek toplantıya temsilci göndermez. Rumları temsilen toplantıya katılan AKEL temsilcileri, önceleri özerklik fikrine sıcak bakar. Fakat, Kilisenin Rumlar üzerindeki özerkliği reddeden Enosis propagandaları ve Yunan Komünist Partisi'nin devreye girmesi üzerine AKEL, Kurucu Meclis çalışmalarından çekilir. 12 Ağustos 1948'de Kurucu Meclis feshedilir³⁸⁰. 31 Ekim 1948'de AKEL, Lefkoşa'da 25.000 kişilik bir miting düzenler³⁸¹. Özerklik fikrinin önce Kilise sonra da AKEL tarafından Enosis için reddedilmesi ve adanın çeşitli bölgelerinde Kilise ve AKEL tarafından düzenlenen mitingler, Kıbrıslı Türkleri de harekete geçirir. Türkler de Enosis fikrine karşı bir miting düzenlemek için çalışmalara başlar. Türklerin yaşadığı bütün köy ve

³⁷⁶ Stefo Benlisoy, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk-Yunan Yakınlaşması Kral ve Kraliçe Türkiye Ziyareti", *Toplumsal Tarih (Eylül 2000)*, S 81, s. 13.

³⁷⁷ Ahmet Aydoğdu, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s. 15-16.

³⁷⁸ Valiyi boykot eden 4 üye Vali tarafından Danışma Meclisinden çıkarılır. "Briton Dismisses 4 Cyprus Greeks", *The New York Times*, April 1, 1947, p. 12.

³⁷⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler*, C 2, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul, 1996, s. 377.

³⁸⁰ Fırat, a. g. m, s. 596. Kızılyürerek, a. g. e. , s. 65.

³⁸¹ Gazioğlu, , a. g. e. , s. 427-428

kasabalara mitinge katılım sağlanması için haber gönderilir³⁸². 28 Kasım Pazar günü Lefkoşa'daki Ayasofya Meydanı'nda, Rumların Enosis isteklerine karşı adada Kıbrıslı Türklerin de var olduğunu tüm dünyaya duyurmak için büyük bir miting düzenlenir³⁸³. Yaklaşık olarak 6.000 Türk'ün katıldığı mitingde adadaki İngiliz yönetiminin devam etmesi istenir. Bunun mümkün olmaması hâlinde ise adanın eski sahibi olan Türkiye'ye bağlanması gerektiği vurgulanır³⁸⁴. Miting düzenlemesine öncülük eden ve Kıbrıslı Türklerin liderlerinden biri olan Dr. Fazıl Küçük³⁸⁵ de mitingle ilgili Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir telgraf çeker. Küçük, telgrafında Kıbrıslı Rumların ilhak fikrinin şiddetle reddedilmesine oy birliğiyle karar verdiklerini, eğer ada Yunanistan'a bağlanırsa bu durumun Kıbrıslı Türklerin mahvına sebep olacağını ve adanın asayişinin bozulacağını yazar³⁸⁶. Ayrıca mitingde AKEL'in adadaki komünist faaliyetlerine karşı çıkan Vali Winster da desteklenir³⁸⁷.

2.4.2 1948 Ankara Mitingi

Kıbrıs Türkleri ile dayanışma için yapılacak ilk mitingin duyurusu 23 Aralık Perşembe günü Ulus gazetesinden yayımlandı³⁸⁸. Bir gün sonra yine Ulus'ta bütün üniversite öğrencileri mitinge davet edilir ve mitingin gayesi açıklanır: “*Memleket dışında katledilen ve işkence gören Türklerin elim durumlarından kurtulmaları ve insan haklarından istifadelerinin temini ile Kıbrıs Türkleri'nin komünist ateşinin oraya ulaşmasından korunmaları zımında gerekli tedbirlerin alınması için Hükûmetin Birleşmiş Milletler Teşkilatına müracaatını ricadır.*”³⁸⁹ Ayrıca duyuruda mitingin SSCB aleyhine düzenlenmediği özellikle

³⁸² Güngör Toplu, “Kıbrıslı Türklerin Bağımsızlık Mücadelesinde Bir Dönüm Noktası 28 Kasım 1948 Mitingi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* (2016), S 11, s. 691.

³⁸³ Gazioğlu, a. g. e. , s. 428.

³⁸⁴ “Kıbrıs'ta Altı Bin Türk'ün İştirakile Bir Miting Yapıldı”, *Ulus*, 29 Kasım 1948, s. 1. “Kıbrıs Türkleri Muazzam Bir Miting Yaptılar”, *Tasvir*, 29 Kasım 1948, s. 1.

³⁸⁵ 14 Mart 1906'da Kıbrıs Ortaköy'de doğan Fazıl Küçük, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimi İstanbul'da bitirir. Küçük, İstanbul Tıp Fakültesinin birinci sınıfını okuduktan sonra önce Fransa'ya sonra da İsviçre'ye gitmiş üniversite öğrenimi tamamlayarak dâhiliye uzmanı olmuştur. 1937'de Lefkoşa'ya dönerek burada doktor olarak çalışmaya başlar. 1943-1949 yılları arası Lefkoşa Belediye Meclis üyeliği yapan Küçük, Halkın Sesi kuruculuğunu ve editörlüğünü yapar. Küçük, 1943'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) kurucuları arasında yer alır. Bir yıl sonra buradan ayrılarak Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi'ni (KMTHP) kurar. Küçük, 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmalarına Kıbrıs Türklerini temsilen katılır ve antlaşmaları imzalar. Bu antlaşmaların sonucunda kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Küçük bu görevini 1973'e kadar sürdürür. Küçük 15 Ocak 1984'te Londra'da hayatını kaybeder. Hasgüler, a. g. e. , s. 375-378.

³⁸⁶ Ek-5. BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 40-241-14, Tarih: 02.12.1948.

³⁸⁷ “Cypress Turks Hail British Rule”, *The New York Times*, November 28, 1948, p. 13.

³⁸⁸ “Yüksek Tahsil Gençliği bir miting yapıyor”, *Ulus*, 23 Aralık 1948, s. 1.

³⁸⁹ “Yarınki Miting”, *Ulus*, 24 Aralık 1948, s. 1.

vurgulanır: “...Bu nümayiş dost olan veya olmayan şu veya bu komşu memleket ve devlet aleyhinde tezahürat yapmak için tertiplenmiş değildir.³⁹⁰”

25 Aralık Cumartesi günü sabah erken saatlerden itibaren Ankara Üniversitesi öğrencileri miting için Cebeci Meydanı'nda toplanmaya başlar. Meydana gelen öğrencilerin göğüslerinde Birleşmiş Milletler armasını taşıyan rozetler, ellerinde ise Türk bayrağı ve dövizler vardır. Öğrencilerin taşıdıkları dövizlerde; “Yeşilada Kızıl Olamaz”, “Unutulmak Yarı Ölmektir”, “Kıbrıs Türküdür”, “Birleşmiş Milletlere İnanıyoruz, İnsan Haklarının Bekçisidir”, “Atatürk Diyor ki: Türk Aleminin En Büyük Düşmanı Komünizmdir, Her Görüldüğü Yerde Ezilmelidir” yazılıdır. Miting saat 09.30'da İstiklal Marşı'nın okunması ile Cebeci Meydanı'nda başlar. Meydanda arkadaşlarına hitap eden DTCF öğrencileri Sabri Ekmekçioğlu ve Sadık Erdem, Kıbrıs Türklerinin elim durumdan kurtulmaları ve Kıbrıs'ın komünistlere bırakılmaması için Hükûmet'in BM'ye başvurmasını isteyen konuşmalar yapar. Yapılan konuşmaların ardından öğrenciler, Cebeci'den Kızılay'a doğru yürüyüşe geçer. Mitinge katılım 10.000 kişinin üstündedir. Lozan Meydanı'nda tekrar Kıbrıs ile ilgili konuşmalar yapılır. Burada konuşan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Reşit Algan, Türk gençliğinin adanın Türkiye tarafından ilhak edilmesini istemediğini ama İngiltere'nin adadan çekilmesi durumunda adadaki Türklerin komünistlerin yönetimi altına girmemesi gerektiğini söyler. Ayrıca burada Millî Türk Talebe Birliği ve İstanbul Üniversitesinde okuyan Kıbrıslı öğrencilerin miting idare heyetine çektikleri telgraflar okunur. Kıbrıslı öğrenciler çekmiş oldukları telgrafta şunları yazar: “Kıbrıs için bugün yapmağa karar verdiğiniz mitinge hararetle iştirak eder, alakanıza Kıbrıs namına teşekkürlerimizi bildiririz.” Lozan Meydanı'ndan Dağ Başını Duman Almış ve 10. Yıl Marşlarını söyleyerek Ulus Meydanı'na doğru yürüyüşe geçen gençler, meydana geldiklerinde burada bulunan Zafer Anıtı'na çelenk koyar. Burada konuşan Siyasal Bilgiler Okulu öğrencisi Cevat Vural, Türk gençliğinin BM'ye “candan inandığını” ve Kıbrıs Türklerine bütün Türk milletinin bağlı olduğunu söyler. Ulus Meydanı'ndan Samanpazarı'na doğru son bir yürüyüş gerçekleştiren öğrenciler Samanpazarı'ndan yapılan konuşmaların ardından mitingi sonlandırır³⁹¹. Öğrenciler arasında Kıbrıs

³⁹⁰ “Yarıncı Miting”, *Ulus*, 24 Aralık 1948, s. 3.

³⁹¹ “Hariçte Zulüm Gören Türkler”, *Akşam*, 26 Aralık 1948, s. 1. “Kıbrıs Adası İçin Dün Ankara'da Yapılan Miting”, *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1948, s. 1. “Ankarada Yüksek Tahsil Gençliğinin Mitingi”, *Tasvir*, 26 Aralık 1948, s. 1. “Dünkü Miting Gençlik Komünizmi Dün Bir Defa Tel'in Etti”, *Ulus*, 26 Aralık 1948, s. 1. “Yurtdışında Katledilen ve İşkence Gören Türkler”, *Vatan*, 26 Aralık 1948, s. 1.

meselesi ile ilgili bir heyet seçilir³⁹². Öğrenci heyeti, Kıbrıs meselesi ile taleplerini maddeler hâlinde açıklar. Heyet; Kıbrıs'taki Türklerin okullarının hem nitelik hem de nicelik bakımından desteklenmesini, Kıbrıs'ta sanat ve ticaret okullarının açılmasını, yetenekli Kıbrıslı Türklerin Türkiye'de eğitim aldıktan sonra Kıbrıs'a gönderilmelerini, Kıbrıs'a hizmet etmiş olanların terfi ve emeklilik haklarının Türkiye'de tanınarak Kıbrıslıların Kıbrıs Türklerine hizmetlerini teşvik ve temin edecek tedbirlerin alınmasını, Kıbrıs'ta bir Halkevi açılmasını, Kıbrıs'taki komünist hareketin Türkleri de etkilemesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınmasını ve bunun için adadaki milliyetçi gazetelerin desteklenmesini talep eder³⁹³.

Ankara'daki mitingden bir gün sonra 26 Aralık'ta İstanbul'da Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti, Eminönü Halkevinde olağanüstü kongre yapar. Kongrede yapılan konuşmalarda Kıbrıs davasının öneminden bahsedilir ve İstanbul'da okuyan Kıbrıslılar için ayrı bir yurt yapılması kararı alınır³⁹⁴. Türkiye Üniversiteleri Talebe Birlikleri Millî Federasyonu, Kıbrıs meselesi ile ilgili bir beyanname yayımlar. 29 Aralık'ta Cumhuriyet gazetesinde yer alan ve "*Türkiye Üniversite gençliği, Kıbrıslı kardeşlerimizin bize kavuşacağı bu mesud günü haklı olarak özlemektedir*" ifadelerinin yer aldığı beyannamede Kıbrıs'ın İngiltere tarafından başka bir ülkeye terk edilmesine veya adada kurulacak olası bir özerk yönetime; adayı komünizmin üssü haline getireceği endişesiyle karşı çıkılır. Adanın hakiki sahibi olan Türkiye'ye bırakılması istenir. Komünizm tehlikesi karşısında adada yaşayan Türklerin ve diğer milletlerin insan haklarını korumasının gençliğin asil vazifesi olduğu vurgulanır³⁹⁵.

1948 yılı biterken Kıbrıs meselesi Ankara ve İstanbul'daki üniversite öğrencilerinin faaliyetleriyle Türkiye gündemine girdi. Üniversite öğrencilerinin Kıbrıs ile ilgili temel endişesi 2. Dünya Savaşı sonrası adada gücünü artıran komünist AKEL Partisi'ydi. Üniversite öğrencilerin en büyük korkusu, İngiltere'nin adadan çekilmesi ve akabinde adada komünist bir idarenin kurulmasıydı. İlginç bir

³⁹² Heyette bulunan öğrenciler: Hukuk Fakültesinden; Reşit Algan, Erhan Löker, Siyasal Bilgiler Okulundan; Cevat Ural, Mustafa Güngör; DTCF'den Mesrur Gürgeç; Ziraat Veteriner Fakültelerinden Namık Görgünay; Gazi Eğitim Enstitüsünden Selahattin Ortaç; Teknik Öğretmen Okulundan Halit Çetinkaya; Tıp Fakültesinden Ahmet Karaca. "Yurtdışında Katledilen ve İşkence Gören Türkler", *Vatan*, 26 Aralık 1948, s. 4.

³⁹³ "Yurtdışında Katledilen ve İşkence Gören Türkler", *Vatan*, 26 Aralık 1948, s. 4.

³⁹⁴ "Kıbrıslılar Cemiyetinin Toplantısı", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1948, s. 2. "Kıbrıslıların Dünkü Büyük Toplantısı", *Her Gün*, 27 Aralık 1948, s. 1.

³⁹⁵ "Üniversiteli Gençlerin Beyannamesi", *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1948, s. 1.

şekilde Atina'daki üniversite öğrencileri de Türk öğrencilerle aynı endişeyi taşır. Atina Üniversitesi Öğrenci Birliği, Ankara'daki mitingde “Yunanistan’ın komünizmin bir peyki” olarak gösterilmesinden ve Türk gençlerinin Hükümet’ten adanın Yunanistan’a verilmemesi için BM’ye başvuru yapılmasını istemesinden rahatsız olur. Öğrenci Birliği Başkanı Karoyani, Ankara ve İstanbul Talebe Birliklerine gönderdiği telgrafında Yunanistan’ın komünizmle mücadele eden bir ülke olduğunu ve Yunanistan’ın komünizmle ilişkilendirilmesinin “gülünç bir iddia olduğunu” da yazar³⁹⁶. Bu telgrafa cevap gecikmez. İstanbul Yüksek Tahsil Talebe Birlikleri, Atinalı öğrencilere verdikleri cevapta ortaya atılan “peyk” iddiasının aslı olmadığını ve Yunanistan’ın komünizmle mücadelesini takdirle karşıladıklarını söyler. Ayrıca uluslararası sorunların çözümünde yegâne merci olan BM’ye başvurulmasının “en adil ve en makul yol” olduğu da belirtilir³⁹⁷.

Yeni yılda Kıbrıs mitingleri Anadolu’ya yayılır. 2 Ocak 1949 Pazar günü Konya’da Kıbrıs Türkleri için bir miting yapılır. Gençlerin öncülük ettiği miting saat 11’de Hükümet Meydanı’nda yapılır. Konya Halkevi bandosunun destek verdiği mitingde Konyalı gençler de tıpkı Ankara mitinginde olduğu gibi Hükümet’ten Kıbrıs Türklerinin komünizm tehlikesine maruz kalmamaları için BM’ye başvurmasını ister³⁹⁸.

15 Ocak Cumartesi günü Balıkesir’de de Kıbrıs için “heyecanlı bir miting” yapılır. Balıkesirli gençler “Kıbrıs” ve “Dağ Başını Duman Almış” marşlarını söyleyerek 14.00’te Eski Belediye Meydanı’na toplanır. Gençler ellerinde “Kızıl Ellerin Pis Tırnakları Kıbrısın Türk Damgasını Kazıyamıyacaktır”, “Kıbrıs Türkün Ata Yadigarıdır”, “Yeşil Kıbrısın Tarihi Şanlı Büyük Türk Tarihinin Bir Parçasıdır”, “Kıbrıs Bizimdir Pazarlık İstemeyiz”, “Kıbrıslılar Dileğiniz Dileğimizdir” yazılı dövizler taşır. Meydanda gençler tarafından Kıbrıs meselesi ile ilgili konuşmalar yapılır ve Kıbrıs Türkleri için “heyecanlı şiirler” okunur³⁹⁹.

Balıkesir mitinginden bir gün sonra da 16 Ocak Pazar günü Antakya’da Kıbrıs mitingi yapılır. Antakyalı gençler tarafından düzenlenen miting, yoğun yağış altında saat 10.00’da Cumhuriyet alanında, Atatürk ve İsmet İnönü’nün büstlerine çelenk

³⁹⁶ “Atina Üniversitesi Ankara ve İstanbul’da Yapılan Mitingleri İyi Karşılammış”, *Kudret*, 2 Ocak 1949, s. 1. “Atina Yüksek Tahsil Talebe Birliğinin Bir Kararı”, *Tasvir*, 2 Ocak 1949, s. 1.

³⁹⁷ “İstanbul Üniversitesi Atina Üniversitesine Cevap Verdi”, *Kudret*, 4 Ocak 1949, s. 1.

³⁹⁸ “Kıbrıs İçin Konyada Yapılan Miting”, *Kudret*, 3 Ocak 1949, s. 1. “Konyada Dün Bir Miting Yapıldı”, *Tasvir*, 3 Ocak 1949, s. 1.

³⁹⁹ “Kıbrıs İçin Miting”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1949, s. 1.

konulmasıyla başlar. Gençler, yaptıkları konuşmalarda İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesi durumunda adanın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesini ister. Yapılan konuşmaların ardından biri BM bir de Kıbrıs için ayaklarına kırmızı kurdele bağlanmış iki beyaz güvercin uçurulur. Miting saat 11.30'da sona erer⁴⁰⁰.

20 Şubat Pazar günü İzmir gençliği de Kıbrıs için bir miting yapar. Kültürpark'ın 9 Eylül kapısında toplanan gençler, buradan Cumhuriyet Meydanı'na yürür. Gençler ellerinde “Birleşmiş Milletlere Güvenimiz Tamdır”, “İnsanlığa Hizmet Edenlerin Safındayız”, “Dostlarımıza Vefamız Tamdır”, “Kıbrıs Türkleri, Kalblerimiz Sizinle Beraberdır. Sizin Acımız Bizim Acımız Olacaktır”, dövizleri taşır. Yürüyüş esnasında sık sık “Kahrolsun Komünistler” sloganları atılır. Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Anıtı'nın önünde bir miting düzenlenir. Mitingde İzmir gençliği adına açılış konuşmasını yapan Sabit Yanya, Kıbrıs'ta Türkler için “kızıl bir tehlike” olduğunu ve İngiltere'nin adadan çekilmesi durumunda adanın komünistlere bırakılmaması gerektiğini söyler. Kıbrıs'ta katledilen ve işkence gören Türkler için Hükûmet'in, BM'ye müracaat etmesini ister. Yanya, Birleşmiş Milletlerin adil bir karar vereceğine inandığını da belirtir⁴⁰¹.

Mitingler sayesinde basın da ilgisi Kıbrıs meselesine yönelir. Vatan gazetesi 26 Aralık Pazar günü Sinan Korle'yi, Kıbrıs meselesini yerinde incelemesi için Kıbrıs'a gönderir. Gazete, Korle'nin Kıbrıs'a gönderilmesini “Kıbrıs meselesi memleketimizde umumi bir alaka uyandırmıştır” diyerek açıklar⁴⁰². Kıbrıs'a giden Korle, üç gün sonra Ankara mitinginin Lefkoşa'da Kıbrıs Türkleri arasında “büyük bir ferahlık” yarattığını ve halkın sevinç içerisinde olduğu bildirir⁴⁰³. Tasvir gazetesinde Cihad Baban, gazetelerde Ankara mitinginin detaylarını okurken “iftiharla göğsünün kabardığını” söyler. Baban, yazısının devamında bir savaş veya Kıbrıs'ın ilhakının istenmediğini sadece Kıbrıs Türklerinin haklarına saygı gösterilmesini istediklerini belirtir⁴⁰⁴. Ayrıca gazetede 28 Aralık-2 Ocak tarihleri arasında “Kıbrıs Yunanistana Verilmez” başlığıyla Kıbrıs meselesi ve Kıbrıslı Türklerinin sorunlarını anlatan bir yazı dizisi yayımlanır. Bu yazı dizisinde yine adadaki komünist faaliyetler anlatılır.

⁴⁰⁰ “Antakyada Gençliğin Dünkü Mitingi”, *Tasvir*, 17 Ocak 1949, s. 1.

⁴⁰¹ “İzmirli Gençlerin Mitingi”, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1949, s. 1. “Yeşil Ada Kızıl Olamaz”, *Demokrat İzmir*, 21 Şubat 1949, s. 2. İzmir Gençleri Kıbrıs Türkleri İçin Miting Yaptılar”, *Yeni Sabah*, 21 Şubat 1949, s. 1.

⁴⁰² “Bir Arkadaşımız Kıbrıs Yolunda”, *Vatan*, 27 Aralık 1948, s. 1.

⁴⁰³ “Türkiyeki Alaka Kıbrıs Türklerini Sevindirdi”, *Vatan*, 30 Aralık 1948, s. 1.

⁴⁰⁴ Cihad Baban, “Yaşasın Türk Gençliği”, *Tasvir*, 27 Aralık 1948, s. 1.

Baban'ın yazısı aksine İngiltere'nin adadan çekilmesi durumunda adanın Türkiye'ye ilhakının Misak-ı Millî'ye aykırı olmayacağı vurgulanır⁴⁰⁵.

2.4.3 1950 Yılındaki Kıbrıs Mitingleri

1948 yılının son günlerinde Türkiye gündemine giren Kıbrıs meselesi, 1949 yılında da Türkiye gündeminde kalmaya devam etti. İstanbul'daki Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti ile Öğretmen Okullarını Bitirenler Cemiyeti, 20 Temmuz-10 Ağustos 1948 tarihleri arasında Kıbrıs'a bir gezi düzenler. Bu gezi sonucunda geziyi düzenleyen heyet tarafından Kıbrıslı Türklerin eğitim ve ticaret alanında yaşadığı sorunları anlatan raporlar, başta Başbakanlık olmak üzere ilgili Bakanlıklara iletilir⁴⁰⁶. Bu ziyaretten yaklaşık 1 yıl sonra da Kıbrıs'tan 108 kişilik öğretmen kafilesi 26 Temmuz Salı akşamı İskenderun'dan kalkan Toros Ekspresi'yle Ankara'ya gelir. Kıbrıslı Türk öğretmenler tren garında Ankaralılar ve Ankara Belediye Başkanı Ragıp Tüzün tarafından karşılanır⁴⁰⁷. Öğretmenler, 27 Temmuz Çarşamba günü Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü ve TBMM'de Demokrat Parti Milletvekilleri Fuat Köprülü ve Samet Ağaoğlu'yla görüşür. Öğretmenler DP'ye Kıbrıslı Türklerin eğitim sorunlarını anlatır⁴⁰⁸. 28 Temmuz Perşembe günü de Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşen Kıbrıslı öğretmenler, İnönü'ye Kıbrıs'taki okullar ve kültürel çalışmalarla ilgili bilgi verir⁴⁰⁹. Öğretmenler Ankara ziyaretlerini bitirdikten sonra 1 Ağustos Pazartesi sabahı İstanbul'a gider⁴¹⁰.

Kıbrıs'ta ise Rumlar, 1949 yılına da Enosis istekleriyle girdi. Başpiskopos 2. Makarios, yayımladığı yeni yıl mesajında Kıbrıslı Rumlar için yeni yıldan isteğinin “ulusal özgürlük” ve “birlik ve sadece birlik” olduğunu söyler⁴¹¹. 1946 yılında ilk defa

⁴⁰⁵ “Kıbrıs Yunanistana Verilemez”, *Tasvir*, 2 Ocak 1949, s. 1-3.

⁴⁰⁶ Raporda; Kıbrıslı Türklerin adadillerinin giderek bozulduğuna vurgu yapılır. Türk çocuklarına anaokulundan itibaren “temiz bir Türkçe” öğretilmesini, Kıbrıs'taki okullarda Türkiye tarih ve coğrafyasına daha fazla yer verilmesini, Kıbrıs'ta, içinde anasınıfı, ilkökul ve ortaokulda olacak şekilde öğretmenleri Türkiye'den gönderilecek bir Türk lisesi açılmasını, Lefkoşa'da bir halkevi diğer kazalarda da 5 tane halkodası açılmasını, Türkiye ve Kıbrıs arasında ticaretin canlandırılmasını, Türkiye'deki millî bankalardan birinin Kıbrıs'ta bir şube açmasını, Türk tütün ve biralarının Kıbrıs'ta temini için Tekel'in Kıbrıs'ta bir şube açmasını isteyen talepler vardır. BCA, Kurum: 490-1-0-0, Yer Bilgisi: 599-75-8, Tarih: 23.09.1948.

⁴⁰⁷ “Kıbrıslı Öğretmenler”, *Yeni Sabah*, 27 Temmuz 1949, s. 3. “Kıbrıslı Öğretmenler Şehrimizde”, *Zafer*, 27 Temmuz 1949, s. 1.

⁴⁰⁸ “Kıbrıstaki 82 Bin Türkün En Güzide Temsilcileri”, *Zafer*, 28 Temmuz 1949.

⁴⁰⁹ “İnönü Kıbrıslı Öğretmenleri Kabul Etti”, *Akşam*, 30 Temmuz 1949, s. 1.

⁴¹⁰ “Kıbrıslı Öğretmenler”, *Akşam*, 1 Ağustos 1949, s. 1.

⁴¹¹ “Prelate In Cyprus Urges Greek Union”, *The New York Times*, January 2, 1949, p. 5.

yapılan belediye seçimlerini kazanan AKEL, 29 Mayıs 1949'da sonuçlanan ikinci seçimleri, Kilisenin sağcı adayları karşısında kaybetti⁴¹². Üç yıl içerisinde yaşanan oy kaybı sonucunda seçimleri takip eden aylarda AKEL de Kilise gibi güçlü bir şekilde Enosis taraftarlığı yapmaya başlar⁴¹³. 8 Temmuz 1949'da 4 solcu Belediye Başkanı, Enosis taleplerini içeren bir mektubu İngiliz Hükûmeti'ne gönderir. Bununla yetinmeyen AKEL, 21 Kasım 1949'da BM'ye yazılı bir başvuruda bulunarak Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'la birleşmek istediğini ve bunun için de BM gözetiminde bir plebisit yapılması gerektiğini bildirir. Kilise de karşı bir hamle yaparak 8 Aralık'ta, 15-22 Ocak tarihleri arasında, Kıbrıs'ta Yunanistan ile birleşmek için bir plebisit yapılacağını ilan eder. AKEL de bu plebisite katılacağını duyurur⁴¹⁴.

Rumların plebisit ilanının ardından Kıbrıslı Türkler de harekete geçer. 11 Aralık 1949 Pazar günü Lefkoşa'da 2. Ayasofya mitingi düzenlenir. Kıbrıslı Türkler, yapılacak plebisite karşı çıkar. Mitingde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasının adada bir iç savaş çıkarabileceği, İngiltere'nin adadan çekilmesi hâlinde adanın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiği söylenir. Kıbrıslı Türkler bu endişe ve isteklerini Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'a, İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'e ve Kıbrıs Valisi'ne birer telgrafla bildirir⁴¹⁵. Türk Gençlik Teşkilatı da 12 Aralık'ta Kıbrıslı Türklere bir mektup yollayarak Türk gençliğinin kalbinin Kıbrıslı Türklerle attığını ve Kıbrıs meselesinin sadece Kıbrıslı Türklerin değil tüm Türkiye'nin davası olduğunu söyler⁴¹⁶. 13 Aralık'ta Kıbrıs Millî Türk Birliği Başkanı Fazıl Küçük, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğine gönderdiği telgrafında 11 Aralık mitinginde dile getirilen endişe ve istekleri yazar⁴¹⁷. 14 Aralık Çarşamba günü de Eminönü Halkevinde, Kıbrıslı Türklerle dayanışma için Türk Gençlik Teşkilatı tarafından bir toplantı yapılır. Toplantıya İstanbul Üniversitesinde okuyan Kıbrıslı Türk öğrenciler de katılır. Toplantıda, yapılacak plebisite karşı çıkılarak adanın

⁴¹² "Rights Wins Cyprus Vote", *The New York Times*, May 30, 1949, p. 8.

⁴¹³ Gazioğlu, a. g. e., s. 430.

⁴¹⁴ Gazioğlu, a. g. e., s. 445-446. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 92-93.

⁴¹⁵ "Kıbrıs Türklerinin Protesto Mitingi", *Akşam*, 12 Aralık 1949, s. 1. "Kıbrıslı Türklerin Protestosu", *Yeni İstanbul*, 12 Aralık 1949, s. 1.

⁴¹⁶ "Kıbrıs Adası ve Türk Gençliği", *Yeni Sabah*, 13 Aralık 1949, s. 1.

⁴¹⁷ "Kıbrıs Türklerinin İhtarı", *Yeni İstanbul*, 14 Aralık 1949, s. 1.

Türkiye geri verilmesi istenir. Ayrıca Hükûmet de Kıbrıs meselesi konusunda kayıtsız kalmakla eleştirilir⁴¹⁸.

16 Aralık'ta Yunanistan Başbakanı Alexander Diomides, Atina'da yaptığı açıklamada Yunanistan'ın içinde bulunduğu nazik durum nedeniyle Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için gösteriler yapılmamasını ister. Diomides, Yunanistan'ın büyük müttefiklerle iyi ilişkilerini devam ettirmek istediğini ve bütün millî meselelerin bu iş birliğine bağlı olduğunu söyler⁴¹⁹. Diomides'in nazik durum diye bahsettiği olay 1949 yılında Amerikan yardımıyla yeni biten Yunan İç Savaşı'dır⁴²⁰. Ayrıca hem Yunanistan hem de Türkiye gerek Truman Doktrini gerekse Marshall Planı içerisinde beraber yer alır ve bu süreç içerisinde iyi ilişkiler kurar. Diomides, tüm bu hassas dengeleri gözeterek Kıbrıs meselesine yaklaşır. Diomides'in açıklamasından bir gün sonra da Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Akşam gazetesine verdiği röportajda Diomides'in açıklamalarına destek verir ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete bırakacağına dair hiçbir belirtinin olmadığını söyler. Kıbrıs'ı isteyenlerin İngiltere'nin dostluğuna aykırı hareket ettiklerini ve Yunan milletinin de bu gerçekleri bildiğine şüphe olmadığını belirtir⁴²¹. Her iki ülke de komünizm tehlikesine karşı İngiltere ve ABD'yle kurdukları iş birliği sürecinin Kıbrıs meselesi nedeniyle bozulmasını istemez. Zaten bu ılımlı açıklamalar öncesinde Türkiye Dışişleri Bakanı Sadak ile Yunan mevkidaşı Konstantin Çaldaris, Fransa'nın Strazburg şehrinde Avrupa Konseyi toplantısında bir araya gelerek iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda anlaşır⁴²².

Yunan Başbakanı'nın açıklamalarına rağmen Kıbrıs'taki plebisit öncesi Atina'da yaklaşık 1000 üniversite öğrencisi, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için 12 Ocak 1950'de gösteriler yapar. Atina Üniversitesinde başlayan gösterilerin Atina caddelerine ve İngiliz Elçiliği'ne sıçramaması için Yunan polisi sert tedbirler alarak

⁴¹⁸ "Gençliğin Kıbrıs İçin Toplantısı", *Akşam*, 15 Aralık 1949, s. 1. "Kıbrıs İçin Yapılan Protesto Toplantısı", *Yeni Sabah*, 15 Aralık 1949, s. 1.

⁴¹⁹ "Yunan Başbakanı İlhak Lehinde Gösteriler Yapılmamasını İhtar Etti", *Akşam*, 16 Aralık 1949, s. 1.

⁴²⁰ Yunanistan iç savaşının 1. Dönemi Alman işgaline karşı 2. Dünya Savaşı yıllarında olur. Yunanistan'daki iç savaşın 2. Dönemi ise 2. Dünya Savaşı sonrasında 1946 yılında başlar. 1949 yılının ilk aylarında, General Papagos ABD'nin askeri yardımıyla Yunan komünistlerini kesin bir yenilgiye uğratmasıyla iç savaşın 2. Dönemi de sona erer. Melek Fırat, "Yunan İç Savaşı", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 582.

⁴²¹ "Dışişleri Bakanımızın Akşama Mühim Beyanattı", *Akşam*, 17 Aralık 1949, s. 1.

⁴²² "British Upheld In Cyprus", *The New York Times*, December 17, 1949, p. 5.

göstericileri dağıtır⁴²³. Atina'daki bu gösteri Türk gençliğini harekete geçirir. Millî Türk Talebe Birliği, 13 Ocak Cuma günü olağanüstü toplantı yaparak 16 Ocak Pazartesi sabahı İstanbul'da bir protesto mitingi yapılmasına karar verir⁴²⁴. Miting öncesinde de 15 Ocak Pazar günü Millî Türk Talebe Birliği, Eminönü Halkevinde bir toplantı düzenler. Toplantıya Kıbrıs'tan İstanbul'a gelen Fazıl Küçük de katılarak bir konuşma yapar. Küçük, Kıbrıs'ın Osmanlı idaresindeyken nasıl anavatana bağlıysa şimdi de aynı şekilde anavatana bağlı olduğunu, Kıbrıslı Türklerin hiçbirinin komünizmi benimsemeyeceğini söyler⁴²⁵. Millî Türk Talebe Birliği bir beyanname yayımlayarak bütün İstanbul halkını mitinge davet eder: *“Millî şuurunu Millî heyecan yaşatır. KIBRIS senin yakın alakamı bekliyor. Bu sabah saat 10 da Beyazıtta başlayacak Büyük Miting'e iştirak ederek, kaderin senden ayırdığı 85.000 Türk kardeşini bağrına basmış, vazifeni yapmış olacaksın. Bu arada mitingimizin sırf bazı “ilhak,, iddialarını protesto için tertiplendiğini, şehrimizde bulunan hiçbir teşekkül ve topluluğa katıyen müteveccih olmadığı, Türk gençliğine yakışır bir vekar ve olgunluk havası içinde geçmesi gerektiği sayın vatandaşlarımıza ehemmiyetle hatırlatılır.”*⁴²⁶

Kıbrıs'taki plebisiti ve Atina'daki üniversite öğrencilerinin ilhak lehine yaptıkları gösterileri protesto etmek için İstanbul Üniversitesi öğrencileri, 16 Ocak Pazartesi günü sabah saat 10.00'da Beyazıt Meydanı'nda toplanır. Öğrencilerin Beyazıt Meydanı'nda İstiklal Marşı'nı okumasıyla miting başlar. Millî Türk Talebe Birliği Başkan Vekili Fikret Aytaç, meydandaki öğrencilere, tramvayın üzeri çıkarak bir konuşma yapar. Aytaç, konuşmasında Yunanistan'ın ilhak isteğini kınayarak Atina'daki gösterilerin Türk-Yunan dostluğuna aykırı ve yersiz olduğunu söyler. Aytaç'ın konuşmasından sonra Ali Haydar Yeşilyurt'un okuduğu *“Kıbrıs'ın Türk'e Seslenişi”* şiirinin ardından öğrenciler, *“Dağ Başını Duman Almış”* ve *Barbaros* marşlarını söyleyerek Taksim'e doğru yürüyüşe geçer. Öğrenciler ellerinde, *“Kıbrıs'ı Aldığımız Fiyata Veririz”, “Atinalı! Vakitsiz Öten Horozun Başını Keserler”, “Megalo İdea'yı Sakaryaya Gömdük”, “Magosadan Namık Kemal Sesleniyor”, “Kilise! Hayatını Bize Borçlusun”, “Arş! Yiğitler”, “General Kanathı Hazırız”, “Toprak Vatandır”, “Kıbrıs Türk'ündür”, “Biz Atatürk'ün Çocuklarıyız”, “Kıbrıs Türkiyenin Bölünmez Parçasıdır”, “Emaneti Geri İstemek Zamanı Gelmiştir”, “Gölgende Banada Banada Yer Ver”* yazılı dövizlerle ve *“Kıbrıs Türk'ündür Türk Kalacak”,*

⁴²³ “Yunan Üniversitelilerin Kıbrıs'a Dair Nümayişi”, *Akşam*, 13 Ocak 1950, s. 2. “Kıbrıs İçin Atina'da Nümayiş”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1950, s. 1.

⁴²⁴ “Kıbrıs İçin Gençlik Bir Miting Yapıyor”, *Yeni Sabah*, 14 Ocak 1950, s. 1.

⁴²⁵ “Gençliğin Kıbrıs İçin Mitingi”, *Yeni İstanbul*, 16 Ocak 1950, s. 1. “Gençliğin Kıbrıs Mitingi Bugün”, *Yeni Sabah*, 16 Ocak 1950, s. 1.

⁴²⁶ “M.T.T.B. nin Tebliği”, *Yeni İstanbul*, 16 Ocak 1950, s. 1.

“Kahrolsun Komünistler” sloganlarını Eminönü istikametinden Galata Köprüsü’nü geçerek Karaköy’e gelir. Güvenlik güçleri, Sovyet Konsoloslğunun bulunduğu İstiklal Caddesi’ne çıkan yolları otomobil ve kamyonlarla kapattığı için öğrenciler Bankalar Caddesi-Şişhane-Tarlabası istikametini takip ederek Taksim’e ulaşır. Öğrenciler, yürüyüş esnasında tramvayların üzerine tebeşirlerle Kıbrıs’a bağlılıklarını belirten sloganlar yazar. Şehrin farklı noktalarından gelen diğer öğrencilerin de öğlen 12.00’ye doğru Taksim’e ulaşmasıyla Taksim’de büyük bir kalabalık toplanır. Öğrenciler, önce Taksim Cumhuriyet Anıtı’na çelenk bırakır ve İstiklal Marşı’nı söyler. Meydanda bulunan ve üzerinde hoparlör düzeneği bulunan bir otomobilin üzerine çıkan Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam, meydana kalabalığa mitingin nedenini açıklayan bir konuşma yapar. Baykam’ın konuşmasında söylediği “...Kıbrıs davası mevzii bir dava olmaktan çıkmış, bir Akdeniz hakimiyeti meselesi haline gelmiştir” sözleri dikkat çekicidir. Yapılan diğer konuşmalar ve okunan şiirlerin ardından miting saat 13.00’de sona erer. Mitingde, Kıbrıs Türklerine çekilecek telgraflar da okunarak meydana bulunanların onayı alınır. Ayrıca Millî Türk Talebe Birliği, Kıbrıs için BM’ye de müracaat edilmesine de karar verir⁴²⁷. Kıbrıs Türklerinden oluşan bir heyet de İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay’ı ziyaret ederek miting vesilesiyle İstanbul halkının Kıbrıs Türkleri ile gösterdiği dayanışmaya teşekkür eder⁴²⁸.

Ankara Yüksek Tahsil Gençliği de 17 Ocak Salı günü Ankara caddelerinde beyanname dağıtarak Ankaralıları 18 Ocak Çarşamba günü düzenleyecekleri Kıbrıs mitingine çağırır: “Aziz Yurddaş !.. Kızıl zehrini Kıbrıs’a da akıtmaya çalışan komünistler, nihayet Ortodoks kilisesini de saflarına geçirmeğe muvaffak olmuşlardır. Böylece bir komediden ibaret neticesiz Plebisit yapılmıştır. Bu vaziyet hem kilise hem de bütün Yunan gençliği tarafından desteklenmektedir. Yunan üniversitelileri neticeyi ve hakikati düşünmeden mitingler tertibetmektedir. Üniversiteliler, Yüksek Okullar, Meslek Okulları, Genç Lisesiler, Anneler, Babalar, Kardeşler Bütün bunlara cevap olmak üzere bir miting hazırlamış bulunuyoruz... Kıbrıs hasreti artık dayanılmayacak yüreğimizi sızlatmaktadır. Kıbrıs’a sevgimizi, Atina gençliğine teessüfümüzü ve dünyaya hakkımızı bildirmek üzere sen de bu mitinge katıl... Biz Türk gençliği olarak Kıbrıs’a komünistlerin yerleşmesine asla müsaade etmeyeceğiz... Atatürk diyor ki: (Komünizm her görüldüğü yerde

⁴²⁷ “Üniversite Gençlerinin Dünkü Tezahüratı”, *Akşam*, 17 Ocak 1950, s. 2. “Kıbrıs İçin Dün Bir Miting Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1950, s. 1. “İstanbul’da Kıbrıs İçin Miting Yapıldı”, *Ulus*, 17 Ocak 1950, s. 1. “Gençlik Kıbrıs İçin Dün Miting Yaptı”, *Yeni İstanbul*, 17 Ocak 1950, s. 1. “Kıbrıs İçin Beslenen Yunan Emelleri Protesto Edildi”, *Yeni Sabah*, 17 Ocak 1950, s. 1. “Kıbrıs İçin Millî Türk Talebe Birliğinin Dünkü Büyük Mitingi”, *Zafer*, 17 Ocak 1950, s. 1.

⁴²⁸ “Kıbrıslı Gençler Valiyi Ziyaret Etiler”, *Ulus*, 17 Ocak 1950, s. 6.

ezilmelidir...) Arkadaş senin de kalbin imanla çarpıyor. Senin de damarlarında Kıbrıs'ta şehit olan dedelerinin kanı dolaşiyor. Kıbrıs'a bağlılığını belirtmek için 18.01.1950 çarşamba günü 11.30 da Zafer meydanına gel...Sesini Hakka dayanan sesini dünyaya duyurur. Felek her türlü esbabı cefasın toplansın gelsin Dönersek Kahbeyiz Kıbrıs yolunda bir azimetten..⁴²⁹”

Ankaralı öğrenciler de İstanbul'daki öğrenciler gibi Kıbrıs meselesinde komünizm tehlikesine dikkat çeker. Beyannamede plebisit kararının alınmasında Kilise-AKEL iş birliğine de vurgu yapılması, Ankaralı öğrencilerin Kıbrıs'taki gelişmeleri çok yakından takip ettiğini gösterir. Ayrıca beyannamenin sonunda uzun süre Kıbrıs'ta sürgün hayatı yaşamış olan Vatan ve Hürriyet şairi Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne de gönderme yapılır.

Ankaralı öğrenciler, sabah saat 10.00'dan itibaren Ankara'daki Zafer Meydanı'nda toplanmaya başlar. Saat 11.30'da saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasıyla Kıbrıs mitingi başlar. Mitingi düzenleyen Ankara Yüksek Tahsil Gençliği adına Mesrur Gürgeç, mitingin açılış konuşmasını yapar. Gürgeç konuşmasında Yunan iç savaşına vurgu yaparak şunları söyler: *“Daha içindeki bir avuç insanla, bir avuç kızulla kavgamı yeni bitirdin. Sana şahsi acılarımızı bastırarak gerçekten samimi, gerçekten dost bir el uzattık, gerçekten dostuz diyoruz. Dost hareketler yapıyoruz. Sizden de, Atina gençliği, sizden de Kıbrıs'ın ilhaki için miting değil bu mevzuda hüsnüniyetinizi görmek isterdik.”* Gürgeç'in konuşmasından sonra Kıbrıs Türk Kültür Derneği adına konuşan Nafi Koryürek de Atina'daki ilhak gösterilerini eleştiren bir konuşma yapar. Bu konuşmaların ardından okunan şiirlerden sonra öğrenciler, *“Dağ Başını Duman Almış”* marşını söyleyerek Ulus Meydanı'na doğru yürüyüşe geçer. Öğrenciler ellerinde; *“Kızıkların hilesidir, (H)Elenlerin Çilesidir, Can Veririz, Kan Dökeriz, Kıbrıs Türk'ün Kalesidir”, “Senin İçin Ölmeğe And İçmişiz”, “Türk'ün Ezeli Malı Ebedi Malı Olacaktır”, “Aç Köpeğin Beyni Dar Olur”, “Korkma Sönmez Bu Şafaklarda Yüzen Al Sancak”, “Kıbrıs 85 Bin Türk Değil, 20 Milyon 85 Bin Türk Vardır”, “Vakit Geç de Olsa Atina Üniversitesi, Mal Sahibindir”, “Hacettepeliler, Kıbrıs Uğrunda Canlarını Vermeğe Hazırdır”, “Kıbrıs'a Bir Bayrak Lazımsa O Türk Bayrağı Olacak”, “Yeşilada Kızıl Olamaz”, “Kıbrıs Türküdür”, “Bozkurdu Uyuyor Sanma”, “Komünizm Edirne'de, Kars'ta Karşısında Türklüğü Bulacaktır”, “Elini Uzatma Kıbrıs Türküdür”* yazılı dövizler taşır. Yürüyüş sırasında duvarlara *“Kahrolsun Kızıklar”, “Kıbrıs Türk'ündür”* gibi sloganlar yazılır. Ulus Meydanı'na geldiğinde meydanda bulunan Zafer Anıtı'na çelenk bırakılır. Meydanda, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden Münir Güney ve Hukuk Fakültesinden Sadık Erdem birer konuşma yapar. Erdem

⁴²⁹ “Yüksek Tahsil Gençliği Bugün Kıbrıs İçin Bir Miting Yapıyor”, *Ulus*, 18 Ocak 1950, s. 1.

konusmasında miting için dağıtılan beyannamede olduğu gibi Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne atıf yapar. Öğrenciler son olarak Anafartalar Caddesi ve Samanpazarı'ndan geçerek Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret eder. Öğrenciler geçici kabre çelenk bırakıp Atatürk'ün manevi huzurunda saygı duruşunda bulunduktan sonra miting sona erer⁴³⁰.

19 Ocak Perşembe günü, İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Öğrenci Derneği de Kıbrıs'taki plebisiti ve Atina'daki gösterileri protesto etmek için 22 Ocak'ta bir toplantı yapacaklarını açıklar⁴³¹. Öğrenci derneği, 21 Ocak'ta yayımladığı beyannameyle İzmirlileri yapılacak toplantıya davet eder. Ayrıca yapılacak toplantıya, İzmir Mensucat Sanayisi işçilerinin de katılacağı açıklanır⁴³². İzmir'deki toplantı bu yönüyle İstanbul ve Ankara mitinglerinden ayrılır. Mitingden bir gün önce, Demokrat İzmir gazetesinde Kıbrıs meselesi ile ilgili bir yazı yayımlanır. Yazıda Kıbrıs'taki plebisit, Türk-Yunan dostluğuna karşı Sovyetlerin düzenlediği bir suikast olarak değerlendirilir. Yunan İç Savaşı'nda yenilgiye uğrayan komünistler, plebisitle Kıbrıs'ta "*politik bir cambazlık*" peşindedir. Kıbrıs'ta Kilisenin Sovyetlerle iş birliği yaptığı vurgulanarak gelecek yıllar için şöyle bir öngörude bulunulur: "*Kıbrısın ruhani reisi, Moskova patriğinden aldığı talimatla bu gayeye varmak istedikçe Türkiyede uyanan asabiyetin hangi yoldan, neyi halle çalışacağını kestirmek güç bir keyfiyet değildir.*"⁴³³ 22 Ocak Pazar İzmir Halkevi salonunda 15.30'da İzmirli öğrenci ve işçilerin katılımıyla büyük bir toplantı düzenlenir. Toplantıya katılan Mensucat işçileri adına konuşma yapan Abidin Tekön, Kıbrıs'ın Türkiye'ye ait olduğunu ve millî haysiyet ve şerefimiz söz konusu olduğunda Türk işçisinin üzerine düşen vazifeyi yapacağını söyler. Tekön, Kıbrıs'ta Yunan bayrağı dalgalandığı anda "*mavi tulumu çıkarıp boz elbiseyi giymeğe*" hazır olduklarını belirtir⁴³⁴. Toplantının ardından "*Dağ Başını Duman Almış*" marşıyla İzmir Hükûmet Konağı'na gelen İzmirli öğrenci ve

⁴³⁰ "Ankarada Kıbrıs Mitingi", *Akşam*, 19 Ocak 1950, s. 1. "Kıbrıs İçin Ankarada Dün Miting Yapıldı", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1950, s. 1. "Kıbrıs'ta Yapılan Plebisit Şiddetle Protesto Edildi", *Ulus*, 19 Ocak 1950, s. 1. "Ankarada Kıbrıs İçin Yapılan Miting", *Yeni Sabah*, 19 Ocak 1950, s. 1. "Kıbrıs İçin Dün Yapılan Miting", *Zafer*, 19 Ocak 1950, s. 1.

⁴³¹ "İzmir İşçileri Büyük Bir Miting Yapacaklar", *Demokrat İzmir*, 20 Ocak 1950, s. 1.

⁴³² "İzmir Gençliğinin Bugün Yapacağı Büyük Toplantı", *Demokrat İzmir*, 22 Ocak 1950, s. 1.

⁴³³ "Kıbrıs Meselesi", *Demokrat İzmir*, 21 Ocak 1950, s. 1.

⁴³⁴ "Kıbrıs İçin İzmirde Yapılan Toplantı", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1950, s. 3. "İzmir'de Dün Kıbrıs İçin Yapılan Toplantı", *Demokrat İzmir*, 23 Ocak 1950, s. 1.

işçiler buradan okunan İstiklal Marşı'nın ardından dağılır. Aynı gün Adana'da Kıbrıs için 10.000'e yakın Adanalının katıldığı bir miting yapılır⁴³⁵.

İzmir ve Adana'daki gösterilerden bir gün önce de Sivas'ta, Kıbrıs için bir miting düzenlenir. 21 Ocak Cumartesi günü 13.00'te Sivas gençliği tarafından düzenlenen mitingde; Kıbrıs'ın Anadolu'nun bölünmez bir parçası olduğu, şimdiye kadar Türk olan adanın bundan sonra da Türk kalacağı vurgulanır⁴³⁶.

İngiliz Milletler Topluluğu Bakanı Noel Baker, 19 Ocak'ta Kıbrıs'taki plebisitle ilgili bir açıklama yapar. Baker, plebisitin sadece gösteriştten ibaret olduğunu ve plebisitin sonucu ne olursa olsun İngiliz Hükûmeti'nin Kıbrıs'ın statüsünü değiştirmeyeceğini söyler⁴³⁷. 23 Ocak'ta da Dışişleri Bakanı Sadak TBMM'de Kıbrıs mitingleri ile ilgili bir açıklama yapar: *"...Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hakimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir Devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket, bu vaziyeti değiştiremez, değiştiremeyecektir. Böyle olunca miting tertip eden nümayişler yapan gençlerimiz beyhude heyecana kapılırlar boşuna yoruluyorlar. Bunu söylemiştim. Yine tekrar ediyorum. Şu noktayı da huzurunuzda belirtmek isterim: Bu gibi dış meselelerde nümayişler her zaman fayda vermez, bilakis bazan Devlete zarar getirebilir. Gençlerimizin asil heyecanlarını takdir etmemek mümkün değildir. Fakat bu nümayişlerde daima gençlerimiz vekar ve asalet çerçevesi içinde kalmıyabilir. Gençlerimiz bir defa heyecana kapılıp, harekete geçtiler mi bunların aralarına her türlü tahrik unsuru karışabilir, vatanın yüksek menfaatlerine zarar getirecek, dış münasebetlerimizi ve dostluklarımızı bozacak tezahürleri kasten yaparlar, bunların misallerini görüyoruz. Bu bakımdan şuurlu vatanperver gençlerimizden bu gibi nümayişlerden sakınmalarını bu kürsüden rica etmeyi vazife bilirim.*⁴³⁸"

Kıbrıs'ta Kilise-AKEL iş birliğinde düzenlenen plebisit, 15 Ocak Pazar günü başlar. Plebisite, İngilizler herhangi bir müdahalede bulunmaz⁴³⁹. Buna rağmen yeterli katılım olmadığı için Kilise, plebisiti 1 hafta daha uzatır. 22 Ocak Pazar günü sona eren ve Kıbrıslı Türklerin katılmadığı plebisitin sonucu 4 Şubat'ta resmen ilan edilir. Plebisite katılan 224.747 seçmenden, 215.108'i yani Kıbrıs Rumlarının %95,70'i adanın Yunanistan ile birleşmesi lehine oy kullanır⁴⁴⁰. Plebisit sonuçlanmadan bir gün önce The New York Times gazetesine konuşan Kıbrıs'taki

⁴³⁵ "Adana ve İzmir'de Kıbrıs İçin Miting Yapıldı", *Ulus*, 23 Ocak 1950, s. 2.

⁴³⁶ "Sivas Gençliği Kıbrıs İçin Bir Miting Yaptı", *Ulus*, 22 Ocak 1950, s. 4.

⁴³⁷ "İngiltere Kıbrıs'ın Statüsünü Değiştirmeyecek", *Ulus*, 20 Ocak 1950, s. 3.

⁴³⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 23, Toplantı: 4, 33. Birleşim, 23.01.1950, s. 288.

⁴³⁹ "Kıbrıs'taki Plebisit", *Ulus*, 16 Ocak 1950, s. 1.

⁴⁴⁰ Gazioğlu, a. g. e., s. 458-459. Fırat, a. g. m., s. 596.

bir İngiliz idareci, plebisit nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın Kıbrıs'ın İngiliz idaresi altında kalmaya devam edeceğini, adanın İngiltere için stratejik bir önemi olduğunu söyler⁴⁴¹. Kilise, İngiltere tarafından kabul edilmeyen plebisitin sonuçlarını 1950'de ve gelecek yıllarda hem Yunanistan hem de uluslararası kamuoyunu baskı altına almak için kullanır⁴⁴². Plebisitle resmî bir sonuç elde edilemese de plebisit sonucunda çıkan "EVET" oyları üzerinden Kilise ve AKEL heyetleri, Avrupa ve Amerika'da Enosis reklamı yapar⁴⁴³.

2.4.4 Kıbrıs Mitinglerinin Yankıları

1878 yılında Kıbrıs'taki Türk hâkimiyetinin sona ermesinin ardından Kıbrıs meselesi, ilk kez 1948-1950 yılları arası Türkiye gündemini yoğun bir şekilde meşgul etti. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzeninden ve Kıbrıslı Rumların nüfus üstünlüğünden faydalanmak isteyen Kilisenin Enosis için yürüttüğü siyasi faaliyetler, Türk kamuoyunun dikkatini Kıbrıs'a yönlendirdi. Bu dikkatin Kıbrıs'a çevrilmesinde özellikle basının ve Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üniversite öğrencilerinin büyük katkısı oldu. 1948 yılının son günlerinde yapılan Ankara mitingi öncesinde bile gazetelerde Kıbrıs Adası'yla ilgili yazı dizileri yayımlandı. 1 Mayıs 1948 yılında yayım hayatına başlayan Hürriyet gazetesinin ilk yazı dizilerinden biri ağustos ayında Kıbrıs üzerine oldu. "*Gazetemiz yurt dışında kalmış Türklerle yakından alakadardır. Bu maksatla arkadaşlarımızı sık sık yurt dışı tetkiklerine göndereceğiz. İlk olarak 70 yıldan beri anavatandan ayrı olan Kıbrısı ele aldık. Muharrir arkadaşlarımızdan Rakım Çalapala Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkleri ziyaret için yeşil adaya gitmiş bulunuyor. Çalapala'nın seyahat notlarını yarından itibaren (Hürriyet) sütunlarından okuyacaksınız.*"⁴⁴⁴ İlk sayfadan yapılan bu ilanla duyurulan ve 23 Ağustos'ta başlayan yazı dizisinde Kıbrıs'ın tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve Kıbrıslı Türklerin adadaki durumları anlatıldı. 25 Ağustos'ta yayımlanan bölümde Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye olan bağlılıkları ve bayrak sevgisi anlatıldı: "*Kıbrıslı Türkler sözle yazı ile anlatmıyacağım kadar kadar Milliyet duygularıyla dolu insanlar. Her fırsatta şanlı Türk bayrağını başlarının üstünde dalgalandırmaktan en büyük zevki alıyorlar.*"⁴⁴⁵ 1948-1950 yılları arasında düzenlenen mitingler ve toplantılar başta Hükûmet'in resmî yayım organı olarak kabul edilen Ulus başta olmak üzere Akşam, Cumhuriyet, Tasvir, Vatan, Yeni Sabah ve Zafer gibi

⁴⁴¹ "Cypriots Vote For 'ENOSIS' ", *The New York Times*, January 22, 1950, p. 130.

⁴⁴² Kızılyürek, *Milliyetçilik*, s. 233-234.

⁴⁴³ Gazioğlu, a. g. e. , s. 460-461.

⁴⁴⁴ "Kıbrıs Ne Alemde ?", *Hürriyet*, 22 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁴⁵ "Kıbrıslılar Milliyetlerine Çok Bağlı", *Hürriyet*, 25 Ağustos, 1948, s. 2.

gazetelerde birinci sayfadan kendine yer bulurken Tasvir, Yeni Sabah ve Zafer gibi CHP'ye muhalif gazeteler, olayları daha ayrıntılı ele aldı. Özellikle mitingler sırasında öğrencilerin Yunanistan aleyhtarı milliyetçi konuşmaları ve sloganları bu gazetelerde ayrıntılı olarak yer aldı. Örneğin; 16 Ocak 1950 günü İstanbul'da yapılan mitingde Millî Türk Talebe Birliği Başkan Vekili Fikret Aytaç'ın mitingi açış konuşmasında söylediği sözler, Zafer ve Yeni Sabah'ta: “Arkadaşlar Akdenizin bilinmez ufuklarından gelen salvolu Barbaroslar haykırıyor; Atinalı, son saatin yaklaştı, diye.” yer alırken Ulus ve Cumhuriyet'te ise “Yunanlıların Kıbrıs hakkındaki isteklerini takbih ve Atina gençliğinin nümayişlerinin yersiz ve dostluğa aykırı olduğunu söyleyerek şiddetle protesto etmiştir” şeklinde yansıtılır. Daha liberal bir yayım politikası izleyen Akşam'da ise bu konuşmayla ilgili herhangi bir bilgi yer almaz. Aynı mitingde Ali Haydar Yeşilyurt'un okuduğu şiirin bir bölümüne (“Kıbrıs; sana uzanan eli parçalarız, kırarız, Ayı sürüsü değil şanlı bozkurtlarız!”) yine Yeni Sabah yer verirken Ulus ve Cumhuriyet'te ise sadece Ali Haydar Yeşilyurt'un şiir okuduğu bilgisini paylaşır. Akşam'da ise yine şiirle ilgili bilgi yer almaz⁴⁴⁶.

1948, 1949 ve 1950 yıllarında Türkiye'de düzenlenen mitingleri öğrenci gençler organize etti. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Anadolu'nun çeşitli şehirlerde düzenlenen mitingleri organize eden ve gerçekleştiren o şehirlerin öğrenci gençleri oldu. Mitinglerde özellikle Kıbrıs'taki AKEL'in komünist faaliyetleri hedef alındı. Sadece 1950 yılında plebisite karşı İzmir Halkevinde yapılan toplantıya İzmir mensucat işçileri katıldı. Yapılan mitinglerde talebe birlikleri öncü rol oynarken süreli yayınlarda CHP veya DP teşkilatlarının bu mitinglere katılıp katılmadıkları hakkında herhangi bir bilgi yer almaz. Ayrıca yine mitingleri aktaran gazetelerin miting fotoğraflarında parti amblemleri de yer almaz⁴⁴⁷.

Basın ve öğrenci gençlerin Kıbrıs'a yönelik yoğun ilgilerine karşılık çok partili hayata geçiş döneminde Hükûmet, Kıbrıs meselesi ile ilgili pasif bir tutum takınmıştır. Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 1949 ve 1950 yıllarında yaptığı

⁴⁴⁶ “Üniversite Gençlerinin Dünkü Tezahüratı”, *Akşam*, 17 Ocak 1950, s. 2. “Kıbrıs İçin Dün Bir Miting Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1950, s. 1. “İstanbul'da Kıbrıs İçin Miting Yapıldı”, *Ulus*, 17 Ocak 1950, s. 1. “Kıbrıs İçin Beslenen Yunan Emelleri Protesto Edildi”, *Yeni Sabah*, 17 Ocak 1950, s. 1. “Kıbrıs İçin Millî Türk Talebe Birliğinin Dünkü Büyük Mitingi”, *Zafer*, 17 Ocak 1950, s. 1.

⁴⁴⁷ “Dünkü Miting”, *Ulus*, 23 Aralık 1948, s. 3. “İstanbul'da Evvelki Gün Yapılan Mitingden Bir Görünüş”, *Ulus*, 18 Ocak 1950, s. 1. “Kıbrıs Plebisitini Protesto İçin İzmir İşçileri Büyük Bir Miting Yapacaklar”, *Demokrat İzmir*, 20 Ocak 1950, s. 1.

açıklamalarla Kıbrıs'ın İngiltere'nin hâkimiyeti altında olduğunu ve İngilizlerin adanın yönetimini başka bir ülkeye bırakmayacaklarını üstüne basa basa vurgular. Hükûmetin böyle bir tutum takınmasındaki en büyük etken ise 1945 yılında bozulan Türkiye-SSCB ilişkileri sonrasında ABD ve İngiltere ile kurulan ittifaktır. Hükûmet bu dönemde bu ittifakın bozulmaması için azami çaba gösterir⁴⁴⁸. Hükûmet, Kıbrıs politikasında aktif bir tutum sergilenmesi halinde İngiltere ile karşı karşıya gelme endişesi taşır⁴⁴⁹. Aynı durum Yunanistan için de geçerlidir. ABD yardımıyla 1940'lı yılların sonunda atlatılabilen iç savaş tehlikesi Yunanistan'ı ABD ve İngiltere'ye daha da yakınlaştırır. Böyle bir dönemde Yunanistan da ABD ve İngiltere'yle karşı karşıya gelmek istemez. Fakat Yunanistan, Türkiye'ye göre Kıbrıs konusunda daha aktif bir tutum sergilemiştir. Bu aktif tutum, Kral Paul'un Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına karşılık İngiltere ve ABD'ye, Girit'te üs vermeyi teklif etmesi örneğinde olduğu gibi Batılı müttefiklerden Kıbrıs için izin isteme şeklinde sergilenir.

1948-1950 yıllarında Kıbrıs Sorunu'yla ilgili yapılan mitingler ve toplantılar Türkiye'nin dış politikasını etkilemedi. Fakat yapılan gösteriler sayesinde halkın ve basının yıllardır unuttuğu Kıbrıs adası ve Türkleri yeniden hatırlandı. Çeşitli şehirlerde yapılan öğrenci mitingleri, gelecek yıllarda daha da büyüyecek Kıbrıs meselesinde halkın politik bilincinin altyapısını oluşturdu. 1930'lu yıllarda Atatürk döneminde geliştirilen Türkiye-Yunanistan arasındaki dostluk ilişkileri her iki tarafta da ilk kez bu dönemde, (Hükûmetler nezdinde olmasa bile kamuoyu nezdinde, özellikle de 1950 Kıbrıs mitinglerinde) darbe almaya başladı⁴⁵⁰.

⁴⁴⁸ Tam da 1950 yılının Ocak ayındaki Kıbrıs mitingleri olduğu günlerde, 20 Ocak'ta İnönü'nün Nihat Erim'e söylediği şu sözler Türkiye'nin dış politikadaki en büyük kaygısını özetler: *"İç meseleler artık basitleşti, ehemmiyetini kaybetti. Bir tek mühim meselemiz Moskof'tur. Bunu unutmayalım."* Erim, a. g. e., s. 407.

⁴⁴⁹ Melek M. Fırat, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Eylül 2010, S 81, s. 23-24.

⁴⁵⁰ 17 Ocak 1950'de İstanbul'daki Kıbrıs mitinginde Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam şunları söyler: *"Bir sene içinde ikinci defadır, dost geçindiğimiz bir memleketi, dostluğumuza muhtaç bir milletin gençliğini protesto maksadile topluyoruz"*, "Kıbrıs İçin Beslenen Yunan Emelleri", *Yeni Sabah*, 17 Ocak 1950, s. 5.

2.5 1948 LONDRA OLİMPİYATLARI'NDA ŞAMPİYON OLAN TÜRK GÜREŞ TAKIMININ TÜRKİYE'DE KARŞILANIŞI

2.5.1 Türkiye'nin Olimpiyat Macerası

Türk spor tarihine bakıldığında Türkiye'nin olimpiyat macerası Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. Osmanlı Devleti ilk kez 1908'in Nisan ayında İngiltere'nin başkenti Londra'da düzenlenen olimpiyat oyunlarında temsil edildi. Osmanlı Devleti adına Aleko Mulos jimnastik dalında oyunlara katıldı⁴⁵¹. Mulos, herhangi bir başarı kazanamasa da Osmanlı Devleti'ni olimpiyatlarda temsil eden ilk sporcu oldu. 1912 yılında ise İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen olimpiyat oyunlarında Mıgırdiç Mıgıryan pentatlon, gülle atma, disk atma, dekatlon dallarında; Vahram Haret Papazyan ise 800 metre ve 1500 metrede yarışarak Osmanlı Devleti'ni temsil etti⁴⁵². Her iki sporcu da madalya alamadan oyunları bitirdi. 1916'da Almanya'nın başkenti Berlin'de düzenlenecek Olimpiyat Oyunları 1. Dünya Savaşı nedeniyle yapılamadı. 1920'de ise Belçika'nın Anvers şehrinde düzenlenen Olimpiyat Oyunları'na 1. Dünya Savaşı'nın mağlupları Almanya, Avusturya, Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan davet edilmedi⁴⁵³.

Cumhuriyeti'nin ilk yılında, temelleri 2. Meşrutiyet döneminde atılan Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti, Selim Sırrı Tarcan'ın önderliğinde kuruldu. Cemiyet, ilk toplantısını 2 Kasım 1923'te yaparak göreve başladı⁴⁵⁴. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk olimpiyat deneyimi 1924 Paris Olimpiyat Oyunları oldu. 4 Mayıs- 27 Temmuz tarihleri arasında Fransa'nın başkenti Paris'te düzenlenen oyunlarda Türkiye; 19 futbolcu, 11 atlet, 5 güreşçi, 3 bisikletçi, 2 halterci ve 1 eskrimciden oluşan kalabalık bir kafiyle temsil edildi. Osmanlı dönemine göre hem daha fazla sporcuyla hem de farklı branşlarda katılım sağlanmasına rağmen Türk sporcular, Paris'te madalya kazanamadı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci olimpiyat tecrübesi 1928'de Hollanda'nın başkenti Amsterdam'daki oyunlar oldu. 28 Temmuz-12 Ağustos tarihleri arasında oynanan oyunlara 40 sporcu ile katılan Türkiye, bu oyunlarda yine

⁴⁵¹ *Olimpiyatlarda Türk Sporcuları Anılar-Olaylar-Rakamlar*, Haz. Cem Atabeyoğlu, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 14, İstanbul, 2004, s. 9-11.

⁴⁵² <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/27/1>, Erişim Tarihi: 23.11.2019.

⁴⁵³ Korhan Seçilmiş, *Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları*, İpress Basım ve Yayın, İstanbul, 2004, s. 38.

⁴⁵⁴ <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1>, Erişim Tarihi: 23.11.2019.

madalya kazanamasa da birer dördüncülük ve altıncılık, ikişer kez de yedincilik elde etti. 1929 yılında ABD’de meydana gelen ve tüm dünyayı sarsan ekonomik buhranın da etkisiyle Türkiye, 1932 Los Angeles Olimpiyat Oyunları’na katılmadı. 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları ise her açıdan Türkiye için ilklere sahne oldu. 1-16 Ağustos tarihleri arasında Almanya’nın başkenti Berlin’de yapılan 11. Olimpiyat Oyunları’na, Türkiye; futbol, basketbol, güreş, binicilik, bisiklet, eskrim ve yelken dallarında 60 sporcu ile katıldı⁴⁵⁵. Eskrim dalında Türkiye adına yarışan Halet Çambel, Türkiye’yi olimpiyatlarda temsil eden ilk kadın sporcu olarak tarihe geçti⁴⁵⁶. 8 Ağustos 1936’da ise serbest güreşte 3.lük kürsüsüne çıkan Mersinli Ahmet Kireççi, olimpiyatlarda ilk defa madalya kazanan Türk sporcu oldu⁴⁵⁷. 9 Ağustos’ta ise Yaşar Erkan, grekoromen güreşte, birinci olarak olimpiyatlarda ilk defa altın madalya alan Türk sporcusu oldu⁴⁵⁸. 1936’da Berlin’de güreşte kazanılan ilk madalyalar gelecekte elde edilecek büyük başarıların da ilk habercisidir.

2.5.2 1948 Londra Olimpiyat Oyunları

1946 ve 1947 yılında Avrupa Güreş Şampiyonalarında kazanılan başarılar, 1948’de Londra’daki büyük zaferlerin tesadüfen elde edilmediğinin en önemli kanıtı olur. 1946 yılında Ekim ayında İsveç’in başkenti Stockholm’de düzenlenen Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası’nda Türk Millî Takımı şampiyon olur. Gazanfer Bilge, Celal Atik, Yaşar Doğu birinci; Nasuh Akar, Mahmut Çeterez ikinci; Mehmet Çoban, Muharrem Candaş ise üçüncü olur. Toplamda Türk Millî Takımı 15 puan elde ederek İsveç ve Finlandiya’yı geride bırakarak birinci olur⁴⁵⁹. Elde edilen başarı üzerine Başbakan Recep Peker, güreşçilere ve Güreş Federasyonu Başkanı Vehbi Emre’ye tebrik telgrafı çeker⁴⁶⁰. Türk Millî Güreş Takımı, 1947’de Çekoslovakya’nın başkenti Prag’da düzenlenen Avrupa Grekoromen Güreş Şampiyonası’nda ise üçüncü olur. Prag’da Yaşar Doğu yine birinci, Mustafa Çakmak ve Muhlis Tayfur ikinci, Celal Atik üçüncü olur. Toplamda Türk Millî Takımı 8 puan

⁴⁵⁵ <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Olimpiyatlar/Olimpiyatlarda-Turkler/45/1>, Erişim Tarihi: 25.11.2019.

⁴⁵⁶ <https://www.eskrim.org.tr/turkiye-de-eskrim-33.html>, Erişim Tarihi: 25.11.2019.

⁴⁵⁷ *Olimpiyat Şeref Direğinde İlk Bayrağımız Mersinli Ahmet Kireççi*, Haz. Cem Atabeyoğlu, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 10, İstanbul, 2003, s. 50.

⁴⁵⁸ “Yaşar Dünya Şampiyonu Oldu”, *Akşam*, 10 Ağustos 1936, s. 1. “Berlin Olimpiyadları”, *Ulus*, 10 Ağustos 1936, s. 1.

⁴⁵⁹ “Avrupa Güreş Şampiyonu Olduk”, *Akşam*, 26 Ekim 1946, s. 1. “Avrupa Güreşlerinde Türk Takımı Birinci Oldu”, *Ulus*, 26 Ekim 1946, s. 1.

⁴⁶⁰ “Güreşçilerin Başbakan’a Teşekkürleri”, *Ulus*, 30 Ekim 1946, s. 1.

elde ederek İsveç ve Sovyetler Birliği'nin ardından üçüncü sırada yer alır⁴⁶¹. Prag'da elde edilen bu başarının ardından yine Başbakan Peker ve Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, güreşçilere ve Federasyon Başkanı Emre'ye tebrik telgrafları çeker⁴⁶².

1940'ta Tokyo'da, 1944'te Londra'da yapılması planlanan olimpiyatlar 2. Dünya Savaşı nedeniyle yapılamaz⁴⁶³. 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nın ardından 12 yıllık aradan sonra 1948'de İngiltere'nin başkenti Londra'da yapılacak oyunlara Türkiye iddialı bir şekilde hazırlanır. Oyunlardan kısa bir süre önce Bakanlar Kurulu kararıyla, Londra'ya gidecek idareci ve sporcuların zaruri ihtiyaçlarını karşılamaları için gündeliklerine zam yapılır. İdarecilerin gündeliği 5 liradan 10 liraya, sporcuların gündeliği ise 2 liradan 5 liraya çıkartılır⁴⁶⁴. 29 Temmuz'da başlayacak oyunlar için 44 kişilik ilk Türk kafilesi, 22 Temmuz Perşembe günü 08.30'da Belçika uçağıyla Yeşilköy Havaalanı'ndan Londra'ya doğru yola çıkar. Futbolcu ve atletlerin ağırlıkta olduğu kfile, aşçıları⁴⁶⁵ da beraberinde götürür⁴⁶⁶. Güreşçilerin ağırlıkta olduğu 29 kişilik ikinci kfile ise 25 Temmuz Pazar günü yine 8.30'da Belçika uçağıyla Londra'ya doğru yola çıkar. Güreşçileri uğurlamak için Yeşilköy Havaalanı'nda büyük bir kalabalık toplanır. Avrupa şampiyonu Yaşar Doğu gazetecilere yaptığı açıklamada 1936 Berlin Olimpiyatları'na göre daha iyi neticeler alacaklarını söyler. Federasyon Başkanı Emre de serbest güreş dalında “*okkalı bir birincilik*” alacaklarını ayrıca grekoromen dalında da iddialı olduklarını açıklar⁴⁶⁷. 26 Temmuz'da iki Türk kafilesi de Londra'nın batısında bulunan Uxbridge şehrinde birleşerek Olimpiyatlar için kampa girer⁴⁶⁸.

⁴⁶¹ “Avrupa Greko-Romen Üçüncüsüyüz”, *Ulus*, 15 Nisan 1947, s. 1. <http://www.tgf.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2018/02/AVRUPA-İKİNCİLERİ.pdf>, <http://www.tgf.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2018/02/AVRUPA-UCUNCULERİ.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019.

⁴⁶² “Güreşçilere Çekilen Telgraflar”, *Ulus*, 17 Nisan 1947, s. 1.

⁴⁶³ Seçilmiş, a. g. e., s. 54.

⁴⁶⁴ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 117-52-4, Tarih: 15.07.1948.

⁴⁶⁵ Londra'ya Türk kafilesiyle beraber giden aşçı İstanbul'dan malzemelerin gecikmeli olarak Londra'ya gelmesi ve kamp mutfağındaki tadilat nedeniyle 31 Temmuz'da yemek yapmaya başlar. “İstanbul'dan Gelen Aşçı Faaliyette!”, *Hürriyet*, 31 Temmuz 1948, s. 6.

⁴⁶⁶ “Sporcularımız Dün Yola Çıktı”, *Ulus*, 23 Temmuz 1948, s. 1. “44 Kişilik İlk Olimpiyat Kafilemiz Londra'da”, *Hürriyet*, 24 Temmuz 1948, s. 1.

⁴⁶⁷ “Olimpiyatlar İçin Hararetle Çalışmalar Var”, *Akşam*, 25 Temmuz 1948, s. 2. “Zafer Kafilesi Dün Sabah Londra'ya Hareket Etti”, *Tasvir*, 26 Temmuz 1948, s. 1.

⁴⁶⁸ “İkinci Kafilemiz de Londraya Vardı”, *Hürriyet*, 27 Temmuz 1948, s. 8. Olimpiyat köyünde Türk takımı içinde en dikkat çeken isim iri gövdesi ve kazıttığı saçlarıyla Mersinli Ahmet Kireççi olur. Yabancı sporcular, Mersinli Ahmet'e, köyde kalan her yabancı sporcuyla gördüğünde “Hello” demesi nedeniyle “Mr. Hello” lakabını takar. Atabeyoğlu, Mersinli, s. 75.

14. Olimpiyat Oyunları, 29 Temmuz Perşembe günü 84.000 kişinin tamamen doldurduğu Wembley Stadyumu'nda, İngiltere Kralı VI. George tarafından açılır. Wembley'deki geçit töreninde 68 kişilik Türk kafilesi adına Türk bayrağını güreşçi Muharrem Candaş taşır⁴⁶⁹. Olimpiyatlara 59 ülkeden toplam 4104 sporcu katılır⁴⁷⁰. 2. Dünya Savaşı nedeniyle Almanya ve Japonya, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından oyunlara çağrılmaz. Sovyetler Birliği ise Soğuk Savaş'ın da etkisiyle Olimpiyatlara katılmayacağını bildirir⁴⁷¹. Türkiye; atletizm, binicilik, bisiklet, eskrim, futbol ve güreş dallarında toplam 68 sporcuyla oyunlara katılır. Atletizm dalında yarışacak olan Üner Teoman, Türk kafilesinde yer alan tek kadın sporcu olur⁴⁷².

Türk güreşçileri oyunlara hızlı bir başlangıç yapar. Açılışın ertesi günü 30 Temmuz'da yapılan serbest güreş seçme karşılaşmalarında Nasuh Akar, Yaşar Doğu, Gazanfer Bilge ve Celal Atik rakiplerini tuşla yener⁴⁷³. 31 Temmuz'da sabah ve akşam yapılan serbest güreş karşılaşmalarında da Halit Palamir, Nasuh Akar, Gazanfer Bilge, Celal Atik, Yaşar Doğu, Adil Candemir ve Muharrem Candaş minderde rakiplerine karşı büyük bir üstünlük kurar⁴⁷⁴. Üst üste kazanılan zaferlerin sonucunda serbest güreş dalında açık ara favori konumuna gelen Türk Millî Güreş takımı, 2 Ağustos Pazartesi günü şampiyonluğunu ilan eder. 2 Ağustos'ta yapılan karşılaşmaların sonucunda 57 kiloda Nasuh Akar, 62 kiloda Gazanfer Bilge, 67 kiloda Celal Atik ve 73 kiloda Yaşar Doğu birinci olarak altın madalya; 52 kiloda Halit Palamir ve 79 kiloda Halit Candemir de ikinci olarak gümüş madalya kazanır. Serbest Güreş Türk Millî takımı da en yakın rakibi İsveç'e fark atarak Olimpiyat şampiyonu olur⁴⁷⁵. Art arda kazanılan zaferler Türkiye'de de büyük yankı uyandırır. Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere DP Başkanı Celal Bayar, MP Başkanı Hikmet Bayur, Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Ankara Belediye Başkanı Ragıp Tüzün, Türkiye Üniversiteleri Talebe Birlikleri ve pek çok vatandaş

⁴⁶⁹ "14 üncü Olimpiyat Oyunlarını İngiliz Kralı Dün Resmen Açtı", *Hürriyet*, 30 Temmuz 1948, s. 1.

⁴⁷⁰ <https://www.olympic.org/london-1948>, Erişim Tarihi: 29.11.2019.

⁴⁷¹ Öymen, *Değişim*, s. 214.

⁴⁷² <http://olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/21/1>, Erişim Tarihi: 29.11.2019.

⁴⁷³ "Güreşçilerimizin Zaferi", *Hürriyet*, 31 Temmuz 1948, s. 1.

⁴⁷⁴ "Güreşçilerimiz Dün Girdikleri Karşılaşmalarda Galip Geldiler", *Hürriyet*, 1 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁷⁵ "Büyük Zafer Günümüz", *Hürriyet*, 3 Ağustos 1948, s. 1. "Güreşte Olimpiyat Şampiyonu Olduk", *Ulus*, 3 Ağustos 1948, s. 1.

güreşçilere tebrik telgrafları çeker. Ankara’da Anadolu Ajansı şehrin çeşitli yerlerine koyduğu hoparlörler aracılığıyla güreş karşılaşmalarının sonuçlarını ve Türk güreşçilerinin zaferlerini halka bildirir⁴⁷⁶. Ankaralılar zafer haberlerinin ardından güreşçilerin ailelerini ziyaret eder. Ankara’da oturan Celal Atik ve Yaşar Doğu’nun evleri ziyaretçi akınına uğrar⁴⁷⁷. İngiltere Kralı da 3 Ağustos akşamı, olimpiyat için İngiltere’ye gelen çeşitli ülkelerden sporcularla birlikte, Beden Terbiyesi Genel Müdürü ve Olimpiyatlardaki Türk kafilesinin başkanı Vildan Aşır Savaşır’ı ve üç şampiyon Türk güreşçisi, Celal Atik, Gazanfer Bilge, Yaşar Doğu’yu Buckingham Sarayı’nda ağırlar⁴⁷⁸. İleride Türk güreşçilerinin başına dert açacak olan güreşçilere ödül verilmesi fikri de gazetelerde yer almaya başlar. Hürriyet, ilk sayfadan “*Teklif ediyoruz! Güreşçilerimiz taltif edilmelidir*” başlığıyla Hükûmet’e, belediyelere, yarı özel ve özel şirketlere çağrı yapar: “...Türk gücünü bütün dünyaya tamtan kahraman güreşçilerimizi lâyük oldukları şekilde, onların, onların istikballerini sağlayacak tarzda taltif etmeliyiz.”⁴⁷⁹ Ulus gazetesi de İstanbul’da güreşçiler için büyük bir kutlama töreni hazırladığını ve güreşçilere kıymetli hediyeler vermek için komiteler kurulmaya başlandığını duyurur⁴⁸⁰.

Serbest güreş dalında takım hâlinde elde edilen başarının ardından gözler grekoromen dalına çevrilir. 3 Ağustos’ta mindere çıkan ve aralarında 1936’da Türkiye’ye ilk olimpiyat madalyasını kazandıran Mersinli Ahmet Kireççi’nin de bulunduğu Grekoromen Türk Millî Güreş Takımı yedi galibiyet elde eder. Ayrıca yine 3 Ağustos’ta Ruhi Sarıalp üç adım atlama dalında üçüncü olarak bronz madalya kazanır⁴⁸¹. 4 ve 5 Ağustos’ta yapılan karşılaşmaların sonucunda 52 kiloda Kenan Olcay, 57 kiloda Halil Kaya, 62 kiloda Mehmet Oktav, 79 kiloda Muhsin Tayfur ve

⁴⁷⁶ “İsmet İnönü Güreşçilerimizi Tebrik Etti”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1948, s. 4. “İsmet İnönü Güreşçilerimize Bir Tebrik Telgrafi Yolladı”, *Ulus*, 4 Ağustos 1948, s. 1. “Bütün Türkiye Sevinç İçinde”, *Ulus*, 4 Ağustos 1948, s. 1. “Millet Partisi Güreşçilerimizi Tebrik Etti”, *Hürriyet*, 5 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁷⁷ Atik ve Doğu’nun evlerine giderek onlarla röportaj yapan Hürriyet gazetesi muhabiri Emin Karakuş’a Atik’in kızı Gülseren şunları söyler: “*Babamın kazandığını işittim... Hemen eve koşarak söyledim ama, yolda birisi bana: “Hayır, baban kaybetti, Demez mi! Ona öyle bir yumruk savurdum ki!..”* “Celâl Atik ve Yaşar Doğunun Evlerinde”, *Hürriyet*, 5 Ağustos, s. 1.

⁴⁷⁸ “İngiliz Kralı Arslan Güreşçilerimizi Kabul Etti”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1948, s. 4. “Kıralın Kabulü”, *Ulus*, 4 Ağustos 1948, s. 3.

⁴⁷⁹ “Teklif Ediyoruz! Güreşçilerimizi Taltif Etmeliyiz”, *Hürriyet*, 3 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁸⁰ “İstanbul’da”, *Ulus*, 4 Ağustos 1948, s. 3.

⁴⁸¹ “Sporcularımız Muvaffakiyetten Muvaffakiyete Koşuyor”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1948, s. 1. “Sporcularımızın Yeni Galibiyetleri”, *Ulus*, 4 Ağustos 1948, s. 1.

ağır sıklette Mersinli Ahmet, rakiplerini yenerek finale kalır⁴⁸². 6 Ağustos Cuma günü yapılan final karşılaşmalarının sonucunda Mehmet Oktav ve Mersinli Ahmet birinci, Kenan Olcay ve Muhsin Tayfur ikinci, Halil Kaya da üçüncü olur. Toplamda da Grekoromen Türk Millî Güreş Takımı da bu sefer İsveç'in gerisinde kalarak ikinci olur⁴⁸³. Millî Eğitim Bakanı Banguoğlu, Londra'ya telgraf çekerek Grekoromen Türk Millî Güreş Takımı'nı tebrik eder⁴⁸⁴.

Beden Terbiyesi Genel Müdürü Savaşır, 9 Ağustos'ta, Londra'dan Ankara'ya bir telgraf göndererek oyunlarda başarılı olan sporculara verilecek hediyelerle ilgili bir açıklama yapar: "*Millî güreş takımımızın Londra Olimpiyatlarında kazandığı başarıyı istismar eden bazı cemiyet ve şahısların halkımızın güreşçilerimize karşı olan sevgisinden fırsat bularak kendilerine menfaatler teminine çalıştıkları öğrenilmiştir. Teşkilatımıza mensup bütün sporcular gibi güreşçilerimizin de bu teşebbüslerle hiçbir alâka ve münasebetleri olmadığı kesin olarak umumi efkâra arz olunur*⁴⁸⁵" Savaşır, yaptığı bu açıklamayla basında "hediye" tartışmasını da başlatır. Dönemin koşulları gereği, olimpiyatlara katılacak sporcuların amatör olmaları yani çıktıkları karşılaşmalardan herhangi bir gelir elde etmesi yasaktır⁴⁸⁶. Savaşır'ın açıklamasından bir gün sonra Ulus'un Olimpiyat sayfasında, Ferit Karslı uzunca bir makale kaleme alarak sporculara verilecek hediyelerin onların amatörlüklerine bir zarar vermeyeceğini anlatarak Savaşır'ın yaptığı açıklamayı eleştirir⁴⁸⁷. 14 Ağustos'ta da Hürriyet'in başyazısında, Olimpiyat şampiyonu olan güreşçilere yaşamları boyunca milletvekili maaşı bağlanmasının "*en münasip yardım şekli*" olacağı yazılır⁴⁸⁸. Güreşçilere yapılacak yardım konusunda ilk resmî adım İstanbul Valiliğinden gelir. Güreşçilere birer ev hediye edilmesi için İstanbul Valisi Lütfü Kırdar'ın başkanlığında bir komite kurulur. Komite, Vali Kırdar'ın başkanlığında ilk toplantısını 12 Ağustos günü İstanbul Gazeteciler Cemiyetinde yapar. Toplantıya bankaların, ticaret odalarının, Sanayi Birliğinin ve Gazeteciler Cemiyetinin temsilcileri katılır. Yapılan ilk toplantıda Ziraat Bankası, güreşçilere ev

⁴⁸² "Greko-Romen Güreşlerinde Üç Tanesi Tuşla Olmak Üzere Beş Galibiyet Daha Kazandık", *Hürriyet*, 6 Ağustos 1948, s. 1. "5 Güreşçimiz Finale Kaldı", *Ulus*, 6 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁸³ "Greko-Romende Olimpiyat İkincisi Olduk", *Hürriyet*, 7 Ağustos 1948, s. 1. "Greko-Romen'de Dünya İkincisiyiz", *Ulus*, 7 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁸⁴ "Millî Eğitim Bakanı Greko-Romen Güreş Zaferini Tebrik Etti", *Hürriyet*, 8 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁸⁵ "B.T. Genel Müdürünün Açıklaması", *Ulus*, 10 Ağustos 1948, s. 6.

⁴⁸⁶ Bu kural 1992 Barselona Olimpiyat Oyunları'na kadar katı bir şekilde uygulanır. <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/10/1>, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2019.

⁴⁸⁷ Ferit Karslı, "Güreşçilerimize Yardım Amatörlüğü Bozar Mı ?", *Ulus*, 11 Ağustos 1948, s. 6.

⁴⁸⁸ "Zaferin Mükâfati", *Hürriyet*, 14 Ağustos 1948, s. 1.

hediye edilmesi için 30.000 liralık yardım vaadinde bulunur. Ayrıca Valilik toplantıyla ilgili bir açıklama yaparak herhangi bir istismarın önüne geçebilmek için halktan gelecek yardımların sadece Yardımseverler Cemiyeti tarafından makbuz karşılığı toplanacağını açıklar⁴⁸⁹. Bağımsız Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ı da bir kanun tasarısı hazırlar. Tasarıda Ankara ve İstanbul'da bir şampiyonlar mahallesi kurulması ve güreşçilerin bu mahallelerde kendilerine verilecek evlerde oturmaları, güreşçilere geçimlerini karşılamaları için aylık tazminat verilmesi, güreşçilerin sağlık durumlarının bir doktor tarafından daima kontrol edilmesi ve sigorta ettirilmesi, güreşçilerin çocuklarının eğitim giderlerinin karşılanması istenir⁴⁹⁰. Tasvir gazetesi de 15 Ağustos'ta okuyucularından gelen mektuplardaki istekleri yayımlar. Gazeteye gelen mektuplarda "Manasız" sokak isimlerinin değiştirilerek yerlerine güreşçilerin isimlerinin verilmesi, güreşçilerin anısına pul bastırılması ve pullardan elde edilecek gelirin yarısının güreşçilere verilmesi, güreşçilerin heykel ve büstlerinin yapılarak doğdukları şehirlere dikilmesi, güreşçilere sakatlık ve ihtiyarlık sigortası yapılması gibi teklifler yer alır⁴⁹¹.

14 Ağustos Cumartesi günü 14. Olimpiyat Oyunları yine Wembley Stadyumu'nda yapılan büyük bir törenle sona erer⁴⁹². Oyunlarda Türkiye aldığı 6 altın, 4 gümüş ve iki de bronz madalyayla toplam sıralamada 7. olur ve başta ev sahibi Büyük Britanya, Avustralya, Belçika, Çekoslovakya, Danimarka, Hollanda İsviçre, Kanada ve Yugoslavya gibi ülkeleri geride bırakır⁴⁹³.

2.5.3 Olimpiyat Şampiyonu Güreşçilerin Türkiye'de Karşılması

14 Ağustos'ta kapanış törenin ardından Türk sporcular ve idareciler de geri dönüş hazırlıklarına başlar. Türk kafilesinin Londra'ya gidişte olduğu gibi dönüşte de iki grup halinde yolculuk etmesi kararlaştırılır⁴⁹⁴. Beden Terbiyesi Genel Müdürü Savaşır'ın da aralarında bulunduğu futbolcular, atletler ve eskrimcilerden oluşan ilk grubu taşıyan uçak, 17 Ağustos Salı gecesi 22.15'te İstanbul Yeşilköy Havaalanı'na iniş yapar. Türk Millî Futbol Takımı, 2 Ağustos'ta Çin'i 4-0⁴⁹⁵ yenmesine rağmen

⁴⁸⁹ "Güreşçilerimize Yardım Komitesi Dün Toplandı", *Hürriyet*, 13 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹⁰ "Yiğit Güreşçilerimize Birer Ev Armağan Edelim", *Tasvir*, 14 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹¹ "Halk, Muzaffer Güreşçilerimize Karşı Büyük Bir Alaka Gösteriyor", *Tasvir*, 15 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹² "Olimpiyatlar Dün Muhteşem Bir Merasimle Sona Erdi", *Hürriyet*, 15 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹³ Seçilmiş, a. g. e. , s. 56-57.

⁴⁹⁴ "Sporcularımız İki Ayrı Kafile Halinde Yurda Dönüyor", *Hürriyet*, 14 Ağustos 1948, s. 6.

⁴⁹⁵ "Takımımız Çin Takımını Sıfıra Karşı 4'le Mağlûbettir", *Ulus*, 3 Ağustos 1948, s. 1.

ikinci maçında 5 Ağustos'ta Yugoslavya'ya 3-1 yenilerek Olimpiyatlara erken veda etmiştir⁴⁹⁶. Bu nedenle ilk kafiye için özel bir karşılama töreni düzenlenmez. Sporcular, aileleri ve Beden Terbiyesi İstanbul Bölge Başkanlığı temsilcileri tarafından karşılanır⁴⁹⁷.

Takım hâlinde Londra Olimpiyatları'nda şampiyon olan Türk Millî Güreş Takımı'nın içinde bulunduğu ikinci kafilenin 20 Ağustos Cuma günü Türkiye'de olacağı duyurulur. İstanbul Valiliği ve Beden Terbiyesi İstanbul Bölge Başkanlığı tarafından şampiyon güreşçiler için günler öncesinden “muazzam” bir program hazırlanır. Cuma günü 16.30'da İstanbul'da olması beklenen şampiyon güreşçilerin Yeşilköy Havaalanı'nda başta İstanbul Valisi olmak üzere siyasi partilerin, üniversitelerin ve spor kulüplerinin temsilcilerin bulunduğu erkân tarafından resmî bir törenle karşılanması planlanır. Plana göre şampiyon güreşçilerin karşılama sonrası ikinci adresleri, Beden Terbiyesi İstanbul Bölge Başkanlığı olacak ve burada güreşçiler onuruna bir çay ziyafeti verilecektir. Ayrıca başta Eminönü Halkevi olmak üzere siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve İstanbul halkı süsledikleri otomobil, otobüs ve kamyonlarla İstanbul'un çeşitli yerlerinde konvoylar oluşturarak güreşçileri karşılamak için hazırlıklar yapar. Güreşçileri karşılamaya çok büyük bir kalabalığın gelmesi beklendiğinden güreşçilerin “hırpalanmaması” için gerekli tedbirlerin de alındığı duyurulur⁴⁹⁸. İkinci ve son Türk kafilesi Londra'dan ayrılmadan önce İstanbul'dan Türk sporcuları için getirilen gıda maddeleri 18 Ağustos'ta İngiliz resmî makamları aracılığıyla bir çocuk hastanesine bağışlanır⁴⁹⁹.

20 Ağustos Cuma günü saat 16.30'da Yeşilköy Havaalanı'na ineceği düşünülen Belçika uçağı saat 14.15'te piste iner. Uçağın beklenmeyen erken inişi, günler önce başlayan hazırlıkları sekteye uğratar. Havaalanında yapılması planlanan resmî tören, yetkililerin havaalanında olmaması nedeniyle yapılamaz. Ayrıca güreşçileri havaalanında beklenenden çok daha az bir kalabalık karşılar. Uçağın kapısı açıldığında uçaktan ilk çıkan Celal Atik olur. Atik, ilk olarak annesini sorar. Atik ve

⁴⁹⁶ “Futbolde Yugoslavyaya 3-1 Yenildik”, *Hürriyet*, 6 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹⁷ “Sporcularımızın İlk Kafilesi Dün Geldi”, *Hürriyet*, 18 Ağustos 1948, s. 1. “İlk Kafilemiz Dün Gece Uçakla Geldi”, *Ulus*, 18 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹⁸ “Güreşçilerimiz Nasıl Karşılancak”, *Hürriyet*, 18 Ağustos 1948, s. 5. “Aslan Güreşçilerimiz Yarın 16,30 da Geliyorlar”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1948, s. 1. “Dünya Şampiyonlarımız Bugün Geliyor”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1948, s. 1. “Güreşçilerimiz Bugün İstanbul'da”, *Ulus*, 20 Ağustos 1948, s. 1. “Arslan Güreşçiler Bugün Geliyor”, *Vatan*, 20 Ağustos 1948, s. 1.

⁴⁹⁹ “Kafilemizin Biraktığı Gıda Maddeleri”, *Ulus*, 19 Ağustos 1948, s. 2.

diğer güreşçiler uçağın beklenenden erken bir saatte piste inmesinden dolayı aileleriyle havaalanında görüşemez. Uçaktan inenler arasında Türk Millî Güreş Takımı'nın dışında atletizmde Türkiye'ye ilk madalyayı kazandıran Ruhi Sarıalp de vardır. Güreşçiler, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından kendilerine tahsis edilen karşılama töreni için süslenmiş, üstü açık arabaya binerek motosikletli polisler eşliğinde Beyoğlu'nda bulunan Sıraselviler Caddesi üzerindeki Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığına doğru yola çıkar. Güreşçilerin eşyaları da ayrı bir kamyonla Bölge Başkanlığı binasına gönderilir. Havaalanına doğru karşılama töreni için gelen arabalar, otobüsler ve kamyonlar yolda sporcuları görünce yönlerini değiştirerek sporcuları taşıyan üstü açık arabayı takip eder. Bu şekilde Beyoğlu'na gelene kadar sporcuların peşinde büyük bir konvoy oluşur. Mahallelerinden geçen güreşçileri gören halk da sokaklara ve caddelere akın eder. Havaalanında kötü bir sürpriz sonucu yapılamayan karşılama töreni yollarda halkın sevgi seliyle telafi edilir. Güreşçileri taşıyan araba yolda sık sık durdurulur. Arabanın içi halkın güreşçilerin üzerine attığı çiçeklerle dolar. İstanbul halkı ellerinde: *"Ne Mutlu Türküm Diyene"*, *"Varolun Sözünüzdü Tuttunuz"*, *"Varolun Arslanlar"*, *"Koca Yusufun Çocukları Hoş geldiniz"* pankartlarıyla güreşçileri karşılar. Güreşçiler, İstanbul caddelerinde sevgi gösterileri eşliğinde ilerlerken Yeşilköy Havaalanı'nda ilginç olaylar olur. Sirkeci Garı'nda kalkan 13.50 ve 14.58 trenleriyle güreşçileri karşılamak için havaalanına gelen binlerce kişi, hoparlörden yapılan duyuruyla güreşçilerin havaalanından erken ayrıldığına zor ikna edilir. Sporcuları taşıyan araç, Bahçelievler'e geldiğinde Bakırköy CHP teşkilatı tarafından bir karşılama töreni yapılır. CHP Giresun Milletvekili Fikret Yüzatlı, güreşçilere çiçek takdim eder. Güreşçileri taşıyan araç Bahçelievler, Edirnekapı istikametiyle Atatürk Köprüsü üzerinden Karaköy'e, oradan da İstiklal Caddesi'nden Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığının binasına ulaşır. Güreşçileri takip eden konvoy, yolda eklenenlerle birlikte yaklaşık 500 araca ulaşır. Binanın çevresi de güreşçileri karşılamak için gelen binlerce insanla dolmuştur. Elleri Türk bayrakları ve güreşçilerin resimlerini taşıyan kalabalık, Sıraselviler Caddesi'nden Taksim Meydanı'na kadar uzanır. Bölge Başkanlığında sporcuları başta aileleri olmak üzere İstanbul Valisi Kırdar ve siyasi partilerin temsilcileri karşılar. Sporculara pasta, çay ve limonata ikram edilir. Güreşçiler zaman zaman binanın balkonuna çıkarak kendilerini karşılamaya gelen İstanbulluları selamlar. Binanın önündeki kalabalık, güreş takımının antrenörü Nuri Boytorun lehine de büyük tezahüratlar yapar. Bölge

Başkanlığındaki karşılama töreni iki saat sürer. Törenin ardından yoğun kalabalık nedeniyle güreşçiler Bölge Başkanlığının arka kapısından çıkarılır. Güreşçilerden Mersinli Ahmet, Gazanfer Bilge, Mehmet Oktav ve Kenan Olcay kendilerini yetiştiren Kasımpaşa Güreş Kulübü'nü ziyaret eder. Kulüp binasında da güreşçiler, büyük sevgi gösterileriyle karşılanır. Hatta güreşçiler halkın omuzlarında kulüp binasına girer⁵⁰⁰. Kasımpaşa'daki ziyaretin ardından güreşçilerin cuma günkü programları sona erer.

Uçağın erken gelmesi ve buna bağlı olarak güreşçilerin havaalanında planlandığı gibi görkemli bir şekilde karşılanamaması muhalif gazetelerde eleştiri konusu olur. Tasvir ve Son Posta gazeteleri karşılama komitesini yani Valilik ve Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığını gerekli planlamayı yapmamakla suçlar. Son Posta'dan Nusret Safa Coşkun, güreşçilerin olimpiyat şampiyonu gibi değil turist kafesi gibi karşılandığı aktardıktan sonra şunları söyler: *“Karşılama komitesinin, daha uçağın Yeşilköye geleceği saati doğru dürüst tespit edemediğini öğrendikten sonra, bana karşılama töreninin nasıl olduğunu soracak mısınız?”*⁵⁰¹ Tasvir de karşılama komitesinin uçağın geliş saatiyle ilgili gerekli araştırmaları yapmadığını sadece önceki uçuşlardan yola çıkarak kabaca bir hesap yapıldığını ve halkın *“alâkadarın lakaydiliği ve kelime ile ifade edilemez idaresizlikleri”* yüzünden havaalanına yetişemediğini söyler⁵⁰².

21 Ağustos Cumartesi günü önce güreşçiler şerefine 17.00'de CHP İstanbul İl Başkanlığında bir çay ziyafeti verilir. Güreşçileri parti binasına girişte büyük bir kalabalık karşılar. Kalabalık içerisinde bazı kişiler, güreşçilerin gazetelerden kestikleri fotoğraflarını güreşçilere imzalatır. Parti binasında güreşçilere arka kapağında altı ok kazılı altın ve gümüş saatler hediye edilir. Akşam da İstanbul Valisi Kırdar adına güreşçiler için 500 kişilik bir yemek verilir. Toplantıya Vali Yardımcısı Rüştü Aksal, CHP Konya Milletvekili Sadi Irmak, 1. Ordu Müfettişi Orgeneral Nuri Yamut, İstanbul Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe, İstanbul Deniz Komutanı Tarık Ersuna, Beden Terbiyesi Genel Müdürü Savaşır, Emniyet Müdürü İsmail Hakkı Baykal ve DP İstanbul İl Başkanı Abdurrahman Münip Berkan

⁵⁰⁰ *Ayın Tarihi*, Sayı: 177, Ağustos 1948, s. 99-100. “Güreşçilerimiz, Coşkun Tezahüratla Karşılandı”, *Akşam*, 21 Ağustos 1948, s. 1. “Dünya Şampiyonlarını İftiharla Kucakladık”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1948, s. 1. “Güreşçilerimiz Dün Yurda Döndüler”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 1948, s. 1. “Dünya Şampiyonlarımız İstanbul'da”, *Ulus*, 21 Ağustos 1948, s. 1. “Zafer Kahramanları Dün Geldiler”, *Vatan*, 21 Ağustos 1948, s. 1.

⁵⁰¹ Nusret Safa Coşkun, “Karşılama Töreninden İntibalar”, *Son Posta*, 21 Ağustos 1948, s. 7.

⁵⁰² “Kahramanlar Geldi”, *Tasvir*, 21 Ağustos 1948, s. 5.

katılır. DP İl Başkanı yemekte yaptığı konuşmada güreşçileri övmesinin yanı sıra Vali Kırdar'a da teşekkür eder. Ayrıca, yemekte ünlü şarkıcı Müzeyyen Senar güreşçiler şerefine şarkılar söyler⁵⁰³.

21 Ağustos'ta, Ankara'da güreşçiler için resmî makamların ve Ankaralıların coşkulu bir karşılama yapmak için hazırlıklara başladığı duyurulur. Londra'da madalya kazanan sporcuları ödüllendirmek için Millî Eğitim Bakanlığının öncülüğünde bir komite kurulur. Ankara Belediyesi de Ankaralı güreşçiler Yaşar Doğu ve Celal Atik'e Ankara'da birer ev vermeyi kararlaştırır⁵⁰⁴.

Şampiyon güreşçiler ve atletizmde bronz madalya kazanan Ruhi Sarıalp için 22 Ağustos Pazar günü Beşiktaş İnönü Stadyumu'nda büyük bir tören düzenlenir. Tören sabah 10.00'da Taksim'de başlar. Madalya kazanan sporcular, Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığından Taksim'e doğru şehir bandosunun çaldığı marşlar eşliğinde yürüyüşe geçer. Taksim'de, Yaşar Doğu ve Celal Atik, Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakır. Taksim Meydanı'nı dolduran halkla birlikte hep bir ağızdan okunan İstiklal Marşı'nın ardından Gümüşsuyu istikametiyle Dolmabahçe'ye doğru yola çıkılır. Sporcular yine halkın coşkulu tezahüratları ve sevgi gösterileri eşliğinde İnönü Stadyumu'na ulaşır. Sporcuların stadyuma girişleri esnasında İstanbul Kasaplar Cemiyeti onların adına 12 kurban keser ve kesilen kurbanların Eyüp ve Haseki Aşevlerine bağışlandığı açıklanır. Stadyumda önce sporcular geçit töreni yaparak seyircileri selamlar. Geçit törenin ardından stadyumu dolduran yaklaşık on bin kişiyle birlikte İstiklal Marşı okunur. Sporcuları temsilen Nasuh Akar, Türk bayrağını göndere çeker. Tören Vali Kırdar'ın konuşmasıyla başlar. Kırdar'ın konuşmasını Beden Terbiyesi Genel Müdürü Savaşır ve Türk Millî Güreş Takımı'nın antrenörü Nuri Boytorun'un konuşmaları takip eder. Yapılan konuşmaların ardından Londra'da madalya kazanan sporculara Vali Kırdar tarafından olimpiyat diplomaları takdim edilir. Hürriyet gazetesi de madalya kazanan sporculara ve antrenör Boytorun'a birer altın saat hediye eder. Diploma töreninin ardından madalya kazanan sporcular tek tek duygu ve düşüncelerini belirten kısa konuşmalar yapar.

⁵⁰³ "C.H.Partisinin Aslan Güreşçilerimize Hediyesi", *Akşam*, 22 Ağustos 1948, s. 1. "Dünya Şampiyonlarına Dün Verilen Ziyafetler", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1948, s. 1. "Dün Sporcular Şerefine İki Ziyafet Verildi", *Hürriyet*, 22 Ağustos 1948, s. 1. "Güreşçilerimiz Şerefine Yapılan Toplantı", *Ulus*, 22 Ağustos 1948, s. 1. "C.H.P Güreşçilerimize Dün Hediyeler Dağıttı", *Tasvir*, 22 Ağustos 1948, s. 1.

⁵⁰⁴ "Zafer Kahramanlarına Verilecek Mükâfatlar", *Vatan*, 22 Ağustos 1948, s. 1.

Stadyumdaki tören Tarih Öğretmeni Tarık Ziya Işıker'in güreşçiler için yazdığı şiiri okuması ve Dağ Başını Duman Almış Marşı'nın söylenmesinin ardından sona erer⁵⁰⁵.

23 Ağustos Pazartesi günü güreşçilerin ilk durağı İstanbul Üniversitesinin Marmara Lokali olur. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğinin Beyazıt'ta bulunan lokalinde güreşçilerin şerefine düzenlediği toplantı 16.00'da başlar. Şampiyon güreşçilerin ve Ruhi Sarıalp'in de katıldığı toplantıda güreşçiler ve Sarıalp Londra'daki hatıralarını ve başarı öykülerini anlatır. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Londra'da madalya kazanan sporculara birer altın dolmakalem hediye eder. Güreşçilerin pazartesi günü ikinci adresleri Taksim Belediye Gazinosu olur. Demokrat Parti İstanbul İl Başkanlığı tarafından akşam güreşçilerin şerefine bir yemek verilir. Bu yemeğe DP Çanakkale Milletvekili İhsan Karasioğlu, DP İstanbul İl Başkanı Abdurrahman Münip Berkan, Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Savaşır ve güreşçiler katılır. Yemeğin sonunda DP tarafından her bir güreşçiye DP eşya piyangosu biletlerinden yüzer adet hediye edilir⁵⁰⁶.

İstanbul'daki kutlama programları sona erince güreşçiler ve Ruhi Sarıalp, 25 Ağustos Çarşamba akşamı Haydarpaşa Garı'ndan 20.50 treniyle Ankara'ya doğru yola çıkar⁵⁰⁷. Güreşçilerin, Ankara seyahati için Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, 20.50 trenine özel bir vagon ekletir. Beden Terbiyesi Ankara Bölge Başkanlığı, 25 Ağustos'ta güreşçileri için Ankara'da hazırlanan kutlama programını açıklar. Programa göre, 26 Ağustos Perşembe günü Ankara'da olması beklenen güreşçiler için ilk gün 19 Mayıs Stadyumu'nda bir tören düzenlenmesi ve güreşçilerin Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret etmeleri planlanır⁵⁰⁸.

25 Ağustos akşamı güreşçilerin treni İzmit'te, 26 Ağustos Perşembe sabahı ise Eskişehir'de halkın sevgi gösterileri ile karşılanır. Güreşçilere Eskişehir'de kahvaltı ikram edilir. Güreşçilerin treni saat 15.25'te Ankara Garı'na ulaşır. Garda güreşçileri

⁵⁰⁵ "Dünya Şampiyonlarımıza Törenle Diplomaları Verildi", *Akşam*, 23 Ağustos 1948, s. 1. Şampiyonlarımıza Diplomaları Verildi", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1948, s. 1. "Güreşçilerimiz İçin Dün Heyecanlı Bir Merasim Yapıldı", *Hürriyet*, 23 Ağustos 1948, s. 1. "Güreşçilerimize Dün Törenle Belgeleri Verildi", *Ulus*, 23 Ağustos 1948, s. 1. "İnönü Stadında Yapılan Muazzam Zafer Töreni", *Vatan*, 23 Ağustos 1948, s. 1.

⁵⁰⁶ "Üniversite Gençliği Güreşçilerimiz Şerefine Toplantı Tertip Etti", *Akşam*, 24 Ağustos 1948, s. 1. "Dün Sporcularımız Şerefine Bir Toplantı Tertip Edildi", *Hürriyet*, 24 Ağustos 1948, s. 1. "D. P. nin Güreşçilerimize Ziyafeti", *Tasvir*, 24 Ağustos 1948, s. 5.

⁵⁰⁷ "Güreşçiler Dün Ankaraya Gitti", *Hürriyet*, 26 Ağustos 1948, s. 1.

⁵⁰⁸ "Güreşçileri Karşılama Programı", *Ulus*, 25 Ağustos 1948, s. 1.

Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Ankara Valisi Avni Doğan, Ankara Belediye Başkanı Ragıp Tüzün, Ankaralı spor kulüpleri, üniversite öğrencileri ve garı saatler öncesinde doldurmaya başlayan binlerce Ankaralı karşılar. Güreşçilerin Ankara'daki ilk durakları Ankara 19 Mayıs Stadyumu olur. Güreşçiler stadyuma otomobillerle değil büyük sevgi gösterileri eşliğinde Ankaralıların omuzları üzerinde götürülür. Güreşçiler ve Ruhi Sarıalp stadyumda şeref tribününde ağırılarak burada halka takdim edilir. Ankaralı güreşçiler Yaşar Doğu ve Celal Atik'in aileleri de şeref tribününde onları karşılar. Ankara Valisi Doğan ve Beden Terbiyesi Genel Müdürü Savaşır'ın konuşmalarının ardından güreşçiler ve Ruhi Sarıalp birer konuşma yaparak halkı selamlar. Güreşçiler, stadyumun ardından önce Ulus Meydanı'nda bulunan Zafer Anıtı'na üzerinde olimpiyat halkaları bulunan çelengi bırakır⁵⁰⁹. Güreşçiler, saat 17.00'de Atatürk'ün geçici kabrini ziyaret eder. Saat 18.30'da da Cumhurbaşkanı İnönü, güreşçileri ve Ruhi Sarıalp'i Çankaya Köşkü'nde misafir eder. Güreşçiler akşam 20.30'da Ankara Belediyesi tarafından Ankara Gar Gazinosu'nda onurlarına verilen yemeğe katılır. Güreşçilerin perşembe günü Ankara'daki son durakları Ankara Radyosu olur. Güreşçiler, Ankara Radyosu'nda kısa birer konuşma yaparak halka seslenir⁵¹⁰. 26 Ağustos günü Ankara'daki karşılama töreninde ilginç bir olay da yaşanır. Olimpiyat ikincisi güreşçi Muhsin Tayfur Ankara Garı'ndaki karşılama sırasında kalabalık nedeniyle Olimpiyat diplomasını kaybetmiştir⁵¹¹.

27 Ağustos Cuma sabahı güreşçiler saat 10.30'da Başbakan Hasan Saka tarafından kabul edilir. Güreşçiler Başbakan'la görüştüktan sonra önce Ankara Valisi Doğan'ı sonra da Belediye Başkanı Tüzün'ü ziyaret eder. Güreşçiler, Valiliğe ve Belediyeye gelişlerinde Ankaralıları tarafından büyük sevgi gösteriyle karşılanır. Güreşçiler Ankara'dan ayrılmadan önce CHP tarafından Ankara Gar Gazinosu'nda kendileri adına verilen akşam yemeğine katılır. Güreşçiler 27 Ağustos Cuma akşamı 20.00 uçağıyla İzmir'e doğru yola çıkar⁵¹². Aynı gün Londra'da madalya kazanan

⁵⁰⁹ “Güreşçilerin İstanbul'da ve Ankara Garı'nda karşılanması, İstanbul İnönü Stadyumu'nda yapılan tören ve güreşçilerin Ulus'taki Atatürk Anıtı'na çelenk bırakma görüntüleri TRT'nin arşivinde mevcuttur. <https://www.youtube.com/watch?v=LzoLgx8xhU0>, Erişim Tarihi: 12.12.2019.

⁵¹⁰ “Aslan Güreşçilerimiz”, *Akşam*, 26 Ağustos 1948, s. 1. “Güreşçiler Ankara'da”, *Hürriyet*, 27 Ağustos 1948, s. 1. “Sporcularımız Hararetle Karşılandı”, *Ulus*, 27 Ağustos 1948, s. 1. “Zafer Kahramanları Ankara Muazzam Tezahüratla Karşılandı”, *Vatan*, 27 Ağustos 1948, s. 1.

⁵¹¹ “Muhsin Tayfur'un Diploması Kayboldu”, *Ulus*, 29 Ağustos 1948, s. 8.

⁵¹² “Güreşçilerimiz Bugün İzmir'e Gidecekler”, *Hürriyet*, 28 Ağustos 1948, s. 1. “Şampiyonlar Bugün Uçakla İzmir'e Gidiyor”, *Ulus*, 28 Ağustos 1948, s. 1.

sporcuları ödüllendirmek için Millî Eğitim Bakanlığının öncülüğünde bir komisyon kurulduğu duyurulur⁵¹³. Eskişehir Belediyesi de aldığı kararla Eskişehir’de yaşayan güreşçi Nasuh Akar’a hediye edilmek üzere Sivrihisar Caddesi üzerinde bir ev satın alındığını duyurur⁵¹⁴.

Güreşçiler ve Ruhi Sarıalp’i taşıyan özel uçak, 28 Ağustos Cumartesi sabahı Cumaovası Havaalanı’na inişi yapar. Havaalanında güreşçileri İzmir Millî Eğitim Müdürü ve Beden Terbiyesi İzmir Bölge Müdürü karşılar. Güreşçiler kendilerine tahsis edilen otomobillerle Beden Terbiyesi İzmir Bölge Müdürlüğüne doğru yola çıkar. Şehir merkezine giden yol üzerinde bulunan Kızılçullu Köy Enstitüsünün öğrencileri yol kenarlarına dizilerek güreşçileri selamlar. Güreşçiler Bölge Müdürlüğüne geldiğinde ise büyük bir kalabalık tarafından karşılanır. Güreşçiler, İstanbul’da olduğu gibi Bölge Müdürlüğünün balkonuna çıkarak halkı selamlar. Güreşçiler, Bölge Müdürlüğünün ardından İzmir Belediyesini ve İzmir Valiliğini ziyaret eder. Güreşçiler için Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü, İzmir Deniz Gazinosu’nda bir öğlen yemeği verir⁵¹⁵.

29 Ağustos Pazar günü CHP İzmir İl Başkanlığı, İzmir Tüccar Kulübü’nde güreşçiler şerefine bir öğle yemeği verir. Güreşçiler saat 17.00’de Kızılçullu Köy Enstitüsüne ziyaret ederek burada Türkiye çapında 20 enstitüden gelen güreşçilerin karşılaşmalarını izler. Pazar akşamı İzmir Fuarı’nı ziyaret eden güreşçiler, saat 21.00’de İzmir Ticaret ve Sanayi Odasının kendileri için verdiği yemeğe katılır⁵¹⁶.

Güreşçiler, 30 Ağustos Zafer Bayramı’nda önce saat 19.00’da İzmir Fuarı’nda Millî Eğitim Bakanlığı sergisinin açılışına katılır. Güreşçiler, açılışın ardından yoğun

⁵¹³ Kurulan komisyon şu üyelerden oluşmaktadır: Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı, Beden Terbiyesi Genel Müdürü, Ankara, İstanbul ve İzmir Valileri, Ankara ve İzmir Belediye Başkanları, Merkez, Ziraat, İş, Emlak ve Kredi Bankası ve Sümerbank Genel Müdürleri, Ankara, İstanbul ve İzmir Ticaret Odaları Başkanları. “Sporcularımız İçin Kurulan Komisyon”, *Ulus*, 28 Ağustos 1948, s. 1.

⁵¹⁴ “Nasuh Akara Eskişehirde Bir Ev Alındı”, *Vatan*, 28 Ağustos 1948, s. 3. Nasuh Akar, Eskişehir’in düşman işgalinden kurtuluşu olan 2 Eylül’de Eskişehir’e gelir. Akar, Eskişehir tren istasyonunda büyük bir kalabalık tarafından karşılanır. Akar’a hediye edilen evin anahtarı Cumhuriyet Meydanı’nda törenle kendisine takdim edilir. “Nasuh Akar Eskişehir’de”, *Ulus*, 3 Eylül 1948, s. 3.

⁵¹⁵ “Arslan Güreşçilerimizi Bağrımıza Basıyoruz”, *Demokrat İzmir*, 29 Ağustos 1948, s. 1. “Güreşçilerimiz Dün İzmirde Tezahürlerle Karşılandılar”, *Hürriyet*, 29 Ağustos 1948, s. 1.

⁵¹⁶ “Yiğit Güreşçilerimiz İzmirin Sinesinde”, *Demokrat İzmir*, 30 Ağustos 1948, s. 3. “Güreşçiler İzmir’de”, *Ulus*, 30 Ağustos 1948, s. 3.

tezahüratlar eşliğinde sergi alanını dolduran İzmirli'lere birer konuşma yapar⁵¹⁷. Güreşçiler, fuardaki açılışın ardından İzmir Orduevi'ne giderek burada Zafer Bayramı nedeniyle düzenlenen baloya katılır. Güreşçiler, 31 Ağustos Salı sabahı saat 8.00'de uçakla İzmir'den ayrılır. Güreş Federasyonu Başkanı Vehbi Emre, İzmir'den ayrılmadan güreşçilere gösterilen sevgi gösterileri için şu açıklamayı yapar: *“Daha Londra’da iken bizleri telgraf ve mektuplarla tebrik suretiyle alâka gösteren ve buraya dönüşümüzde her tarafta âguşunu açıp bizi hararetle karşılayan vatandaşlara ve teşekkürlere tekrar sonsuz minnet ve şükranlarımızı iblâğ hususunda Anadolu Ajansının tavassut etmesini rica ederim.”*⁵¹⁸. İzmir, güreşçilerin son durağı olur. İzmir gezisinin bitmesiyle birlikte güreşçiler memleketlerine döner.

2.5.4 1948 Londra Olimpiyatları’nda Kazanılan Başarının Sonuçları

Türk sporcularının 1948 Londra Olimpiyatları’nda elde ettiği başarı ve kazanılan 12 madalya Türk spor tarihi için bir rekor olmuştur. Türk sporcuları daha sonra katıldıkları hiçbir olimpiyatta bu sayıya ulaşamaz⁵¹⁹. Çok partili hayata geçiş döneminde elde edilen bu zafer, toplumda yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan ayrışma ve kutuplaşmaların bir an için unutulmasını ve halkın kenetlenmesini sağlar. Türk halkının güreşçilere olan yoğun ilgi ve sevgi gösterileri, güreşçiler henüz Londra’dayken başlamıştır. Güreşçilere Türkiye’den gönderilen mektuplar ve çekilen telgraflarla destek verilmiştir. Güreşçilerin Türkiye’deki aileleri ziyaret edilir. Güreşçilerin Türkiye’deki karşılama törenleri için günler öncesinden hazırlık yapılır. Güreşçiler İstanbul, Ankara, İzmir’de hem resmî törenlerle hem de halkın büyük sevgi gösterileriyle karşılanır. Güreşçilerin İstanbul’da Hükûmet tarafından düzenlenen yemek ve organizasyonların yanı sıra DP’nin düzenlediği yemeğe de katılmaları iktidar-muhalefet ilişkilerinin yeni düzenlendiği bir ortamda dikkat çekicidir.

Halkın güreşçilere olan sevgisi basın da desteğiyle bir süre sonra çeşitli yardım kampanyalarına dönüştü. İktidarı ve muhalefeti destekleyen gazeteler güreşçiler için bir yardım kampanyasının yapılması fikrinde birleşir. Tasvir’de Cihad Baban şunları yazar; *“Er meydanının bu asil kahramanlarına, minnettarlığımızı ve şükranlarımızı ifade etmeliyiz. Ve göstermeliyiz ki bu memleketin şerefini yükselten insanlara karşı kadirşinaslık hissi*

⁵¹⁷ “Güreşçiler Dün İzmir Halkına Takdim Edildi”, *Demokrat İzmir*, 31 Ağustos 1948, s. 1. “Fuarda M. Eğitim Pavyonu Açıldı”, *Ulus*, 31 Ağustos 1948, s. 3.

⁵¹⁸ “Sporcularımız İzmir’den Dün Ayrıldılar”, *Ulus*, 1 Eylül 1948, s. 4.

⁵¹⁹ <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Madalyalarimiz>, Erişim Tarihi: 13.12.2019.

bütün yurdda hakimdir.” Baban, dünya şampiyonu güreşçilerin her birine birer kat apartman dairesi verilmesini ve bu yardımın Hükümet’ten değil halktan gelmesi gerektiğini de söyleyerek yardım yapacak okuyucuların isimlerini gazeteden ilan edeceklerini de belirtir⁵²⁰. Ulus’ta Sadi Irmak da şöyle yazar; “*Yiğit çocuklarımızın olimpiyatlardaki başarıları milletimizin göğsünü kabarttı. Sevinmekte haklıyız elbette onları bu sevgiyle bağrımıza basacağız. Fakat bu kâfi midir? Dünya sahnesinde bayrağımıza şerefler getiren, milletimizin adını dillere destan eden çocuklarımıza bir “millî armağan” da verilmelidir.*” Ayrıca Irmak, her şeyin devletten beklenmemesini, bu “*Millî armağan*” için halkın organize olması gerektiğini, bunun için de her şehirde yardım komitelerinin kurulabileceğini de söyler⁵²¹. Bu seferberliğin en önemli nedeni ise güreşçilerin amatör olarak güreş sporuyla ilgilenmesidir. Oyunlarda altın madalya kazanan güreşçilerden Yaşar Doğu ve Celal Atik, Ankara Zirai Kombinalar Atölyesinde işçi olarak çalışıyordu. Doğu kaynakçı, Atik ise marangozdu. Gazanfer Bilge, İstanbul Devlet Denizyolları Fabrikasında, Nasuh Akar, Eskişehir Cer Atölyesinde, Mersinli Ahmet Kireççi ise İş Bankasının Mersin şubesinde çalışmaktaydı⁵²². Güreşçilerin bu sosyal durumlarını göz önüne alınarak hayatlarının geri kalan kısmında ekonomik problemler yaşamamaları için basın da desteğiyle yardım seferberliği başlatıldı. Resmî kurumların ve özellikle belediyelerin de devreye girmesiyle birlikte güreşçilere başta ev verilmesi olmak üzere çeşitli yardımlar yapıldı. 1949 yılında Türk Sporcuları Koruma Derneği, Londra’da 1. olan sporculara 20.000 lira, 2. olanlara 15.000 lira 3. olanlara ise 10.000 lira para yardımında bulunuldu⁵²³. Fakat bu yardımların yapılması nedeniyle güreşçilerin amatörlüklerini yitirdiklerine dair iddialar ve tartışmalar, Türkiye’nin 1952 Helsinki Olimpiyatları’na katılım sürecini olumsuz etkiledi. Güreşçilerden Nasuh Akar, Gazanfer Bilge, Yaşar Doğu, Halil Kaya ve atlet Ruhi Sarıalp amatörlüklerini yitirdikleri gerekçesiyle dönemin Beden Terbiyesi Genel Müdürü ve Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Başkanı Danyel Akbel tarafından 1952’de Helsinki’ye götürülmedi⁵²⁴. Yaşanan tartışmalar Türk sporcular

⁵²⁰ Cihad Baban, “Türk Gibi Kuvvetli !”, *Tasvir*, 4 Ağustos 1948, s. 1.

⁵²¹ Sadi Irmak, “Millî Armağan İçin”, *Ulus*, 10 Ağustos 1948, s. 1.

⁵²² “Serbes Güreş Kahramanları”, *Ulus*, 5 Ağustos 1948, s. 6. Atabeyoğlu, Mersinli, s. 69-70.

⁵²³ “Olimpiyad Şampiyonlarına Verilecek Paralar”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1949, s. 3.

⁵²⁴ <http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Olimpiyatlar/Olimpiyatlarda-Turkler/45/1>, Erişim Tarihi: 13.12.2019.

üzerinde olumsuz bir etki yarattı. 1948 yılında kazanılan 12 madalyaya karşılık Helsinki’de sadece 2’si altın biri bronz olmak üzere 3 madalyayla yetinildi⁵²⁵.

2.6 NURİ KİLLİGİL’İN SİLAH FABRİKASININ İNFİLAK ETMESİ

2.6.1 Nuri Killigil

Nuri Killigil, 5 Mayıs 1890’da abisi Enver Paşa’nın ardından Ahmet Bey ve Ayşe Hanım’ın ikinci çocuğu olarak İstanbul’da doğmuştur. 1909’da Harp Okulundan mezun olan Killigil, 1910’da 3. Orduda ve Padişah hizmetindeki piyade bölüğünde görev aldıktan sonra 1. Dünya Savaşı öncesi 15 Haziran 1914’te Viyana Askerî Ataşesi oldu. Savaşın başlamasıyla birlikte Harbiye Nezaretinde abisi Enver Paşa’nın emrinde makam yaverliğinde görev aldı. Killigil isminin ön plana çıkmasını sağlayan görev ise 1918 yılında atandığı Kafkas İslam Ordusu Komutanlığıdır⁵²⁶. 1917’de Rusya’da meydana gelen ihtilal sonucunda kurulan Sovyet Hükûmeti, İttifak Devletleri ile 3 Mart 1918’de imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması’yla resmen savaştan çekildi ve 1877-78 yılından beri işgali altında bulundurduğu Kars, Ardahan ve Batum’u Osmanlı Devleti’ne bırakıldı⁵²⁷. Savaşın son döneminde meydana gelen bu gelişmeler, Enver Paşa’nın yeniden Kafkasya’ya yönelmesini sağladı. Enver Paşa önce 3. Orduya taarruz emri vererek Trabzon, Erzincan, Erzurum ve Sarıkamış’ı kurtardı. Enver Paşa’nın bir sonraki hedefi ise Bakü petroleri oldu. Killigil, abisinin emri doğrultusunda Kafkas İslam Ordusu’yla taarruza geçerek 15 Eylül’de Bakü’ye girdi. Killigil, 13 Ekim’de 1918’de Derbent’i de alarak Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’ni kurdu. Savaşın son aylarında Kafkas Cephesi’nde üst üste kazanılan bu zaferler hem Osmanlı kamuoyunda büyük bir sevinçle karşılandı hem de Killigil “*Bakü Fatih*” olarak adlandırıldı. Fakat diğer cephelerde alınan yenilgiler sonucunda Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’ni imzalayarak savaştan çekildi⁵²⁸. Mütarekeyle birlikte Killigil’in komutasındaki Türk birlikleri de

⁵²⁵ Seçilmiş, a. g. e., s. 59.

⁵²⁶ *Birinci Dünya Savaşı’na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, C III, Haz. Hülya Toker-Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s. 351.

⁵²⁷ Selçuk Ural, “Kurtuluştan Mondros Mütarekesi’ne Elviye-i Selâsede Yaşanan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2011), S 47, s. 650.

⁵²⁸ *Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 29-31.

Azerbaycan'ı terk etmek zorunda kaldı. Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin kontrolü altına girdi⁵²⁹.

Nuri Paşa, mütarekeden sonra İstanbul'a döndüğü zaman İngilizler tarafından tutuklandı ve Batum'a gönderilerek hapsedildi. Batum'daki hapisaneden kaçtı ve Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Kazım Karabekir'in emrinde Ermenilere karşı savaştı, Sarıkamış Harekâtı'na katıldı. Cephe gerisinde de bir süre Doğu Cephesi imalathanelerinde çalıştıktan sonra 9 Kasım 1921'de ordudan istifa ederek Berlin'e gitti⁵³⁰. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Türkiye'ye döndü ve Doğu Cephesi'ndeki hizmetleri karşılığında 1929'da İstiklal Madalyası'yla ödüllendirildi⁵³¹. 1934 yılında Soyadı Kanunu çıkınca ailesinin kökenleri Ukrayna'nın Kili Kasabası'na dayandığı için Killigil soyadını aldı⁵³².

2.6.2 Nuri Killigil'in Sütlüce Silah Fabrikası

Nuri Killigil'in savunma sanayi alanındaki ilk hamlesi Zeytinburnu Silah Fabrikası olmuştur. Killigil 1933'te İstanbul Zeytinburnu'ndaki kömür atölyesini satın alarak atölyeyi demir eşya fabrikasına dönüştürür. Fabrika, soba, alüminyum matara gibi madeni eşyalar üretir gibi görünse de Killigil'in esas işi Millî Savunma Bakanlığından aldığı izinle Türk ordusu için silah ve mühimmat üretmektir⁵³³. Killigil'in bu girişimi Mustafa Kemal Atatürk tarafından da desteklenir. 1936 yılında Zeytinburnu Demir Eşya Fabrikasından dağ toplarının mermisine ait 24.000 tapanın satın alınmasına karar verilir. Atatürk'ün imzasını taşıyan kararnameyle fabrikadan şu şekilde bahsedilir: *"Bohumer Ferayin firmasına ihale edilen dağ toplarının mermilerine ait 24.000 tapanın, gizliliğine binaen, tapa tipinin tevhit ve harp sanayiinin inkişafını temin maksadiyle muhtelif firmalar arasında yapılan tecrübelerde muvaffak olan ve şimdiye kadar muhtelif cins topların tapalarını yapmış bulunan Zeytinburnu Demir Eşya Fabrikası sahibi Nuri Killioğlundan 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin K fıkrasına göre pazarlıkla satın alınması Millî Müdafaa Vekilliğinin 5/6/936 tarih ve 23490 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliğinin 27/6/936 tarih ve 13169/2206 sayılı*

⁵²⁹ Murat Bardakçı, *Enver*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 157-158. Uçarol, a. g. e., s. 632-640. Çağatay Benhür, "Türk Birliklerinin Azerbaycan'ı Tahliye Etmesi 1918", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2009), C 11, S 21, s. 30.

⁵³⁰ Serpil Sürmeli, "Nuri (Killigil) Paşa'nın Trablusgarp Savaşı Hatıraları", *Atatürk Dergisi* (2012), C 1, S 1, s. 138.

⁵³¹ Nejdet Karaköse, *"Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği İle Nuri Paşa (Killigil)"*, (Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2010), s. 8-9.

⁵³² Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortasya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, C 1, 1970, s. 247.

⁵³³ Fatih Özcan, *Bozdoğan*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019, s. 360. Bardakçı, a. g. e., s. 394. Karaköse, a. g. t., s. 317-318.

*mutaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 20/6/936 tarihinde onanmıştır*⁵³⁴ ". Killigil'in Zeytinburnu'ndaki fabrikası, Atatürk döneminde uçak bombası üretmeye de başlar. Yine Atatürk'ün imzasını taşıyan kararnameyle, Zeytinburnu'ndaki fabrikadan Heinkel bombardıman uçakları için çeşitli cins ve ebatta uçak bombası satın alınır: "Heinkel bombardıman tayyareleri için lüzumu olan muhtelif cins ve ebad'da Heinkel tayyare bombasının, bedeli 300,000 geçmemek kaydıla 2490 sayılı artırma, eksiltme ve ihale kanununun 46 ncı maddesinin K fıkrasına tevfikân İstanbulda Zeytin Burnunda kâin Nuri Killioğlu demir eşya fabrikasından pazarlıkla satın alınması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 20/04/938 tarih ve 151/470 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin II/5/938 tarih ve 13163/251/2595 sayılı mutaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 12/5/938 tarihinde onanmıştır.)"⁵³⁵.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde de Killigil desteklenir. Hatta 2. Dünya Savaşı döneminde Türk ordusunun mühimmat ihtiyacının artması nedeniyle Killigil'den istenen siparişler de artar. Killigil siparişlere yetişebilmek için Sütlüce'de yeni bir yer daha satın alır. İş Bankasından aldığı krediyle 1938 yılında, Sütlüce'de dökümhanesi ve 16 tezgâhı bulunan Madeni Eşya Fabrikasını satın alır. Killigil, 1939 yılında Ekonomi Bakanlığında aldığı ruhsatla matara, demir çubuk, gaz maskesi ve mermi imal edebilme izni alır⁵³⁶. 1939 yılında fabrikanın yanında bulunan ve hazine arazilerinin bir kısmını da satın alarak fabrikasını genişletir⁵³⁷.

2. Dünya Savaşı döneminde Killigil'in hem Zeytinburnu hem de Sütlüce Silah fabrikalarında kara, hava ve deniz kuvvetlerinin mühimmat ihtiyacını karşılamak için yoğun bir üretim faaliyetine girer. Hatta, 1943 yılında hazineye ait boş fişek kovanlarının parası karşılığında Killigil'e verilmesi hakkında Başbakanlık, Danıştay ve Millî Savunma Bakanlıkları arasında yapılan yazışmada Killigil için "mermi müteahhidi" unvanı kullanılır⁵³⁸. 1939 yılının Ocak ayında donanmada mevcut uçaksavar topları için hassas tapa, 6.000 tahrip danesi ve 1000 adet izli mermi siparişi verilir⁵³⁹. 1940'ta önce Şubat ayında Atatürk döneminde olduğu gibi Heinkel tipi ağır bombardıman uçakları için: "...10.800 adet bir kiloluk yangın, 2500 adet 10 kiloluk tahrip, 1200 adet 50 kiloluk lağım ve 654 adet 250 kiloluk lağım bombası"⁵⁴⁰, Nisan'da 3719

⁵³⁴ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 66-53-9, Tarih: 20.06.1936.

⁵³⁵ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 83-41-7, Tarih: 12.05.1938.

⁵³⁶ Karaköse, a. g. t., s. 321. Özcan, a. g. e., s. 360.

⁵³⁷ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 88-95-11, Tarih: 28.09.1939.

⁵³⁸ BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 49-319-6, Tarih: 23.07.1943.

⁵³⁹ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 85-112-8, Tarih: 06.01.1939.

⁵⁴⁰ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 90-15-18, Tarih: 17.02.1940.

uçak bombası⁵⁴¹, Mayıs'ta da donanma için 11.000 adet top mermisi⁵⁴² siparişi verilir. 1941'de de ordunun ihtiyacını karşılamak üzere Killigil'den 10.000 adet tabanca satın alınır⁵⁴³. Killigil'in ürettiği tabancalar arasında tasarımını bizzat kendisinin yaptığı, patentli, "Nuri Paşa Tabancası" ismiyle ünlenen dokuz milimetre çapında tabancalar da vardır⁵⁴⁴. Killigil, bu tabancaları Alman ve İtalyan tezgâh modellerini örnek alarak kendi yaptığı tezgâhlarda üretir⁵⁴⁵. Millî Savunma Bakanlığı, bu süreçte savaş tehlikesi nedeniyle Killigil'i sürekli destekler. 8 Ekim 1942'de Killigil ile yapılan tabanca mukavelesinin uzatılması için Millî Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na gönderdiği üst yazıda Sütlüce'deki fabrikanın Millî Savunma Bakanlığı'nın desteği ve teşvikiyle kurulduğuna vurgu yapılır⁵⁴⁶. Bakanlık, savaş koşulları nedeniyle Killigil'in teslimatını geciktirdiği siparişlerin süresini iki kere uzatır ve Killigil'e herhangi bir cezai yaptırım uygulamaz. Bakanlığın desteği ve teşviki 1946 ve 1947 yıllarında da devam eder⁵⁴⁷.

Killigil, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Haziran 1946'da Zeytinburnu Silah Fabrikasını kapattı. Zeytinburnu'ndaki bütün tezgâhları Sütlüce Silah Fabrikasına taşıyarak burada üretime devam etti⁵⁴⁸. Savaşın bitmesi ve ordudan gelen talebin azalmasıyla birlikte gözünü dış piyasaya çevirdi. Pakistan, Mısır ve Suriye'ye silah ihraç etmeye başladı⁵⁴⁹.

2.6.3 Sütlüce Silah Fabrikasının İnfilak Etmesi

Nuri Killigil'e ait İstanbul Sütlüce'de Karaağaç Caddesi üzerinde bulunan Silah Fabrikası, 2 Mart 1949 Çarşamba günü 16.50'de büyük bir gürültüyle infilak etti. İlk patlamanın ardından fabrikada bulunan kimyasal malzeme ve mühimmatların da art arda infilak etmesi, şehir merkezinde büyük bir korku ve paniğe yol açar. Meydana

⁵⁴¹ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 90-32-12, Tarih: 03.04.1940.

⁵⁴² BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 91-47-12, Tarih: 20.05.1940.

⁵⁴³ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 96-74-4, Tarih: 21.08.1941.

⁵⁴⁴ Bardakçı, a. g. e., s. 394.

⁵⁴⁵ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış*, s. 462.

⁵⁴⁶ "...Ordunun tabancaya ihtiyacı fazla bulunmaktadır. Bu ihtiyacın yapılan bütün teşebbüslere rağmen hariçten sür'at ve emniyetle temini mümkün olamamıştır. Memleketimiz içinde başka bir Fabrikada tabanca yapacak bir kudrette değildir. Bu sebeple demir eşya Fabrikası sahibi Nuri killigili teşvik edilerek bir tabanca fabrikası yapmağa tahrik edilmiş ve Fabrikayı da Vekâletin teşvik ve tahriki üzerine açmıştır. Ek-6. BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 49-319-2, Tarih: 21.11.1942.

⁵⁴⁷ Karaköse, a. g. t., s. 320.

⁵⁴⁸ Karaköse, a. g. t., s. 322.

⁵⁴⁹ Bardakçı, a. g. e., s. 395.

gelen patlamalar çok şiddetli olduğundan İstanbul'un her yerinden duyulur. Fabrikadan çıkan dumanlar şehrin pek çok noktasından görülebilecek büyüklüktedir. Haliç ve çevresine barut kokusu yayılır. Fabrika yakınındaki evlerin pencereleri kırılır ve duvarlarında çatlaklar meydana gelir. 600 ev, güvenlik güçleri tarafından tahliye edilir. Ermeni Kilisesine bağlı Hasköy Kalfayan Yetimhanesinin de duvarları yıkılır. Patlamaların ardından İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, Emniyet Müdürü İsmail Hakkı Baykal, Tümgeneral Cemil Ulusoy, Sağlık Müdürü Faik Yargıcı, Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Yavuz Fındıkgil olay yerine gelerek incelemelerde bulunur. Ayrıca fabrikada çalışan işçilerin aileleri ve yakınları da fabrikaya akın eder. Güvenlik güçleri fabrikada devam eden patlamalar nedeniyle fabrika çevresini güvenlik kordonuna alarak gelenleri fabrikaya 500 metreden fazla yaklaştırmaz. Art arda meydana gelen patlamalar, itfaiye ekiplerine büyük kayıplar veririr. Olaya ilk müdahale eden Halıcıoğlu İtfaiye ekiplerinden 6 itfaiye eri, artçı patlamalar sonucunda şehit olur, 5 itfaiye eri de ağır şekilde yaralanır. Bu olayın ardından İstanbul'un çeşitli yerlerinden gelen itfaiye grupları yangına kontrollü bir şekilde müdahale eder. Fabrikadaki yangın akşam saatlerinde başlayan sağanak yağmurun da etkisiyle ancak 22.20'de kontrol altına alınır. Yangının tamamen söndürülmesinin ardından fabrika enkazının altındaki ölü ve yaralıları bulmak için 40 kişilik bir arama kurtarma ekibi oluşturulur. Fabrika Müdürü Hüseyin Emir Erkilet de patlamanın ardından haber alınamayan Killigil'i bulmak için arama kurtarma çalışmalarına katılır. Fabrikada çalışan işçilerden İsmail'in ilk ifadesine göre itfaiye ekipleri, fabrikanın kimyagerinden kimya laboratuvarında yangın çıktığı haberini alan Killigil'in telefonuyla olay yerine gelir. Killigil, bütün işçilerin dışarı çıkmasını söyleyerek itfaiye ekiplerini arar. Fabrika muhasebecisi Sengaras ise ifadesinde kimya laboratuvarında yangın haberini alan Killigil'in işçilerle birlikte ambardaki kuvvetli patlayıcıları tahliye etmek üzere ambara gittiğini ve esas büyük patlamanın da ambarda olduğunu söyler. Ayrıca Sengaras, fabrikada Suriye Hükûmeti'nin sipariş ettiği iki bin merminin yola çıkmak üzere hazır olduğunu ve Pakistan'dan da top siparişi alındığını, fabrikada solcu kimsenin olmadığını ve patlamada kasıt aranmaması gerektiğini de belirtir. İstanbul Valiliği bir tebliğ yayımlayarak patlamanın ilk günkü bilançosunu açıklar. Yapılan arama-kurtarma çalışmaları sonucunda 7 ölü ve 16 yaralıya ulaşılmıştır. Yapılan açıklamada büyük bir facianın önlendiğine de aktarılır. İtfaiyecilerin gayretleri sonucunda alevlerin fabrikanın

muhasabe dairesinin altından bulunan ve bütün Sütlice'ye zarar verebileceği değerlendirilen mühimmat sandıklarına ulaşması engellenmiştir⁵⁵⁰.

Fabrikadaki yangın, ancak 3 Mart Perşembe günü öğle saatlerinde tamamen söndürülür. Yangının söndürülmesinin ardından sıra yangında patlamamış mühimmatın fabrikadan tahliye edilmesine gelir. Bunun için patlayıcı maddeler konusunda bilgi sahibi olan 7 kişilik bir heyet oluşturulur. Patlamanın ardından tahliye edilen evlere yeniden giriş izni verilir. Savcılığın soruşturması sonucunda fabrikanın personel sicil defterine göre fabrikada toplam 151 kişinin çalıştığı ve bunlardan 127'sinin olay sırasında fabrikada olduğu tespit edilir. İstanbul Belediyesi, patlamada şehit olan itfaiye erlerinin ailelerine 5.000 lira, yaralı itfaiyecilerin ailelerine 1.500 lira yardım edilmesine ve yangının söndürülmesinde emeği bulunan itfaiyecilere de çeşitli miktarlarda ikramiye verilmesine karar verir. İstanbul Rum Patrikhanesi de ölen fakir işçilerin ailelerine 1000 lira bağışta bulunur. İşçi Sigortaları Kurumu İstanbul Şube Müdürü Nedim Güven bir açıklama yaparak kazada ölenlerin ailelerine maaşlarının yüzde doksanı kadar, yaralılara ise yaralanma durumlarına göre maaşlarının yüzde altmışı kadar maaş bağlanacağını söyler. Kızılay İstiklal Ocağı, fabrika çevresinde oturan ve patlamadan zarar gören fakir ailelere yardım yapılacağını açıklar. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği de patlamada hayatını kaybeden işçilerin cenazelerinin törenle kaldırılacağını bildirir. İstanbul Valiliği, yayımladığı tebliğle İstanbul halkına uyarılarda bulunarak patlama sonucunda etrafa saçılmış olan mühimmatın hatıra olarak alınmamasını ve fabrikanın bulunduğu arsaya kesinlikle girilmemesini ister. Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, olayı araştırmak üzere 3 Mart akşamı trenle Ankara'dan İstanbul'a gider. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Talebe Cemiyeti bir açıklama yayımlayarak Akademinin kuruluşunun 67. yıldönümü nedeniyle 3 Mart'ta Taksim Gazinosu'nda düzenlenecek balonun patlamadan duyulan üzüntü nedeniyle 10 Mart tarihine ertelendiğini duyurur⁵⁵¹. Aynı gün Killigil'in akıbeti ile ilgili Yeni Sabah'a demeç veren Killigil'in amcası Halil (Kut) Paşa şunları söyler: *“Bizzat tahkikatla meşgul oldum. Maatteesüf yeğenim de 150*

⁵⁵⁰ “Karaağaç'ta Nuri Killigil Tapa ve Fişek Fabrikasında Müthiş Bir Patlama Oldu”, *Akşam*, 3 Mart 1949, s. 1. “İstanbul'da Dün Müthiş İnfilak”, *Ulus*, 3 Mart 1949, s. 1. “İstanbulu Heyecana Veren İnfilak”, *Tasvir*, 3 Mart 1949, s. 1. İstanbul'u Sarsan Müdhiş İnfilak”, *Yeni Sabah*, 3 Mart 1949, s. 1.

⁵⁵¹ “Sütlice Faciasının Kurbanları”, *Akşam*, 4 Mart 1949, s. 1. “Sütlice Faciasında Bilânço Kabarıyor”, *Cumhuriyet*, 4 Mart 1949, s. 1. “Yangın Ancak Dün Sabaha Söndürüldü”, *Ulus*, 4 Mart 1949, s. 1. “İnfilak Hâdisesinin Doğurduğu Facialar”, *Yeni Sabah*, 4 Mart 1949, s. 1.

*amelesini kurtarabilmek gayesiyle tehlikenin gözüne atıldığını ve berhava olmak suretile şehit düştüğüne kanaat getirmiş bulunuyorum.*⁵⁵²”

4 Mart Cuma sabahı uzman ekip gözetiminde fabrika enkazının temizlenmesi ve patlamamış mühimmatın fabrikadan tahliye edilmesi işlemlerine başlanır. Fabrika enkazında yapılan araştırmada Killigil’e ait olduğu ailesi tarafından tespit edilen bir ayakkabı ve not defteri bulunur. Killigil’in kız kardeşi Mediha Hanım’la evli olan Orgeneral Kazım Orbay da fabrika enkazında incelemelerde bulunur. Killigil’in bulunan eşyaları Orbay’a da gösterilir⁵⁵³. Patlamada şehit olan 6 itfaiyeciden naaşları bulunabilen 5’inin cenazesi, İstanbul Beyazıt Camisi’nde kılınan cenaze namazının ardından İstanbul Valisi Lütfü Kırdar’ın da katıldığı resmî bir törenle Edirnekapı Şehitliği’ne defnedilir⁵⁵⁴.

5 Mart Cumartesi günü önce Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır daha sonra da İçişleri Bakanı Emin Erişirgil, Sütlüce’ye gelerek olay yerinde incelemelerde bulunur. Erişirgil, patlamayla ilgili adli soruşturmayı yürüten Savcı İhsan Köknel’den de bilgi alır. Köknel, dinlenen tanıkların ifadelerinden yola çıkarak fabrikadaki patlamaya neden olan yangının aşırı ısınan tav dolabından veya fabrikanın ısıtılmasında kullanılan sobadan çıkmış olabileceğini, kesin sonuca ulaşmak için uzman heyetin görüşünün beklendiğini açıklar. Killigil’in yakın arkadaşlarından ve Sütlüce Silah Fabrikasının eski müdürlerinden Şükrü Oğuz (Yenibahçeli Şükrü) ise aynı gün Ulus’ta yayımlanan röportajında şunları söyler: *“Fabrikanın içini iyi bilirim. Fakat infilâkın vukubulduğu pavyon benden sonra yapılmış. Ancak şunu söyleyebilirim 2.000 merminin bulunduğu yerde de bir infilak olabileceği düşüncesiyle fazla endişeye düşülmüş. O kısım tamamen betonu ve mermiler yerin altında muhafaza edilirdi. Sonra bir merminin patlaması 300 derece bir hararet gerekir ve mermiler hiçbir zaman toptan infilâk etmez.”* Facianın ardından geçen 3 günün sonunda enkazda yapılan araştırmalarda toplam 27 kişinin naaşlarına ulaşılır⁵⁵⁵.

6 Mart Pazar günü getirilen askeri vinçle enkaz kaldırma çalışmalarına devam edilir. Yapılan araştırmaların sonucunda 1 yanmış naaşa daha ulaşılır ve toplam ölü sayısı 28’e yükselir. Fabrikanın bulunduğu alan kordonla güvenlik çemberine alınmış

⁵⁵² “Nuri Paşanın Akıbeti...”, *Yeni Sabah*, 4 Mart 1949, s. 1.

⁵⁵³ “Vazife Şehitleri Dün Gömüldü”, *Akşam*, 5 Mart 1949, s. 2.

⁵⁵⁴ “Dün Vazife Kurbanı İtfaiye Erlerinin Cenazesi Kaldırıldı”, *Ulus*, 5 Mart 1949, s. 1.

⁵⁵⁵ “İnfilâkın Sebebi Henüz Anlaşılamadı”, *Akşam*, 6 Mart 1949, s. 1. “Vaka Yerinde Bir Keşif Yapılacak”, *Ulus*, 6 Mart 1949, s. 1. “Nuri Paşa’ya Dair Hâtıralar”, *Ulus*, 6 Mart 1949, s. 4.

olmasına rağmen enkaz alanına giren ve etrafa saçılmış mühimmatla oynayan iki çocuktan Hamdi elinden, Ahmet ise yüzünden yaralanır. Beyoğlu Kızılay Şubesi bir açıklama yayımlayarak patlamada ölen işçilerin ailelerine yapılacak yardımlar için Beyoğlu ve Haliç'teki fabrikatörlerden bağış talebinde bulunur⁵⁵⁶. Pazar günü patlamada parmağı bulunan bazı şüphelilerin tutuklandığı haberinin yayılması üzerine Savcı Köknel, dedikoduları yalanlar⁵⁵⁷. Fabrikanın eski çalışanlarından Ali Rıza İlkön, Sütlüce'de kalitesiz mühimmat üretildiğini ve bu mühimmatların daha önce de çeşitli kazalara sebebiyet verdiğini bu nedenle dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından fabrikanın siparişten men edildiği iddia eder. Kudret gazetesine bir demeç veren Çakmak, iddiaları doğrulamaz fakat Millî Savunma Bakanlığının Killigil'den silah, tabanca ve el bombası sipariş ettiğini ve bunun için Killigil ile sözleşme imzalandığını açıklar⁵⁵⁸.

7 Mart Pazartesi günü öğlen 12.00'de İçişleri Bakanı Erişirgil, İstanbul Valiliğinde başta Vali Kırdar olmak üzere yetkililerle bir toplantı yaparak patlamayla ilgili bilgi alır. Patlamada hayatını kaybeden işçilerden 10'u için İstanbul Beyazıt Camisi'nde ikindi namazına müteakip cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının ardından işçilerin naaşı resmî törenle Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilir. Cenaze törenine işçilerin aileleri ve yakınlarının yanı sıra İçişleri Bakanı Erişirgil, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, Orgeneral Kazım Orbay başta olmak üzere devlet erkânı ve işçi sendikalarının temsilcileri de katılır. Savcı Köknel, gazetecilere bir açıklama yaparak patlamanın nedenlerinin ortaya çıkarılması amacıyla oluşturulacak heyet için İstanbul'daki üniversitelerin rektörlerine başvuru yapıldığını söyler. Pazartesi günü de enkaz kaldırma çalışmalarına devam edilir. Çalışmalara İstanbul İstihkam Okulunda öğretmenlik yapan Amerikalı bir uzman da katılır. Marshall Yardımları kapsamında Türkiye'ye gönderilen vinçli kamyonlar, çalışmalarda kullanılmaya başlar. Yenibahçeli Şükrü'nün ardından fabrikanın eski amirlerinden Şükrü Kuru da patlamaya neden olan yangının fabrikadaki ihmaller sonucunda çıktığı iddialarıyla ilgili bir açıklama yapar: *"Fabrikada yangın söndürme vasıtaları olduğu gibi bu iş için tavzif edilen kurs görmüş amele dahi vardır. Fabrikanın bilhassa kimyahane ile pres*

⁵⁵⁶ "Sütlüce Faciası", *Akşam*, 7 Mart 1949, s. 2. "İnfilâk Sahasında Bir Cesed Daha Bulundu", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1949, s. 1. "Ölen İşçilerin Cenazesi Törenle Kaldırılıyor", *Ulus*, 7 Mart 1949, s. 1.

⁵⁵⁷ "İnfilâk Faciası Tahkikati", *Yeni Sabah*, 7 Mart 1949, s. 5.

⁵⁵⁸ "Mareşal Bu Fabrikaya Sipariş Vermeyi Men Etmiş miydi?", *Kudret*, 7 Mart 1949, s. 1.

dairesi döşemelerinin ahşap oldukları doğru değildir. Bütün tesisler betondur ve Belediyenin kontrolü altında yapılmıştır. Benim kanaatime göre, ortaya atılan birtakım iddialar, Nuri Paşa ile bu zevat arasındaki şahsi ihtilafların eseridir.”⁵⁵⁹.

İçişleri Bakanı Erişirgil, 8 Mart Salı günü İstanbul’da saat 15.00’te gazetecilerle bir araya gelerek onların sorularını yanıtlar. Erişirgil, gazetecilere patlamayla ilgili adli ve idari soruşturmanın devam ettiğini ve olayda ihmali görülenlerin cezalandırılacağından kimsenin şüphe etmemesi gerektiğini söyler⁵⁶⁰.

9 Mart Çarşamba günü facianın resmî bilançosu açıklanır. Patlamayla ilgili soruşturmayı yürüten savcıların kesin tespitleri şu şekildedir: “İnfilâk sırasında fabrikada 158 işçi bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlardan 27 kişi infilâk sırasında ölmüş olup, 12 si teşhis edilmiş ve onbeşi teşhis edilememiştir. 15 ağır yaralı hastanede yatmakta olup, onbir hafif yaralı ayakta tedavi görmektedir. Gene infilâk sırasında fabrika civarında bulunan Ahmet Karadağ adında bir çocuğun kafa tası çatlamış olup hala koma halindedir.”⁵⁶¹ Yapılan bu açıklamada en dikkat çekici istatistik, personel sicil defterlerine göre resmî olarak 151 işçinin çalıştığı fabrikada olay günü 158 kişinin bulunmasıdır. 11 Mart’ta Cumhuriyet gazetesinde yer alan başka bir haber de fabrikada kayıt dışı çalışan işçilerin olduğunu doğrular. Gazeteye göre bu işçiler, resmî olarak fabrikada çalışmalarına müsaade edilmeyen işçilerdir. Formalite eksikliği veya zorunluluğu nedeniyle bu işçilerin ailelerinin mağdur edilmemesi istenir⁵⁶².

Resmî makamların dışında hem İstanbul hem de diğer şehirlerdeki işçiler, kendi aralarında para toplayarak patlamada hayatını kaybeden işçilerin ailelerine ve yaralanan işçilere yardım yapar. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, 11 Mart’tan itibaren işçilerin ailelerinin nüfus cüzdanlarıyla Sendikalar Birliğinin Haliç’teki merkezine başvurmaları halinde kendilerine para yardımı yapılacağını açıklar. Bakırköy Mensucat Fabrikası işçileri kendi aralarında 304 lira toplayarak Sendikalar Birliğine teslim eder⁵⁶³. Karabük Demir Çelik Fabrikası işçileri 5000 lira, İzmir Şark Sanayi Fabrikası işçileri 540 lira, Adana Millî Mensucat Fabrikası işçileri 3000 lira, Samsun

⁵⁵⁹ “Sütlüce İnfilak Faciası İçin Beklenen Açıklama”, *Cumhuriyet*, 8 Mart 1949, s. 1. “Dün, Ölen İşçilerin Cenazesi Kaldırıldı”, *Ulus*, 8 Mart 1949, s. 1. “Fabrika İtfaiyenin Tetkikinden Geçirilmemiş”, *Akşam*, 8 Mart 1949, s. 1.

⁵⁶⁰ “İç İşleri Bakanının Dünkü Mühim Demeci”, *Cumhuriyet*, 9 Mart 1949, s. 1.

⁵⁶¹ “Bilirkişi Heyeti Teşkil Edildi”, *Ulus*, 10 Mart 1949, s. 3.

⁵⁶² “İnfilâk Kurbanlarından Bazılarına Yardım Edilmeyecekmiş”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1949, s. 3.

⁵⁶³ “İnfilak Faciasında Ölenlerin Ailelerine Yardımlar”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1949, s. 3.

Tekel Tütün İşçileri 700 lira, Balıkesir Dursunbey Devlet Orman İşletmesinde çalışan mühendis, memur ve işçileri de 1133 lira 75 kuruş bağış toplar⁵⁶⁴.

İstanbul Valiliği, olası faciaların önüne geçebilmek için bazı tedbirler alır. 11 Mart Cuma günü Vali Kırdar, alınan tedbirlerle ilgili gazetecilere açıklamalarda bulunur. Valilik, şehir içinde patlayıcı madde üreten ve cephane deposu şeklinde kullanılan binalarla ilgili araştırma yaparak bunların arasında tehlikeli durumda bulunanların tahliye edilmesi için İçişleri Bakanlığına müracaat eder. Patlamada 6 itfaiye erinin şehit olması nedeniyle itfaiye erleri için “*infilâk hadiselerinde koruma tedbirleri*” kursu açılır. Ayrıca Kırdar, İnönü Stadyumu’nda maçların olduğu günlerde bazı kişilerin Dolmabahçe gazhanesinin gazometrelerinin üstünde sigara içerek maçları izlediğinin tespit edildiğini ve konuyla ilgili gerekli emniyet tedbirlerinin alınacağını da bildirir⁵⁶⁵. Aynı gün fabrika enkazın mühimmatlardan temizlenme işlemleri tamamlanır ve patlamanın nedenini araştırmak için Savcılık tarafından oluşturulan bilirkişi heyeti, fabrikada incelemelerde bulunur⁵⁶⁶.

Patlamayla ilgili soruşturmayı yürüten savcılar, 12 Mart’ta fabrika idareci ve 5 işçinin olayda ihmali bulunduğu karar vererek haklarında soruşturma açar⁵⁶⁷. Bilirkişi heyetinin fabrikadaki incelemelerinin ardından raporlarını Nisan ayında savcılığa teslim eder. Raporunda patlamanın nedeni şu şekilde açıklanır: “*Facia, otomatik olmıyan ve içinde hiçbir emniyet tertibatı bulunmıyan tav dolabındaki fülminata fazla cereyan verilmesi yüzünden vukua gelmiştir.*” Ayrıca rapora göre olayın sorumluları fabrikanın

⁵⁶⁴ “Karabük İşçilerinin Felâketzedelere Yardımı”, *Ulus*, 23 Mart 1949, s. 1. “Sütlüce Faciasında Ölenlerin Ailelerine Yardım Devam Ediyor”, *Ulus*, 23 Mart 1949, s. 3. “Sütlüce Faciası Kurbanlarının Ailelerine Yardım”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1949, s. 3. “Sütlüce Felâketzedelerinin Ailelerine Yardım”, *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1949, s. 3.

⁵⁶⁵ “Sütlüce İnfilâk Sahası Tehlikeli Görüldü”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1949, s. 4. “Şehirde İnfilâka Müsait Tesisler”, *Yeni Sabah*, 12 Mart 1949, s. 1. İstanbul Belediyesi İtfaiye Müdürlüğü Başkanlığında bir komisyon kurularak “*patlayıcı maddeler imal eden fabrikalarla herhangi bir yangın vukuunda içinde çalışanların hayat ve sıhhatlerini tehlikeye koyacak müesseseler*” tespit edilir. Sayıları bini aşan bu müesseselerin şehir merkezinin dışına taşınması kararlaştırılır. “Şehir İçindeki Fabrika ve İmalâthaneler Kapatılıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Mart 1949, s. 1. “Şehir Dışında Fabrikaların Kurulacağı Saha Tespit Edildi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1949, s. 1. 20 Mart tarihinden itibaren ise Haydarpaşa Tren İstasyonu ve Limanında petrol ve ispirto gibi yanıcı ve patlayıcı maddeleri yükleme ve boşaltma işlemleri yasaklanır. “Patlayıcı Maddeler”, *Akşam*, 25 Mart 1949, s. 3.

⁵⁶⁶ Bilirkişi Heyeti: Askeri Fabrikalar Grup Müdürü Tuğgeneral İbrahim Ökten, Yüksek Kimya Mühendisi Tahsin Alpay, Kimya Ordinaryüs Profesörü Arnt, Kimya Profesörü İlhami Civaoglu, Elektrik Profesörü Cavit Sepen, Makine Profesörü Fransuva, Makine Profesörü Nuri Koçer. “Sütlüce İnfilâkı Tahkikatı”, *Akşam*, 12 Mart 1949, s. 2.

⁵⁶⁷ “Sütlüce İnfilâkında İhmal Olduğu Anlaşıldı”, *Akşam*, 13 Mart 1949, s. 2.

sahibi Killigil, fabrikanın müdürü Hüsnü Emir Erkilet⁵⁶⁸, fabrikanın kimyageri İbrahim Altay ve fabrikanın kapsülhane şefi Seyid Ali Oral'dır. Rapor doğrultusunda, sorumlulardan hayatta bulunan Erkilet ve Oral dikkatsizlik ve tedbirsizlik nedeniyle ölüme sebebiyet verme suçlamasıyla 5 Nisan Salı günü tutuklanır⁵⁶⁹.

Haliç'te yapılan araştırmalar sonucunda 22 Mart'ta Killigil'e ait olduğu düşünülen bir vücut parçası bulunur. Bu gelişme üzerine Killigil'in ailesi cenaze töreni için girişimlerde bulunsa da İstanbul Müftülüğü, bulunan parçanın Killigil'e ait olup olmadığı tam tespit edilemediği için Killigil'in ailesinin isteğini reddeder⁵⁷⁰.

2.6.4 Sütlice Silah Fabrikasının İnfalak Etmesiyle İlgili Ortaya Atılan İddialar ve Tartışmalar

Nuri Killigil ve Hüsnü Emir Erkilet'in 2. Dünya Savaşı yıllarındaki ilişkileri ve Sütlice Silah Fabrikasının yurt dışına silah ve mühimmat ihracı, patlamanın bir iş kazası değil bir sabotaj olduğu iddialarına neden olmuştur.

Killigil ve Erkilet, Nazi Almanya'sının 1941 yılında Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı harekâtı desteklemiş ve Türkiye'nin de Almanların tarafında savaşa girmesi için çalışmıştır. Bu desteğin en önemli nedeni Sovyet egemenliği altında yaşayan Kafkasya ve Orta Asya Türklerinin bağımsızlığını sağlama ve bir Turan devleti kurma fikridir. Hatta Killigil, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını beklemeden Türk devletlerinin hükûmetlerinin Berlin'de kurulması gerektiği görüşündedir⁵⁷¹. Killigil ve Erkilet, hem Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen ile hem de farklı dönemlerde Almanya'ya giderek Nazi yetkilileriyle görüşmüştür⁵⁷².

Killigil'in savaş dönemindeki temaslarının yanı sıra Sütlice Silah Fabrikasının infalak etmeden önceki son müşterileri de dikkat çekicidir. Killigil, Birleşmiş

⁵⁶⁸ Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, 12 Mart 1883'te İstanbul Kadırga'da doğar. 1904'te Teğmen rütbesiyle Harp Okulu'ndan, 1907'de de Kurmay Yüzbaşı Rütbesiyle Harp Akademisi'nden mezun olur. Birinci Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda çeşitli rütbelere görev aldıktan sonra 18 Ocak 1932'de Tümgeneral rütbesiyle emekli olur. Hülya Tokar-Nurcan Aslan, a. g. e., s. 331-332.

⁵⁶⁹ "Sütlice Faciası Mesulleri", *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1949, s. 1. "General Emir Erkilet Dün Tevkif Olundu", *Yeni Sabah*, 6 Nisan 1949, s. 1.

⁵⁷⁰ "Sütlicedeki İnfilâk Tahkikatı", *Akşam*, 23 Mart 1949, s. 3. "Cenaze Namazı Ne Vakit Caiz Olur?", *Yeni Sabah*, 23 Mart 1949, s. 1.

⁵⁷¹ Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 43-44.

⁵⁷² Mumcu, a. g. e., s. 24-27. Koçak, *Türkiye'de Millî Şef*, s. 675-682. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış*, s. 212-216.

Milletler Güvelik Konseyi'nin yasaklamasına rağmen İsrail'le savaş hâlinde olan Mısır ve Suriye'ye silah ve mühimmat satar. Patlamadan bir gün sonra The New York Times gazetesi de fabrikanın bu özelliğine dikkat çeker. 3 Mart tarihli haberde, fabrikanın Mısır ve Suriye için uçaksavar mermisi ürettiği bilgisini verir⁵⁷³. 8 Mart'ta ABD Ankara Büyükelçisi George Wadsworth, patlamayla ilgili ABD Dışişlerine gönderdiği raporda fabrikanın Suriye için mühimmat üretirken infilak ettiği iddiasının olduğunu, Suriye veya başka bir Arap ülkesi için mühimmat üretmesine Hükûmet'in izin ve emir vermediğini yazar.⁵⁷⁴

5 Mart tarihinde de Yeni Sabah gazetesi Ankara'da konuşulan iddiaları açık açık yazar ve dolaylı olarak İsrail'i işaret eder. Gazete, fabrikanın bazı Arap devletleri için mühimmat ürettiğini ve bu devletlerle mücadele hâlinde olan yabancı bir devletin fabrikanın bu faaliyetlerini yakından takip ettiğini söyler⁵⁷⁵. Ortaya atılan bir başka iddia göre ise Killigil, patlamadan 2 gün önce İş Bankasından 60.000 liralık bir kredi çekmiştir.⁵⁷⁶. Basında çıkan iddiaların günden güne artması ve patlamanın sebebinin tam olarak anlaşılabilmesi milletvekillerini de harekete geçirir. 7 Mart'ta DP Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, 9 Mart'ta da CHP Erzurum Milletvekili Emekli General Vehbi Kocagüney patlamayla ilgili soru önergesi verir. 18 Mart'ta TBMM'de Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır ve Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer patlamayla ilgili soruları cevaplar. 18 Mart'taki oturumda TBMM'de sabotaj iddiaları hiç konuşulmaz. Zeytinoğlu ve Kocagüney; fabrikanın kanunlara uygun olarak kurulmadığını ve denetlenmediğini, mühimmat üretebilecek gerekli altyapısının olmadığını, fabrikada gerekli güvenlik önlemlerinin alınmadığını dile getirir. Kocagüney şunları söyler: “... Bu müessesenin iç tertipleri, emniyet işleri ise, akıllara hayret verecek derecede lâubali ve mühmeldir. Mühimmat imal eden ve içinde mevaddı infilâkiye bulunan bir fabrikaya girecek işçinin ustaların ve ziyaretçilerin üzerinde kibrit ve çakmak bulunması kanunen yasak iken ve hele kapsül yapan kısımlara keçe, lâstik veya kauçuk ayakkabılarla girmek

⁵⁷³ “Istanbul Arms Plant Blows Up”, *The New York Times*, March 3, 1949, p. 16.

⁵⁷⁴ EK-7: Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, May, 6-1948-March 10, 1949, Central File: Decimal File 867.113.

⁵⁷⁵ “... Arab devletlerinin fabrikaya mühim miktarda eslâhada sipariş ettikleri, fakat bazı mücbir sebepler dolayısıyla bu siparişlerin yapılamadığı ve buna karşılık mühimmat işine azamî hız verildiği anlaşılmaktadır. İşte Nuri Paşanın Arab devletlerle yaptığı bu temaslarla yabancı bir devletin sıkı şekilde alâkadar olduğu ve bunu yakından takip ettiği beyan edilmektedir... Arab devletlerle mücadele halinde bulunan bu yabancı devletin son seneler zarfında bir nevi cür'etkârane hareketlerine sık sık rastlandığı da düşünülecek olursa infilâk tahkikatının elbette ki, bu cepheden de derinleştirilmesi bir zarûret halini alacaktır “Sütlüce Hâdisesi Hakkında Ankara Dedikoduları”, *Yeni Sabah*, 5 Mart 1949, s. 1.

⁵⁷⁶ “Sütlücedeki İnfilâk”, *Akşam*, 8 Mart 1949, s. 1.

nizamname icabında iken burada gürül gürül sobalar yanıyordu.” Millî Savunma Bakanı Çakır ise patlamanın nedeninin İstanbul Adliyesince araştırıldığını, fabrikaya 1938 yılında verilen ruhsatnamede mermi üretme izninin olduğunu ve fabrikanın denetlendiğini fakat bu denetlemelerin “son senelere doğru gevşemeye başladığını” belirtir ve fabrikanın yurt dışı ilişkileriyle ilgili şunları söyler: “...Bu zatın son 1948 senesi zarfında Suriye için, Mısır için ve Pakistan için sipariş müsaadesi istediği doğrudur. Suriye ve Mısır için, Güvenlik Konseyinin bu memleketlere silâh ve mühimmat sevkedilmemesi yolundaki kararına binaen, Bakanlıkça kabul edilmemiştir. Yalnız Güvenlik Konseyinin Pakistan hakkında bir kararı olmaması hasebiyle Pakistan için senenin son ayında böyle bir sipariş müsaadesinin kabulünde bir mahzur görülmemiştir.⁵⁷⁷” Bakan Çakır, TBMM’deki bu açıklamasıyla fabrikanın yurt dışı bağlantılarını resmî olarak doğrular. Fakat olaydan kısa süre sonra konuşulmaya başlayan sabotaj iddialarıyla ilgili ne TBMM ne de adli makamlarca bir araştırma yapılır.

15 Kasım 1949’da İstanbul Valiliği olayda ihmali görülen 4 kamu çalışanı hakkında (İstanbul Belediyesi Elektrik Şubesi Müdürü Ertuğrul Esat, Sanayi İşleri Müdürü Hurşit Çağlar, İmalâthaneler Şefi Şevki Paker ve Hasköy Eski Nahiye Müdürü Ali Rıza Erman) ölüme sebebiyet verme suçlamasıyla soruşturma açılmasına izin verir⁵⁷⁸. Patlama nedeniyle tutuklanan Erkilet ve Oral’ın ilk duruşması 20 Aralık Salı günü görülür. Erkilet mahkemede fabrikanın müdürü olmadığını hatta fabrikada hiçbir görevinin bulunmadığını iddia eder. Erkilet, Killigil’in kendisinden 1948 Kasım’ında Suriye, Mısır ve Pakistan’a gönderilecek mühimmatların teslimatını yapmasını istediğini, pasaportunu bile hazırlamasına rağmen sonra bu işten vazgeçildiğini ve fabrikayla ilişkisinin sadece bundan ibaret olduğunu söyler⁵⁷⁹. Mahkemenin 27 Nisan 1950’deki duruşmasında ise fabrika kayıtlarını inceleyen bilirkişi heyeti Erkilet’in lehine bir rapor verir⁵⁸⁰.

14 Mayıs seçimlerinde yaşanan iktidar değişikliğinin ardından DP, 14 Temmuz 1950’de “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun” adıyla genel af ilan etti. Bu kanun nedeniyle 15 Mayıs 1950’de önce işlenen pek çok suç affedildi⁵⁸¹. Erkilet ve Oral’ın

⁵⁷⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 8, 57. Birleşim, 18.03.1949, s. 68-77.

⁵⁷⁸ “Sütlüce Faciası”, *Akşam*, 16 Kasım 1949, s. 2.

⁵⁷⁹ “Sütlüce İnfilâk Faciası Duruşması”, *Akşam*, 21 Aralık 1949, s. 2. “Sütlüce Faciasının Duruşması Başladı”, *Yeni Sabah*, 21 Aralık 1949, s. 1.

⁵⁸⁰ “Sütlüce Faciasının Dünkü Duruşması”, *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1950, s. 1.

⁵⁸¹ Cahide Sınmaz Sönmez, “Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun””, *Yönetim Bilimleri Dergisi* (2012), S 20, s. 111.

mahkemesi 16 Kasım 1950'deki duruşmada sona erdi. Erkilet ve Oral Af Kanunu'ndan yararlanır ve haklarında açılan kamu davası düşer ve dosya kapandı⁵⁸².

Olayın kamuoyunda yarattığı tek olumlu etki işçi haklarının gündeme gelmesi ve tartışılması olmuştur. Yeni Sabah gazetesinde Refi Cevad Ulunay, işçilerin çok düşük ücretlerle çalıştırıldığını söyleyerek fabrikayı işçi mezarlığına benzetir ve Çalışma Bakanlığını eleştirir: "...saati 30 kuruşa amele çalışırken İş Bakanı uyuyor mu?"⁵⁸³. Akşam gazetesinde Vâlâ Nureddin de Ulunay gibi işçilerin düşük ücretlerine dikkat çeker ve fabrikada bir işçinin haftada 7 gün aralıksız çalışsa bile ay sonunda eline yeterli bir paranın geçmeyeceğini söyler⁵⁸⁴. Cumhuriyet gazetesinde Adnan Adıvar, fabrika işçilerini, "hayatlarını kazanmak için emeklerini ekip ölümlerini biçen biçare vatandaşlarımız" diye tanımlar. Adıvar, fabrikadaki kötü çalışma koşullarından dolayı yeni kurulan Çalışma Bakanlığını eleştirir.⁵⁸⁵ Ulus gazetesinde ise Yavuz Abadan, Adıvar'ın yazısına atıfta bulunur. Abadan, Çalışma Bakanlığı teftiş organlarının kusurluğu olduğunu fakat bu kusurun bütün Bakanlığa mal edilemeyeceğini söyledikten sonra Bakanlıktan beklentilerini sıralar: "Bütün vatandaşların faydalı yani sosyal değeri olan bir iş sahibi olmaları, işçilerin randımanlı şekilde çalışmalarını mümkün kılacak yaşama ve iş şartları, ekonomik duruma göre geçimi kolaylaştıracak makul ücret standardı nevinden sosyal ekonomi ve içtimâî siyaset konularıyla ilgili birçok meseleler, müspet ve yararlı bir hal şeklini beklemektedir."⁵⁸⁶

Basındaki tartışmalar, TBMM'ye de yansımıştır. DP Milletvekili Zeytinoğlu, patlamanın sebeplerinin tartışıldığı 18 Mart'taki oturumda fabrika işçilerinin yaşadığı sıkıntıları da gündeme getirir. Zeytinoğlu, patlamada ölen işçilerin ailelerinin tazminatlarını henüz tam olarak İşçi Sigortaları Kurumundan alamadıklarını söyler ve Çalışma Bakanına işçilerin 15 günlük ile 1 aylık yevmiyelerini kimden tahsil edeceklerini sorar. Zeytinoğlu, fabrika kullanılamaz hâle geldiği için işçilerin işsiz kaldığını ve işsizlik sigortası olmadığı için işçilerin perişan durumda olduğunu belirterek Çalışma Bakanından konuyla ilgili yasal tedbirleri almasını ister⁵⁸⁷.

⁵⁸² "Sütlüce Faciasının Mesulleri Aftan İstifade Ettiler", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1950, s. 2. "Sütlüce Faciasına Sebebiyet Verenlerin Duruşması Sukut Etti", *Yeni Sabah*, 17 Kasım 1950, s. 2.

⁵⁸³ Uluna, "Bir Cinâyet, Bu Cinâyet Gerçek!" –Tevfik Fikret-, *Yeni Sabah*, 5 Mart 1949 s. 1.

⁵⁸⁴ Vâ-Nu, "İşçi Hayatına Dair...", *Akşam*, 9 Mart 1949, s. 3.

⁵⁸⁵ A. Adnan-Adıvar, "Demokrasi, Sütlüce ve İstanbul", *Cumhuriyet*, 12 Mart 1949, s. 2.

⁵⁸⁶ Prof. Dr. Yavuz Abadan, "İş ve Çalışma Hayatımız", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1949, s. 3.

⁵⁸⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 8, 57. Birleşim, 18.03.1949, s. 72. DP Milletvekili Zeytinoğlu'nun ilk defa gündeme getirdiği işsizlik sigortası tam 50 yıl sonra, 1999

Çalışma Bakanlığı 11 Eylül 1948’de Bakan Tahsin Bekir Balta’nın mektubuyla Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) bağlı Milletlerarası Çalışma Bürosunu Türkiye’ye davet eder⁵⁸⁸. 31 Mart 1949’da Türkiye’ye gelen 5 kişilik heyet, Ankara ve İstanbul’un da aralarında bulunduğu çeşitli şehirlerdeki fabrika ve atölyelerde incelemelerde bulunur⁵⁸⁹. İstanbul’daki incelemelerin tamamlanmasının ardından heyet üyelerinden Paul Cassan, basına bir açıklama yapar: “*Haliçteki fabrikalarımızı işçinin hayat standardı ve sıhhi vaziyet bakımından muvafik bulmadık*”⁵⁹⁰. Sütlüce Silah Fabrikasının da bulunduğu Haliç için yapılan bu açıklama, patlamadan sonra gündeme gelen işçilerin çalışma koşullarıyla ilgili tartışmaların haklılığını ortaya koyar. Heyetin hazırladığı rapor (Mart-Mayıs-1949) 1950 yılında yayımlanır. Raporda işçi ücretlerinin düşük, iş kazaları ve meslek hastalıklarının yüksek, aydınlatma ve havalandırma şartlarının yetersiz, işçilerin mesken ve yaşama şartlarının kötü olduğu belirtilir⁵⁹¹.

Sütlüce Silah Fabrikasının infilak etmesi sabotaj iddialarının gölgesinde kalsa da patlayıcı madde üreten fabrikaların durumunun ve işçilerin çalışma koşullarının sorgulanmasını sağlamıştır. İstanbul Valiliği, patlayıcı madde üreten fabrika ve atölyelerin şehir merkezinin dışına taşınmasına karar verdi. İşçilerin çalışma koşulların kamuoyunda tartışılması ve DP tarafında da TBMM’de dile getirilmesi sonucunda 1949 yılı bitmeden 23 Aralık’ta çıkarılan ek bir kanunla Millî Savunma Bakanlığına bağlı atölye, tamirevi, dikimevi, matbaa, park ve benzeri yerlerde çalışanların tazminat, sigorta ve emeklilik hakları güvence altına alınarak 1939 tarihli “*Askerî Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı hakkındaki 3575 sayılı kanun*” kapsamına dâhil edildi⁵⁹². Sabotaj iddialarının gölgesinde kalan bir diğer konu ise işçilerin gösterdiği dayanışmadır. Patlamada hayatını kaybeden işçilerin ailelerine ve yaralanan işçilere yardım etmek için başta İstanbul’daki işçiler olmak üzere farklı şehirlerdeki işçiler (Adana, Balıkesir, Karabük, İzmir, Samsun) kendi aralarında topladıkları paraları

yılında 4447 sayılı kanunla uygulanmaya başlar. Faruk Andaç, *İşsizlik Sigortası*, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını, Ankara, 2010, s. 67.

⁵⁸⁸ Mesut Gülmez, *1919-2019 ILO-Türkiye İlişkilerinin Yüzyılı*, ILO Türkiye Ofisi, Ankara, 2019, s. 345.

⁵⁸⁹ “Milletlerarası Çalışma Heyeti Şehrimize Geldi”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1949, s. 1.

⁵⁹⁰ “Haliç’teki Fabrikalar”, *Hürriyet*, 26 Nisan 1949, s. 1.

⁵⁹¹ Milletlerarası Çalışma Misyonu Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine Sunulan Rapor (Mart-Mayıs 1949), Çankaya Matbaası, Ankara, 1950, s. 29-32.

⁵⁹² Askerî Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı hakkındaki 3575 sayılı kanuna ek Kanun, T.C. Resmî Gazete, 28 Aralık 1949, S 7391.

İstanbul'a gönderdi. Facianın üzerinden uzun bir zaman geçse de patlamada ölen işçiler unutulmadı (İstanbul'daki sendikalar, yaptıkları toplantılarda ölen işçiler için saygı duruşunda bulunur ve ölen işçilerin mezarlarına çelenk bırakır⁵⁹³). Patlamada ihmali bulunan fabrika çalışanları, DP'nin çıkardığı af kanunu sayesinde herhangi bir ceza almaktan kurtuldu. Kamu görevlileri için soruşturma başlatılsa da onlar da herhangi bir ceza almadı. Sadece İstanbul Belediyesi İmar ve Fen İşleri Müdürlüğünde çalışan bütün memurların görev yerleri değiştirildi⁵⁹⁴.

2.7 1949 AKDENİZ DOSTLUK KUPASI FİNAL MAÇI SONRASINDA YAŞANAN OLAYLAR

2.7.1 1949 Akdeniz Dostluk Kupası

2. Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin Türkiye'den toprak talep etmesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini istemesi gibi nedenlerle bozulan Türkiye-SSCB ilişkileri Türkiye'yi yeni arayışlara ve ittifaklara itmıştır. Türkiye, kuzeyinden gelen bu tehdidin Akdeniz'de yayılmasını önlemek amacıyla 1948 yılından itibaren Akdeniz Savunma Paktı kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Paktın Türkiye, Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere'nin katılımıyla kurulması planlanır⁵⁹⁵. Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatına katılmak üzere Fransa'ya gitmeden önce Londra'ya uğrayarak 14 Şubat 1949'da İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'le Akdeniz Paktı için görüşmeler yapmıştır. Yunanistan, kurulacak pakta Mısır'ın da katılması için girişimlerde bulunur⁵⁹⁶. Mart ayında Avrupa'daki görüşmelerini tamamlayan Sadak, 15 Mart 1949'da CHP Meclis grubunun kapalı oturumunda milletvekillerine Akdeniz Paktı'yla ilgili bilgi verir⁵⁹⁷. Sadak bir gün sonra da TBMM'de Akdeniz Paktı'nın kurulması çalışmalarının devam ettiğini ve bunun için İngiltere ve ABD'ye görüşmelerin devam ettiğini söyler⁵⁹⁸.

Akdeniz Paktı kurulması için girişimlerin başladığı 1948 yılında, Dışişleri Bakanı Sadak'ın Nisan ayında yaptığı Atina ziyaretinde Türkiye ve Yunanistan

⁵⁹³ "İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Dün Yıllık Kongresini Yaptı", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1950, s.1. "Tekstil İşçileriyle İş Verenlerin İhtilâfi", *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1954, s. 1.

⁵⁹⁴ "Fen İşleri Müdürlüğünün Bütün Memurları Değiştiriliyor", *Hürriyet*, 10 Nisan 1949, s. 2.

⁵⁹⁵ Mevlüt Çelebi, "Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* (Bahar 2015), S 91, s. 117-118.

⁵⁹⁶ "Sadak-Bevin Mülakatı Bugün Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1949, s. 1.

⁵⁹⁷ "Sadak C.H.P Grubunda Dün İzahat Verdi", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1949, s. 1.

⁵⁹⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 3, 56. Birleşim, 16.03.1949, s. 30-31.

arasında kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi kararlaştırılır⁵⁹⁹. Bunun için iki ülke arasında imzalanan protokole göre Atina'da Akdeniz Dostluk Kupası düzenlenmesi planlanmıştır⁶⁰⁰. 28 Nisan'da Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu, Türkiye, İtalya, Mısır ve Yunanistan millî futbol takımlarının katılacağı Akdeniz Dostluk Kupası'nın 12 Mayıs'ta Yunanistan'ın başkenti Atina'da başlayacağını açıklar. Futbol Federasyonu, Atina'da yapılacak turnuva için Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Vefa, İstanbulspor, Ankara Demirspor ve Altınordu futbol kulüplerinden seçilen 20 futbolcunun 2 Mayıs'ta kampa alınacağını da duyurur⁶⁰¹. Fakat turnuva daha başlamadan Atina'ya gönderilecek takım kadrosuyla ilgili kriz yaşanır. İtalya'nın turnuvaya A takımı yerine B takımını gönderecek olması Türkiye tarafından tepkiyle karşılanır. Beden Eğitimi Merkez Danışma Kurulu, 29 Nisan'da aldığı kararla Türkiye'nin de İtalya gibi turnuvaya B takımıyla katılacağını açıklar⁶⁰². Ayrıca Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş takımları da turnuvayla aynı tarihlerde İstanbul'a gelecek olan İngiliz Queens Park Rangers ve Charlton Athletic takımlarıyla yapacakları maçlar nedeniyle Millî Takım'a oyuncu vermek istemez. Üç İstanbul kulübü, bu kararlarına gerekçe olarak İngiliz takımlarıyla yapacakları maçlar için sözleşme imzalandığını ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünden de izin alındığını söyler⁶⁰³. Futbol Federasyonu, krizin çözülmesi için yeni bir formül bularak İstanbul kulüpleriyle anlaşır. Anlaşmaya göre turnuvada Mısır ve Yunanistan'a karşı A Millî Futbol Takımı'nın mücadele etmesine karar verilir. Son maç olan İtalya karşılaşması öncesi ise İngiliz takımlarıyla yapılacak maçlar için Galatasaray ve Beşiktaşlı futbolcuların Türkiye'ye dönmeleri kararlaştırılır⁶⁰⁴.

Türkiye A Millî Futbol Takımı ve takımın İngiliz Teknik Direktörü Peter Molloy, İstanbul Moda'da Mano Palas Oteli'nde turnuva için kampa girer⁶⁰⁵. Millî Takım İstanbul'daki hazırlıklarını tamamladıktan sonra takımın ilk kafilesi 9 Mayıs Pazartesi günü 17.15'te İstanbul Yeşilköy Havaalanı'ndan kalkan İngiliz uçağıyla

⁵⁹⁹ "Türk-Yunan Dostluğunda Yeni Safha", *Ulus*, 6 Nisan 1948, s. 1.

⁶⁰⁰ "Türkiye-Suriye Millî Maçı", *Hürriyet*, 3 Nisan 1949, s. 8.

⁶⁰¹ "Akdeniz Kupası Maçlar", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1949, s. 1.

⁶⁰² "Atina Dostluk Turnuvası Maçlarına (b) Millî Takımımız İştirak Edecek", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1949, s. 4. "Atina Millî Maçlarına "B" Millî Takımımız Katılacak", *Ulus*, 30 Nisan 1949, s. 5.

⁶⁰³ "Kulüpler Millî Takıma Oyuncu Vermeyecek mi?", *Akşam*, 1 Mayıs 1949, s. 8.

⁶⁰⁴ "İtalyan Takımına Karşı Takviyeli F.Bahçe Çıkacak", *Yeni Sabah*, 5 Mayıs 1949, s. 4.

⁶⁰⁵ "Futbol Millî Takımı Bu Akşam Kampa Giriyor", *Hürriyet*, 3 Mayıs 1949, s. 5.

Atina'ya gider. İlk kafilende Galatasaray'dan Gündüz Kılıç, Bülent Esen, Musa Sezer, İsfendiyar Açıksöz, Naci Özkaya, Muzaffer Tokaç; Beşiktaş'tan Şükrü Gülesin, Hüseyin Saygın, Bülent Esel yer alır⁶⁰⁶. İkinci kfile ise 10 Mayıs Salı sabahı 10.15'te Atina'ya doğru yola çıkar. İkinci kafilende, Fenerbahçe'den Cihat Arman, Lefter Küçükandonyadis, Ahmet Erol, Selahattin Torkal, Erol Keskin, Müjdat Yetkiner; Vefa'dan Galip Haktanır, Zeki Gökboro; İstanbulspor'dan Erdoğan Dağdelen; Ankara Demirspor'dan Mehmet Atçılar, İskender Pınarakor; Altınordu'dan Zeki Eğeli ve İngiliz antrenör Peter Molloy yer alır. Ayrıca ikinci kafileye Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Savaşır ve Futbol Federasyonu Başkanı Adnan Akın da eşlik eder⁶⁰⁷.

Atina'da 17.000 kapasiteli Panathinaikos futbol takımının stadyumunda oynanacak maçların bütün biletleri turnuva başlamadan kısa süre önce tükenir ve hatta karaborsaya düşer⁶⁰⁸. Turnuvaya çok yoğun ilgili olsa da Türk futbolcular Atina'ya geldikleri andan itibaren bekledikleri misafirperverliği göremedikleri için hayal kırıklığı yaşar. Atina'nın kuzeyinde yer alan Kifisya'da konaklayan Türk kafiləsi Atinalıların olumsuz tavırları nedeniyle “*şehre inemez maçıtan otele, otelden maça gidip gelir.*”⁶⁰⁹

Millî Takım'ın turnuvadaki ilk rakibi 12 Mayıs Perşembe günü Mısır A Millî Futbol Takımı'dır. Bu maç aynı zamanda turnuvanın açılış maçı olur. Açılış maçını Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın, İtalya'nın Atina Büyükelçisi Ricotti ve Mısır Maslahatgüzarı Tevfik Şuso da izler. Karşılaşma öncesi turnuvaya katılan 4 ülkenin de ulusal marşları çalınır. Karşılaşma 3-2 Türkiye'nin üstünlüğüyle sona erer. Gollerden ikisini Şükrü Gülesin diğerini ise Bülent Esel atar⁶¹⁰.

Türkiye, turnuvanın ikinci maçında ev sahibi Yunanistan ile karşılaşır. 15 Mayıs Pazar günü oynanan maçı da Türkiye 2-1 kazanır. Türkiye'nin gollerini Gündüz Kılıç ve Bülent Esel atar. Fakat maç beklendiği gibi dostluk havası içerisinde

⁶⁰⁶“Futbolcularımız Dün Atinaya Hareket Etiler”, *Akşam*, 10 Mayıs 1949, s. 1. “Futbolcularımız Dün Atinaya Gittiler”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs, 1949, s. 1.

⁶⁰⁷ “İkinci Futbolcular Kafiləsi de Dün Gitti”, *Akşam*, 11 Mayıs 1949, s. 3.

⁶⁰⁸ “Takımımız Atinada”, *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1949, s. 4. “İkinci Kafilemiz de Dün Gitti”, *Ulus*, 12 Mayıs 1949, s. 4.

⁶⁰⁹ *Vefa'nın Galip'i Galip Haktanır'ın Anıları*, Haz. Fethi Aytuna, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 70.

⁶¹⁰ “Mısır Millî Takımını Dün Atinada 3-2 Yendik”, *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1949, s. 1. “Millî Takımımız Atina'da Mısır'a 3-2 Galip Geldi”, *Ulus*, 13 Mayıs 1949, s. 1.

geçmez. Futbolcuların yumruklaşmaları ve Yunan seyircilerin Türkiye aleyhinde yaptıkları kötü tezahürat final maçında yaşanacak olayların da habercisi olur⁶¹¹. Maçın ardından bir Yunan taraftar maçın kaybedilmesi nedeniyle kendini Akropolis'ten aşağıya atarak intihar eder⁶¹². Türkiye'de ise maçın kazanılması büyük bir sevinç yaratır. İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, Atina'ya bir telgraf çekerek futbolcuları tebrik eder⁶¹³.

21 Mayıs'ta oynanması planlanan ve turnuvanın final maçı olan Türkiye-İtalya karşılaşması, turnuva tertip komitesi tarafından bir gün öne çekilir. Maç tarihinde yaşanan değişiklik ve Türkiye'nin şampiyonluk ihtimali, Türkiye Futbol Federasyonunun maç kadrosuyla ilgili kararını değiştirmesine neden olur. Türkiye'nin diğer maçlarda olduğu gibi İtalya karşılaşmasına da A takımıyla çıkacağı duyurulur⁶¹⁴. Maçtan önceki gün Türk futbolcular, Yunanistan Futbol Federasyonu tarafından Parnitha dağı eteklerinde bulunan ünlü yazlık kasaba Varymbombi'de verilen öğle yemeğine katılır⁶¹⁵.

20 Mayıs Cuma günü yapılan Türkiye-İtalya karşılaşması, 3-2 İtalya lehine sonuçlanır ve Türkiye'nin şampiyonluk umudu sona erer. Türkiye'nin gollerini Şükrü Gülesin ve Bülent Esel atar. Fakat maçta yaşanan olaylar, karşılaşmanın hatta dostluk turnuvasının bile önüne geçer. Gazetelere "*Atina Meydan Muharebesi*" olarak yansıyan olaylar, stadyumu dolduran ev sahibi Yunan taraftarların Türkiye aleyhine tezahürat yapmasıyla başlar. Çirkin tezahüratlar Türk futbolcuların stadyuma gelmesiyle fiziki saldırıya dönüşür. Maçtan önce stadyuma giren Türk futbolculara ve idarecilere bazı taraftarlar saldırır. Maçtan sonra da saldırılar devam eder. Soyunma odasına giden Türk futbolculara hem taraftarlar hem de Yunan polisler saldırır. Tribünlerden futbolculara taş atılır ve tükürülür. Çıkan arbedede taraftarlardan biri Gündüz Kılıç'a tokat atar, Muzaffer Tokaç ise yumruklu saldırıya uğrar. İtalyan futbolcular ise taraftarların omuzlarında stadyumda galibiyet turu atar.

⁶¹¹"Millî Takımımız Dün Yunanlıları 2-1 Yendi", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1949, s. 1. "Türkiye -2 Yunanistan- 1", *Yeni Sabah*, 16 Mayıs 1949, s. 6.

⁶¹²"Maçı Türkler Kazandı Diye Bir Yunanlı Kendini Akropolden Attı", *Ulus*, 18 Mayıs 1949, s. 8. "Türk Millî Futbol Takımının Parlak Zaferi", *Yeni Sabah*, 18 Mayıs 1949, s. 3.

⁶¹³"Dr. Kırdarın Atinadaki Sporculara Telgrafı", *Akşam*, 17 Mayıs 1949, s. 2. "Futbolcularımızın Atina Zaferi Heyecan Uyandırdı", *Yeni Sabah*, 17 Mayıs 1949, s. 1.

⁶¹⁴"Akdeniz Dostluk Kupası Maçlarının Fikstüründe Değişiklik Yapıldı", *Ulus*, 18 Mayıs 1949, s. 8. "Millî Takım İtalyanlara Tam Kadrosile Çıkacak", *Akşam*, 19 Mayıs 1949, s. 2. "İtalya-Türkiye Maçı Bugün", *Zafer*, 20 Mayıs 1949, s. 1.

⁶¹⁵"İtalya Takımı İle Maçımız Bugün", *Ulus*, 20 Mayıs 1949, s. 4.

Ayrıca maçı yöneten orta hakem Yunan Diamandopoulos, maç boyunca tartışmalı kararlar vermiştir. Maçın bitimine kısa süre kala İtalya'nın hücumunda yan hakem ofsayt gerekçesiyle oyunu durdurmasına rağmen orta hakem, İtalya'nın ofsayttan attığı golü geçerli sayar⁶¹⁶. Takım kaptanı kaleci Cihat Arman Yeni Sabah gazetesine olayları şu şekilde aktarır: “Yunanlı hakemin pek bariz bir ofsayttan aleyhimize saydığı gol ve bütün oyun müddetince halkın durmadan İtalya takımını tutup alkışlaması, buna karşılık Türk takımına hakaretler savurması esasen çocukların âsabını bozmuşken bir de karşılaştığımız çok çirkin bir tecavüz üzerimizde son derece menfi bir tesir bırakmıştır. Oyundan sonra soyunma odasına giderken halk ve maalesef onları idareye, inzibatı temine memur polisler çocuklara hücum ederek dövme küstahlığında da bulundular.”⁶¹⁷

2.7.2 Atina’da Yaşanan Olaylara Türk Kamuoyunun Tepkisi

Türk futbolcuları taşıyan özel uçak 13.30’da Yeşilköy Havaalanı’na iner. Uçaktan inen futbolcular gazetecilere verdikleri röportajlarda sadece İtalya maçında değil Atina’ya geldikleri ilk günden itibaren Atina halkı tarafından dostça karşılanmadıklarını söyler. Futbolcular aileleriyle mektuplaşmakta da sıkıntı yaşadıklarını anlatır. Futbolcuların Türkiye’ye gönderdikleri bazı mektuplar yırtılır ve fotoğraflara da el konulur⁶¹⁸.

Maçta yaşanan olaylar üniversite öğrencilerini harekete geçirir. Talebe Federasyonu, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği, Türk Gençlik Teşkilatı 21 Mayıs’ta yayımladıkları beyannamelerle olayları protesto eder⁶¹⁹. 23 Mayıs Pazartesi günü İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Talebe Birliklerini temsilen Türkiye Millî Talebe Federasyonu, İstanbul Beyazıt’taki Marmara Lokalinde futbolcuların da katılımıyla bir toplantı düzenler. Toplantı 14.00’te Federasyon Başkanı Talha Ermiş’in konuşmasıyla başlar. Ermiş ve diğer öğrenciler Türkiye-Yunanistan arasında son yıllarda kurulan dostluk ilişkilerini sorgulayıcı konuşmalar yapar. İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisi Toygar Akman şunları söyler: “Bu olayla tarih

⁶¹⁶ “Millî Takımımız Haksız Yere Mağlûp Sayıldı”, *Akşam*, 21 Mayıs 1949, s. 1. “İtalyanlara Haksız Bir Golle 3-2 Yenildik”, *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1949, s. 1. “Atina Stadındaki Meydan Muharebesi” *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1949, s. 1. “Atinada Dostluğa Yakışmıyacak Müessif Hadise”, *Ulus*, 21 Mayıs 1949, s. 8.

⁶¹⁷ “İtalyanlar: 3, Biz :2 Maçtan Sonra Halk Futbolcularımızı Dövdü”, *Yeni Sabah*, 21 Mayıs 1949, s. 1.

⁶¹⁸ “Millî Takım Elemanlarından Bazıları Geldi”, *Akşam*, 22 Mayıs 1949, s. 2. “Hâdisiye Memlekette Nefretle Karşılandı”, *Yeni Sabah*, 22 Mayıs 1949, s. 1.

⁶¹⁹ “Üniversite Gençliği Protesto Ediyor”, *Yeni Sabah*, 22 Mayıs 1949, s. 7.

yüzümüze bir ayna gibi aksetmektedir. Yunanistanla dostluğumuz, Hariciye Vekillerinin kucaklaşmasından ibarettir.” Futbolculardan Gündüz Kılıç ise İtalya maçında, maçları saha kenarında izleyen malûl (Yunan İç Savaşı’nda yaralanmış) Yunan askerlerin bile kendilerine koltuk değnekleriyle saldırdıklarını söyler⁶²⁰. Konuşmalarının ardından toplantı saat 16.00’da sona erer. Toplantının ardından öğrenciler Taksim Meydanı’nda bir miting yapar. Gençler ellerinde, “9 Eylül De Neredeydiniz?”, “Yunanlılarla Spor Teması İstemiyoruz”, “Bizi Venizelosa Sorun”, “Her Zaman Her Yerde Sizi Yeneriz”, “Size arpa yollamadık” pankartlarını taşır. Güvenlik güçlerinin Taksim’de aldıkları önlemler nedeniyle miting kısa sürer ve öğrenciler futbolcuları omuzlarına alarak İstanbul Teknik Üniversitesine gider. Üniversitenin jimnastik salonunda da bir toplantı yapılır. Toplantıda İngiliz antrenör Molloy de bir konuşma yapar⁶²¹. Üniversite öğrencilerinin gösterileri dışında CHP Mardin Milletvekili Kâmil Oran, DP Eskişehir Milletvekilleri Abidin Potuoğlu ve Kemal Zeytinoğlu yaşanan olaylarla ilgili TBMM’ye soru önergesi verir⁶²². Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü de dört maç yapması için Yunanistan’a davet edilen Vefa takımının Yunanistan’da oynayacağı maçları iptal ederek takımın Yunanistan’a gitmesine izin vermez⁶²³.

24 Mayıs Salı günü Türkiye’nin Atina Büyükelçisi Üneydin ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Çaldaris, Marshall Yardımlarını görüşmek üzere Atina’da bir araya gelir. Yapılan görüşmenin ardından Çaldaris basına bir demeç vererek yaşanan olayların Türkiye-Yunanistan arasındaki dostane ilişkileri etkilemeyeceğini söyler⁶²⁴. Aynı gün Tekirdağ’da Cumhuriyet Meydanı’nda bir miting düzenlenerek Atina’da yaşanan olaylar protesto edilir⁶²⁵.

26 Mayıs Perşembe günü hem İstanbul İnönü Stadyumu’nda hem de İzmir’de iki büyük protesto mitingi düzenlenir. İnönü Stadyumu’nda Millî Türk Talebe Birliği tarafından düzenlenen miting için yürüyüş, 15.30’da Beyazıt Meydanı’ndan başlar.

⁶²⁰ EK-8.

⁶²¹ “Gençliğin Protestosu”, *Akşam*, 24 Mayıs 1949, s. 1. “Gençlin Dün Atina Hâdisesini Protesto Etti”, *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1949, s. 4. “Gençlik Dün Fevri Bir Miting Yaptı”, *Hürriyet*, 24 Mayıs 1949, s. 1. “Dün Gençliğin Yaptığı Miting”, *Yeni Sabah*, 24 Mayıs 1949, s. 1.

⁶²² “Çirkin Tecavüz Hâdisesine Dair”, *Yeni Sabah*, 24 Mayıs 1949, s. 1.

⁶²³ “Vefa Takımı Yunanistan’a Gitmeyecek”, *Akşam*, 24 Mayıs 1949, s. 2. “Vefanın Yunanistana Gitmesine İzin Verilmedi”, *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1949, s. 4.

⁶²⁴ “Atinadaki Çirkin Tecavüze Dair Çaldarisin Demeci”, *Akşam*, 25 Mayıs 1949, s. 1. “Atinada Yapılan Tecavüzün Akisleri”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1949, s. 1. “Elçimiz, Yunan Dış Bakanı ile Dün Görüştü”, *Hürriyet*, 25 Mayıs 1949, s. 1.

⁶²⁵ “Tekirdağ Mitingi”, *Akşam*, 25 Mayıs 1949, s. 1. “Tekirdağ Gençler, Dün Miting Yaptılar”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1949, s. 3.

Yürüyüşe, İstanbul'daki üniversitelerin öğrencilerinin yanı sıra sendikaların temsilcileri de katılır. Beyazıt Meydanında toplanan kalabalık “*Dağ Başını Duman Almış*” marşını söyleyerek Taksim’e doğru harekete geçer. Göstericiler yürüyüş sırasında ellerinde “*Yarım Hekim Hastayı Candan, Yunanlı Hakem Milleti Şandan Eder*”, “*Siyasi Dostluk Değil, Millî Dostluk İstiyoruz*”, “*Büyük Hatalar Affolunur, Fakat Unutulmazlar*”, “*Çelebi Böyle Olur Atınada Spor Dediğin*”, “*Ha Kırdı Yılan Ha Stadda Yunan*”, “*Spor Efendi Millete Yakıştır*”, “*Kuvvetini Haftaya Minderde Göster*”, “*Sakarya, Dumlupınar, İnönü’nü Ne Çabuk Unuttun*”, “*Sende mi Atınalı*”, “*Ahlak İthal Edin*”, “*Dünü Ne Çabuk Unuttunuz*”, “*Ekaliyet Yok, Vatandaş Var*”, “*Sakarya Meydanının İntikamı mı Hodri Meydan*”, “*Marshall Yardımından Yunanistana Sevgi ve Terbiye İhracı*” pankartlarını taşır. Galata Köprüsü geçilerek İstiklal Caddesi üzerinden Taksim’e gelinir. Taksim Meydanı’nda Atatürk adına iki dakikalık saygı duruşunda bulunulur ve akabinde İstiklal Marşı’nı okuduktan sonra Ayazpaşa istikametinden Beşiktaş İnönü Stadyumu’na ulaşılır. Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam, Atina’da yaşanan olaylara ve Kıbrıs meselesine de değinerek Türk-Yunan ilişkilerini sorgulayan bir açılış konuşması yapar. Baykam’ın ardından konuşan birlik üyelerinden Mustafa Fikirbilici, birlik adına İstanbul Fener Rum Patriği Athenagoras ile görüştiklerini ve Patrik Athenagoras’ın da yaşanan olaylardan dolayı üzüldüğünü ve yaşanan olayları hoş görmediğini aktarır. Rum üniversite öğrencilerini temsilen konuşan Damyanos Arzumanidis ise Türk-Yunan dostluğunu bozmaya çalışan kişilerin cezalandırılmasını gerektiğini söyler. Öğrencilerin ardından millî futbolcular halkın omuzlarında kürsüye gelerek Atina’da neler yaşadıklarını anlatan konuşmalar yapar. Futbolcuların konuşmasının ardından olimpiyat şampiyonu güreşçilerden Celal Atik ve Nasuh Akar da konuşur. Atik, haziran ayında İstanbul’da düzenlenecek Avrupa Güreş Şampiyonası’nı kastederek Atina’da yaşanan olayların intikamını minderde alacaklarını söyler. Stadyumdaki miting akşam 20.00’ye kadar devam eder. Miting sonrası bir grup gösterici İstiklal Caddesi’nde bulunan Yunanistan Konsoloslukuna ve Türk-Yunan Dostluk Cemiyeti binasına doğru yürüyüşe geçer. Fakat güvenlik güçlerinin aldığı tedbirler sayesinde göstericiler cemiyet binasına ve konsolosluka yaklaştırılmaz⁶²⁶.

İzmir’de Yüksek Tahsil Gençliği tarafından düzenlenen miting 18.00’de Cumhuriyet Meydanı Atatürk Anıtı önünde İstiklal Marşı’nın okunmasıyla başlar.

⁶²⁶ “Gençliğin Dünkü Büyük Mitingi”, *Akşam*, 27 Mayıs 1949, s. 1. “Atina Hâdisesi Bütün Yurdda Takbih Edildi”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1949, s. 1. “Atina Tecavüzü Dün Tel’in Edildi”, *Hürriyet*, 27 Mayıs 1949, s. 1. “Gençlik Heyecanlı Bir Miting Yaptı”, *Yeni Sabah*, 27 Mayıs 1949, s. 1.

Mitinge meydan civarındaki esnaflarda dükkânlarını kapatarak katılır. İzmirli gençler ellerinde “*Palikaryalar Türkleri Ana Babalarınızdan Öğrenin*”, “*Palikarya Kendine Gel! Sakaryanın Havası Atınada da Esebilir*”, “*9 Eylülü Unutma!*”, “*Spora Spor, Koteğe Kote!*”, “*Misafirperverliği Türkten Öğren, Ey Dost Görünen Düşman*” pankartlarını taşır. Meydanda yapılan konuşmaların ardından beş-altı bin kişilik gösterici grup meydana yakın bir konumda bulunan Yunan Konsolosluğuna yürümek istese de güvenlik güçleri buna engel olur⁶²⁷. İstanbul ve İzmir mitinglerinin dışında Antakya, Çankırı, Erzincan-Tercan, Zonguldak-Devrek, Ankara-Polatlı ve Karadeniz Ereğlisi’nde de protesto mitingleri düzenlenmiştir⁶²⁸.

27 Mayıs Perşembe günü Ankara’da da üniversite öğrencileri tarafından büyük bir protesto mitingi düzenlenir. Üniversiteli gençler 17.00’de Cebeci Meydanı’nda toplanır. Burada okunan İstiklal Marşı’nın ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Erhan Löker, olayları kınayan açılış konuşması yapar. Löker konuşmasında, Yunan basınının sık sık Türk düşmanlığı yaptığını ve olayları kışkırttığına vurgu yapar. Tıp ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin olayları kınayan konuşmalarının ardından Yenişehir’de bulunan Zafer Meydanı’na doğru yürüyüşe geçilir. Göstericiler ellerinde İstanbul ve İzmir’deki mitinglerde taşınan pankartlara benzer pankartlar (“*9 Eylülü Unutmayınız*”, “*Dosta Dost, Düşmana Düşmanız*”, “*Palikaryalar Kahrolsunlar*”, “*Siz Bizi Dedelerinizden Sorunuz*”, “*Küstahlığın Bu Kadarı Fazla*”) taşıyarak yürür. Zafer Meydanı’na gelindiğinde gösterici öğrencilere Ankaralı işçi temsilcileri ve sporcular da katılır. Meydanda yapılacak konuşmaların kalabalık tarafından daha rahat anlaşılması için Ankara Şoförler Cemiyeti meydana hoparlörlü bir otomobil göndermiştir. Meydanda öğrencilerin yanı sıra Şoförler Cemiyeti Başkanı Recep Dengin ve Ankara’daki spor kulüplerini temsilen Ziya Ateş de olayları kınayan bir konuşma yapar. Konuşmaların ardından göstericiler Ulus Meydanı’na doğru yürüyüşe geçer. Ulus Meydanı’na gelindiğinde ise ufak çaplı bir bayrak krizi olur. Meydanda bulunan diğer binalarda Türk bayrağı olmasına karşın CHP genel merkezi ve İş Bankası binalarında Türk bayrağının olmaması göstericiler tarafından protesto edilir. Yapılan protestoların ardından her iki binaya da Türk bayrağı çekilir. Meydanda yapılan konuşmaların ardından gösteriler akşam 20.30’da sona erer.

⁶²⁷ “İzmir Gençlerinin Mitingi”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1949, s. 4. “İzmirli Gençlerin Dünkü Protesto Mitingi”, *Demokrat İzmir*, 27 Mayıs 1949, s. 1.

⁶²⁸ “Memleketin Diğer Yerlerinde Yapılan Mitingler”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1949, s. 4.

İstanbul ve İzmir mitinglerinde olduğu gibi Ankara’da da güvenlik güçleri Yunanistan Büyükelçiliğinin bulunduğu Kavaklıdere⁶²⁹ ve çevresinde sıkı güvenlik tedbirleri alır⁶³⁰. Aynı gün Aydın’da gençler Hükümet Meydanında Balıkesirli gençler ise Şadırvanlar Meydanı’nda toplanarak yaşanan olayları protesto eder. Aydın’da gençler mitingin ardından şehitliğe giderek Kurtuluş Savaşı şehitlerinin mezarlarına çelenk koyar⁶³¹. Ankara, Aydın ve Balıkesir mitinglerinin yanı sıra Çanakkale’nin Gelibolu ve Yenice, Antalya’nın da Korkuteli ilçelerinde gençler Atina’da yaşanan olayları protesto eder⁶³².

28 Mayıs Perşembe günü de Anadolu’daki protesto mitingleri devam eder. Adana gençliği 17.30’da Beden Eğitimi Bölge Müdürlüğü binasının önünde toplanarak Türk bayraklarıyla İnönü Meydanı’na doğru yürüyüşe geçer. Meydan’da yapılan protesto konuşmalarının ardından Atatürk Anıtı’na gidilir ve anıta çelenk bırakılmasıyla 19.30’da gösteriler sona erer. Aynı gün Adana dışında Antalya, Karabük ve İzmit’te de protesto mitingleri düzenlenir⁶³³.

Protesto mitinglerinin sonuncusu 29 Mayıs Cuma günü Zonguldak’ta yapılır. Zonguldaklı gençler saat 15.00’te İstasyon Meydanı’nda toplanarak şehir bandosuyla birlikte Cumhuriyet Meydanı’na gelir. Meydanda bulunan Atatürk Anıtı’na çelenk konur. İstiklal Marşı’nın okunmasının ardından Çocuk Bahçesi’nde ilçelerden gelen halkın da katılımıyla büyük bir miting yapılır. Zonguldak mitinginde gençlerin yanı sıra diğer mitinglerden farklı olarak 9 (Erdoğan Ersöz) ve 11(İzzettin Yılmaz) yaşlarında iki çocuk kürsüye gelerek konuşma yapar. Zonguldak mitingi Dağ Başı Duman Almış Marşı’nın okunmasıyla 17.45’te sona erer⁶³⁴.

2.7.3 Atina’da Yaşanan Olayların Türkiye-Yunanistan İlişkilerine Etkisi

Akdeniz Dostluk Kupası final maçında yaşanan olaylar Türk basınında Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin ciddi şekilde sorgulanmasına neden olmuştur. 23 Mayıs’ta

⁶²⁹ <https://www.mfa.gr/turkey/tr/the-embassy/history/tarih.html>, Erişim Tarihi: 27.01.2020.

⁶³⁰ “Protesto Mitingleri”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1949, s. 1. “Dün Ankara’da da Bir Miting Yapıldı”, *Hürriyet*, 28 Mayıs 1949, s. 1. “Ankara Gençliği Müessif Hâdiseyi Protesto Etti”, *Ulus*, 28 Mayıs 1949, s. 1. “Atina Hâdisesini Takbih Mitingleri”, *Yeni Sabah*, 28 Mayıs 1949, s. 1. “Atınadaki Çirkin Tecavüz Hâdisesi Protesto Edildi”, *Zafer*, 28 Mayıs 1949, s. 1.

⁶³¹ “Balıkesirli Gençlerin Protestosu”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1949, s. 3. “Dün Ankara’da da Bir Miting Yapıldı”, *Hürriyet*, 28 Mayıs 1949, s. 4.

⁶³² “Diğer Protesto Mitingleri”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1949, s. 3. “Diğer Mitingler”, *Yeni Sabah*, 28 Mayıs 1949, s. 3.

⁶³³ “Atina Hâdiseleri Karşısında Teessür Devam Ediyor”, *Ulus*, 29 Mayıs 1949, s. 3.

⁶³⁴ EK-9. “Zonguldaklıların Dünkü Toplantısı”, *Yeni Sabah*, 30 Mayıs 1949, s. 2.

Cumhuriyet gazetesinin “*Tutmiyan Dostluk Aşısı*” isimli başyazısına göre Atina’da yaşanan olaylar, Yunanların dostluğuna inanılmaması gerektiğini gösteren bir uyarıdır. Gazete ayrıca Yunanların, Türklere karşı dostluğunun sadece siyasetçiler nezdinde karşılık bulduğu ve halkın genelinin “*senelerce evvelki Etniki Eterya teşkilâtının yarattığı düşmanlık havası içinde kaldığı*” iddiasında bulunur⁶³⁵. Hürriyet gazetesinde 23 Mayıs’ta çıkan “*Yunanistanın Dostluğuna İhtiyacımız Yoktur*” başlıklı yazıda, temeli Atatürk döneminde 1930 yılında atılan Türk-Yunan dostluğunun zaman içerisinde tek taraflı olarak geliştiği, Yunanların bu dostluğa inanmadıkları ve Türkiye’nin dostları listesinden Yunanları silmesi gerektiği yazılır⁶³⁶. Gazete bir gün sonraki “*Öküz Öldü*” başyazısında ise daha ileriye giderek son olaylar nedeniyle Türk-Yunan dostluğunun sona erdiği ve bu nedenle Kıbrıs’ın ve bazı adaların Türkiye’ye iade edilmesi konusunda Hükûmet’in ve Dışişlerinin girişimde bulunmasını ister⁶³⁷. Kudret gazetesinde 29 Mayıs’ta “*Yap İyilik Bul Kötülük*” başlıklı yazıda Türkiye’nin Yunanistan’a en zor zamanlarda yardım ettiği belirtilir ve Atina’da yaşanan olaylar “*nankörlük*” olarak adlandırılır. Ayrıca yazıda diğer gazetelerden farklı olarak olayların Yunan komünistleri tarafından tertip edilebileceği öne sürülür⁶³⁸. Yeni Sabah gazetesi, 26 Mayıs’taki “*Kabaran İnfial*” başlıklı yazıda, Atina’da yaşanan olayların “*tesadüfi bir kalabalığın hissi bir hareketi*” olmadığını ve Yunanların Türklere duyduğu husumetin devam ettiğinin göstergesi olduğunu iddia eder. Gazete Hükûmet’in, Türk-Yunan dostluğunu bir kenara bırakarak canlı bir dış politika izlemesini ister⁶³⁹. Zafer gazetesinde 24 Mayıs’ta Ahmet Muhip Dıranas da Türkiye’nin yıllarca kendini dostluk, kardeşlik “*teranesiyle*” avuttuğunu ama yaşanan son olayların Yunanların gizliden gizliye Türklere karşı kin güttüklerini acı bir şekilde gösterdiğini söyler⁶⁴⁰. Yazılarda işlenen ve vurgu yapılan ortak nokta ise Türkiye’nin 2. Dünya Savaşı’nda Yunanistan’a yaptığı gıda yardımlarıdır. Yazılarda yapılan yardımların karşılığı olarak Yunanların Atina’da Türk futbolculara saldırdığına dikkat çekilerek “*nankörlük*” vurgusu yapılır. Hürriyet gazetesi 26 Mayıs tarihinde ilk sayfasında yayımladığı karikatürde bir yanda Yunanistan’a yardım götüren Dumlupınar vapuru ve altında “*besle kargayı*” yazısı, diğer tarafta eli silahlı

⁶³⁵ “Tutmiyan Dostluk Aşısı”, *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1949, s. 1.

⁶³⁶ “Yunanistanın Dostluğuna İhtiyacımız Yoktur”, *Hürriyet*, 23 Mayıs 1949, s. 1.

⁶³⁷ “Öküz Öldü”, *Hürriyet*, 24 Mayıs 1949, s. 1.

⁶³⁸ “Yap İyilik, Bul Kötülük!”, *Kudret*, 29 Mayıs 1949, s. 1.

⁶³⁹ “Kabaran İnfial”, *Yeni Sabah*, 26 Mayıs 1949, s. 1.

⁶⁴⁰ Muhip Dıranas, “Görünen Köy”, *Zafer*, 24 Mayıs 1949, s. 2.

Yunan Evzon askeri ve altında “*oysun gözünü*” yazısı yer alır⁶⁴¹. Yapılan bu vurgu mitinglerde pankartlara da yansır. İstanbul mitinginde “*size arpa yollamadık*”, Polatlı ve Zonguldak mitinglerinde ise “*besle kargayı oysun gözünü*” pankartları dikkat çeker.

Akşam’da Vâlâ Nureddin, Demokrat İzmir’de Osman Kapani ve Ulus’ta Yavuz Abadan olaylara farklı açılardan baksalar da Türk-Yunan dostluğunun devam etmesinden yana tavır takınır. Vâlâ Nureddin, olayları sağcı Yunan basınının kışkırttığını söyleyerek olayların soğukkanlılıkla değerlendirilmesini ister⁶⁴². Osman Kapani, Türk futbolculara saldıran Yunan subay ve polislerin tahrikçilik yapmak isteyen komünist ajanlar olabileceğini iddia eder. Kapani, Yunan Hükûmeti’nden suçluların cezalandırılmasını ve iki dost milletin yeniden el sıkışmasını ister⁶⁴³. Yavuz Abadan da Kapani gibi olaylarda Türk-Yunan dostluğunu bozmak isteyen komünistlerin parmağı olduğunu söyler. Abadan, yaşanan olayların unutulmasını ve Türk-Yunan dostluğunun “*küçük ve geçici fırtınalarla*” sarsılmayacağını ispat edilmesini ister⁶⁴⁴.

Türk basınının olaylar karşısındaki tavrı ABD’li diplomatların da dikkatini çekmiştir. ABD’nin Ankara Büyükelçiliğinden bir Hava Ataşesinin ABD Hava Kuvvetlerine gönderdiği raporda, olayların Türk basınındaki Yunan karşıtlığının hâlâ devam ettiğini ortaya koyduğu yorumu yapılır⁶⁴⁵.

The New York Times’ın özel haberine göre ise Yunan Futbol Federasyonu, Türk basınında çıkan haberleri reddeder ve Türk Millî Takımı’nı suçlar. Federasyon, Türk futbolcuların final maçında Yunan hakeme kötü davrandığı ve bir İtalyan futbolcuyu tekmeleyerek hastanelik ettiği iddiasında bulunur⁶⁴⁶. Benzer bir iddiaya Vatan’da Ahmet Emin Yalman da yer verir. İzmir’de maçı izleyen biriyle görüşen Yalman, iki Türk futbolcunun maçtan sonra hakemin odasına giderek hakeme itiraz ettiğini ve bunun üzerine futbolcularla Yunan polisi arasında itişmelerin olduğunu aktarır⁶⁴⁷.

⁶⁴¹ EK-10.

⁶⁴² Vâ-Nû, “Atina Hâdiselerinin Soğuk Kanlılıkla Tahlili”, *Akşam*, 25 Mayıs 1949, s. 3

⁶⁴³ Osman Kapani, “Devlet Dostluğu Millet Dostluğu”, *Demokrat İzmir*, 28 Mayıs 1949, s. 1.

⁶⁴⁴ Prof. Dr. Yavuz Abadan, “Gençliğin Heyecanı”, *Ulus*, 28 Mayıs 1949, s. 1.

⁶⁴⁵ Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, March 9, 1949- December 31, 1949. Central File: Decimal File 867.00.

⁶⁴⁶ “Turks Protest Attitude Of Athens Soccer Crowd”, *The New York Times*, May 25, 1949, p. 9.

⁶⁴⁷ Ahmet Emin Yalman, “Atinada Olup Bitenlerin Tam Bir Hikâyesi”, *Vatan*, 25 Mayıs 1949, s. 3.

30 Mayıs Cumartesi günü Dışişleri Bakanı Sadak TBMM’de, CHP ve DP Milletvekillerinin Atina’da yaşanan olaylarla ilgili verdiği soru önermelerini cevaplar. Sadak, konuyla ilgili Atina Büyükelçisi Ünaydın’ın iki defa Yunanistan Dışişleri Bakanı ile, kendisinin de Yunanistan’ın Ankara Büyükelçisi ile görüştüğünü söyler. Sadak, Yunan Büyükelçi’ye, “*yaraya parmak basarak bir teşhis koymanın ve tedavi çarelerine bakmanın zaruri olduğunu*” söylediğini de aktarır. Sadak, konuşmasının devamında “yara”nın ne olduğunu da açıklar. Sadak’a göre Türk-Yunan dostluğu Yunanistan’da devlet adamları ve aydınlar arasında desteklenirken Yunan halkında tam tersi bir durum söz konusudur. Sadak, Türk-Yunan dostluğunun Yunan halkına benimsetilmesi için ailede ve okullarda kitap, gazete, sinema ve radyolarda anlatılmasını gerektiğini fakat bazen bilerek ve bilmeyerek bunun tersinin yapıldığını söyler. Sadak konuşmasının devamında, Türkiye ve Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’deki çıkarlarının ortak olduğuna ve bu nedenle Türk-Yunan dostluğunun devam etmesinin gerekliliğine vurgu yapar⁶⁴⁸.

Sadak’ın TBMM’de bahsettiği Atina Büyükelçisi Ünaydın ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Çaldaris’in ikinci görüşmesi 28 Mayıs Perşembe günü gerçekleşir. The New York Times’in görüşmeyle ilgili haberine göre Yunanistan’ın Türkiye’deki mitingleri yakından takip ettiği anlaşılır. Yunan Dışişleri, bir daha benzer mitinglerin olmaması için Ünaydın’dan teminat ister⁶⁴⁹. Çaldaris, 7 Haziran Salı günü Yunanistan Meclisinde olaylarla ilgili bir Yunan milletvekilin verdiği sonu örgesini cevaplar. Çaldaris de Sadak gibi iki ülkenin ortak çıkarlarına vurgu yapar ve iki ülke arasında gittikçe artan bir dostluk ilişkisinin olduğunu söyler⁶⁵⁰.

Sovyetler Birliği’ne karşı kurulması planlanan Akdeniz Paktı kapsamında kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için düzenlenen Akdeniz Dostluk Kupası, turnuvayı organize eden Türk ve Yunan siyasetçiler için hayal kırıklığına dönüşür. Turnuva boyunca yaşanan olaylar ve bu olaylara Türk kamuoyunun tepkisi, her iki ülkenin de geçmişte yaşadıkları acı hatıraları hafızalarından silemediklerini göstermiştir. Bir futbol turnuvası bile eski defterlerin kolayca açılmasına neden olur. Yaşanan olayların bir diğer sonucu ise 2. Dünya Savaşı sonrasında ortak tehdit ve çıkarlar

⁶⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 19, Toplantı: 3, 96. Birleşim, 30.05.1949, s. 1042-1044.

⁶⁴⁹ “Turkish Envoy Gives Pledge of No More Anti-Greek Action”, *The New York Times*, May 30, 1949, p. 4.

⁶⁵⁰ “Atina’daki Müessif Vaka”, *Hürriyet*, 8 Haziran 1949, s. 1.

ekseninde siyasilerin geliştirmeye çalıştığı Türk-Yunan dostluğunun, her iki toplumun da beklenen karşılığı bulamadığıdır. İtalya maçından sonra İzmir'e giden Ahmet Emin Yalman halkın psikolojisini ve ortaya çıkan krizi şu şekilde özetler: *"...Atınada olup bitenler, İzmirde ve civarında, yurdun her yerinde olduğu gibi, çok derin bir tesir uyandırmış olmakla bütün eski yaraların da açılmasına sebep olmuştur. Hafızalarda bir kâbus diye yaşayan işgal devrine ait bütün acı hatıralar canlanmıştır. Öyle görünüyor ki iki komşu memlekete maziye unutturmak ve Pan Slav baskısı karşısında bir tesanüt, bir kardeşlik duygusu yaratmak için uzun yıllardır sarfedilen bütün gayretler bir gün içinde hiçe inmiştir."*⁶⁵¹

Ortaya çıkan krizin bir başka nedeni sadece bir dostluk turnuvası olan bu organizasyonu Türkiye ve Yunanistan'ın gereğinden fazla önemsemesidir. Örneğin İtalya, turnuvaya "B" takımı ile turnuvanın açılışından sonra katılır. Ayrıca İtalyan basını da Türk ve Yunan basını kadar turnuvaya geniş yer ayırmamıştır⁶⁵².

Bir futbol turnuvasıyla bozulan ilişkilerin yeniden tamiri için başka bir spor organizasyonu kullanılmıştır. Türkiye Atletizm Federasyonu, eylül ayında Türkiye'de düzenlenecek Akdeniz Atletizm Şampiyonası'na Yunan atletleri de davet eder. Bu sayede ilişkilerin yeniden yumuşaması planlanır⁶⁵³. İlerleyen yıllarda Akdeniz Paktı kurulamasa da Türkiye ve Yunanistan 1952'de NATO'ya üye olur. Akdeniz Dostluk Kupası ise 1950'li yıllarda iki kere daha düzenlenir⁶⁵⁴. İki ülkenin de SSCB'ye karşı NATO şemsiyesi altına girmesiyle siyasetçiler nezdinde istenilen büyük hedefe ulaşılır. Fakat kamuoylarını birbirine yakınlaştıracak sportif, kültürel ve turistik faaliyetler sistemli ve kalıcı bir şekilde sürdürülmez. NATO'ya üye olunması, gelecek yıllarda iki ülke kamuoyunda da Atina olaylarına benzer tepkilerin ortaya çıkmasını engelleyememiştir.

2.8 VELİEFENDİ HİPODROMU'NUN YAKILMASI

2.8.1 Veliefendi Hipodromu

Türkiye'de modern anlamda ilk at yarışları 1900'de İzmir'de düzenlenmeye başlamıştır. Kurulmasına İzmirli Levantenlerle birlikte Evliyazade Refik Bey'in öncülük ettiği Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü), Şirinyer'de, demiryolu

⁶⁵¹ Ahmet Emin Yalman, "Atınada Olup Bitenlerin Tam Bir Hikâyesi", *Vatan*, 25 Mayıs 1949, s. 1.

⁶⁵² EK-11, EK-12 ve EK-13: Türkiye-İtalya Maçı sonrasında 21 Mayıs 1949 tarihli İtalyan La Gazzetta Dello Sport ve Yunan Athlitiki Ixo ve Hürriyet gazetelerinin ilk sayfaları.

⁶⁵³ "Yunanlıları Davet", *Zafer*, 9 Ağustos 1949, s. 5.

⁶⁵⁴ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=425>, Erişim Tarihi: 29.01.2020.

hattına yakın bir mevkide bir hipodrom kurarak at yarışları düzenlemiştir⁶⁵⁵. At yarışlarına büyük ilgisi bulunan Refik Bey, Şirinyer Hipodromu'ndaki yarışlarda jokeylik de yapmıştır. Refik Bey, 1910 ve 1911 yıllarında İstanbul'a giderek modern at yarışlarının İstanbul'da da yapılması için araştırma ve görüşmeler yapar. Refik Bey'in girişimleri sonucunda dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın öncülüğünde 1911 yılında İstanbul'da İslah-ı Nesl-i Feres (At Neslini Geliştirme) Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, İstanbul'da Makriköy (Bakırköy) yakınlarında bulunan Veliefendi çayırının bir bölümünü at yarışları düzenlenmesi için hipodrom haline getirir. Veliefendi Hipodromu'nda 1911 yılının Ağustos ayında ilk at yarışları düzenlenir⁶⁵⁶. Hipodrom olmadan önce İstanbul halkı tarafından uzun yıllar mesire alanı olarak kullanılan Veliefendi çayırı ve çeşmesi, 18. yüzyılda Şeyhülislamlık yapan Veliyyüddin Efendi tarafından hayrat olarak yaptırılmıştır⁶⁵⁷.

Mahmut Şevket Paşa ve Mahmut Muhtar Paşa öncülüğünde, 22 Mart 1913'te İstanbul'da, Sipahi Ocağı ismiyle bir binicilik kulübü kurulmuştur. 1916 yılından itibaren İstanbul'daki at yarışları, Sipahi Ocağı tarafından organize edilmiştir. 1. Dünya Savaşı döneminde Veliefendi'de düzenlenen at yarışları, Hanedan üyeleri, Enver ve Talat Paşalar başta olmak üzere İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri tarafından da yakından takip edilmiştir. Savaş sonrası işgal döneminde ise İngilizler Makrikeuy's Races Syndicate (Bakırköy Yarış Şirketi) ismiyle bir şirket kurarak Veliefendi'de at yarışlarını organize etmiştir. İngilizler, Veliefendi'de mevcut ahşap tribünlerin yanına bir de beton bir tribün inşa ederek yarış pistlerinde düzenlemeler yapmıştır. İşgal döneminin sona ermesiyle birlikte Veliefendi'deki at yarışları tekrar Sipahi Ocağı tarafından organize edilmiştir⁶⁵⁸.

Cumhuriyet döneminde ise 1926 yılında çıkarılan İslahatı Hayvanat Kanunu'na dayanılarak Yüksek Yarış ve İslah Encümeni kurulmuş ve at yarışları bu kurum tarafından düzenlenmeye başlamıştır. 1927 yılında ilk defa yıllık at yarış programı düzenlenmiştir. Aynı yıl Ankara Hipodromu'nda ilk defa Mustafa Kemal adına Gazi

⁶⁵⁵ Cem Atabeyoğlu, "At Yarışları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, s. 374. Eser Tutel, *At Yarışları ve Atlı Sporlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 58-60.

⁶⁵⁶ Cem Atabeyoğlu, "Veliefendi Hipodromu", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, s. 378.

⁶⁵⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/veliyuddin-efendi>, Erişim Tarihi: 30.01.2020.

⁶⁵⁸ Tutel, a. g. e., s. 65-74.

Koşusu da yapılmıştır. 1948 yılında ise Yüksek Yarış ve Islah Encümeni kapatılarak yerine Muvakkat Yarış Komitesi kurulmuştur⁶⁵⁹.

2.8.2 Veliefendi Hipodromu'nun Yakılması

İstanbul at yarışlarının 4. hafta koşuları 31 Temmuz Pazar günü Veliefendi Hipodromu'nda başlar. Tribünlerde yaklaşık 20.000 İstanbullu yarışları takip eder. 15.00'da başlayan 1. koşunun ardından 16.00'ya doğru 1800 metre yarışı için atlar start alanına gelir. Start hakemi Orhan Meker'in tartışmalı start kararı sonrası yarışın favorisi olarak gösterilen Kontes ve Missori atları diğer atlarla aynı anda yarışa başlamaz. Missori start alanında kalırken Kontes, ise diğer atlar 200 metre koşuktan sonra yarışa katılır. Tartışmalı start kararı sonrasında 2. koşuyu favori gösterilmeyen atlar kazanır. Bu sürpriz sonuç, at yarışı oynayanlar arasında yarışlarda şike yapıldığı düşüncesiyle büyük tepkiye neden olur. 2 favori ata bahis oynayanlar, hakem heyetine itiraz eder. İtirazları değerlendiren hakem heyeti, start hakemiyle görüştüktan sonra yapılan itirazları reddederek yarışın geçerli sayıldığını ilan eder. Bu karar sonrasında seyircilerin tepkisi eyleme dönüşür ve bazı seyirciler hakem kulesini taşlamaya başlar. Atılan taşlar sonucunda bahis gişeleri ve tribünler zarar görür. Şiddetli tepkiler sonucunda hakem heyeti tekrar toplanarak önceki kararını değiştirir ve 2. koşunun iptal edildiğini ve bu koşuya bahis oynayanların paralarının iade edileceğini söyler. Uzun süre beklenmesine karşın seyircilere bilet paraları geri ödenmez. Yetkililer, bazı bilet koçanlarının yırtıldığını ve biletlerin karıştığını gerekçe göstererek para iadelerinin ilerleyen günlerde yapılacağını söyler. Yapılan bu açıklama, seyircilerin öfkelerini daha da artırır. Seyirciler önce 3. koşunun yapılmasını engeller. Jandarmanın süngü takarak seyircileri dağıtmak istemesi ve havaya ateş açılması olayların daha da büyümesine neden olur. Jandarmaya tepki gösteren seyircilerle jandarma arasında bir süre arbede yaşanır. Sayıları binleri bulan öfkeli kalabalığı, jandarma birlikleri durduramaz. Jandarmanın müdahalesinden kurtulan seyirciler, hipodromu taşlamaya devam eder. Hipodromun camları, hipodrom içerisinde bulunan masa, sandalye ve diğer eşyalar seyirciler tarafından kırılır ve tahrip edilir. Hipodromun ahşap bölümleri (şeref ve hakem kuleleri, bilet gişeleri, tribünler) seyirciler tarafından ateşe verilir. Seyirciler, yangını söndürmeye gelen Bakırköy İtfaiyesinin hortumlarını keserek itfaiyecileri engeller. Yaşanan

⁶⁵⁹ <https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce>, Erişim Tarihi: 30.01.2020.

karişıklık sırasında bazı yağma olayları da olur. Bazı seyirciler yangından kurtarabildikleri masa, sandalye ve kereste parçalarını yağmalar. Takviye olarak hipodroma gelen jandarma ve polis kuvvetleri, olayları gece geç saatlere kadar ancak bastırabilmiştir. Olaylar sonrasında savaş alanına dönen Veliefendi’de “dikili ne varsa yıkılıp yakılır.”⁶⁶⁰

1 Ağustos Pazartesi günü İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, yaşanan olaylarla ilgili soruşturma başlatır. Soruşturmayı yürüten Savcı Yardımcısı Nihat Tokuz sabah Veliefendi’ye giderek incelemelerde bulunur. Ayrıca Tokuz, Bakırköy Emniyet Müdürlüğü tarafından olayları kışkırttığı iddiasıyla gözaltına alınan 16 kişiyi de sorgular. Aynı akşam Bakırköy Sulh Ceza Mahkemesine sevk edilen 11 kişiden 9’u tutuklanır. Hakemlerin de yarışlar için bahis oynadığı ve hakemler arasında 150-200 bilet satın alanların olduğu iddiaları üzerine Savcılık, muhasebe ve hakem bürolarındaki evraklara el koyar. Yarışlardaki şike iddialarının ve olayların sonucunda ortaya çıkan zararın tespit edilmesi için bir bilirkişi heyeti oluşturulur. Heyetin incelemeleri sonucunda 8 tribün, hakem kulesi ve bir gişenin tamamen, diğer gişe ve tribünlerin de kısmen yakıldığı, itfaiye hortumlarının da kullanılamaz hâle geldiği tespit edilir. Ayrıca tamamen yağmalanan bir büfenin 8 bin, toplam zararın ise yaklaşık olarak 60 bin lira olduğu tahmin edilir. Yaşanan olayları değerlendirmek üzere İstanbul Valiliğinde Vali Lütfü Kırdar’ın Başkanlığında, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı ve İl Jandarma Komutanının katıldığı bir toplantı düzenlenir. İçişleri Bakanı Emir Erişirgil de Bakırköy Kaymakamlığını arayarak olaylarla ilgili bilgi alır. Yaşanan olaylar nedeniyle Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, radyolardaki yarış tahminleri saatini kaldırır⁶⁶¹.

2 Ağustos Salı sabahı İstanbul Valisi Lütfü Kırdar da Veliefendi’de incelemelerde bulunur. Kırdar olay yerinde yaptığı incelemelerin ardından 11.00’de İçişleri Bakanı Erişirgil’in başkanlığında Valilikte yapılan toplantıya katılır. Toplantıya Erişirgil ve Kırdar’ın yanı sıra yarış organizatörlerinden Fikret Yüzatlı da

⁶⁶⁰ “Veliefendi Yarış Mahalli Halk Tarafından Yakıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1949, s. 1. “Dünkü At Koşuları Yapılamadı”, *Hürriyet*, 1 Ağustos 1949, s. 1. “Veliefendi Sahası Halk Tarafından Yakıldı”, *Vatan*, 1 Ağustos 1949, s. 1. “Dünkü At Yarışlarında Müessif Hâdiseler Oldu”, *Yeni Sabah*, 1 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶¹ “At Yarışları Sahasındaki Müessif Hâdisenin Tahkikatı”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1949, s. 1. “On Kişi Tevkif Edildi 60 Bin Liralık Zarar Var”, *Hürriyet*, 2 Ağustos 1949, s. 1. “Suçlu Görülen 9 Kişi Tevkif Edildi”, *Ulus*, 2 Ağustos 1949, s. 2. “Veliefendideki Hâdiseler”, *Vatan*, 2 Ağustos 1949, s. 1.

katılır. Bakırköy Sulh Ceza Mahkemesi, olaylara karıştığı iddiasıyla 5 kişiyi daha tutuklar⁶⁶². 6 Ağustos Cumartesi, tutuklananların toplam sayısı 18'e çıkar. 18 kişiden 3'ünün hırsızlık suçlamayla Asliye Ceza Mahkemesinde, 15 kişinin ise silahlı devlet kuvvetlerine karşı koymaktan Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmasına karar verilir⁶⁶³.

2.8.3 Veliefendi Hipodromu'nun Yakılmasının Kamuoyundaki Yankıları

Muhafif gazeteler olayı kumar, bahis ve şike ekseninde değerlendirerek Hükûmet'i eleştirir. Zafer gazetesinden Ahmet Muhip Dıranas, olayı bardağı taşıran son damla olarak değerlendirir. Dıranas, Hükûmet'in gözü önünde Veliefendi'de hakem, baytar, seyis, jockey ve at sahiplerinden kurulu bir şebekenin yıllardan beri halkı soyup soğana çevirdiğini iddia eder. Dıranas, Hükûmet'ten, kumar olarak nitelendirdiği at yarışlarının yasaklanmasını ve kumarbazların da cezalandırılmasını ister⁶⁶⁴. Yeni Sabah da Veliefendi'de yapılan yolsuzlukların uzun süredir bilindiğini fakat Hükûmet'in gerekli tedbirleri almadığını ve yaşanan olaylarda pay sahibi olduğunu belirtir⁶⁶⁵. İki yazıda da Sütlüce patlamasına atıfta bulunulur. Yakın zamanda meydana gelen iki olayın da göz göre göre gerçekleştiğine vurgu yapılır. Tasvir gazetesinden Cihad Baban da Dıranas gibi Veliefendi'de organize bir şekilde şike yapıldığını ve bunun uzun bir süredir bilindiğini söyler⁶⁶⁶.

İktidar yanlısı Ulus ve Akşam gazeteleri ise olayları devlete ve kanunlara karşı bir kalkışma olarak yorumlar. Ulus gazetesi, kanunların ve güvenlik güçlerinin yok sayılmasını "*hazin bir vaka*" olarak değerlendirir ve bu tarz olayların yaygınlaşmaması için Hükûmet'in gerekli tedbirleri almasını ister⁶⁶⁷. Akşam gazetesi ise "*Eskiden Veli Efendi hâdisesi gibi yıkıcı, yakıcı fâcialar olmazdı*" diyerek çok partili hayata geçiş sürecini kasteder. Gazete, bu döneminin anarşi için değil hürriyet için açıldığını ve Hükûmet'in bu tarz anarşik olaylara karşı asla yumuşak davranmamasını ister⁶⁶⁸.

Olaylar ABD İstanbul Başkonsolosluğu tarafından da yakında takip edilmiştir. Başkonsolos Paul Churchill Hutton, 3 Ağustos 1949'da ABD Dışişlerine olaylarla

⁶⁶² "Veliefendi Çayırındaki Hadise", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1949, s. 1. "At Yarışları İçin Kanun", *Hürriyet*, 3 Ağustos 1949, s. 1. "Veliefendideki Çirkin Hâdisesi", *Vatan*, 3 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶³ "Veliefendi Hâdisesi", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶⁴ Muhip Dıranas, "Halkla Oynanır mı?", *Zafer*, 2 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶⁵ "Dikkat!", *Yeni Sabah*, 3 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶⁶ Cihad Baban, "Veliefendiyi Kavuran Ateş", *Tasvir*, 3 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶⁷ "Acı ve Hazin", *Ulus*, 2 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁶⁸ "Şiddetle Protesto Ederi", *Akşam*, 2 Ağustos 1949, s. 1.

ilgili bir rapor gönderir. Raporda olaylar anlatıldıktan sonra çok dikkat çekici bir tespit yer alır. Hutton'a göre seyirciler, sorumluların ceza almayacağını bildiği için onları kendi yöntemleriyle cezalandırır ("*take law into their own hands*"). Hutton, Cumhuriyet rejiminde muhtemelen ilk defa böyle bir olayın olduğuna vurgu yapar⁶⁶⁹.

3 Ağustos Çarşamba günü İstanbul Valiliğinde bir basın toplantısı düzenleyen İçişleri Bakanı Erişirgil yaptığı açıklamada olayların sorumluluğunu muhalefete yükler. Erişirgil, "*bazı saf vatandaşların*" muhalefetin konuşmalarından etkilenerek kendi başlarına hak aramaya kalktıklarını söyleyerek şu değerlendirmede bulunur: "*Veliefendi vakası Memleketteki hürriyet havasından faydalanarak, ulu orta nutuklar söylemeyi itiyat edinen bazı kimseleri de ikaz etmiş olacaktır. Bu ümidim tahakkuk ederse Veliefendi hâdisesinin çirkinliğini memleket belki bir müddet sonra unutabilir.*"⁶⁷⁰

Demokrat Parti, bir gün sonra Erişirgil'in suçlamalarına cevap verir. Hem İstanbul İl Başkan Esat Çağa hem de Adnan Menderes açıklama yapar. Esat Çağa, olayın siyasi değil adli bir vaka olduğunu ve gerekli tedbirleri almadığı için bütün sorumluluğun Hükûmet'e ait olduğunu açıklar. Adnan Menderes ise Erişirgil'in açıklamalarını menfûr⁶⁷¹ ve gülünç olarak değerlendirir. Menderes de Hükûmet'in suistimalleri önlemediğini ve gerekli tedbirleri almadığını, bunu örtmek için de DP'yi lekelemeye çalıştığını söyler⁶⁷². Aynı gün Zafer gazetesindeki Mümtaz Faik Fenik, "*At Kuyruğuna Bağlı Demokrasi*" başyazısında olayın tamamen adli bir vaka olduğunu söyleyerek şu çıkışta bulunur: "*Bu memleketin, vatansever, feragatli evlâtlarından büyük bir kısmını sinesinde toplamış olan, ancak vatan ve hak endişesiyle hareket eden Demokrat Partililerle, talihlerini bir atın dört nalına, bir cokeyin kırbacıyla dizginine bağlamış olan kumarbazları bir hizada tutmak, kimsenin hakkı ve haddi değildir.*"⁶⁷³ Tasvir'de Cihad Baban ise Erişirgil'in açıklamalarını "*Veliefendi hâdisesiyle, demokrasi de atlar gibi ahıra sokulmak istendi*" şeklinde yorumlar. Bütün sorumluluğun İçişleri Bakanlığına ait olduğunu ve gerekli tedbirler alınmazsa benzer olayların olabileceğini söyler⁶⁷⁴.

⁶⁶⁹ EK-14 Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, July 1, 1949- December 30, 1949. Central File: Decimal File 867.00.

⁶⁷⁰ "İçişleri Bakanı Veliefendi Hâdisesini Şiddetle Takbih Etti", *Ulus*, 4 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁷¹ Menfûr: Nefret edilen, iğrenç. Devellioğlu, a. g. e., s. 734.

⁶⁷² "Veliefendi Hâdisesi", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1949, s. 1. "Veliefendi Hâdisesi", *Hürriyet*, 5 Ağustos 1949, s. 4.

⁶⁷³ Mümtaz Faik Fenik, "At Kuyruğuna Bağlı Demokrasi!", *Zafer*, 5 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁷⁴ Cihad Baban, "İçişleri Bakanının Böyle Konuşmağa Hakkı Yoktur", *Tasvir*, 5 Ağustos 1949, s. 1.

Erişirgil'in açıklamalarına karşılık muhalefetin sert çıkışı, iktidarı yeni hamlelere zorlar. 5 Ağustos Cuma günü İstanbul İl Jandarma ve Bakırköy İlçe Jandarma Komutanları ve Bakırköy Emniyet Amiri görevden alınır⁶⁷⁵. Görevden alınan İl Jandarma Komutanı Albay Tevfik Saygın'ın yerine 30 Ağustos'ta Albay Siyami Sunkar atanır⁶⁷⁶. Hükûmet'in hamlesi bunlarla sınırlı kalmaz. Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in başını çektiği bazı bakanlar İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfü Kırdar'ın da görevden alınmasını ister. 3 Ağustos'ta Erim, günlüğüne şu notu düşer: "*İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, vali olarak vazifesini iyi yapamadığı için, İstanbul inzibatı bozuk. Düin Ankara'da bulunan sekiz bakan bu işi konuştuk. Valiyi vekâlet emrine almayı zaruri gördük.*" Erim, İçişleri Bakanı Erişirgil'i ve Başbakan Şemsettin Günaltay'ı bu konuda ikna etse de Cumhurbaşkanı İnönü, Kırdar'ın görevden alınmasına karşı çıkar⁶⁷⁷. 9 Ağustos'ta Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir habere göre de Kırdar ve Erişirgil, Veliefendi'deki olaylar nedeniyle kavga eder. Kırdar bu nedenle 6 Ağustos Cumartesi günü Valiliğe gitmez⁶⁷⁸. Erim'in İnönü'yü de ikna etmesi sonucunda 16 Ağustos'ta yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında Vali Kırdar'ın görevden alınmasına ve yurt dışına elçi olarak gönderilmesine karar verilir. İnönü, ağustos ayının sonunda yaptığı İstanbul gezisinde bu kararı bizzat Kırdar'a iletir. Kırdar, elçilik görevi yerine ekim ayında yapılacak ara seçimlerde CHP'den milletvekili olmak ister⁶⁷⁹. 16 Ekim'de Kırdar, Manisa'dan CHP milletvekili seçilir⁶⁸⁰. 18 Ekim Salı günü, Bakanlar Kurulu toplantısında İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı görevlerine Profesör Dr. Fahreddin Kerim Gökay atanır⁶⁸¹.

Hükûmet'ten bir diğer hamle ise Tarım Bakanlığından gelir. Bakanlık, at yarışlarında şikenin önüne geçebilmek amacıyla konunun uzmanlarıyla görüşerek kapsamlı bir kanun tasarısı hazırlar⁶⁸². Yeni yasama yılında Bakanlığın istediği gibi kapsamlı bir kanun çıkarılmasa da önce 11 Mart 1950'de Ankara Valiliği, Ankara'daki at yarışlarının düzenlenmesi için yeni bir yönetmelik yayımlar⁶⁸³. 13

⁶⁷⁵ "Veliefendi Hâdisesi", *Ulus*, 6 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁷⁶ "İl Jandarma Komutanı Albay Oldu", *Yeni Sabah*, 1 Eylül 1949, s. 2.

⁶⁷⁷ Erim, a. g. e., s. 357.

⁶⁷⁸ "Veliefendi Hâdisesinin Doğurduğu Hâdise", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1949, s. 3.

⁶⁷⁹ Erim, a. g. e., s. 362-368.

⁶⁸⁰ "İstanbul Valiliği Hakkında", *Akşam*, 17 Ekim 1949, s. 1.

⁶⁸¹ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 120-72-8, Tarih: 18.10.1949.

⁶⁸² "At Yarışları İçin Kanun", *Hürriyet*, 3 Ağustos 1949, s. 1.

⁶⁸³ Ankara Şehir Hipodromunun ve at yarışlarıyla müşterek bahislerin idaresine ait Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete, 11 Mart 1950, S 7454.

Mart'ta ise Tarım Bakanlığı, mevcut at yarışları yönetmeliğinin bazı maddelerine eklemeler yaparak at yarışları yönetmeliğini yeniden düzenler⁶⁸⁴.

At yarışları için esas kapsamlı düzenleme DP döneminde yapılmıştır. Önce 23 Ekim 1950'de Ankara'da Türkiye Jokey Kulübü (TJK) kurulur. Kulübün kurucuları arasında Devlet Bakanı Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve DP Kocaeli Milletvekili Saim Önhon da yer alır. Karaosmanoğlu, kulübün başkanı olur ve bu görevi 1956 yılına kadar sürdürür⁶⁸⁵. 10 Temmuz 1953'te at yarışlarının düzenlenmesi için kapsamlı bir kanun daha çıkarılır⁶⁸⁶. Bu kanun kapsamında at yarışlarını düzenlemekten sorumlu Tarım Bakanlığı, yetkisini 9 Eylül'de Bakanlar Kurulu kararıyla, TJK'ye devreder⁶⁸⁷. 1953 yılından günümüze kadar ülkemizde at yarışları TJK tarafından organize edilir.

Uzun yıllar at yarışlarında devam eden düzensizlik ve şaibeler, Veliefendi olayının ayak sesleri olmuştur. 1947'de, önce Ankara'da⁶⁸⁸ sonra İstanbul'da⁶⁸⁹ benzer bir olayın kıyısından dönülür. At yarışlarında ve bahislerdeki sorunların çözülmemesi ve meydana gelen ufak olayların önemsenmemesi sonucunda Veliefendi'de Türk spor tarihinde eşine az rastlanacak büyük bir infial meydana gelmiştir. Muhalefetin de sert eleştirileri sonucunda Hükûmet, İstanbul Valisinin görevden alınmasına kadar gidecek idari yaptırımlar uygular. At yarışlarının kumara dönüştüğü iddiasıyla 1947 yılının Ekim ayından itibaren ortak bir deklarasyonla köşelerinde at yarışlarına yer vermeyeceklerini duyuran muhalif basın, olaydan sonra yarışların tamamen yasaklanmasını ister⁶⁹⁰. Olaydan sonra ara verilen yarışlara, 1 Eylül günü tekrar izin verilir⁶⁹¹. CHP iktidarının son yılında meydana gelen olay, DP dönemini de etkiler. DP, iktidarında at yarışlarıyla ilgili daha önceden kurulan bütün teşkilatlar tasfiye edilir. Günümüzde at yarışlarıyla özdeşleşen TJK'nin kuruluşu, Veliefendi olayıyla su yüzüne çıkan sorunları kökünden çözmek amacıyla DP'nin ilk icraatlarından biri olur.

⁶⁸⁴ At yarışları hakkında Muvakkat Yönetmeliğin 1, 2, 4 ve 10 uncu maddeleri Doping Muayenesi Yönetmeliğinin 2, 3, 4 ve 5 inci maddelerine yeniden ilâveler yapan Yönetmelik, T.C. Resmî Gazete, 13 Mart 1950, S 7455.

⁶⁸⁵ <https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce>, Erişim Tarihi: 05.02.2020.

⁶⁸⁶ *At yarışları hakkında Kanun*, T.C. Resmî Gazete, 15 Temmuz 1953, S 8458.

⁶⁸⁷ EK-15, BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 133-72-10, Tarih: 09.09.1953.

⁶⁸⁸ "Ankara At Yarışlarında Çıkan Hâdise", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1949, s. 3.

⁶⁸⁹ "Dün At Yarışları Gene Hadiseli Oldu", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1947, s. 1.

⁶⁹⁰ *Cumhuriyet*, Gece Postası, Son Posta, Son Saat, Son Telgraf, Tasvir, Tanin, Vatan, Yeni Sabah gazeteleri 24 Ekim'de 1947'de, kumarı teşvik etmemek için köşelerinde at yarışlarına yer vermeyeceklerini duyurur. "At Yarışları ve Gazetelerin Kararı", *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1947, s. 2.

⁶⁹¹ "At Yarışlarına İzin Verildi", *Hürriyet*, 2 Eylül 1949, s. 2.

2.9 TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI YAHUDİLERİN İSRAİL'E GÖÇÜ (1948-1950)

2.9.1 Göçün Nedeni

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Yahudiler, çok partili hayata geçiş döneminde toplu olarak Türkiye'den İsrail'e göç etti. Bu toplu göçün en önemli nedeni 2. Dünya Savaşı sonrası Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kurulmasıdır⁶⁹².

Filistin, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde, 27 Aralık 1516'da Osmanlı topraklarına katılmıştır⁶⁹³. Yaklaşık olarak 401 yıl Osmanlı egemenliği altında kaldıktan sonra 1. Dünya Savaşı'nda, 1917'de, İngilizler tarafından işgal edilmiştir⁶⁹⁴. Aynı yıl yayımlanan ve İngiltere Dışişleri Bakanı'nın ismiyle anılan Balfour Deklarasyonu'na göre Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması planlanmıştır. Fakat İngiltere, savaş sonrasında deklarasyona uymayarak Filistin'i kendi mandası altına aldı. 1922 yılında 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti'nin de onayıyla Filistin'de İngiliz manda yönetimi başladı⁶⁹⁵.

2. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin dünya siyasetindeki ağırlığını kaybetmesiyle birlikte Filistin'deki manda yönetimi de çätırdamaya başladı. 1. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın çeşitli bölgelerinden Filistin'e göç eden Yahudiler ve bölgedeki Arapların bağımsızlık istekleri, İngiltere'yi yeni çareler aramaya itti. İngiltere, önce Filistin'de Yahudi ve Araplara iki ayrı otonom vilayet önerdi. Bu teklifin hem Araplar hem de Yahudiler tarafından reddedilmesi üzerine İngilizler Filistin'de, Yahudi ve Arapların kendilerinin idare edecekleri iki ayrı kanton teklif etti. İkinci teklifin de reddedilmesi üzerine İngiltere, Filistin sorununun çözülmesi için 1947 yılında Birleşmiş Milletler'e başvurdu⁶⁹⁶.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, 29 Kasım 1947'de yapılan oylamada 13 ret, 10 çekimser oya karşılık 33 evet oyuyla Kudüs tarafsız kalmak üzere Filistin'in

⁶⁹² Kürşat Kan, "İsrail'in Kuruluşundan 27 Mayıs Darbesine Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)", *İsrailiyat* (2018), S 3, s. 179.

⁶⁹³ İnalçık, Devlet-i Aliyye, s. 142.

⁶⁹⁴ Uçarol, a. g. e., s. 626. Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2010), C 12, S 45, s. 40.

⁶⁹⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 36.

⁶⁹⁶ Gürün, Dış, s. 299-300.

Yahudi ve Araplar arasında bölünmesi kabul edildi⁶⁹⁷. Bu kararla İsrail'in kuruluşunun da temelli atılmıştır. Türkiye, genel kurulda Filistin'in bölünmesine hayır oyu kullanan ülkeler arasında yer aldı⁶⁹⁸. Türkiye'nin bu tutumundan dolayı Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen, Irak ve Mısır Türkiye'ye ortak bir teşekkür mektubu göndermiştir⁶⁹⁹. Türk Yahudileri ise Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını desteklemiştir. 1947 yılında yayın hayatına başlayan Şalom gazetesinde Avram Leyon, kararın alınmasından kısa bir süre önceki başyazısında Filistin'de Yahudi devleti kurulmasının Ortadoğu ve bütün dünya için elzem olduğunu yazar⁷⁰⁰. Kararın alınmasından sonra Şalom'daki başyazısında İzak Yaeş, Türkiye'de yaşayan Yahudilerin görüşleri şu şekilde aktarır: "...dindaşlarımızın bir müstakil devlet kurulmaları, çekilen iltiraplar karşısında yüzlerinin gülmesi bizi memnun etmedi desek hakikati gizlemiş oluruz.⁷⁰¹"

BM'nin kararına tepki gösteren Araplar ve kendilerine ayrılan yerlerde kontrolü sağlamak isteyen Yahudiler arasında 1947 yılının son günlerinde çatışmalar başladı. 14 Mayıs 1948'de, Tel-Aviv'de, Yahudi Millî Konseyi tarafından İsrail devletinin kurulduğunun resmen açıklamasının ardından çatışmalar büyük bir savaşa dönüştü. 15 Mayıs'ta Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak, İsrail'e resmen savaş açtı. 5 Arap ülkesi Filistin topraklarına girerek yeni kurulan İsrail'e saldırdı⁷⁰².

BM arabuluculuğunda önce 11 Haziran'da, sonra da 17 Temmuz'da iki defa ateşkes ilan edildi. 2. ateşkesten sonra ekim ayından itibaren Türkiye'den İsrail'e toplu göç dalgası başladı⁷⁰³.

2.9.2 Göç

İsrail'in kuruluşundan önce de Yahudiler, Türkiye'den Filistin'e farklı tarihlerde göç etmiştir. Cumhuriyet döneminde belirli aralıklarla 1948 yılına kadar toplam

⁶⁹⁷ Armaoğlu, a. g. e., s. 88-89. Uçarol, a. g. e., s. 961.

⁶⁹⁸ Hayır oyu veren diğer ülkeler: Afganistan, Küba, Mısır, Hindistan, İran, Irak, Lübnan, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Yunanistan. Gürün, *Dış İlişkiler*, s. 301.

⁶⁹⁹ BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 266-793-49, Tarih: 08.12.1947.

⁷⁰⁰ Avram Leyon, "İngilizler ve Yahudiler", *Şalom*, 13 Kasım 1947, s. 1.

⁷⁰¹ İzak Yaeş, Türk Musevileri ve Filistin Davası, *Şalom*, 11 Aralık 1947, s. 1.

⁷⁰² Armaoğlu, a. g. e., s. 89-94.

⁷⁰³ Rıfat N. Bali, Aliya: *Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 129-131.

7.308 Yahudi, Türkiye’den İsrail’e göç etmiştir⁷⁰⁴. 1948-1950 yılları arasında yapılan göçler, kitlesel ve organize olması bakımından geçmiş tarihlerde yapılan göçlerden ayrılır.

14 Mayıs 1948’de İsrail’in kuruluşu Türkiye Yahudileri tarafından büyük bir sevinçle karşılanır. Eli Şaul, Şalom’daki başyazısında, İsrail’in kuruluşunu, çoktan beri sabırsızlıkla beklediklerini ve İsrail’in kuruluşunun hem Filistinli hem de dünyadaki bütün Yahudiler için en büyük bayram olduğunu söyler⁷⁰⁵. Avram Leyon ise Yahudilerin iki bin yıllık bir esaretten kurtulduklarını ve 14 Mayıs’ın Yahudilerin kalbinden hiçbir zaman silinmeyeceğini belirtir⁷⁰⁶. Şalom gazetesi 1948’in Ağustos’unda İzak Şaul’u Arap-İsrail Savaşı’nı takip etmesi için Tel-Aviv’e gönderir. 26 Ağustos’taki yazısında Şaul, Tel-Aviv’den övgüyle bahseder. Tel-Aviv’in dünyanın en modern şehirleriyle mukayese edilebileceğini ve savaş olmasına rağmen Tel-Aviv’de fikir özgürlüğü olduğunu söyler⁷⁰⁷.

1948 yılının Ekim ayından itibaren İsrail’e gitmek isteyen Yahudilere pasaport verilir⁷⁰⁸. Bu kararla birlikte Türkiye’den İsrail’e ilk toplu göç dalgası başlar. Yahudiler, İstanbul ve İzmir’de Emniyet Müdürlükleri önünde uzun kuyruklar oluşturur. 19 Ekim’de İstanbul’da pasaport için başvuruda bulunanların sayısı 800’ü geçer. İzmir’de ise ekim ayında 500 kişi göç eder, bir o kadar kişi de pasaport almak için sıraya girer⁷⁰⁹. 21 Ekim’de New York Times özel haberinde, İstanbul’da 2000’e yakın Yahudi’nin İsrail’e gitmek için pasaport aldığını aktarır. Gazete ayrıca Hükûmet’in el atından göçe izin verdiğini söyler⁷¹⁰. Şalom gibi 1947 yılında yayın hayatına başlan Şabat gazetesinde Moşe Benbasat, İstanbul Emniyet Müdürlüğüne pasaport almak için müracaat eden binlerce kişi olduğunu söyler. Benbasat, yaptığı araştırma sonucunda bu kişilerin profilini şu şekilde aktarır: “...16 ile 45 yaş arası gençlerle, çoluk çocuk sahibi erkeklerle kadınlar, bunlara nispeten çok az genç kızlar... Bunların

⁷⁰⁴ Şule Toktaş, “Göç Etmeniyle Etnik ve Dini Kimliklerde Yaşanan Etkileşimler: Türkiye’den İsrail’e Yahudilerin Göçü”, *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*, Ed. Rasim Özgür Dönmez, Pınar Enneli, Nezahat Altuntaş, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 297.

⁷⁰⁵ Eli Şaul, “Yahudi Devleti Kurulmuştur”, *Şalom*, 20 Mayıs 1948, s. 1.

⁷⁰⁶ Avram Leyon, “Filistinde Yisrael Devleti Kurulmuştur”, *Şalom*, 27 Mayıs 1948, s. 2.

⁷⁰⁷ İzak Şaul, Tel-Aviv’de Hayat..., *Şalom*, 26 Ağustos 1948, s. 1.

⁷⁰⁸ Bali, a. g. e., s. 131.

⁷⁰⁹ “İstanbul’dan Filistin’e Yahudi Akını”, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1948, s. 1. “Şehrimizden Filistine Yahudi Göçü Var”, *Vatan*, 20 Ekim 1948, s. 3.

⁷¹⁰ “Turkey Helps Jews to Emigrate to Israel; 2,000 Receive Authorization Within 3 Days”, *The New York Times*, October 21, 1948, p. 9.

arasında mali vaziyeti tām manasiyle düzgün aileye mensup gençler veya tanınmış tüccarlardan kimsenin bulunmadığı, hakikatın tâ kendisidir.⁷¹¹”

İstanbul’dan ilk Yahudi kafilesi 22 Ekim Cuma akşamı Hayfa’ya doğru yola çıkar. 41 kişiden oluşan ilk kafile, kiralanan İngiliz Polixcuia motoruyla yolculuk eder⁷¹². 22 kişilik bir başka kafile ise 26 Ekim Salı sabahı İtalyan motoruyla yine Hayfa’ya gitmek için İstanbul’dan ayrılır.⁷¹³. Fakat Hükûmet 1 Kasım’da göçün durdurulması için bir adım atar. Zaruri haller dışında Filistin’e göç etmek isteyenlere pasaport verilmeyeceği duyurulur. 1 Kasım’dan önce alınan pasaportlarla yapılacak seyahatlere ise izin verileceği açıklanır⁷¹⁴. The New York Times’a göre bu kararın alınmasında İsrail ile savaş hâlinde olan Arap ülkelerinin girişimleri etkili olur. Arap diplomatlar, Türkiye’den giden Yahudi göçmenlerin İsrail ordusunda katılarak kendilerine karşı savaşacaklarını öne sürerek Hükûmet’ten göçün durdurulmasını ister⁷¹⁵. Fakat bu karar göç etmek isteyen Yahudileri durduramaz. Filistin için pasaport verilmemesi üzerine Yahudiler Emniyet Müdürlüklerine başka ülkelere gitmek için başvuruda bulunur⁷¹⁶. Örneğin The New York Times, 11 Kasım’da 475 İzmirli Yahudi’yi Filistin’e götüren geminin görünüşte İtalya’ya gitmek için İzmir Limanı’ndan hareket ettiğini bildirir⁷¹⁷.

1948 yılının son günlerinde Filistin meselesiyle ilgili Türkiye’nin tutumunda bir değişiklik yaşanmıştır. BM Genel Kurulu, Filistin meselesiyle ilgili Türkiye, ABD ve Fransa’dan oluşan bir uzlaştırma komisyonunun kurulmasına karar verir⁷¹⁸. İsrail’in kuruluş sürecinde Arap devletlerini destekleyen Türkiye, bu kararla artık iki taraf arasında arabulucu rolü üstlenir. Ulus’a göre bu karardan BM’deki Arap temsilciler memnuniyet duyarken İsrail hoşnut olmaz⁷¹⁹. Avram Leyon, Şalom’daki başyazısında kararı çok sevindirici olarak değerlendirir. Leyon, Türkiye’nin Filistin

⁷¹¹ Moşe Benbasat, “Filistine Yahudi Muhacereti Arttı”, *Şabat*, 22 Ekim 1948, s. 1.

⁷¹² “Filistine İlk Yahudi Kafilesi Gitti”, *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948, s. 1. “Filistin’e Hicret Eden Yahudiler”, *Vatan*, 23 Ekim 1948, s. 1.

⁷¹³ “Bir Yahudi Kafilesi Daha Filistine Hareket Etti”, *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1948, s. 1.

⁷¹⁴ “Filistin’e Göç Durduruldu”, *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1949, s. 3.

⁷¹⁵ “Turkey Puts a New Ban On Emigration to Israel”, *The New York Times*, November 2, 1948, p. 13.

⁷¹⁶ Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 157. Bali, a. g. e., s. 158.

⁷¹⁷ “More Jews Leave Turkey”, *The New York Times*, November 12, 1948, p. 11.

⁷¹⁸ “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu”, *Akşam*, 12 Aralık 1948, s. 1.

⁷¹⁹ “Filistin Komisyonuna Üye Seçilmemiz Arapları Memnun Etti”, *Ulus*, 13 Aralık 1949, s. 3.

sorununun çözümünde her iki tarafın hakkını tanıyarak mühim bir rol oynayacağını söyler⁷²⁰.

27 Ocak'ta Şalom'un Tel-Aviv'de bulunan muhabiri İzak Şaul, Türkiye'den göç eden Yahudilerin durumlarıyla ilgili bir yazı kaleme alır. Şaul, göçmenlerin Tel-Aviv'de Türk-Yahudi Cemiyeti kurduklarını ve bir Türkçe gazete yayımlanması için hazırlık yaptıklarını aktarır. Şaul, çeşitli ülkelerden gelen Yahudilerin Türkiye'yle ilgili yanlış bilgilere sahip olduğunu fakat Türk Yahudilerin bu önyargıları düzelttiğini söyler⁷²¹.

8 Şubat 1949'da Dışişleri Bakanları toplantısı için Paris'e gidecek olan Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Ankara'dan ayrılmadan önce Anadolu Ajansı'na bir röportaj verir. Sadak, "Türkiye'nin İsrail Devletini tanıyacağı doğru mudur?" sorusuna, "İsrail Devleti bir vaktadır, 30 dan fazla devlet tanımıştır." şeklinde karşılık verir. Sadak, ayrıca Yahudilerin Filistin'e gitmelerinin önünde bir engel olmadığını ve her Türk vatandaşının istediği yere gitmekte serbest olduğunu da söyler⁷²². Sadak'ın bu açıklamaları, hem yakın bir zamanda İsrail'in Türkiye tarafından tanınacağına hem de yasaklanan göçe tekrar izin verildiğine dair güçlü bir işaret olur. Sadak'ın açıklamalarını, İsrail'i tanıma çabası olarak yorumlayan The New York Times, ayrıca 8 Şubat akşamı göçün önündeki engellerin de kaldırıldığını aktarır. Aynı haberde toplamda 7.000 Yahudi'nin Türkiye'den Filistin'e göç ettiği ve 20.000'inin ise göç etmek için beklediği bilgisine de yer verilir⁷²³. Sadak'ın açıklamasından kısa bir süre önce 4 Şubat'ta Şabat'ta Moşe Benbasat, İsrail ve Türkiye arasında ticari ve siyasi ilişkilerin esaslı ve layıkıyla yapılabilmesi için ABD, Fransa ve İngiltere'den sonra İsrail'i tanıma sırasının Türkiye'de olduğunu söyler⁷²⁴. 10 Şubat'ta Şalom'da ise Avram Leyon, Türkiye'nin İsrail'i tanıması durumunda, Filistin'in savaşlar nedeniyle harap olmuş şehirlerini kalkındırmak için Türkiye ile İsrail arasında ekonomik anlaşmalar yapılabileceğini ve bunun için Tel-Aviv'deki gazetelerin Türkçe yayınlar yaptığını söyler. Leyon'a göre İsrail, Türkiye'nin en iyi müşterisi olabilir ve ihtiyacı olan pek çok maddeyi Türkiye'den dolarla ithal edebilir⁷²⁵.

⁷²⁰ Avram Leyon, "Mes'ut Bir Hadise", *Şalom*, 16 Aralık 1948, s. 1.

⁷²¹ İzak Şaul, "Filistinde Türk Yahudileri", *Şalom*, 27 Ocak 1949, s. 1.

⁷²² "B. Necmettin Sadak Dün Hareket Etti", *Ulus*, 9 Şubat 1949, s. 1.

⁷²³ "Turkey Studies Recognition", *The New York Times*, February 9, 1949, p. 16.

⁷²⁴ Moşe Benbasat, "İsrail Devletini Tanıma Sırası Bizde", *Şabat*, 4 Şubat 1949, s. 1.

⁷²⁵ Avram Leyon, "Türkiye İsrail Devletini Tanımak Üzeredir", *Şalom*, 10 Şubat 1949, s. 1.

Sadak'ın açıklamasının ardından ikinci büyük göç dalgası başlar. 24 Şubat Perşembe günü 120 Yahudi'yi taşıyan Pırlanta motoru Hayfa'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılır⁷²⁶. 1 Mart Salı günü 1000 Yahudi'yi taşıyan Sevim Vapuru, 2 Mart Çarşamba günü ise 460 Yahudi'yi taşıyan Peyk Vapuru Filistin'e doğru yola çıkar⁷²⁷. 21 Mart Salı günü İstikbal, Demirhisar vapurları ve Toros motoruyla yaklaşık 550 Yahudi Hayfa'ya gider⁷²⁸. 24 Mart Cuma günü ise İstanbul'dan ve İzmir'den yaklaşık 1000 Yahudi Cumhuriyet vapuruyla Filistin'e göç eder⁷²⁹.

Filistin'e kaçak gitmek isteyen Yahudiler de olur. 10 Mart Perşembe akşamı Marmara denizinde Filistin'e kaçak yollardan gitmek isteyen 70 kişilik bir katile yakalanır. Hayfa'ya gidecek Levend vapuruna gizlice binmek isteyen katile, Binnaz motorunu kiralayarak Levend vapuruna ulaşmaya çalışırken Gümrük Muhafaza ekipleri tarafından yakalanır. Yakalananların çoğunu, askerliklerini yapmadıkları için pasaport alamayan Yahudi gençler oluşturur. Hatta aralarında askerlik görevini yapan 2 asker de vardır⁷³⁰. 30 Mart'ta da İzmirli 69 pasaportsuz Yahudi'yi Hayfa'ya götürdüğü iddiasıyla bir motor kaptanı ve motorun tayfaları hakkında İstanbul Savcılığı tarafından soruşturma açılır⁷³¹. 20 Nisan Perşembe günü ise Ayvalık açıklarında Şahinkaya motoruyla Filistin'e gitmek isteyen 86 kaçak daha yakalanır⁷³².

Mart ayında dış politikada Yahudi göçünü de olumlu etkileyecek kritik bir karar alınır. 24 Mart'ta Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye, İsrail devletini resmen tanır. Dışişleri Bakanı Sadak, İsrail'in tanınması için Başbakanlığa yazdığı üst yazıda, BM üyesi 40 devletin İsrail'i tanıdığının altını çizer. Ayrıca Sadak, Arap devletlerinin ambargosu altında bulunan İsrail'in Türkiye için iyi bir ticari fırsat olabileceğini ve bunun için İsrail ile ilişkilerin düzeltilmesini ister⁷³³. Gazeteler de Hükûmetin İsrail'i resmen tanıdığını, 29 Mart Salı günü duyurur⁷³⁴. Şalom'daki başyazısında bu kararı değerlendiren Eli Şaul, Türkiye'nin İsrail'i tanıyarak kendi üzerine düşen vazifeyi

⁷²⁶ “Şehrimizden Giden ve Transit Geçen Yahudiler”, *Akşam*, 25 Şubat 1949, s. 2.

⁷²⁷ “Şehrimiz Yahudilerinin Filistine Muhacereti Devam Ediyor”, *Akşam*, 2 Mart 1949, s. 2.

⁷²⁸ “Filistine Giden Yahudiler”, *Cumhuriyet*, 22 Mart 1949, s. 2.

⁷²⁹ “Cumhuriyet Vapurile 500 Yahudi Daha Filistin'e Gitti”, *Cumhuriyet*, 25 Mart 1949, s. 2.

⁷³⁰ “Marmarada Asker Kaçağı Bir Yahudi Kafilesi Yakalandı”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1949, s. 1.

⁷³¹ “İzmirden Filistine Kaçırılan Yahudiler”, *Cumhuriyet*, 31 Mart 1949, s. 3.

⁷³² “86 Kaçak Yahudi Dün Geldi”, *Hürriyet*, 22 Nisan 1949, s. 1.

⁷³³ BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 118-108-3, Tarih: 24.03.1949.

⁷³⁴ “Hükûmetimiz İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdi”, *Ulus*, 29 Mart 1949, s. 1.
“İsrail Devletini Resmen Tanımaya Karar Verdik”, *Cumhuriyet*, 29 Mart 1949, s. 1.

yaptığını, buna karşılık İsrail’de bulunan Yahudilerin de Türkiye-İsrail arasındaki kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi için çalışmaları gerektiğini söyler⁷³⁵. Şaul bir diğer yazısında ise çevresi Arap devletleri ile kuşatılmış olan İsrail’in Türkiye’nin dostluğuna muhtaç olduğunu belirtir⁷³⁶.

1949 yılında İsrail’in başta Türkiye olmak üzere BM’ye üye pek çok ülke tarafından tanınması ve dünyanın her yerinden İsrail’e akın akın göçmenlerin gelmesi İsrail için sorun oluşturmaya başlamıştır. Göçmenlerin sayısının günden güne artması, konut ve işsizlik problemlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu nedenle Mayıs ayının son günlerinde İsrail’e göç etmek isteyen Türk Yahudilerin göçlerini ertelediği haberleri basında yer alır⁷³⁷. Göçmen sorunu nedeniyle İsrail’in göçü durduracağı söylentilerinin yayılması üzerine İzak Şaul, Şalom’daki yazısında bunu yalanlar. Fakat Şaul, konut ve iş bulma sorunları nedeniyle göçmenlerin kamplarda gereğinden fazla bekletildiğini ve söylentilerin de bu nedenle çıktığını söyler⁷³⁸.

New York Times’a göre göçün yeniden başladığı 1949 Şubat ayından Ekim’e kadar yaklaşık olarak ayda 2.000 Türk Yahudi’si İsrail’e göç etmiştir⁷³⁹. İsrail, Türkiye’den gelen büyük göç dalgasını kontrol altına almaya çalışır. İsrail, Türkiye’de resmî bir görevli buldurmak için Hükûmet’ten izin ister. Hükûmet bu izni ancak İsrail’i tanıdıktan sonra, 1949 yılının Temmuz ayında verir⁷⁴⁰. Victor Eliachar, İsrail Göç Bakanlığının temsilcisi olarak 26 Temmuz 1949’da İstanbul’a gelir⁷⁴¹. 16 Ekim Pazar günü İstanbul Taksim’de İsrail Konsolosluğu açılır. Victor Eliachar da İsrail’in İstanbul Konsolosu olur⁷⁴².

Victor Eliachar’ın İstanbul’a gelişi ve ardından İsrail Konsolosluğunun açılmasıyla birlikte 1950 yılına gelindiğinde toplu ve düzensiz göçler sona erer. 1948

⁷³⁵ Eli I. Şaul, “Türkiyenin İsraili Tanınması Münasebetiyle”, *Şalom*, 8 Nisan 1949, s. 1.

⁷³⁶ Eli I. Şaul, “İsrail, Türk Dostluğuna Kıymet Vermelidir”, *Şalom*, 19 Mayıs 1949, s. 1.

⁷³⁷ “Filistin’e Yahudi Akını Yavaşladı”, *Hürriyet*, 30 Mayıs 1949, s. 2.

⁷³⁸ İzak Şaul, “İsraile Muhacerat”, *Şalom*, 21 Temmuz 1949, s. 4.

⁷³⁹ “Turkish Jews Need Visas”, *The New York Times*, October 16, 1949, p. 12.

⁷⁴⁰ Karel Franco Valansi, “The Establishment of Israel, Recognition of a New State in The Middle East And Its Repercussions On The Turkish Public (1936-1956)”, (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), p. 195.

⁷⁴¹ “İsrail ile Münasebet”, *Yeni Sabah*, 27 Temmuz 1949, s. 2.

⁷⁴² “İstanbulda İsrail Konsoloshanesi Açıldı”, *Akşam*, 17 Ekim 1949, s. 1.

ve 1949 yılı kadar olmasa da İsrail'e yapılan göçler 1950 ve 1951 yıllarında da devam eder⁷⁴³.

2.9.3 Göçün Sonuçları ve Kamuoyundaki Yankıları

21 Ekim 1945 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'de yaşayan Yahudilerin sayısı, yaklaşık olarak 77 bindi⁷⁴⁴. Yine aynı sayım sonuçlarına göre Türkiye'de yaşayan Yahudi nüfusu ağırlıklı olarak İstanbul (49.952) ve İzmir'de (15.784) ikamet etmekteydi⁷⁴⁵. 1948 ve 1951 yılları arasında toplam 34.547 Yahudi, Türkiye'den İsrail'e göç etmiştir⁷⁴⁶. Göç edenler arasında eğitim ve gelir seviyesi düşük olanlar çoğunluktadır⁷⁴⁷. 2.Dünya Savaşı sırasında alınan Varlık Vergisi nedeniyle ekonomik olarak zor durumda bulunan Yahudiler de göç edenler arasındadır⁷⁴⁸. Göçler nedeniyle İstanbul'da şapka, şerit, düğme, kutu, kese kâğıdı, ilaç, parfümeri gibi sektörlerde işçi açığı meydana gelmiştir⁷⁴⁹. Göçler, İstanbul ve İzmir'deki semtlerin nüfus yapısının değişmesine neden olur. İstanbul'da Balat, Kuledibi, Galata, Hasköy, Ortaköy; İzmir'de ise Karataş, İkiçeşmelik ve Göztepe semtleri Yahudi nüfusunu kaybetmiştir. Bu semtlerde göç etmeyip kalan üst gelir sınıfına mensup Yahudi aileler de şehir içinde zengin semtlere göç etmiştir⁷⁵⁰.

İsrail'e göç eden Yahudiler belirli bir süre göçmen kamplarında istihdam edilmeyi beklemiştir. 1948 ve 1949 yıllarında Türkiye'de dahil farklı ülkelerden çok sayıda göçmenin gelmesi istihdam ve konut problemlerine neden olmuştur⁷⁵¹. Göçmelerin konutlara yerleştirilmesi ve istihdamlarında, 2. Dünya Savaşı'nda Nazi soykırımının yaşadığı ülkelerden gelen göçmelere öncelik verilmesi nedeniyle Türk Yahudileri uzun süre çadırlarda kalmıştır⁷⁵². Uzun süreli çadır hayatından sonra ise Türk Yahudiler kırsal bölgelerde, tarım çiftliklerinde istihdam edilmiştir. İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde genellikle esnaf, zanaatkâr ve işçi olan Yahudiler, İsrail'de belirli bir süre zorunlu olarak tarım yapmıştır. İlerleyen yıllardan ekonomik

⁷⁴³ Bali, a. g. e., s. 255-258.

⁷⁴⁴ Fuat Dündar, *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Çiviyazıları, İstanbul, 2000, s. 61.

⁷⁴⁵ Dündar, a. g. e, s. 176.

⁷⁴⁶ Valansi, a. g. t., p. 195. Toktaş, a. g. m., s. 305.

⁷⁴⁷ Selim Amado, "İsrail'de Türkiye Kökenli Yahudiler", *Görüş Dergisi* (2003), S 56, s. 52-53. Toktaş, a. g. e., s. 300-301.

⁷⁴⁸ Levi, a. g. e., s. 158. Çetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, AFA Yayınları, İstanbul, 1992, s. 271-273.

⁷⁴⁹ Bali, a. g. e., s. 214.

⁷⁵⁰ Toktaş, a. g. m., s. 304.

⁷⁵¹ Moşe Benbasat, "Muhacir Akını Hükümeti", *Şabat*, 30 Eylül 1949, s. 1.

⁷⁵² Valansi, a. g. t., s. 210.

durumu düzelenler şehirlere göç eder. Özellikle Batyam şehri Türk Yahudilerin yoğun olarak yerleştikleri şehirlerin başında gelir ⁷⁵³.

İlk toplu göç dalgasının başladığı 1948 Ekim ayında göçlerle ilgili basında farklı sesler yükselmiştir. Ulus'ta "Yankılar" bölümünde göç şu şekilde değerlendirilir: "Saadet onların; refah onlarındı, servet onlarındı. Fakat bütün bunlara rağmen pasaport alıyorlarmış; gideceklermiş, yolları açık olsun."⁷⁵⁴ Cumhuriyet'te Burhan Felek, Türkiye'de Yahudi düşmanlığı olmadığını ve Yahudilerin ekonomik olarak iyi durumda olduklarını söyler ve göç edenlerle ilgili şu yorumda bulunur: "... Eğer denildiği gibi hakikaten bir iki bin Musevi vatandaşı Filistine gitmek için pasaport çıkarttıysa, bunlar her şeye ve Yahudiliklerine rağmen Türkiyede para kazanamamış ve kendilerine bir mevki yapamamış olanlardır."⁷⁵⁵ Vatan'da ise Sadun Savcı, az da olsa Türkiye'ye samimi bir bağlılığı olmayan sadece görünürde "Türklük taslayan" kişilerin olduğunu ve bu kişilere Tel-Aviv'in, Erivan'ın Atina'nın yolunun açık olduğunu söyler⁷⁵⁶.

Bu dönemde Türk Yahudi basını aktif bir tutum sergiler. Şalom ve Şabat gazeteleri göç ve göçmenlerle ilgili kendilerine göre yanlış bilgiler veren gazetelere başsayfalarından açıkça cevap verir. 25 Ekim'de En Son Dakika gazetesinde, İstanbul'dan bir hahamın İtalya'ya giderek göç için İtalyan Komünist Partisi Başkanı'yla görüştüğü haberi, Şalom'un başsayfasında "En Son Dakika ,, gazetesi hakikati söylemiyor", başlığıyla yalanlanır. Avram Leyon, Türkiye'de Yahudilerin rahatını kaçırmak ve halka Yahudi düşmanlığını aşlamak için bu haberin uydurulduğunu söyler⁷⁵⁷. 19 Kasım'da Her Gün gazetesinde çıkan Türkiye'den Filistin'e göçleri organize etmek ve Yahudilere para vermek için Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye 3 subay gönderdiği haberini Avram Leyon, Şalom'daki başyazısında sert bir şekilde yalanlar. Leyon, gazetenin Yahudileri komünistlikle itham etmekle memlekette ikilik yaratmak ve Yahudileri Hükûmet'in gözünden düşürmek istediğini yazar. Ayrıca Leyon, Her Gün gazetesinin haberleriyle ilgili şöyle bir iddiada bulunur: "Türkiyeden Filistine hicret eden Yahudiler, Yahudi matbuatının yazılarından dolayı değil fakat kendi yazılarıyla memlekette yarattığı terörden gidiyorlar."⁷⁵⁸ Her Gün, 26 Kasım'da Şalom'un manşetini

⁷⁵³ Amado, a. g. m., s. 53. "İsrail'e Giden Yahudilerden İzmirli Terzi Alber", *Hürriyet*, 23 Nisan 1949, s. 4.

⁷⁵⁴ "Gidiyorlarmış", *Ulus*, 23 Ekim 1948, s. 2.

⁷⁵⁵ B. Felek, "Gidiyorlar mı ?", *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948, s. 3.

⁷⁵⁶ Sadun G. Savcı, "Gidenlere, Güle Güle!" *Vatan*, 21 Ekim 1948, s. 2.

⁷⁵⁷ Avram Leyon, "En Son Dakika ,, gazetesi hakikati söylemiyor", *Şalom*, 28 Ekim 1948, s. 1.

⁷⁵⁸ Avram Leyon, "Hergün,, Gazetesine Son Cevabımız", *Şalom*, 25 Kasım 1948, s. 1.

kendi kapak sayfasına koyarak Şalom'a cevap verir. Her Gün, Şalom'u, Yahudileri Filistin'e göçe teşvik etmekle suçlar. Buna karşılık olarak da Her Gün'ün yaptığı yayımlarla, Yahudi vatandaşları, büyük bir devletin (Sovyetler Birliği kastediliyor) menfaatine Filistin çöllerinde meçhul ve vahim bir maceraya atılmaktan korumaya çalıştığı iddia edilir⁷⁵⁹. Her Gün, 27 Kasım'da daha önce En Son Dakika gazetesinde yer alan göçü organize etmek için İtalya'ya giden haham haberini paylaşır⁷⁶⁰. Bu haber üzerine Her Gün'e bir yalanlama da Şabat gazetesinde Moşe Benbasat'tan gelir. Ayrıca Benbasat, Her Gün'ün iddia ettiği gibi göçü ne desteklediklerini ne de göçün önüne geçmeye çalıştıklarını iddia ederek şunları söyler: "... Türk vatandaşlığını benimsemeyenlerin muhaceretine neşriyat yolu ile mâni olmak istemek, gaflet sayılır"⁷⁶¹.

Türk Yahudi basını özellikle göçlerle ve İsrail ile ilgili komünizm suçlamalarına karşı hassas bir tutum sergiler. Sami Reytan, Şalom'daki başyazısında bütün dünya komünizmi kabul etse bile Yahudilerin komünizme rağbet göstermeyeceğini söyler ve şu öngöründe bulunur: "*İsrail Devleti komünist yardımı görebilir, fakat asla komünist olamaz. Bu idare onun yaradılışına, vicdanına, gayesine, karakterine, inanişına uygun değildir. Dostlar ve düşmanlar bunu iyi bilsinler!*"⁷⁶² Şabat'ta Moşe Benbasat ise İsrail'i, Ortadoğu'da Türkiye'den sonra komünizme karşı ikinci kale olarak tanımlar⁷⁶³.

Göçle ilgili milletvekillerinden de farklı tepkiler gelir. DP İstanbul Milletvekili Salamon Adato⁷⁶⁴, seyahat acentelerinin Filistin'in bir cennet olduğu masalını uydurarak göçmenleri tahrik ettiğini ve bu masala inanarak oraya gidenlerin feci bir akıbetle karşılaşacağını iddia eder ve göçte tepki gösterir⁷⁶⁵. Fakat Adato, 1948'in Kasım ayında Hükûmet'in pasaport işlemlerini durdurması üzerine bu kararın vatandaşların seyahat hakkını kısıtladığını söyler⁷⁶⁶. CHP Giresun Milletvekili

⁷⁵⁹ "Yahudi Davasında Gizli Oyuna Müsaade Etmiyoruz", *Her Gün*, 26 Kasım 1948, s. 1.

⁷⁶⁰ "İfşa Ediyoruz", *Her Gün*, 27 Kasım 1948, s. 1.

⁷⁶¹ Moşe Benbasat, "Türk vatandaşlığını benimsemeyenlerin muhaceretin, Neşriyat yolu ile mâni olmak istemek, gaflet sayılır", *Şabat*, 3 Aralık 1948, s. 1.

⁷⁶² Sami Reytan, "Yahudi Devleti Komünist Olabilir mi?", *Şalom*, 30 Eylül 1948, s. 1.

⁷⁶³ Moşe Benbasat, Orta-Şarkta, Komünizme Karşı İki Kale", *Şabat*, 2 Aralık 1949, s. 1.

⁷⁶⁴ Salamon Adato, 1894 yılında Edirne'de doğar. 1912'de Galatasaray Lisesi'ni bitiren Adato, aynı yıl Darülfünun Hukuk Mektebi'ne kaydolar. 1. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak görev yapan Adato, 1919 yılında Darülfünun'dan mezun olur. Adato, hukuk eğitimine Paris'te devam eder. Adato, Paris'te doktorasını tamamladıktan sonra 1925'te İstanbul Barosu'na kaydolar. 1946 seçimlerine İstanbul'da DP adayı olarak giren Adato yüksek bir oyla milletvekili seçilir. 1950 seçimlerinde de DP'den İstanbul milletvekili seçilen Adato, 1954 yılında bir uçak kazası sonucu hayatını kaybeder. Naim A. Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2012, s. 133.

⁷⁶⁵ "Salamon Adotto'nun Demeci", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1948, s. 3.

⁷⁶⁶ "Salamon Adotto Ne Diyor", *Tasvir*, 3 Kasım 1949, s. 3.

Ahmet Ulus ise Kasım ayında, İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle'nin yanıtlanması isteğiyle CHP Meclis Grup Başkanvekilliğine bir önerge verir. Ulus, İçişleri Bakanı'na Filistin'e giden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Yahudilerin İsrail ordusunda görev almak için göç ettiklerini ve bu nedenle Vatandaşlık Kanununun 9. maddesinin (“*Müsaadeimahsusa istihlal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler İcra Vekilleri Heyetinin kararile vatandaşlıktan ıskat edilebilir.*”⁷⁶⁷) uygulanıp uygulanmadığını sorar⁷⁶⁸. Fakat Ulus, bu sorusuna cevap alamaz.

Hükûmetin İsrail'in kuruluş süreciyle ve İsrail'e göçlerle ilgili politikasında Batılı devletlerin özellikle de ABD'nin tutumu belirleyici olmuştur⁷⁶⁹. 1947'de Filistin'in bölünmesine karşı Arap devletlerinin yanında yer alan Türkiye, İsrail'in bir Sovyet uydusu olmadığına giderek anlaşılması üzerine politikasını değiştirmiştir⁷⁷⁰. Türkiye, 1948 yılının son günlerinde Arap devletlerinin karşı çıkmasına rağmen BM'de Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasını desteklemiş ve komisyona üye olmuştur⁷⁷¹. Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olan Türkiye, aralık ayında BM'nin çağrısı üzerine Yahudi göçmenler için Filistin'e 2.000 çadır göndermiştir⁷⁷². Kasım 1948'de Filistin'e durdurulan göçe, Şubat 1949'da Dışişleri Bakanı Sadak'ın Londra ve Paris temasları öncesi yeniden izin verilmiştir. BM'nin 11 Mart 1949'da İsrail'in üyeliğini kabul etmesinden kısa bir süre sonra Türkiye de İsrail'i tanımıştır⁷⁷³.

Türkiye-İsrail ilişkileri 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP döneminde de gelişerek devam etmiştir. 4 Temmuz 1950'de Türkiye-İsrail arasında Ticaret Anlaşması imzalanmıştır⁷⁷⁴. Türk Millî Futbol Takımı 1950'nin Ekim ayında İsrail'e

⁷⁶⁷ *Türk Vatandaşlığı Kanunu*, T.C. Resmî Gazete, 4 Haziran 1928, S 904.

⁷⁶⁸ BCA, Kurum: 30-1-1-0, Yer Bilgisi: 42-252-14, Tarih: 11.11.1948.

⁷⁶⁹ Valansi, a. g. t., s. 207-208. Özlem Tür, “Türkiye ve Filistin-1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (2007), C 62, S 1, s. 248.

⁷⁷⁰ Malike Bilseydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 295.

⁷⁷¹ Çağrı Erhan-Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu'yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 617.

⁷⁷² Ulvi Keser, 1945-1948 Sürecinde Türkiye-Kıbrıs-Filistin Ekseninde Yahudiler, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 205.

⁷⁷³ Fatma Sarıaslan, “Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti”, *Filistin Araştırmaları Dergisi* (2019), No. 6, s. 6.

⁷⁷⁴ Leon Levi Gülman, Türk-İsrail Ticaret Anlaşmasının Ehemmiyeti”, *Şalom*, 13 Temmuz 1950, s. 1.

giderek İsrail Millî Futbol Takımı ile bir maç yapmıştır⁷⁷⁵. Cumhurbaşkanı olarak ilk defa TBMM’de açılış konuşması yapan Celal Bayar, İsrail için şunları söyler: “İsrail Devleti ile normal münasebetlerimiz gelişme yolundadır. Bu memleketle karşılıklı elçi teati edilmiş bir de Ticaret sözleşmesi akdedilmiştir⁷⁷⁶. DP iktidarında az da olsa İsrail’den geri dönüşler de olmuştur. İsrail’e göç eden Yahudilerden bir kısmı, DP’nin iktidara gelmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte Türkiye’ye geri dönmüştür⁷⁷⁷.”

2.10 MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK’IN OLAYLI CENAZE TÖRENİ

2.10.1 Çok Partili Hayata Geçişte Mareşal Fevzi Çakmak’ın Siyasi Faaliyetleri

Mustafa Kemal Atatürk’ün silah arkadaşı ve Millî Mücadele’nin en önemli komutanlarından biri olan Mareşal Fevzi Çakmak’ın 1887’de İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştiyesinde⁷⁷⁸ başlayan üstün başarılarla dolu askeri kariyeri, 12 Ocak 1944’te sona erdi. 12 Ocak 1876 İstanbul doğumlu olan Mareşal, 12 Ocak 1944’te 68 yaşını doldurduğu için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yaş haddinden emekliye sevk edilmiştir⁷⁷⁹. Mareşal, uzun yıllardır yürüttüğü Genelkurmay Başkanlığı görevini Orgeneral Kazım Orbay’a devretmiştir⁷⁸⁰. Mareşal’in İnönü tarafından emekli edilmesiyle ilgili belli başlı iddialar ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki, Mareşal’in 2. Dünya Savaşı’nda Müttefik Devletlere karşı olan olumsuz tutumudur. Mareşal’in emekliliğinden kısa bir süre önce, 1943’ün Aralık ayında, The New York Times Mareşalin istifa edeceği söylentilerini aktarır. Aynı haberde Mareşal’in, Türkiye’nin Müttefik Devletler safında savaşa girmesine karşı olduğu da vurgulanır⁷⁸¹. Nihat Erim, 1946 seçimleri öncesinde İnönü’nün kendisine Mareşal ile ilgili “Dış politika anlayışı gayet kısırdır. Dünya durumunu iyi kavrayamamıştır. İngilizlere itimadı yok imiş” dediğini yazar⁷⁸². Diğer bir neden ise Mareşal’in devlet işlerinde orduyla birlikte bağımsız bir tutum takınmasıdır. Hilmi Uran, Mareşal Çakmak için “devlet

⁷⁷⁵ “Millî Futbol Takımı Dün İsrailden Döndü”, *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1950, s. 4.

⁷⁷⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C 2, Toplantı: 1, 1. Birleşim, 01.01.1950, s. 12.

⁷⁷⁷ Bali, a. g. e., 319. “...on dört Mayıs seçimleri neticesinde vicdan, söz, kalem hürriyeti, vatandaşlar arasında tam eşitlik umdelerile dizginleri ele alan bir rejimin teesusunden sonra, tekrar memlekete avdet etmeleri gayet tabii değildir.” ZİNİK, “Türk Musevilerinin İsraille Hicreti”, *Şalom*, 31 Ağustos 1950, s. 1.

⁷⁷⁸ Hayrullah Gök, Mareşal Fevzi Çakmak’ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri (1876-1950), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s. 3.

⁷⁷⁹ BCA, Kurum: 30-11-1-0, Yer Bilgisi: 165-2-8, Tarih: 12.01.1944.

⁷⁸⁰ “Mareşal Çakmak Yaş Haddini Doldurduğundan Muvazzaf Ordudan Ayrıldı”, *Akşam*, 13 Kanun 1944, s. 1. “Genelkurmay Başkanlığına İkinci Başkan Orgeneral Kazım Orbay Tayin Olundu”, *Ulus*, 13 Sonkanun 1944, s. 1.

⁷⁸¹ EK-16, “Say Cakmak Would Resign”, *The New York Times*, December 10, 1943, p. 11.

⁷⁸² Erim, a. g. e., s. 59.

teşkilatında ordunun başı olarak müstakil gibiydi. Devlet teşkilatında da bütün vekillerin önüne geçer, başvekinden sonra gelirdi. Ziyaret kabul eder, fakat ziyaret iade etmezdi.⁷⁸³” diye yazar. Faik Ahmet Barutçu da Uran’ı destekleyerek Mareşal için şunları söyler: “Hükümet içinde ayrı bir Erkan-ı Harbiye Hükümeti kurmuştu. Müstakildi, kimseye bağlı değildi. Meclise karşı da mesul mevkii yoktu.⁷⁸⁴” Fakat Mareşal’in görev süresi boyunca böyle davranması, 3 Mart 1924’te çıkarılan 429 sayılı “Şeriye ve Evkaf ve Erkanı harbiyei umumiye vekâletlerinin ilgasına dair kanun” un ona verdiği bir yetkiydi. Bu kanunun 9. maddesinde, “... Erkanı harbiye umumiye reisi vazâifinde müstakildir⁷⁸⁵” ibaresi yer alır. Mareşal’in emekliliğın ardından kısa bir süre sonra ise 18 Mayıs’ta CHP Meclis Grubu’nda “Genelkurmay Başkanlığının vazife ve salâhiyetleri hakkında kanun” görüşölmeye başlamıştır⁷⁸⁶. Kanun kısa bir süre sonra TBMM’de kabul edilerek 13 Haziran’da Resmî gazetede yayımlanmıştır. Kabul edilen bu Kanun ile 429 Sayılı Kanun’un 9, 10, 11, 12. maddeleri kaldırılarak Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlığa bağlanmıştır⁷⁸⁷. Mareşal’in emekli edilmesinin nedenleri arasında gösterilen son iddia ise Cumhurbaşkanı İnönü’nün, çağın gereklerine uygun bir şekilde ordunun modernize edilmesini istemesidir. İnönü, daha genç bir Genelkurmay Başkanı ile bunun başarılabilceğini düşünmüştür⁷⁸⁸. İngilizler de savaş döneminde Türk ordusuyla ilgili hazırladıkları raporlarda, komuta kademesinin yaşlı ve yeni savaş stratejilerine uzak olması gibi nedenlerle emekliye sevk edilmesini istemiştir⁷⁸⁹.

12 Ocak’ta Cumhurbaşkanı İnönü, Mareşal’e gönderdiği veda mektubunda şunları yazar: “...Memleket, engin tecrübelerinizden hazarde ve seferde devletin askerlik veya diğer hizmetlerinde daima istifade etmek isteyecektir. İlerde deruhte buyuracağınız vatan hizmetlerini de şeref ve muvaffakiyetle başaracağımıza eminiz.⁷⁹⁰” Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere İnönü, Mareşal için TBMM’de bir görev düşünür⁷⁹¹. Bu konuyla ilgili İnönü, Genelkurmay 2. Başkanı olarak uzun yıllar Mareşal’in en yakın çalışma arkadaşı olan Asım

⁷⁸³ Uran, a. g. e., s. 378.

⁷⁸⁴ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, C 2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s. 665.

⁷⁸⁵ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2019.

⁷⁸⁶ “C.H.P. Meclis Grupunda”, *Ulus*, 19 Mayıs 1944, s. 1.

⁷⁸⁷ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc026/kanuntbmmc026/kanuntbmmc02604580.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2019.

⁷⁸⁸ Arcayürek, *Demokrasinin*, a. g. e., s. 175. Barutçu, a. g. e., s. 666. Öymen, *Bir Dönem*, s. 422. Toker, a. g. e., s. 113. Uran, a. g. e., s. 378.

⁷⁸⁹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış*, s. 455 ve 524.

⁷⁹⁰ “Mareşale Millî Şef Bir Mektup Göndererek İfa Ettiği Değerli Hizmetleri Şükranla Yadetti”, *Ulus*, 13 Sonkanun 1944, s. 1.

⁷⁹¹ Öymen, *Bir Dönem.*, s. 421.

Gündüz'le Çankaya Köşkü'nde görüşür. İnönü, Mareşal gibi yaş haddinden emekliye sevk edilecek Fahrettin Altay ve Gündüz'ün de milletvekili olmasını ister⁷⁹². Altay ve Gündüz bu teklifi kabul etseler de Mareşal, emekli edilmesinden dolayı İnönü'ye kırgın olduğu için İstanbul Erenköy'de evine çekilerek bir müddet siyasetten uzak bir hayat sürmeyi tercih etmiştir⁷⁹³. Bu süre içerisinde Mareşal'i üzen bir olay daha olur. 31 Ekim 1945'te Harp Akademisi'nin kuruluşun 100. yılı büyük bir törenle kutlanır. Kutlama törenine Mareşal'in davet edilmemesi, Mareşal'in İnönü'ye olan kırgınlığını daha da artırır⁷⁹⁴.

2. Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Temmuz 1946'da yapılacak milletvekilliği genel seçimleri için bahar aylarında kulisler hareketlenir. Nisan ayında gazeteci Cihad Baban, Mareşal ile görüşür. Mareşal, Baban'a emekli edilmesi nedeniyle İnönü'ye kırıldığını, Saraçoğlu aracılığıyla kendisine yapılan milletvekilliği ve TBMM Başkanlığı tekliflerini reddettiğini ve siyasetten uzak durmak istediğini söyler⁷⁹⁵. Temmuz seçimlerinden kısa bir süre önce Saraçoğlu da Ulus gazetesine yaptığı açıklamada Baban'ı doğrulayarak Mareşal'e tam 5 kez CHP'den milletvekilliği teklif edildiğini ve Mareşal'in tüm ısrarlara rağmen bunu reddettiğini söyler⁷⁹⁶. Temmuz seçimleri öncesi, DP'nin İnönü'nün karşısına sembol bir isim çıkarma planı ve Mareşal'in İnönü'ye olan dargınlığı, Mareşal'in siyasetten uzak kalma fikrini değiştirir. Fakat Mareşal, doğrudan DP listesinden de aday olmayı kabul etmez. Mareşal, İstanbul'dan DP listesinin ilk sırasından fakat bağımsız aday olarak seçime girme kararı alır⁷⁹⁷. 26 Haziran'da DP Başkanı Celal Bayar, Ankara'dan İstanbul'a gelişinde gazetecilere verdiği demeçte Mareşal'in DP listelerinden bağımsız olarak aday olacağını duyurur⁷⁹⁸. Mareşal ayrıca İstanbul dışında Ankara, İzmir ve Erzurum'dan da DP listelerinden bağımsız

⁷⁹² Asım Gündüz, *Hatıralarım*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1973, s. 221-222.

⁷⁹³ Koçak, *İktidar*, s. 504.

⁷⁹⁴ "Mareşal Çakmak'ın Hatıraları", *Hürriyet*, 16 Mayıs 1975, s. 3. Mareşal'in yeğeni Adnan Çakmak tarafından aktarılan ve *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan bu hatıraların tarihsel güvenilirliği tartışmalıdır. Adnan Çakmak, 10 Nisan-19 Mayıs 1975 tarihleri arasında aktardığı Mareşal'in hatıralarında o tarihte hayatta olmayan, İsmet İnönü'yü hedef alır. Hatta Afet İnan ve Hikmet Bayur, Adnan Çakmak'ın açıklamalarındaki bazı bölümleri 20 Mayıs 1975'te tekdiz eder. Fakat 1 Kasım 1945 tarihli gazetelere bakıldığında, Mareşal'in Harp Akademisi'nin kuruluşunun 100. Yıldönümü törenine katılmadığı veya davet edilmediği görülür. "Kuruluşunun Yüzüncü Yıldönümü Dolayısıyla Harp Akademisinde Bir Tören Yapıldı", *Ulus*, 1 Kasım 1945, s. 1.

⁷⁹⁵ Cihad Baban, *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)*, Remzi Kitabevi, 1970, İstanbul, s. 97.

⁷⁹⁶ "Saraçoğlu Bir Tarize Cevap Veriyor", *Ulus*, 29 Haziran 1946, s. 1.

⁷⁹⁷ Rahmi Akbaş, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 377.

⁷⁹⁸ "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Adaylığı" *Akşam*, 27 Haziran, 1949, s. 1.

aday gösterilir⁷⁹⁹. Henüz 7 Ocak 1946'da kurulan ve çok kısa süre içerisinde genel seçimler için hazırlık yapmak zorunda kalan DP, Mareşal'in tarihi şahsiyeti aracılığıyla büyük bir siyasi propaganda yapmak ister. Dönemin seçim kurallarına göre bir kişinin genel seçimlerde aday olabilmesi için 300 seçmen tarafından dilekçeyle aday gösterilmesi yeterlidir⁸⁰⁰. DP teşkilatları, İstanbul genelinde Mareşal için 5 bin imza toplamaya çalışır⁸⁰¹.

14 Temmuz'da Vakit gazetesinden Asım Us'a bir röportaj veren Mareşal, DP listesinden aday gösterilmesinin DP'ye katıldığı anlamına gelmediğini, CHP ve DP arasında bir fark gözetmediğini, partiler arasında muvazene (denge) temin etmek için çalışacağını söyler. Partiler hakkında alacağı tavra, partilerin TBMM'deki vaziyetlerine göre karar vereceğini de belirtir. Ayrıca Mareşal, tek parti sisteminin Almanya'yı felakete sürüklediğini, İngiltere ve Amerika'nın ise muvazenede çok partili sistemleri sayesinde zafere ulaştıklarını ve Türkiye'de de böyle bir sistemin kurulması gerektiğini de söyler⁸⁰². Mareşal, 18 Temmuz'da İstanbul'da Gazeteciler Cemiyeti'ni ziyaret ederek gazetecilerin seçimlerle ilgili sorularını yanıtlar. Mareşal, "1908 meşrutiyetinin getirdiği demokrasi ile bugünkü demokrasimiz" arasında ne gibi farklar var şeklinde kendisine yöneltilen soruya şu şekilde cevap verir: "...İlk zamanlarda parlak olan bu hareket biraz sonra tereddidi etti ve nihayet iflas etti. Bugünkü demokrasimiz ise en parlak devrindedir. Halkın olgunluğundan asla şüphe etmiyorum. Türkiye için nurlu bir devir başlayacaktır."⁸⁰³

Türkiye'de çok partili ilk genel seçim 21 Temmuz 1946 Pazar günü yapıldı. DP'nin büyük itirazlarına ve pek çok tartışmaya sahne olan sayım işlemleri Mareşal'in de aday olduğu ve en çok seçmenin bulunduğu İstanbul'da 3 gün devam etmiştir⁸⁰⁴. DP seçim öncesinde olduğu gibi sayım işlemleri sırasında da Mareşal aracılığıyla sesini geniş kitlelere duyurmayı amaçlar. Mareşal'in seçim öncesinde İstanbul'da gazetecilerle yaptığı konuşmalardaki ılımlı üslup, seçimler sırasında yaşanan tartışmalar ve ortaya atılan iddialar neticesinde sertleşir. Mareşal, seçim günü Vatan gazetesine konuşarak şunları söyler: "Bu millet, haklarını er veya geç kanuni

⁷⁹⁹ Öymen, *Bir Dönem*, s. 533.

⁸⁰⁰ Koçak, *İktidar*, s. 506.

⁸⁰¹ Toker, a. g. e., s. 114.

⁸⁰² "Mr. Fevzi Çakmak İle Bir Mülakat", *Vakit*, 15 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁰³ "Mareşal Fevzi Çakmak Dün Gazeteciler Cemiyetini Ziyaret Etti", *Akşam*, 19 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁰⁴ "İki Gün Üç Gece Süren Tasniften Sonra İstanbul Milletvekilleri İlan Edildi", *Vatan*, 24 Temmuz 1946, s. 1.

yollarla almak imkanını bulacaktır. Mücadele belki daha çetinleşebilir, halka tazyikler yapılabilir, fakat buna cüret edenler bu millete hesap vereceklerdir.⁸⁰⁵ ” Mareşal, yaptığı bu sert açıklamanın ardından bir gün sonra da Kadıköy’deki sayım işlemlerinde, kendisine ait oyların CHP adayı Recep Peker’e yazıldığı iddiasında bulunarak bunun düzeltilmesi için İstanbul İl Seçim Kuruluna başvurur ve gazetecilere de bu seçimin artık kanuni bir seçim olmaktan çıktığını söyler⁸⁰⁶. DP’nin ve Mareşal’in dile getirdiği usulsüzlük iddiaları, The New York Times gazetesine de yansır. Gazeteye göre Mareşal, İstanbul’daki sayımda yanlı tutumu nedeniyle İstanbul Valisi Lütfü Kırdar’ı eleştirerek Vali ve Hükûmet’i “milletin iradesini ezmek” le suçlar⁸⁰⁷.

İstanbul’daki seçimlerin sayım sonuçları salı günü tamamlanabilmiştir. İstanbul’daki seçim sonuçları DP’nin Mareşal üzerinden kurguladığı stratejinin tuttuğunu gösterir. DP, İstanbul’da CHP’ye büyük bir fark atar. DP listelerinden seçime giren adaylardan 18’i milletvekili seçilirken CHP listelerinden seçime giren adaylardan sadece 5’i milletvekili seçilir. Mareşal, DP’nin kurucuları arasında yer alan ve İstanbul’dan aday olan Celal Bayar ve Fuad Köprülü de dâhil bütün adaylara açık ara fark atarak İstanbul seçimlerini birinci tamamlar. CHP’nin, DP’nin Mareşal üzerinden kurguladığı stratejiyi çökertmek için İstanbul’dan aday gösterdiği Kazım Karabekir ise CHP adayları arasında en yüksek oyu almasına rağmen yaklaşık 25.000 oyla Mareşal’in gerisinde kalır. Ayrıca Karabekir, ilk 10’a giremez ve DP’nin tanınmış simaları Bayar, Köprülü ve Refik Koraltan’ın gerisinde kalır⁸⁰⁸. CHP, İstanbul’da seçimleri kaybetse de Türkiye genelinde seçimleri kazanarak 397 milletvekilini TBMM’ye gönderir. DP ise listesinden bağımsız adaylar da dâhil 65 milletvekili kazanır⁸⁰⁹. Mareşal, 28 Temmuz’da İstanbul’dan trenle Ankara’ya hareket eder. Mareşal, İstanbul’dan büyük bir kalabalık tarafından uğurlanır. Mareşal’in treni hem İzmit’te hem Ankara Garı’nda İstanbul’da olduğu gibi büyük sevgi gösterileriyle karşılanır⁸¹⁰.

DP’nin İnönü’ye karşı Mareşal stratejisi, 1946 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de devam eder. DP, 5 Ağustos’ta TBMM’nin 8. dönem açılışında CHP’nin

⁸⁰⁵ “Mareşal Çakmak’ın Seçimler Hakkında Beyanâtı”, *Vatan*, 22 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁰⁶ “Mareşalin Valiye Yaptığı Müracaat ve Beyanâtı”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁰⁷ “Opposition Scores In Turkish Voting”, *The New York Times*, July 23, 1946, p. 10.

⁸⁰⁸ “İstanbul’da Netice Dün Gece Saat 3 te Belli Oldu”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1946, s. 1.
“İstanbul’da da Netice Alındı”, *Ulus*, 24 Temmuz 1946, s. 1.

⁸⁰⁹ https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonucclari/secim3_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019.

⁸¹⁰ “Mareşal Fevzi Çakmak Ankaraya Vardı”, *Akşam*, 29 Temmuz 1946, s. 1.

Cumhurbaşkanı adayı İnönü'nün karşısına Mareşal'i aday olarak koyar ⁸¹¹ . Seçimlerden önce ve sayımlar devam ederken The New York Times gazetesi de Mareşal'in Demokrat Parti'nin seçimi kazanması durumunda Cumhurbaşkanı olacağı yönünde haberler yapar⁸¹². Yapılan oylamada mevcut Cumhurbaşkanı İnönü, 379 oyla Cumhurbaşkanı seçilir. Mareşal ise 59 oyda kalır. Yine 379 oy alan Kazım Karabekir de TBMM Başkanı olur⁸¹³. Bir gün sonra Vatan gazetesine konuşan Mareşal ne CHP ne de DP'nin milletvekili olduğunu, bağımsız bir milletvekili olduğunu vurguladıktan sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili şunları söyler: “*Bu Mecliste 59 rey benim için çok kıymetli bir yekundur. Eğer reyler sayılmayıp da tartılacak olsaydı, milletin beni nasıl sevdiği apaşık bir şekilde görükürdü.*⁸¹⁴” Aynı haberde, Mareşal'in bir beyanname yayımlayarak “*Memleketin hürriyete kavuşmasını isteyenlere*” CHP'den ayrılıp DP'ye katılmalarını tavsiye edeceği şekilde bir duyuru yapılırsa da bir gün sonra bu haber yalanlanır. Mareşal'in millete bir beyanname yayımlamayacağı, sadece TBMM kürsüsünden bir beyanatta bulunarak düşüncelerini açıklayacağı bildirilir⁸¹⁵. Mareşal, 26 Ağustos'ta TBMM'de seçimlerle ilgili bir konuşma yapar. Mareşal, seçimlerde müşahitlerinin bazılarının dövüldüğünü ve sandık başından kovulduğunu, seçim zabıtlarının değiştirildiğini, zorla ve hileyle seçimlere fesat karıştırıldığını iddia eder. Ayrıca şunları da söyler: “*Bu haksızlığın bertaraf edilerek milletin tamamen hakimiyetinin tesisi, cümlemizin bir namus borcu olmuştur.*⁸¹⁶” Mareşal bu sözleriyle aslında yeni dönemde siyasi arenada ön planda olacağını ipuçlarını da verir.

Mareşal, emekliliğe sevk edilmesi ve 1946 seçimlerinde yaşanan olaylar nedeniyle artık tamamen CHP ve İnönü'nün karşısında yer alır. Mareşal, TBMM dışındaki muhalefete de temasa geçer. Mareşal, sürpriz bir şekilde Zekeriya Sertel, Tevfik Rüştü Aras ve Cami Baykurt'un kuruluşuna öncülük ettiği İnsan Hakları Cemiyetinin başkanı olur. Cemiyetin kuruluşu için 17 Ekim'de İstanbul Valiliğine müracaat edilir. Cemiyetin amacı ise şu şekilde açıklanır: “*Cemiyet anayasa ile temin*

⁸¹¹ “Demokrat Parti Cumhurbaşkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak'ı Aday Gösteriyor”, *Akşam*, 5 Ağustos 1946, s. 1.

⁸¹² “Çakmak Is A Candidate”, *The New York Times*, July 10, 1946, p. 13. “Opposition Scores In Turkish Voting”, *The New York Times*, July 23, 1946, p. 10.

⁸¹³ “Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü Seçildi”, *Akşam*, 6 Ağustos 1946, s. 1. “Cumhurbaşkanlığına İnönü Seçildi”, *Ulus*, 6 Ağustos 1946, s. 1.

⁸¹⁴ “Mareşal'in Beyanati”, *Vatan*, 7 Ağustos 1946, s. 1.

⁸¹⁵ “Mareşal'in Beyanname Neşredeceği Haberleri Yanlış”, *Vatan*, 8 Ağustos 1946, s. 1.

⁸¹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 1, Toplantı: 0, 8. Birleşim, 26.08.1947, s. 154-155.

*edilmiş hak ve hürriyetlerin müdafaafile meşgul olacaktır*⁸¹⁷. Mareşal, Cihad Baban'a bu derneğin içerisinde neden yer aldığını şu şekilde açıklar: “... Gelen giden yardım, para istiyor, baş edilir gibi değil... Düşündüm, taşındım yardım istemek için bana gelenleri gönderecek bir yer aradım. Bir hayır derneği onların muhtaç olanlarına para versin, yardım etsin, hastalarını hastaneye yatırsın! İşte İnsan Hakları Derneğini bu sebeple kurdum.⁸¹⁸” Mareşal benzer açıklamaları İzmir gezisinde gazetecilere de yapar: “Bu cemiyet siyasi değildir. İlmî ve insani esaslara, yardımlara dayanır.⁸¹⁹” Fakat derneğin kurucu kadrosu içerisinde Zekeriya Sertel, Tevfik Rüştü Aras ve Cami Baykurt gibi isimlerin yer alması, kamuoyunda derneğin Mareşal'in dediği gibi bir yardım derneği olarak değil siyasi bir dernek olarak hatta sol eğilimli bir dernek olarak algılanmasına neden olur. Falih Rıfkı Atay, Ulus'ta dernekle ilgili şunları yazar: “Bu cemiyete kabul edilen solların kırmızılık derecesini kolayca fark ediyoruz.”. Ayrıca, Atay, Mareşal'in isminin ve şöhretinin muhalefet açısından stratejik önemine de değinir: “Mareşal'in adı, Cumhuriyet Halk Partisi aleyhinde olsun da kim olursa olsun, her çeşit adayları seçimlerden geçirmek ve Cumhuriyet Halk Partisini yıkıcı olsun da ne olursa olsun her çeşit cereyanları teşkilatlandırmak için bir büyü, bir tulsım mı sanılmaktadır?⁸²⁰”

Muhalefetin CHP'ye ve İnönü'ye karşı Mareşal'in ismini ve şöhretini kullanma stratejisi iktidarı harekete geçirir. 29 Ocak'ta TBMM'de Giresun Milletvekili Ahmed Ulus'un komünist tahriklerden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan soruşturma hakkındaki sözlü sorusunu cevaplayan İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, yapılan soruşturma sonucunda Zekeriya Sertel'in evinde Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel tarafından Mareşal'e yazılmış, 2 Eylül 1946 tarihli bir mektubu TBMM'de okur. Mektupta, Sertel ve Baykurt, seçimlerde halkın tüm baskılara rağmen iradesini gösterdiğini fakat DP'nin CHP'nin oyunlarına boyun eğerek “millete hıyanet” ettiği yazılıdır. Mektubun devamında ise milletin son ümidini Mareşal'e bağladığı belirtilerek Mecliste kalmanın Meclisin ve Hükûmet'in meşruiyetini tanımak anlamına geleceği için Mareşal'e TBMM'den çekilmesi teklif edilir. Sökmensüer, Tevfik Rüştü Aras'ın Baykurt ve Sertel'e yazdığı mektubu da okur. Mektupta Aras, Baykurt ve Sertel tarafından yazılan mektubu, Mareşal'e götürdüğünü ve Mareşal'in memnun olduğunu söyler. Sökmensüer, mektupları

⁸¹⁷ “İnsan Hakları Cemiyeti Adlı Bir Dernek Kuruldu”, *Akşam*, 18 Ekim 1946, s. 2.

⁸¹⁸ Baban, a. g. e. , s. 107.

⁸¹⁹ “Mareşal Fevzi Çakmak Dün İzmir'e Vardı, Kazaları Gezecek”, *Akşam*, 29 Ekim 1946, s. 2.

⁸²⁰ Falih Rıfkı Atay, “Hak mı, İmtiyaz mı?”, *Ulus*, 22 Ekim 1946, s. 1.

okuduktan sonra solcuların Meclis'in kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal'i alet ettiklerini anlatarak konuşmasının devamında şunları söyler: “*Mareşal Çakmak'ın hizmet yıllarında kazandığı hürmet sermayesini Devleti yıkmak için bir tahrik sermayesi olarak kullanmak teşebbüsü azami kuvvetini bulmuştur demektir.*⁸²¹” Sökmensüer'in konuşması İnönü'nün bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir. Sökmensüer, Meclisteki konuşmasından iki gün önce, yapacağı konuşmayı İnönü'ye götürür. İnönü, yapılacak konuşmayı inceleyerek üzerinde düzeltmeler yapmıştır⁸²². Sökmensüer, Meclisteki konuşmasının ardından 30 Ocak'ta da Anadolu Ajansına konuşarak bir kez daha Çakmak'ı komünistlerin emellerine alet olmakla suçlar⁸²³. Bunun üzerine Çakmak, Sökmensüer'e ayrıntılı bir cevap verir. Mareşal, gazetecilere yaptığı açıklamada CHP liderlerinin halkın her gün artan memnuniyetsizliğini azaltmaya gayret edeceği yerde yüreği memleket aşkıyla dolu olan devlet adamlarını birbirinden ayırmaya çalıştığını, ne kendisinin ne DP'nin ne de Aras'ın komünistlerle herhangi bir ilgisinin olduğunu, millete hemhâl olmuş temiz şahsiyetlerin kirletilerek gerçeklerin örtülmek istediğini söyler⁸²⁴. Mareşal, kendisi ile ilgili suçlamalar devam edince 5 Şubat'ta daha kapsamlı ikinci bir açıklama yaparak taarruza geçer. Mareşal, isim vermeyerek eski bir Millî Eğitim Bakanı'nın MEB'deki komünistlere arka çıktığını söyler. Mareşal'in diğer iddiası ise daha çarpıcıdır: “*Avrupaya silah mübaaçasına giden ve onun hesabını vermiyen iki kişi biliyorum ki, bugün bir tanesi Halk Partisinde nüfuz sahibi bir zattur, diğeri de ölmüştür. Bunları divanı harbe sevk etmişim, fakat sonra mebus seçildikleri için haklarındaki tahkikat durduruldu*”⁸²⁵. Saffet Arıkan, 8 Şubat'ta Mareşal'in kendisini ve rahmetli Nuri Conker'i kastettiğini söyleyerek hakkındaki iddiaya cevap verir. Arıkan, dönemin Millî Müdafaa Vekili Çakmak tarafından 1920'de Almanya'ya silah alımı için gönderildiğini, Berlin'de Nuri Conker ile buluştuklarını fakat Almanya'da bir kısım harp malzemesi alırken dolandırıldıklarını, bu olay üzerine kendisini dolandıran mutemeti şikâyet ettiklerini ve bu kişinin Alman Mahkemesince hapis cezasına çarptırıldığını söyler⁸²⁶. 11 Şubat'ta DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner de Mareşal'in kastettiği Millî Eğitim Bakanı'nın Hasan Ali Yücel olduğunu açıklar. Bunun üzerine dönemin meşhur davalarından Yücel-Öner davası başlar.

⁸²¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, C 4, Toplantı: 1, 37. Birleşim, 29.01.1947, s. 71-72.

⁸²² Erim, a. g. e. , s. 95-96.

⁸²³ “İçişleri Bakan, Mareşal Çakmağın Demecine Cevap Veriyor”, *Vakit*, 31 Ocak 1947, s. 1.

⁸²⁴ “Mareşal'in İçişleri Bakanına Cevabı”, *Akşam*, 1 Şubat 1947, s. 1.

⁸²⁵ “Her Gün Yenilenen Hücumlara Karşı Mareşalin Toptan Cevabı”, *Tasvir*, 6 Şubat 1947, s. 1.

⁸²⁶ “Saffet Arıkan İmalara Cevap Veriyor”, *Ulus*, 9 Şubat, 1947.

Sökmensüer, aracılığıyla Mareşal'e yönelik başlatılan taarruz, CHP ve Mareşal arasındaki tüm bağların kopmasına neden olduğu gibi DP ve Mareşal arasındaki birlikteliğin de zayıflamasına neden olur. DP'nin önde gelen isimleri Bayar, Menderes ve Köprülü iktidardan gelebilecek karşı hamleyi daha İnsan Hakları Derneğinin kurulduğu ilk gün tahmin ederek Mareşal'in böyle bir oluşum içerisinde olmasını istemez. Hatta Köprülü, bir bildiriyle Mareşalin komünistlerle iş birliği yaparak DP'ye zarar verdiğini ve bu nedenle DP'nin Mareşal ile ne manen ne madden bir ilgisinin kaldığının ilan edilmesini bile ister⁸²⁷. DP kurucularını tedirgin eden bir başka gelişme ise İzmir'den gelir. İzmir DP Haysiyet Divanı üyesi Mustafa Kentli, Yeni Asır gazetesinde açık açık Mareşal'in DP'nin başına geçmesi gerektiğini isteyen bir yazı yazar⁸²⁸. DP'nin kurucu kadrosu içerisinde yer alan Samet Ağaoğlu, günlüğünde 27 Şubat'ta Kentli'nin yazısının da görüşüldüğü DP toplantısında Bayar'ın Mareşal ile ilgili endişesini açıkça dile getirdiğini yazar: *"Mareşal sandığımız gibi saf bir insan değildir. Bütün hayatında olduğu gibi her tarafı idare etmek istiyor. Bir taraftan Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt ve Zekeriya (Sertel) ile sol alemi, diğer taraftan da bizi idareye çalışıyor."* Ayrıca Ağaoğlu, Mareşal ile görüşen Bayar'ın Mareşal'in kendisine halkın DP'den şikâyet ettiğini, partinin yeteri derecede çalışmadığını, böyle giderse başkalarının çıkıp bu işi halledeceğini söylediğini de aktarır⁸²⁹.

12 Temmuz Beyannamesi, başta Mareşal olmak üzere, DP içerisindeki muhalefetin DP'den kopuşunu hızlandırır⁸³⁰. Mareşal, 12 Temmuz Beyannamesi'ni şu şekilde değerlendirir: *"... Demokrat Parti'nin 12 Temmuz Beyannamesi'ni benimsemesi, ona inanması ya saflıktır veya muvazaadır. Saflık olmadığını temin edebiliriz."*⁸³¹. 12 Temmuz Beyannamesi'nden hareketle DP'nin CHP'ye karşı gerçek bir muhalefet yapmadığını ve CHP ile danışıklı dövüş içerisinde bulunduğunu düşünen Mareşal ve DP içerisindeki muhalif grup, yeni bir parti kurulması için çalışmalara başlar⁸³². 1947 yılı bitmeden 29 Aralık'ta Mareşal'in eşi ve kızı DP'den istifa eder⁸³³. 6 Ocak

⁸²⁷ Baban, a. g. e. , s. 104-110.

⁸²⁸ Mustafa Kentli, *Mareşal ve Partiler*, Yeni Asır, 10 Şubat 1947, s. 2.

⁸²⁹ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlükler/DP'nin Kuruluşu*, Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 52-53.

⁸³⁰ Akbaş, a. g. e. , s. 394-395. Altan Öymen, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 132. Karakuş, a. g. e. , s. 141.

⁸³¹ "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Beyanattı", *Akşam*, 16 Ağustos 1948.

⁸³² Samet Ağaoğlu günlüğüne, 20 Kasım 1947'de, Mareşal'in yeni bir parti kurmak üzere olduğunu yazar. Ağaoğlu, *Siyasi*, s. 88.

⁸³³ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, 1972, s. 160.

1948’de de Mareşal ile hareket eden Kenan Öner de DP İstanbul İl Başkanlığı’ndan istifa eder⁸³⁴. CHP ve DP’ye alternatif üçüncü bir partinin kurulacağı haberleri, 1948 yılının Şubat ayında basında yer almaya başlar. Yeni kurulacak partinin içerisinde Mareşal, Kenan Öner ve Hikmet Bayur’un yer alacağı duyurulur⁸³⁵. Mayıs ayına geldiğinde ise artık yeni kurulacak partinin kuruluş hazırlıkları tamamlanır. 5 Mayıs’ta yeni partinin programının hazır olduğu ve Mareşal’in de yeni parti içerisinde yer alacağı ilan edilir⁸³⁶.

Millet Partisi, Ankara Valiliğine verilen kuruluş dilekçesiyle 19 Temmuz Pazartesi günü kurulmuştur. Partinin kuruluş dilekçesinin altında Mareşal’le birlikte Hikmet Bayur, Kenan Öner, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Osman Bölükbaşı’nın imzaları yer alır⁸³⁷. Öner aynı gün, yeni partinin stratejisini de açıklar: “*Yeni Parti Çok Sert Muhalefet Yapacak*⁸³⁸”. 20 Temmuz’da Millet Partisi Başkanı Hikmet Bayur, halkın iktidardan bıktığını, DP’nin de muhalefetinden şüphe ettiğini söyleyerek yeni partinin bu nedenle kurulduğunu açıklar⁸³⁹. Partinin kuruluşu ile ilgili en dikkat çekici ve anlamlı başlığı Son Posta gazetesi atar: “*Fevzi Çakmak Partisi Bayurun Başkanlığında Kuruldu*”⁸⁴⁰. Millet Partisi’nin Fahri Başkanı olarak Türk Demokrasi tarihinde ilk defa bu unvanı üstlenen Mareşal, 22 Temmuz’da partinin kuruluşu vesilesiyle bir beyanname yayımlar. Mareşal bu beyannamede hem iktidarı (“... *Bugünkü gidiş vatanımızı ancak uçurumlara sürüklüyor, millet hakimiyeti laftan ibaret kalıyor, iktidarı elinde tutan küçük bir zümre istediğini yapabiliyor, idareyi her gün biraz daha bozuyor, ötede beride hiçbir hizmet karşılığı olmaksızın sefahati arttıran muazzam servetler teşekkülüne vesile veriliyor, halk her gün daha fakir ve perişan bir duruma giriyor, onun bu fena durumu düzelecek yerde gittikçe daha ağırlaşıyor*) hem de DP’yi (“... *Öyle bir muhalefet ki, iktidarın tehditlerinden korkmasın, onun her türlü baskısına göğüs germe hazır olsun, ondan gelecek oyalayıcı vadlere ve sun’i dostluk nümayişleri karşısında gevşemesin ve yarı yolda bırakmasın.*”) sert bir şekilde eleştirir⁸⁴¹.

⁸³⁴ “Bay Kenan Öner İl Başkanlığından İstifasını Verdi”, *Ulus*, 7 Ocak 1948, s. 1.

⁸³⁵ “Üçüncü Bir Parti Kurulmak Üzere Mi?”, *Yeni Sabah*, 11 Şubat 1948, s. 1.

⁸³⁶ “Üçüncü Parti”, *Akşam*, 6 Mayıs 1948, s. 1. “Üçüncü Partinin Programı Hazır”, *Yeni Sabah*, 5 Mayıs 1948, s. 1. “Yeni Parti”, *Tasvir*, 6 Mayıs 1948, s. 1.

⁸³⁷ “Millet Partisi Kuruldu”, *Tasvir*, 20 Temmuz 1948, s. 1. “Millet Partisi Bugün Resmen Kuruldu”, *Her Gün*, 19 Temmuz 1948, s. 1.

⁸³⁸ “Kenan Önerin Beyanati”, *Her Gün*, 19 Temmuz 1948, s. 1.

⁸³⁹ “Millet Partisi Tutacağı Yolu Açıkladı”, *Her Gün*, 20 Temmuz 1948, s. 1.

⁸⁴⁰ “Fevzi Çakmak Partisi Bayurun Başkanlığında Kuruldu”, *Son Posta*, 20 Temmuz 1948, s. 1.

⁸⁴¹ “Fevzi Çakmak Millete Millet Partisini Tanıtıyor”, *Son Posta*, 22 Temmuz 1948, s. 1.

Mareşal'in 1944 yılının başlarında emekli edilmesi nedeniyle İnönü ve CHP'ye olan kırgınlığı, zamanla onu İnönü muhalifleri için bir simge haline dönüştürür. DP'nin 1946 seçimlerinde Mareşal'in şöhretini kullanma politikası, yeni kurulan Millet Partisi için de ilham kaynağı olur. Millet Partisi'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra Parti Başkanı Bayur'un MP'nin dış politika stratejisiyle ilgili röportajına yer veren The New York Times gazetesi bile röportajın sonunda partinin ana cazibe merkezinin Mareşal olduğunu vurgulamayı ihmal etmez⁸⁴². Millet Partisi, örgütlenme çalışmaları sırasında kendini Mareşal'in Partisi olarak tanıtır⁸⁴³. Bu nedenle parti ismi için Hür Millet ve Millî Hürriyet isimleri gündeme gelse de Millet Partisi isminde karar kılınır⁸⁴⁴.

Mareşal'in zaman içerisinde kendisine karşı aldığı pozisyonun ve bu pozisyondan yararlanmak isteyen muhalif grupların yaptığı çalışmaların İnönü de farkındadır. Nihat Erim, 28 Temmuz 1948'de günlüğüne İnönü'yle ilgili şu notları düşer: “Millet Partisi kuruldu. İnönü bununla çok meşgul. Mareşal'den 1945'ten beri çok tevahhuş⁸⁴⁵ ediyor. “Kurnazdır” diyor. “Programı doğrudan doğruya benimle uğraşmaktır” diyor.” Ayrıca Erim, İnönü'nün; MP'nin kurucuları Bayur, Aldoğan, Öner ve Kentli'nin Kudret ve Yeni Sabah gazetelerinde kendisiyle ilgili hakarete varan yazılarına çok canının sıkıldığını ve sinirlendiğini de aktarır⁸⁴⁶. Sadece yurt içi değil yurt dışı basınında çıkan haberler de dikkatle takip edilir. İsviçre'de yayımlanan L'illutre dergisinin 11 Kasım 1948'de yayımlanan sayısında yer alan “Bir Mareşal Ankara Hükûmetine Meydan Okuyor” başlıklı yazının Başbakanlık Özel Kalem tarafından tercümesi yapılır. Yazıda 22 Temmuz'da yayımlanan ve Mareşal'in kaleminden çıkan beyannamede iktidarı eleştirdiği bölümden alıntı yapılarak Mareşal'in İnönü'ye açıktan meydan okuduğuna vurgu yapılır. Mareşal, “Cumhurbaşkanı İnönü'nün düşmanı” ve “İnönü'yü mahvetmeğe yemin eden adam” olarak sıfatlandırılır. Yazı şu şekilde sona erer: “...Dünya tarihinin en hayrete şayan bir inkılabında, 25 seneden beri (Ata) Kemal'in arkasından gittikten sonra Türkiye, şimdi Osmanlı İmparatorluğu Mareşal'ının arkasındamı yer

⁸⁴² “New Turkish Party Explains Its Policy”, *The New York Times*, August 7, 1948, s. 5.

⁸⁴³ Şenol Zümrüt, “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Siyasi Kişiliği ve Millet Partisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 102.

⁸⁴⁴ Ercan Haytoğlu, “Mareşal Fevzi Çakmak'ın Siyasi Hayatı ve Ölümü”, *Türk Yurdu Dergisi* (1999), C 19, S 147, s. 44.

⁸⁴⁵ Tevahhuş: Ürkme, emin olmayarak bakma. Devellioğlu, a. g. e. , s. 1321.

⁸⁴⁶ Erim, a. g. e. , s. 281.

alacaktır? Şark semaları altında bir sırrın ağırlığı durmaktadır. Buna cevap verebilecek ancak istikbaldir.⁸⁴⁷”

1949 yılının Eylül ayında yaşanan bir hastane ziyareti, Mareşal’in İnönü’ye olan kırgınlığının ve muhalefetin de etkisiyle yaratılan İnönü-Mareşal gerginliğinin nasıl had safhaya çıktığını gösterir. Mareşal, 3 Ağustos 1949’da fenalaşarak İstanbul Teşvikiye Sağlık Yurduna kaldırılır ve kendisine prostat teşhisi konur⁸⁴⁸. Mareşal, 4 Ağustos’ta ameliyat olur⁸⁴⁹. İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, 10 Ağustos’ta Teşvikiye Sağlık Yurduna giderek Mareşal’e geçmiş olsun ziyaretinde bulunur⁸⁵⁰. İnönü de 7 Eylül’de Teşvikiye Sağlık Yurdu’na gelerek Mareşal’i ziyaret etmek ister⁸⁵¹. Fakat İnönü, Mareşal’le görüşemez. İnönü, o görüşmeyi defterine şu şekilde not düşer: “7 Eylül Çarşamba: ... Teşvikiye Sağlık Yurdu. Mareşal’i ziyaret. Görüşmedik.⁸⁵²” İnönü’nün Mareşal ile görüşmemesiyle ilgili farklı iddialar vardır. Erim, olayı günlüğüne şu şekilde yazar: “Dün İnönü, Mareşal F. Çakmak’ı hastanede ziyarete gitmiş. Aile kendisini Mareşal’in yanına sokmamış.⁸⁵³” Cihad Baban’a göre de Mareşal, İnönü ile görüşmek ister fakat Mareşal’in ailesi bu görüşmeye mâni olur⁸⁵⁴. Ortaya atılan bir başka iddiaya göre de Mareşal, İnönü’yle görüşmek istemez⁸⁵⁵. Yeni Sabah gazetesine göre ise İnönü, Mareşal’i ziyaret etmek istediği saatte Mareşal uyuduğu için Mareşal’le görüşemez⁸⁵⁶. Yine gazeteye göre bir gün sonra Mareşal’in sağlığı normale döner. MP’nin kurucularından olan Enis Akaygen’in de aralarında bulunduğu Millet Partisi heyeti, Mareşal’i ziyaret eder ve Mareşal heyetle uzun bir süre görüşür⁸⁵⁷. Farklı nedenler ileri sürülse de Kurtuluş Savaşı’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde omuz omuza mücadele eden iki büyük komutan yıllar sonra yaratılan siyasi atmosferin de etkisiyle hastanede bile görüşemez duruma düşmüştür. 1949 yılı biterken Mareşal ve İnönü arasındaki kırgınlığın boyutları, İnönü’nün hastane ziyaretiyle gözler önüne serilir.

⁸⁴⁷ BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 101-628-6, Tarih: 11.11.1948.

⁸⁴⁸ “Mareşal Hastaneye Kaldırıldı”, *Yeni Sabah*, 4 Ağustos 1949, s. 1.

⁸⁴⁹ “Mareşale Ameliyat Yapıldı”, *Yeni Sabah*, 5 Ağustos 1949, s. 1.

⁸⁵⁰ “Mareşal’in Sağlık Durumu”, *Yeni Sabah*, 11 Ağustos 1949, s. 5.

⁸⁵¹ “İnönü Mareşali Hastanede Ziyaret Etti”, *Ulus*, 8 Eylül 1949, s. 1.

⁸⁵² İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, C 1, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 525.

⁸⁵³ Erim, a. g. e. , s. 371.

⁸⁵⁴ Baban, a. g. e. ,s. 124.

⁸⁵⁵ Akbaş, a. g. e. ,s. 417. Zümrüt, a. g. t. , s. 163.

⁸⁵⁶ “İnönü Mareşali Ziyaret Etti, Fakat, Görüşemedi”, *Yeni Sabah*, 8 Eylül 1949, s. 1.

⁸⁵⁷ “Mareşali Ziyaret Eden M.P. liler”, *Yeni Sabah*, 9 Eylül 1949, s. 1.

2.10.2 Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü ve Cenazesinde Çıkan Olaylar

İnönü, 1 Kasım 1949'da TBMM'yi açış konuşmasıyla 1950 yılında ikinci kez yapılacak çok partili seçim yarışını başlatır: “1950 de yapılacak olan ikinci tek dereceli umumi seçimin, geçen tecrübelerden de faydalanmış olarak, ilmin ve memleket zaruretlerinin icap ettirdiği yenilikleri kavrayan bir kanunla yapılmasını sağlamak yüce kamutayın bu seneki en mühim işlerinden biri olacaktır.”⁸⁵⁸ 1949 yılının son günlerinde partiler seçim hazırlıklarına başlarken Mareşal'in de tedavisi tamamlanır ve Mareşal, 5 Aralık'ta Teşvikiye Sağlık Yurdundan taburcu olur⁸⁵⁹. Yeni seçim döneminde MP'nin en önemli kozu Fahri Başkan, Mareşal'dir. MP, DP'nin 1946 seçim stratejisinin izinden giderek Mareşal'in İstanbul'dan aday olacağını ve seçim çalışmalarına İstanbul'dan başlayacağını duyurur⁸⁶⁰. Fakat Mareşal'in sağlığı, 1946 seçimlerinde olduğu gibi aktif bir seçim kampanyası yürütmesine engel olur. Mareşal, 17 Mart'ta başlayan ve üç gün süren MP'nin İstanbul il kongresine bile katılamaz⁸⁶¹.

Mareşal, 3 Nisan Pazartesi günü daha önce de tedavi gördüğü Teşvikiye Sağlık Yurdunda ikinci prostat ameliyatını olur⁸⁶². Ameliyat sonrası Mareşal, akciğerlerinden de rahatsızlanır ve Mareşal'in durumu 7 Nisan Cuma gününden itibaren ağırlaşmaya başlar⁸⁶³. 9 Nisan Pazar günü Mareşal'in 2 Nisan'da imzaladığı⁸⁶⁴, Millet Partisi Seçim Beyannamesi MP'nin yayın organı Kudret gazetesinde yayımlanır. Mareşal'in sağlık durumu göz önüne alındığında kendisinin hazırlamasının mümkün olmadığı seçim beyannamesi yine Mareşal'in şöhretini kullanmak amacıyla⁸⁶⁵ MP yetkilileri tarafından Mareşal'in imzasıyla yayımlatılır⁸⁶⁶. Ayrıca aynı gün, Mareşal'in Ankara'dan da aday olacağı bildirilir⁸⁶⁷.

⁸⁵⁸ “Cumhurbaşkanının Nutku”, *Akşam*, 2 Kasım 1949, s. 7.

⁸⁵⁹ “Mareşal Çakmak İyileşti”, *Yeni Sabah*, 6 Aralık 1949, s. 1.

⁸⁶⁰ “Millet Partisi Seçim Kampanyasına İstanbul'dan Başlıyacak”, *Yeni Sabah*, 2 Mart 1950, s. 2.

⁸⁶¹ “Millet Partisi İstanbul İl Kongresi Dün Toplandı”, *Yeni Sabah*, 18 Mart 1950, s. 1.

⁸⁶² “Mareşala Yapılan Ameliyat”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1950, s. 1. “Mareşal Fevzi Çakmak'a Yeni Bir Ameliyat Yapıldı”, *Kudret*, 4 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁶³ “Mareşalin Sağlık Durumu”, *Yeni Sabah*, 9 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁶⁴ Mareşal'in VI. Not Defterinden: “2 Nisan 1950 (Pazar) Teşvikiye Sağlık Evi. Mütebeddil, sis. Osman Bey kan aldı (şeker için). Osman Bey Londra'ya hareket. Millet Partisi seçim beyannamesini imzaladım...” Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, C 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 870.

⁸⁶⁵ Samet Ağaoğlu'nun günlüğünden “15/4/1950 Cuma ... Mareşal üç gün evvel öldü. Ölüm döşeğinde Millet Partisi'nin seçim beyannamesini imzalattılar.” Ağaoğlu, *Siyasi*, s. 394-395. Ahmet Emin Yalman'a göre MP seçim beyannamesini MP Genel Kurulu hazırlar ve Mareşal'in damadı Şefik Çakmak tarafından Mareşal'e okunur. Mareşal, damadını dikkatle dinleyerek beyannameye bazı ilaveler yapar. Yalman, a. g. e., s. 1515.

7 Nisan gününden itibaren sağlık durumu ağırlaşan ve komaya giren Mareşal Fevzi Çakmak, 10 Nisan Pazartesi sabahı 07.35'te İstanbul Teşvikiye Sağlık Yurdunda vefat etmiştir⁸⁶⁸. Mareşal'in vefat haberini alan İstanbul Valisi Fahreddin Kerim Gökay ve 1. Ordu Komutanı Asım Tınaztepe taziye için Sağlık Yurdu'na gelir. Gökay, Hükümet adına, Tınaztepe de Ordu adına Mareşal'in ailesine başsağlığı diler. Mareşal'in Cenazesi, tedavisi sırasında onun için tutulan Teşvikiye Caddesi'ndeki Subaşı Apartmanı'na götürülür. Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır da bu eve gelerek Mareşal'in ailesine taziye dileklerini iletir⁸⁶⁹. Cumhurbaşkanı İnönü ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, taziye mesajı yayımlar. İnönü şunları söyler: *"Sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ın irtihalinden derin bir surette müteessir olduk. Mareşal ile birlikte çalıştığımız günlerin hatırasını hürmetle yadediyoruz. Muhterem ailesine ve muhterem milletimize taziyetlerimizi sunarız."*⁸⁷⁰ DP İstanbul İl Teşkilatı da Mareşal için bir taziye mesajı yayımlar: *"Bütün hayatını millet önünde hizmet etmekle geçiren, bilhassa İstiklal Savaşında Atatürk ile birlikte büyük kahramanlıklar yaratan vatanın unutulmaz tarihi simalarından olan Mareşalin vefatı hepimiz için çok acı bir kayıp olmuştur. İstanbul teşkilatımız büyük askerin ufûlüne içten gelen teessürlerini izhar ederken ailesine ve Türk milletine baş sağlığı diler."*⁸⁷¹ İstanbul Valiliği ve Mareşal'in cenaze töreninden sorumlu olan 1. Ordu Müfettişliği birer tebliğ yayımlayarak cenaze tören programını halka duyurur. Valiliğin tebliğinde Mareşal'in naaşının İstanbul Beyazıt Camisi'nde kılınacak öğle namazına müteakip Eyüp'te bulunan aile mezarlığına askeri törenle defnedileceği bildirilir. Ayrıca Mareşal'in vasiyeti gereği cenaze namazına çelenk gönderilmemesi de istenir⁸⁷². Mareşalin damadı emekli General Şefik Çakmak, Akşam gazetesine verdiği beyanatta; Mareşal'in kendisine şifahen bildirdiği vasiyetinde cenazeye

⁸⁶⁶ EK-17 "Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi Adına Çıkardığı 1950 Seçim Beyannamesi", *Kudret*, 9 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁶⁷ "Millet Partisi Seçim Mücadelesini Açtı", *Yeni Sabah*, 9 Nisan 1950, s. 7.

⁸⁶⁸ "Mareşal Çakmak Bu Sabah Vefat Etti", *Akşam*, 10 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal Fevzi Çakmağın Dün Sabah Kaybettik", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁶⁹ "Mareşal Fevzi Çakmağın Dün Sabah Kaybettik", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1. "Mrl. Fevzi Çakmak Dün Sabah Vefat Etti", *Hürriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁷⁰ "İnönü'nün Teessürü", *Hürriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1. İnönü, Mareşal'in ailesinin göndereceği taziye mesajına cevap vermeyeceğini düşünerek, taziye mesajını Anadolu Ajansı aracılığıyla kamuoyuna duyurur. Erim, a. g. e., s. 434.

⁸⁷¹ "İstanbul D.P. Merkezinin Tebliği", *Zafer*, 11 Nisan 1950, s. 6.

⁸⁷² "Mareşalin Cenaze Töreni", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1950, s. 3.

çelenk ve çiçek gönderilmemesini istediğini söyler⁸⁷³. Ankara ve İzmir'den Yüksek Tahsil Gençliği, Mareşal'in cenazesine katılmak için İstanbul'a hareket eder⁸⁷⁴.

Mareşal'in vefat ettiği gün yaşanan radyo yayını krizi, ilerleyen günlerden yaşanacak diğer olayların da fitilini ateşlemiştir. Ankara ve İstanbul Radyosunun Mareşal'in ölüm haberini öğle bülteninde dinleyicilere duyurduktan sonra müzik yayınına devam etmesi hem halkta hem de üniversite öğrencileri arasında büyük bir tepkiye neden olur. Bu durumu protesto etmek ve İstanbul Radyosundaki müzik yayınlarının durdurulması için İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerinden oluşan yaklaşık 300 kişilik bir grup akşam saat 21.30'da Taksim Meydanı'nda toplanır. Üniversiteli gençler Harbiye'de bulunan İstanbul Radyoevine doğru yürüyüşe geçer. Radyoevine gelen gençler burada bulunan yetkililerden radyodaki müzik yayınının durdurulmasını isteseler de bu istekleri yerine gelmez. Radyoevindeki olayların büyümesi üzerine olay yerine polis ekipleri gelir. Polise karşı gelen öğrencilerden bazıları gözaltına alınır. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ve İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği de bir beyanname yayımlayarak radyolardan müzik yayınına devam edilmesini, bayrakların yarıya indirilmemesini ve eğlence mekânlarının açık olmasını protesto eder. İstanbul'daki Kadırga Talebe ve Tıp Talebe Yurdu öğrencileri, Başbakan Şemsettin Günaltay'a protesto telgrafı çeker. Kadırga Talebe Yurdu öğrencileri Başbakan'a gönderdikleri telgrafta şunları yazar: “*Millî Kahraman Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümü sebebiyle komşu memleket radyoları ihtiram sükûtü yaptıkları halde Türkiye radyoları kayıtsız neşriyata devam etmektedir. Bu lâkaydinin gençlikte uyandırdığı teessürü esefle bildiririz.*” Ayrıca üniversite öğrencileri Cumhuriyet ve Yeni Sabah gibi gazetelerin matbaalarına giderek gazetecilere de bu durumu protesto ettiklerini bildirir⁸⁷⁵. Mareşal'in vefat etmesi nedeniyle Ankara'dan İstanbul'a gelen MP Başkanı Bayur da olaylarla ilgili bir açıklama yapar. Bayur, gençliğin galeyanının Hükûmet için bir ibret dersi olması gerektiğini, olayların büyümesinin sebebinin Hükûmet'in düşüncesizliği olduğunu söyler. Bayur, Yunan Başbakan Metaksas ve ABD Başkanı Roosevelt'in ölümü üzerine Türkiye'de bayrakların

⁸⁷³ “General Şefik Çakmak'ın Beyanâtı”, *Akşam*, 11 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁷⁴ “Ankara Yüksek Tahsil Talebesi”, *Akşam*, 11 Nisan 1950, s. 1. “İzmirdeki Teessür”, *Demokrat İzmir*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁷⁵ *Ayın Tarihi*, Sayı: 197, Nisan 1950, s. 6. “Radyoevi Önünde Dün Geceki Hadise”, *Akşam*, 11 Nisan 1950, s. 2. “Mareşalin Ölümü ve Radyo Neşriyatı”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1. “Mareşalin Ölümü Karşısında Radyoların İlgisizliği Büyük Teessürler Karşılandı”, *Hürriyet*, 11 Nisan 1950, s. 1. “Gece Radyoevi Önünde Bazı Hâdiseler Oldu”, *Yeni Sabah*, 11 Nisan 1950, s. 1.

yarıya indirildiğini hatırlatarak⁸⁷⁶ yabancı devlet adamlarına gösterilen saygı Mareşal için çok görülüyor diyerek Hükûmet'e sistem de eder⁸⁷⁷.

İstanbul'da Radyoevi önünde yapılan protestolar karşılığını bulur. İstanbul Radyosunun yayın akışında değişiklik yapılarak 11 Nisan Salı günü Mareşal için özel yayın yapılır. Ayrıca Mareşal'in cenaze töreni sırasında İstanbul ve Ankara Radyolarının yayınlarına da ara vereceği duyurulur⁸⁷⁸. Ankara'dan da İstanbul'a Mareşal'in cenaze törenine katılmak isteyen üniversite öğrencileri için ek tren seferleri konur ve tren biletlerinde öğrencilere %95 indirim yapılır⁸⁷⁹. Fakat olaylar ve protestolar salı günü de devam eder. İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri üniversitedeki dersleri boykot eder. Üniversite öğrencileri Beyazıt'ta bulunan Marmara Lokalinde Türkiye Millî Talebe Federasyonu 2. Başkanı Orhan Fersoy, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Babür Arun ve Ankara'dan cenaze merasimi için İstanbul'a gelen öğrencileri temsilen Cahit Yılmaz, Mareşal'in hatırasını yâd eden ve radyo yayınlarını eleştiren konuşmalar yapar. Konuşmaların ardından saat 15.00'e doğru Lokalden çıkan gençler Beyazıt Meydanı'nda toplanmaya başlar. Fakat güvenlik güçleri meydanda toplanan kalabalığa sert bir şekilde müdahale eder ve müdahale sonucunda öğrencilerden bazıları yaralanır. Müdahalenin ardından öğrenciler Taksim Meydanı'na doğru yürüyüşe geçer. Yürüyüş sırasında öğrenciler ellerinde "*Kork korkmazdan, utan utanmazdan*", "*Tarihi hakikatlerde kaprislere yer yoktur*", "*İnkılâp Tarihi okuyun, büyük insanlara hürmeti öğrenin*", "*Biz affetsek de sizi tarih affetmeyecektir*", "*Onlar tarihi unuttular, biz unutmadık*" pankartlarını taşır. Fakat güvenlik güçleri, öğrencilerin Taksim Meydanı'nda da toplanmasına engel olur ve yine öğrencilere sert bir şekilde müdahale edilir. Öğrenciler Taksim'den Radyoevine gelir ve Radyoevinin önünde İstiklal Marşı'nı okur. Öğrencilerden bazılarının Radyoevine taş ve toprak atması nedeniyle güvenlik güçleri öğrencilere müdahale eder ve öğrencilerden biri bayılır, diğeri ise başından yaralanır. Radyoevinden sonra öğrencilerin son durağı Mareşal'in naaşının bulunduğu

⁸⁷⁶ 29 Ocak 1941'de ölen Yunan Başbakan Metaksas için 31 Ocak 1941'de, 12 Nisan 1945'de ölen ABD Başkanı Roosevelt için de 13 Nisan 1945'te tüm yurttaki bayraklar yarıya indirilir. "B. Metaksas'ın Cenazesi Dün Kaldırıldı", *Ulus*, 1 Şubat 1941. "M. Truman Dün Ödevine Başladı", *Ulus*, 14 Nisan 1945, s. 1.

⁸⁷⁷ "H. Bâdur'un Hadiseye Dair İzahı", *Yeni Sabah*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁷⁸ "Rahmetli Mareşal", *Akşam*, 12 Nisan 1950, s. 2. "İstanbul Radyosu Öğle ve Akşam Programları", *Akşam*, 12 Nisan 1950, s. 3. "Radyolar Programı Değiştirdi", *Yeni Sabah*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁷⁹ Öymen, *Değişim*, s. 394.

Teşvikiye'deki apartman olur. Burada beş dakikalık saygı duruşunda bulunduktan sonra İstiklal Marşı'nı okur. Öğrenciler, apartmanın yanında bulunan karakoldaki Türk bayrağını yarıya indirtir. Mareşal'in naaşını ziyaret ettikten sonra dağılır. Fakat olaylar sona ermez. Akşam üniversite öğrencilerinden bir grup MP'lilerle birlikte Beyoğlu'nda toplanarak burada bulunan eğlence mekânlarına, tiyatro ve sinema salonlarına giderek bu mekânları zorla kapatmaya çalışır. Lale Sineması ve Taksim Belediye Gazinosu'nun camları kırılır. Akşam 22.00'de yeniden Radyoevine gelen kalabalığa en sert müdahale, burada yapılır. İtfaiye dağılmamakta ısrar eden kalabalığın üzerine su sıkar. Güvenlik güçleri tarafından göstericilere göz yaşartıcı bomba atılır ve havaya ateş açılır. Göstericilerden ellisi gözaltına alınır. Yaşanan olaylarla ilgili MP başkanı Bayur bir açıklama yapar: *“Millî heyecanların önüne zorla geçmek, heyecanı daha fazla arttırmaya amil olur. Akıllı idareciler buna uyarlar. Bizim idareciler, maalesef bunu kavrayamamışlardır. Bütün dünyada böyle hareket edilir. Gençlik kendisine düşen vazifeleri yapmıştır.”* 11 Nisan günü meydana gelen olayların ardından Mareşal'in cenaze töreninin yapılacağı 12 Nisan Çarşamba günü İstanbul Üniversitesinin bütün fakülteleri tatil edilir. İstanbul Valiliği de Mareşal'in cenazesinin geçeceği caddeler üzerindeki dükkânların tören boyunca kapalı kalacağını bildirir.⁸⁸⁰.

İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin öğrencileri Mareşal'in evine giderek Mareşal'in tabutunun önünde sabaha kadar on beşer dakikalık saygı duruşunda bulunur. 12 Nisan Çarşamba günü 08.30'da İstanbul Belediyesi'nin cenaze aracı, Mareşal'in naaşını almak üzere Teşvikiye'deki apartmanın önüne gelir. Fakat Hükûmet'e duyulan tepkiden dolayı üniversiteli gençler cenaze aracını protesto ederek geri gönderir. 08.55'te Mareşal'in cenazesi apartmandan çıkarılır. Cenazenin üzerine Ankara Üniversitesi öğrencilerinin getirdiği Kâbe örtüsü ve Türk bayrağı serilir. Mareşal'in tabutu eller üzerinde Harbiye istikametine doğru yola çıkar. En önde motosikletli polisler, MP ileri gelenleri ve Mareşal'in damadı bulunur. Mareşal'in ailesi de bir otomobille cenazeyi takip eder. Sabah saatlerinden itibaren Teşvikiye'deki apartmanın önünde toplanmaya başlayan halk kalabalığı, Mareşal'in tabutunun Harbiye'ye doğru ilerlemesiyle giderek artar. Mareşal'in tabutunun

⁸⁸⁰ “Radyoevi Önünde Dün Gece Yapılan Nümayişler”, *Akşam*, 12 Nisan 1950, s. 1. “Radyoevi Önünde Dünkü Hâdiseler”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1950, s. 1. “Mrl. Fevzi Çakmak Bugün Büyük ve Askerî Bir Törenle Toprağa Veriliyor”, *Ulus*, 12 Nisan 1950, s. 5. “Mareşale Matem Tutulması İçin Gençlik Büyük Tezahürat Yaptı”, *Yeni İstanbul*, 12 Nisan 1950, s. 1. “Gençlerin Dünkü Nümayişinde Hâdiseler Oldu”, *Yeni Sabah*, 12 Nisan 1950, s. 1. “İstanbul'da Dünkü Müessif Hâdiseler”, *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 1.

gececeği caddelere akın eden İstanbul halkı, apartman pencerelerinden hatta ağaçların da üzerine çıkarak Mareşal'i son kez görmek ister. Kalabalığın içerisinde, Mareşal'in silah arkadaşları, İstiklal Madalyalı gaziler de vardır. Okunan dualar ve ilahiler eşliğinde Mareşal'in yetiştiği Şişli'deki Harbiye binasının önüne gelinir. Burada bulunan Atatürk heykeli önünde saygı duruşunda bulunulur. Heykelin arkasındaki bayrak direğinde Türk bayrağının olmadığı fark edilince direğe Türk bayrağı çekilerek İstiklal Marşı okunur. Gittikçe büyüyen büyük bir kalabalıkla Harbiye'den Taksim Meydanı'na gelinir. Meydanda yine saygı duruşunda bulunulduktan sonra İstiklal Marşı okunur. İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından cenaze alayı, İstiklal Caddesi'nden Karaköy'e doğru yürüyüşe geçer. İstiklal Caddesi üzerinde bulunan bütün dükkânlar kapalıdır hatta sinema salonları afişlerini bile kaldırır. Ayrıca ABD, İngiltere, İtalya, Fransa ve Hollanda ve Yunanistan Konsoloslukları da bayraklarını yarıya indirir. Fakat Sovyetler Birliği ve ona bağlı devletler bayraklarını asmayarak mateme katılmaz. Galata Köprüsü'nden geçen cenaze alayı yolda zaman kaybettiği için öğle namazına yetişebilmek için Sultanahmet istikameti yerine Ankara Caddesi üzerinden Beyazıt Camisi'ne ulaşılır. 12.15'te Mareşal'in tabutu Beyazıt Camisi'nin musalla taşına konur. Beyazıt Meydanı'na gelene kadar yolda kalabalık o kadar artar ki 20'ye yakın kişi izdiham yüzünden bayılır ve yaralananlar olur. Beyazıt Meydanı'ndaki kalabalık öğle saatlerinde 200.000 kişiyi geçer. Yine kalabalık nedeniyle meydana gelen izdihamda bayılanlar ve yaralananlar olur. Cenaze namazında Cumhurbaşkanı'nı temsilen İnönü'nün Başyaveri Cevdet Tolgay, TBMM'yi temsilen Sivas Milletvekili Muttalip Öker, Hükûmet'i temsilen İstanbul Valisi Gökay'ın yanı sıra Millî Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Gümrük ve Tekel Bakanı Doktor Fazıl Şerafettin Bürge de hazır bulunur. Ayrıca Afganistan, Hindistan ve Pakistan, İngiltere ve Yunanistan kordiplomatları da cenaze de hazır bulunur. Hatta İstanbul'a gezi için gelen Atina Teknik Üniversitesi öğrencileri de törene katılır. Öğle namazını müteakip kılınan cenaze namazının ardından tabutun top arabasına konularak askeri törenle Eyüpsultan'da bulunan aile kabristanına götürülmesi gerekirken meydanda toplanan kalabalık ve özellikle üniversiteli gençler askeri törenin yapılmasına izin vermez. Mareşal'in naaşı yine elden ele, tekbir ve ilahilerle Eyüpsultan'a doğru yola çıkar. Beyazıt Meydanı'nda toplanan kalabalığa, Türk Kültür Ocağı ve Türk Genç Teşkilatı tarafından Hükûmet'in Mareşal'in vefatı ile ilgili üzerine düşen görevleri

yapmadığını anlatan beyannameler de dağıtılır. Cenaze alayı yine büyük bir kalabalık eşliğinde Şehzadebaşı istikametinden önce Edirnekapı'ya oradan da Eyüp Sultan Camisi'ne ulaşır. Burada okunan duaların ardından Mareşal'in naaşı Eyüp mezarlığındaki aile kabristanına götürülür. Bu sırada binlerce kişi Eyüp mezarlığının bulunduğu tepelerde Mareşal'in naaşını bekler. Hatta kalabalık o kadar fazladır ki bunu göz önünde bulunduran su ve simit satan seyyar satıcılarda kalabalığın arasına karışır. Mareşal'in naaşı 16.30'da Eyüp Mezarlığına getirilir. Aile kabristanında okunan duaların ardından Mareşal'in naaşı, 17.00'de 1939'da ölen kızı Muazzaz Çakmak'ın yanına defnedilir. Defin işleminden sonra başta MP'nin Başkanı Bayur olmak üzere Sadık Aldoğan, Yusuf Kemal Tengirşenk, Fuat Arna, Emekli General Pertev Demirhan, Ankara Üniversitesinden Vasfi Raşit Sevig ve üniversiteli gençler birer konuşma yapar. Mareşal'in kabri gece geç saatlere kadar ziyaretçi akınına uğrar. Ziyaretçiler, kabrin etrafına o kadar çok mum dikerler ki mumların ışığı Eyüp dışından bile fark edilir. Başta Mareşal'in Teşvikiyedeki evi olmak üzere Ankara'da Hacı Bayram Camisi'nde ve İzmir'de çeşitli camilerde Mareşal'in ruhuna hatim indirilir⁸⁸¹. Teşvikiye'de sabah erken saatlerde Mareşal'in evinde başlayan cenaze töreni muazzam bir kalabalığın katılımıyla Eyüp Mezarlığında akşam geç saatlerde biter. Hürriyet gazetesinin aktardığına göre Teşvikiye-Eyüp arasındaki 22 kilometrelik yol ancak 7.5 saatte katedilebilmiştir⁸⁸².

2.10.3 Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cenazesinde Çıkan Olayların Yankıları

Mareşal'in cenazesinin Harbiye binasının önünden geçişi sırasında konuşma yapan MP'li Nurettin Ardıçoğlu, ordunun manevi şahsiyetini aşağıladığı gerekçesiyle cenaze merasiminden sonra İstanbul Merkez Komutanlığında sorgulanarak savcılığa sevk edilir. Ardıçoğlu, Savcılıktaki sorgusunun ardından 17.00'de serbest bırakılır⁸⁸³. 13 Nisan Perşembe günü Beyoğlu ve Sultanahmet Sulh Ceza Mahkemeleri, İstanbul Radyoevinde meydana gelen olaylarla ilgili sorgulanan toplam 74 kişiden 48'inin

⁸⁸¹ *Ayın Tarihi*, Sayı: 197, Nisan 1950, s. 7. "Rahmetli Mareşal'in Cenazesi Eller Üstünde Bayezide Getirildi", *Akşam*, 12 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal Fevzi Çakmak Dün Ebedî İstirahatgâhına Tevdi Edildi", *Akşam*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal Çakmağı Dün Toprağa Verdik", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal F. Çakmak Dün Törenle Gömüldü", "Yarım Milyon İnsanın İhtiram Kolları Üstünde Çakmak Toprağa Tevdi Edildi", *Kudret*, 13 Nisan 1950, s. 1. *Hürriyet*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Mareşalı Dün Toprağa Verdik", *Yeni İstanbul*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Yüz Binlerce İnsanın İştirâk Ettiği Misli Görülmemiş Muazzam ve Tarihî Bir Cenaze Merasimi Yapıldı", *Yeni Sabah*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal Çakmak Toprağa Verildi", *Zafer*, 13 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸² "Merâsim Notları", *Hürriyet*, 13 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸³ "Dünkü Cenaze Töreninde Vukua Gelen Hâdiseler", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1950, s. 1.

tutuklanmasına karar verir⁸⁸⁴. Ayrıca Mareşal'in cenazesinde meydana gelen olaylarla ilgili de 100'e yakın gözaltı olur. Bu kişilerden 28'i de 14 Nisan Cuma günü tutuklanır. Toplam tutuklananların sayısı 76'yı bulur ve bunlardan 26'sının öğrenci olduğu tespit edilir⁸⁸⁵. 15 Nisan Cumartesi günü, 15 kişi daha tutuklanır⁸⁸⁶. İstanbul'daki tutuklamaların dışında Ankara'da da olayları tahrik ettiği iddiasıyla 7 kişi tutuklanır⁸⁸⁷. Cenazede beyanname dağıtan Türk Kültür Ocağı ve Türk Gençlik Teşkilatının İstanbul'daki merkezlerinde polis tarafından arama yapılır. Bu teşkilatların yöneticileri de İstanbul Emniyet Müdürlüğünde sorgulanır⁸⁸⁸. Bir Amerikalı şirket tarafından filme çekilen ve İstanbul'da bir sinema salonunda gösterilmeye başlanan Mareşal'in cenaze törenine ait görüntülerin gösterimi yasaklanır⁸⁸⁹. Filmin yasaklanmasına dair yapılan açıklamada, filmin zabıta tarafından incelendiği ve Mareşal'in cenazesinde olaylara karışanların bu şekilde tespit edildiği bildirilir⁸⁹⁰.

The New York Times, 11 Nisan'da Mareşal'in ölüm haberini verdiği haberde Mareşal'in hayat hikâyesine, asker üniformalı fotoğrafıyla beraber yer vererek onun Türkiye'nin en büyük askeri kahramanlarından biri olduğunun altını çizer⁸⁹¹. Gazete, meydana gelen olayları ve tutuklamaları da haberleştirir. Gazetenin özel haberinde, cenaze gününe ait raporları inceleyen Hükûmet'in, komünist ajanların Milliyetçi öğrencileri Hükûmet'e karşı kullanmış olabileceğinden şüphelendiğini aktarır⁸⁹².

Mareşal'in ölümü üzerine Akşam, Cumhuriyet, Demokrat İzmir, Hürriyet, Yeni Sabah, Zafer gibi gazeteler manşetlerini karartırken Ulus bu tutumun dışında kalır. Gazeteler, CHP'nin yayın organı Ulus da dâhil olmak üzere Mareşal'in ölüm haberinin ardından Mareşal'in hayat hikâyesine ve Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklara geniş yer ayırarak Mareşal'den hatıralar nakleder. Akşam gazetesi,

⁸⁸⁴ "İstanbul Adliyesince 74 Kişi Tevkif Edildi", *Ulus*, 14 Nisan 1950, s. 1. "Mevkuf Talebeleri 50 Avukat Müdafaa Edecek", *Yeni Sabah*, 14 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸⁵ "İstanbul'daki Hâdiselere Ait Tahkikat Sona Eriyor", *Ulus*, 15 Nisan 1950, s. 1. "Tevkiflere Dün de Devam Edildi", *Yeni Sabah*, 15 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸⁶ "Zabitanın Vazifesine Mani Olanlar", *Ulus*, 16 Nisan 1950, s. 3. "Dün de 15 Kişi Tevkif Edildi", *Yeni Sabah*, 16 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸⁷ "Bakanlar Kurulu Toplantısı", *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸⁸ "Türk Kültür Ocağının Merkezinde Araştırma Yapıldı", *Akşam*, 19 Nisan 1950, s. 1. "Türk Kültür Ocağı ve Gençlik Teşkilâtı Hakkında Takibat", *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁸⁹ "Mareşalin Cenaze Törenine Dair Bir Film", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1950, s. 3.

⁸⁹⁰ "Zabıta, Mareşalin Cenaze Törenine Aid Filmi Tetkik Ediyor", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁹¹ "Marshal Cakmak Of Turkey Is Dead", *The New York Times*, April 11, 1950, p. 31.

⁸⁹² "91 Turks Now Held After Cakmak Rites", *The New York Times*, April 14, 1950, p. 4.

12 Nisan'da Kurtuluş Savaşı kahramanlarından ve uzun süre Mareşal'le beraber çalışan Asım Gündüz'le özel bir röportaj yapar. Gündüz, konuşmasının satır arasında Mareşal'in emekliliğe sevk edilmesine neden olarak gösterilen Mareşal'in askeri alandaki teknolojik gelişmelere uzak kaldığı yönündeki eleştirilere de cevap verir: “*Rahmetli Mareşal, yüksek karakterli, fazilet sahibi, adil, müşfik, çok okumuş, çok bilgili bir kumandan idi. Muhtelif ecnebi lisanlarına da vakıf olduğundan harb tekniğine ait çıkmış olan eserleri günü gününe takip ederdi* ⁸⁹³.” Mareşal'in vefatına ve meydana gelen olaylara en çok yer veren gazetelerin başında gelen Yeni Sabah, Mareşal'in cenazesinden bir gün sonra Mareşal'in Teşvikiye'deki evine giderek yeğeni Adnan Çakmak ile röportaj yapar. Yeğen Çakmak, Harbiye binasına matem bayrağı çekilmemesine çok üzüldüklerini söyler. Radyo olaylarıyla ilgili de açıklama yapan Çakmak, Mareşal'in vefat ettiği gün yabancı radyoların İstanbul Radyosuna göre Mareşal'in vefat haberine daha çok ilgi gösterdiklerini Yunanistan örneği üzerinden anlatır. Ayrıca Yunan Genelkurmay Başkanı adına Yunan Askerî Ataşesi'nin taziyeye geldiğini de söyler⁸⁹⁴.

Türkiye Komünist Partisi'nin mizah dergisi olan Nuhun Gemisi, Mareşal'in ölümüyle ilgili şunları yazar: “*İstiklâl savaşının bu temiz mücahidi hayatının sonlarına doğru, istiklâl mücadelesinin hakiki bir Demokrasi ile kuvvetlendirilmediği müddetçe kaybedildiğini görmüş ve bu hususta bizzat yaptığı hatâları itiraf etmiş bulunuyordu.*” Ayrıca gazete, Mareşal'in Nazım Hikmet'e haber göndererek Hikmet'in haksız mahkûmiyetinden dolayı üzüntüsünü bildirdiğinin rivayet edildiğini de yazar⁸⁹⁵. Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından çıkarılan sosyalist Gerçek gazetesi, Mareşal'in cenazesinde irticai unsurların gençlerin arasına karışarak olayları yönlendirdiklerini ve Mareşal'in cenazesinden yararlanmaya çalıştıklarını söyler. Gazete, irticanın demokrasiyi inkılaplara karşı kullandığını da belirtir⁸⁹⁶. İstanbul Yüksek Gençlik Derneğinin yayın organı olan ve sosyalist bir çizgide yayın yapan Hür Gençlik Dergisi “*İrtica Karşısında Bizi Bulacak*” başlığıyla uzun bir açıklama yayımlayarak Türk halkıyla alakası bulunmayan irticai unsurların Mareşal'in cenazesini bahane ederek cenazede olaylar çıkardığını, hür ve aydın gençliğin irtica ve faşizme karşı gözünü budaktan

⁸⁹³ “Mareşal Fevzi Çakmağa Ait Hatıralar”, *Akşam*, 16 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁹⁴ “Mareşal'in Evinde Neler Gördüm, Neler Duydum?”, *Yeni Sabah*, 14 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁹⁵ “Mareşalin Ölümü”, *Nuhun Gemisi*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁹⁶ “İrtica Hareketi”, *Gerçek*, 19 Nisan 1950, s. 1.

esirgemeksizin savaşaacağını söyler. Ayrıca dergi, irticanın Mareşal'in cenazesinde birdenbire hortlamadığını belirterek Hükûmet'in bu konudaki tavizlerini eleştirir.⁸⁹⁷.

Mareşal'in cenazesindeki olaylarla ilgili 13 Nisan Perşembe günü, Millî Talebe Federasyonu ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği birer açıklama yapar. Federasyon adına konuşan Federasyonun 2. Başkanı Orhan Cemal Fersoy, cenaze töreni sırasında meydana gelen olayları katiyen tasvip etmediklerini, gençlerin arasına karışan kötü niyetli kişilerin uygunsuz hareketler yaptığını, gençlerin bu kişileri uzaklaştırmaya çalıştıklarını söyler ve Atatürk inkılaplarına bağlı olduklarını belirtir. Talebe Birliği adına yapılan açıklamada da cenaze töreni sırasında düzenin sağlanması için azami çaba gösterdikleri, olaylarla bir ilgilerinin olmadığı, Mareşal'in tabutunun iddia edildiği gibi resmî makamlardan kaçırılmadığı, bu durumun "*halk kütesinin ruhundan kopan asil tezahür*" ün sonucu olduğu söylenir ve Talebe Birliğinin partiler üstü olduğu belirtilir⁸⁹⁸. 14 Nisan Cuma günü de Gazeteciler Cemiyeti binasında bir araya gelen Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Refik Halid Karay, Cihad Baban, Selim Ragıp Emeç gibi dönemin önemli gazetecileri, Gazeteciler Cemiyeti adına bir açıklama yapar. Mareşal'in şerefli hatırası anılarak başlanılan açıklamada Mareşal'in ölümü karşısında Türk milletinin ve gençliğinin göstermiş olduğu hassasiyet takdirle karşılanır, olayları istismar etmek isteyen meçhul unsurlar kınanır, cenazede anarşiye kaçan hareketlerin asla tasvip edilmediği söylenerek Atatürk inkılaplarına her hâl ve şartta bağlı kalınacağına vurgu yapılır. Cemiyetin açıklaması şu şekilde sona erer: "*... İstanbul gazetecileri, demokratik nizamın muhafazası yolunda, Hükûmetten gelecek baskıya karşı olduğu kadar, sokaktan gelecek, gayrimesul tazyiklere karşı koymaya da aynı derecede azmetmiş bulunmaktadır.*"⁸⁹⁹

Mareşal'in cenazesine katılmayan ve yaşanan olaylarla ilgili herhangi bir açıklama yapmayan DP Başkanı Bayar, Mareşal'in cenaze merasiminden bir hafta sonra suskunluğunu bozar⁹⁰⁰. Bayar, memleketteki emniyet ve istikrarı bozmaya çalışan dış akımların olaylara tesir ettiğini söyler. Bayar, DP'nin irticayı körükleyen ve memleketi kardeş kavgasına sürüklemek isteyen tahriklere karşı mücadele

⁸⁹⁷ "İrtica Karşısında Bizi Bulacak", *Hür Gençlik*, 1 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁹⁸ "Millî Türk Talebe Federasyonunun İzahatı", *Akşam*, 14 Nisan 1950, s. 1. "Gençlik, Yapılan Taşkınlıkları Kabul ve Tasvib Etmiyor", *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁹⁹ "Anarşiyi ve İnkılabı Aykırılıkları Takbih", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁰ 15 Nisan'da Yeni Sabah muhabiri Murat Sertoğlu'na bir röportaj veren Bayar, Mareşal vefatıyla birlikte meydana gelen olaylara hiç değinmez. "Celal Bayar'ın Seçimlere Dair Yeni Sabah'a Beyanatı", *Yeni Sabah*, 16 Nisan 1950, s. 1.

edeceğini, seçim döneminde millî birliği, halkın huzur ve emniyetini tehdit edecek teşebbüslere karşı konulacağını, seçimlerin kanuni hudutlar içerisinde, sükûn ve emniyetle yapılması için Hükûmet'e destek vereceklerini açıklar⁹⁰¹. Bir haftalık bekleyişin ardından Bayar, “son zamanlarda husule gelen bazı hâdiselerin manası” diyerek yaptığı açıklamasında Mareşal'den ve Mareşal'in cenazesinden bahsetmez. Bayar, meydana gelen olaylardan hareketle 14 Mayıs'ta yapılacak seçimlerin güvenliğine işaret ederek seçimler öncesi stratejik bir açıklama yapar. Bayar, konuşmasının satır aralarında 14 Mayıs seçimlerine gidilirken Hükûmet'in ülkedeki emniyet ve huzur ortamını sağlamada zaaf içerisinde olduğunu ima eder⁹⁰². DP'nin resmî yayın organı olarak kabul edilen Zafer gazetesi de Mareşal'in vefatı dolayısıyla başlığını karartsa da diğer gazetelere göre farklı bir yayın politikası izler. Örneğin; Mareşal'in cenaze merasimi haberlerinin verildiği 13 Nisan tarihli gazetelere bakıldığında Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Yeni Sabah, hatta Ulus bile cenaze merasiminin ne kadar muazzam olduğuna vurgu yapar ve manşete konulan fotoğraflarla bu vurgu desteklenir. Fakat Zafer'e bakıldığında cenazedeki kaos ortamı öne plana çıkarıldığı görülür. Gazetede merasim, “Cenaze Merasiminde Hâdiseler Vukubuldu”, “Cenazede Orduya Hakaret mi?” başlıklarıyla ve güvenlik güçlerinin bir vatandaşı copladığı fotoğrafla okuyuculara duyurulur. Ayrıca aynı gün Zafer'in diğer manşet haberi de seçimlerde gösterilen CHP adayları tek tek İnönü'nün onayına sunulduğu için CHP merkezinin ne kadar müşkül durumda olduğudur. Yerelde ise DP'nin İzmir'deki yayın organı olan Demokrat İzmir gazetesi, Zafer'e göre daha güçlü bir şekilde Mareşal'in vefatından duyulan üzüntüyü aktarır ve Hükûmet'i çok sert bir şekilde eleştirir. Mareşal'in vefatından bir gün sonra her iki gazetenin sayılarına bakıldığında Zafer'de gazetenin sahibi Mümtaz Faik Fenik'in eşi Adviyeye Fenik, başyazıda 14 Mayıs seçimlerini kaleme alırken, Demokrat İzmir'de Osman Kapani, başyazısının tamamını Mareşal'e ayırarak Mareşal'in faziletlerinden ve çok partili demokratik hayata katkısından söz ederek iktidarın Mareşal'e hücumunu sert bir şekilde

⁹⁰¹ “Son Günlerin Hâdiseleri Etrafında Celâl Bayar Demokrat Parti Görüşünü Açıkladı”, *Zafer*, 20 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰² Olayların ardından 1 yıl sonra Mareşal'in vefatının 1. Yıldönümü yaklaşırken Başbakan Adnan Menderes, TBMM'de Hükûmet Programı görüşüldüğü sıradan MP'li Osman Bölükbaşı'nın Mareşal'in cenazesinde yaşanan olaylarla ilgili dönemin iktidar partisi CHP ile DP'yi de eleştirmesi üzerine Bölükbaşı'na şunları söyler: “Bir cenazeden istifade etmek istediniz”. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX, C 6, Toplantı: 1, 59. Birleşim, 02.04.1951, s. 106.

eleştirir⁹⁰³. 12 Nisan'da ise Zafer de başyazısını Mareşal'e ayırır fakat Advıye Fenik, Kapani gibi Mareşal'in siyasi kariyerine değinmeden sadece askeri kariyerini ve başarılarını anlatarak Mareşal'i anar⁹⁰⁴. Aynı gün Zafer'de manşetten Mareşal'in son günlerine ait çok zayıf ve hasta durumdayken çekilmiş bir fotoğrafı paylaşılırken Demokrat İzmir'de Mareşal'in boy boy üniformalı fotoğrafları paylaşılır. Ayrıca yine Kapani, radyolardaki müzik yayını dolasıyla Hükümet'i eleştirir⁹⁰⁵. Cenaze merasimi ile ilgili haberlerin yer aldığı 13 Nisan tarihinde ise Demokrat İzmir, Hurrem Kubat imzalı başyazıda yine meydana gelen olaylarla ilgili Hükümet'i eleştirir⁹⁰⁶. Gazetenin son sayfası da "Ardından Bütün Milletın Ağladığı İnsan" başlığıyla Mareşal'in cenaze merasimine ayrılır. Aynı Gün Zafer'in başyazısında ise Muhıp Dıranas, Mareşal'e hiç değinmeden 15 günlük yurt gezisinin ardından yapılacak seçimlerle ilgili gözlemlerini anlatır⁹⁰⁷. Ülke genelinde Bayar ve Zafer gazetesi daha itidalli ve stratejik davranırken yerelde ise Demokrat İzmir, DP'nin Ege'deki güçlü pozisyonunun da desteğiyle Mareşal'den yana İktidar'a karşı sert bir muhalif tutum takmır.

Meydana gelen olaylarla ilgili dönemin CHP'li ileri gelenleri farklı değerdirmelerde bulunur. Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın değerdirmesi şu şekildedir: "...Burada tarihi bir hakikat olarak yeri gelmişken belirtmek isterim ki, Mareşal'in ölümü üzerine bazı gençler tarafından radyonun bir iki seans müzik yayını yapmaması hususundaki isteklerine o vakit muvafakat etmeyen ve netice olarak İstanbul'da hiç istenmeyen birçok geniş taşkınlıklara meydan veren Nihat Erım olmuştur. Çünkü Başvekil Şemsettin Günaltay o günlerde Ankara'da değildi ve Nihat Erım de başvekil yardımcısı olarak başvekil vekâlet ediyordu. Karşılıklı ısrarın ve inadın sebebine gelince o da, gençlerin, Mareşal'i Millî mücadele hareketimizin esaslı direklerinden biri telakki ederek, kendisine Millî bir kahraman muamelesi yapmak istemelerinden, halbuki Hükümet adına Nihat Erım'in de Mareşal'i, artık son siyasi durumuyla, sadece bir muhalefet partisi lideri görerek devlet radyosunun bu vesileyle program değıştirmesini lüzumsuz bulmasından ileri geliyordu.⁹⁰⁸" Olaylar nedeniyle Uran'ın suçladığı dönemin Başbakan Yardımcısı Erım ise olayların nedenini tahrikçilere bağlayarak günlüğüne şunları kaydeder: "11 Nisan 1950 Mareşal'in ölüsünü de istismar etmek isteyeceklerini tahmin etmişim. Bir bahane vermemeye gayret ediyordum. İnönü'nün derhal beyanat vermesi, telgraflar, radyoda hayat ve

⁹⁰³ Osman Kapani, "Mareşali Kaybettik", *Demokrat İzmir*, 11 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁴ Advıye Fenik, "Kaybettiğimiz Büyük Asker", *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁵ Osman Kapani, "Mareşalin Ölümüne Saygıda Çok Geç Kaldılar", *Demokrat İzmir*, 12 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁶ Hurrem Kubat, "Ne Zaman Uyanacaklar?", *Demokrat İzmir*, 13 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁷ Muhıp Dıranas, "Uyandırılan Toprak", *Zafer*, 13 Nisan 1950, s. 1.

⁹⁰⁸ Uran, a. g. e., s. 379-380.

hatırasından bahsetme, İstanbul'a cenazesine gitmek isteyen talebeye tren tahsisi...Fakat buldular: Radyo müzik yayını durdurmalı, bayraklar yarıya indirilmeli, Millî matem ilan edilmeli imiş. Prof. Vasfi Raşit Ankara Üniversitesi'ni tahrik ettiriyor, İstanbul'da da tahrikçiler eksik değil. Nümayişler vesaire..." Erim, Mareşal'in cenazesinde meydana gelen olaylarla ilgili ilginç bir benzetmede de bulur: "13 Nisan 1950 Mareşal F. Çakmak'ın ölümünü vesile yapan Millet Partisi, irtica unsurları ve komünistler bu hadiseyi iyice istismar ettiler. Cenaze dün kaldırıldı. İstanbul tam bir irtica günü yaşadı. Şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalık (100.000 kişi tahmin ediliyor) sokaklara dökülmüş. Hafızlar, şeyhler, hocalar Arapça ezanlar, ilahiler okuyarak Nişantaşı'ndan Beyazıt'a ve oradan da Fatih ve Eyüp'e kadar tabutu götürmüşler. Maalesef bu tezahürlerin önünde üniversite talebeleri yer almış. Hazin bir levha. 30 yıl sonra, laiklik inkılabımızın imtihanı bu oluyor... Garip tesadüf 1909 yılı Rumi tarihle 31 Martı (13 Nisan) ile bir gün farkla bu manzara 41 yıl sonra tekrar canlanıyor."⁹⁰⁹ CHP'nin en önemli simalarından olan dönemin Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, hatıralarında Mareşal'in cenazesine katılmak isteyen Ankara Üniversitesi öğrencilerine indirimli ek tren seferlerinin konmasını kastederek Hükûmet'i eleştirir: "Mareşalin cenazesinde bulunmak üzere Ankara'dan İstanbul'a 700 kadar Üniversiteli gitmiş. Bunların, politikacıların elinde maksat dışı hareketlere sevkedileceklerini Hükûmetin vaktinde hatırlayamadığı anlaşılıyor." Barutçu, İnönü'nün ağzından Mareşal'in cenazesinde; "kumandanların yuhalandığı", "satılmış ordu diye bağırıldığı", "bir kumandanın attan düşürüldüğü" gibi gazetelerde hiç yer almayan olayları aktarır. Ayrıca Barutçu, olaylarla ilgili Ankara'daki tepkilere de yer verir. Barutçu'nun hatıralarına göre Erim, olaylar nedeniyle MP'nin kapatılmasını teklif etse de İnönü bunu kabul etmemiştir. İnönü ise Ankara'dan İstanbul'a giden bütün Ankara Üniversitesi öğrencilerinin Ankara'ya geri döndüklerinde tevkif edilmesini ister fakat daha sonra bu isteğinin üzerinde durmamıştır. Ayrıca İnönü, olayları kendisine ve rejime karşı yapılan irtica nümayişi olarak değerlendirmiştir⁹¹⁰.

Dönemin gazetecileri de olayların sorumluluğu ile ilgili farklı değerlendirmelerde bulunur. Ulus gazetesinin İstanbul muhabiri olan Orhan Birgit'e göre olayların sorumlusu, halkın nabzını ölçemeyen Vali Gökay'dır⁹¹¹. Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi ise Radyo idaresini ve meydana gelen olayları sömüren MP'li politikacıları ve halkın arasına karışan irticai unsurları suçlayarak Birgit'in tam tersine Vali Gökay'ın özellikle Mareşal'in cenaze töreninde serinkanlı davranarak askeri törende ısrarcı olmaması sayesinde oluşabilecek bir felaketi

⁹⁰⁹ Erim, a. g. e., s. 434-435.

⁹¹⁰ Barutçu, a. g. e., s. 977-979.

⁹¹¹ Birgit, a. g. e., s. 79.

önlediğini söyler⁹¹². Vali Gökay da cenaze merasiminde meydana gelen olaylarla ilgili şunları söyler: “Bugün resmî tören için Beyazıt meydanında bütün şahsiyetler, teşekküller ve kordiplomatik hazır bulundu. Cenaze namazından sonra, cenazeyi almak üzere hazır bulunan cenaze komutanına, orada bulunanlar, cenazeyi omuzlarında götüreceklerini söyleyerek yola çıkmışlardır. Herhangi bir huzursuzluğa meydan vermemek için resmî merasimin Beyazıt meydanında sona erdiğini gelenlere tebliğ ettim.”⁹¹³ Hükûmet de Vali konusunda Nadir Nadir gibi düşünür. Vali Gökay, İstanbul’daki olaylardaki tutumu nedeniyle İçişleri Bakanlığı tarafından takdirname ile ödüllendirilir⁹¹⁴. Dönemin Ankara Üniversitesi öğrencilerinden Altan Öymen’e göre ise olayda bir kasıt aranmamalıdır. Öymen, olayların bir düşüncesizlik sonucu meydana geldiğini, daha önce “Atatürk’e Mareşal kadar yakın konumda olan bir devlet büyüğü” ölmediği için⁹¹⁵ böyle bir durumda Radyo idaresinin ne yapacağını bilemediğini, Hükûmet’in de bunu akıl edemediğini söyler⁹¹⁶. Dönemin Cumhuriyet gazetesi muhabirlerinden Metin Toker de Öymen’le aynı görüşü savunur: “Mareşal’in ölümü milletçe duyarlılık gösterilmesi gereken bir olaydı. Buna rağmen radyolar müzik yayınlarına devam ettiler. Bu, şiddetli protestolara yol açtı. Elbette ki karar, küçük bir sorumlunun anlayışsızlığından, değerlendirme yoksulu oluşundan kaynaklanıyordu. Sonradan ayıldılar ama, geç kalınmıştı.”⁹¹⁷ Ahmet Emin Yalman’a göre ise olaylar Hükûmet’in aldırmaçlığı ve halkın arasına katılan tahrikçiler nedeniyle çığırından çıkar⁹¹⁸. Hürriyet gazetesi muhabiri Emin Karakuş’a göre İnönü’nün Mareşal’e olan küskünlüğü nedeniyle Hükûmet ve radyolar, Mareşal’in ölümüne karşı umarsız davranır⁹¹⁹. Ulus gazetesi muhabiri Cüneyt Arcayürek, CHP’nin “halkın nabzını elinde tutma sanatından yoksunluğunu gidermediğini” ve gaflete düştüğünü söyler⁹²⁰.

Millî Mücadele’nin en önemli komutanlarından biri ve Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasında büyük emeği olan Mareşal Fevzi Çakmak’ın emekliye sevk edilmesinin ardından İnönü’ye olan dargınlığı, Türkiye’nin çok partili hayata geçmesiyle birlikte muhalefet için bulunmaz bir fırsata dönüşür. Mareşal de zamanla

⁹¹² Nadi, a. g. e., s. 337-338.

⁹¹³ “Dünkü Cenaze Törenine Dair Valinin Demeci”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1950, s. 4.

⁹¹⁴ “İstanbul Valisi Bir Takdirname Aldı”, *Ulus*, 15 Nisan 1950, s. 3.

⁹¹⁵ Mareşal gibi Millî Mücadele’nin en önemli komutanlarından biri olan Kazım Karabekir, 26 Ocak 1948’de vefat eder. Kazım Karabekir’in vefat ettiği gün Ankara Radyosu yayın programında değişiklik yaparak sadece klasik müzik çalar. Ayrıca, Karabekir’in yaptığı hizmetler ve hayatı ile ilgili iki konuşmada radyonun yayın programına eklenir. “Gl. Kazım Karabekir Dün Vefat Etti”, *Ulus*, 27 Ocak 1948, s. 2.

⁹¹⁶ Öymen, *Değişim*, s. 392.

⁹¹⁷ Metin Toker, *DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 19.

⁹¹⁸ Yalman, a. g. e., s. 1516.

⁹¹⁹ Karakuş, a. g. e., s. 153.

⁹²⁰ Arcayürek, *Demokrasinin*, s. 179-180.

İnönü'nün karşısında bir muhalefet sembolü haline gelmiştir. Yaratılan siyasi atmosfer, Çakmak'ın ailesi ve çevresinin de etkisiyle zaman içerisinde kırılganlık, yerini kızgınlığa hatta öfkeye bırakır. Cephelede beraber, omuz omuza bir milletin kaderini ve 20. yüzyılın akışını değiştiren iki büyük komutan öyle bir an gelir ki hastanede bile görüşemeyecek hâle gelir. Mareşal'in bir muhalefet liderine dönüşmesiyle birlikte iktidar çevreleri ve Hükûmet de onu kahraman bir komutan olarak değil siyasi bir rakip olarak görerek onunla mücadele etmeye başlar. Mareşal'in vefatıyla birlikte yaşanan Radyoevi krizi, Hükûmet'in Mareşal'e; Mareşal'in cenaze töreni de Mareşal'in etrafından toplanan muhalefetin iktidara bakış açısını yansıtır. Hükûmet, Mareşal'i bir muhalefet lideri olarak gördüğü için millî yas ilan etmeye ve radyodan müzik yayını durdurmaya gerek duymamıştır. Mareşal'in etrafında toplanan muhalefet de Mareşal'in dünya çapında Millî bir kahraman olduğunu unutarak Mareşal'in cenaze törenini kendine mal etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak ömrünü Türk ordusuna adanmış ve 22 yıl Genelkurmay Başkanlığı yapmış, Atatürk'le birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin iki mareşalinden biri olan Fevzi Çakmak, hatırasına yakışmayacak şekilde kavga, gürültüyle ve askeri tören yapılamadan ebedi istirahatgâhına defnedilir.

3. BÖLÜM: TOPLUMSAL OLAYLARIN GELECEĞE ETKİLERİ

3.1 İÇ POLİTİKADAKİ ETKİLERİ

Çok partili hayata geçiş döneminde, miting ve gösterilerin başrol oyuncularını, gelecek yıllarda aktif siyasete atılarak milletvekili hatta bakan olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde yaş itibariyle üniversite öğrencisi olan gençler, siyaseti de bu miting ve gösterilerde öğrenmiştir. Kıbrıs mitingleri ve Atina olaylarının protesto gösterilerinin ateşli hatiplerinden olan Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam, DP iktidarında CHP'ye üye olur. Baykam, Millî Türk Talebe Birliği tecrübesini CHP'ye taşıyarak CHP'nin gençlik ve kadın kollarının kuruluşuna öncülük eder. Baykam, 1957 yılında yapılan seçimlerde de CHP listesinden Adana milletvekili seçilir. Seçildiğinde 31 yaşında olan Baykam, TBMM'ye giren en genç milletvekillerinden biri olur⁹²¹. İyi bir hatip olan Baykam, TBMM'de DP aleyhine yaptığı konuşmalarla dikkat çeker. Bu dönemde Baykam, TBMM'den çıkarılma cezası da alır⁹²². Baykam, 60'lı yıllarda ise Bülent Ecevit ile hareket ederek CHP içerisinde ortanın solu hareketini destekler⁹²³. DTCF olaylarında Rektör Aziz Kansu'nun odasını basan öğrencilere liderlik yapan Mehmet Ali Arıkan da Baykam gibi 1957 seçimlerinde CHP'den Mardin milletvekili olur. İzmir'de Kıbrıs toplantısında mensucat işçilerini temsilen konuşan Abidin Tekön, 1950 ve 1954 seçimlerinde İzmir'den DP milletvekili olarak TBMM'ye girer. Mareşal'in cenazesinde Türkiye Millî Talebe Federasyonu 2. Başkanı olan Orhan Cemal Fersoy, 1969 yılında Adalet Partisi'nden İstanbul milletvekili seçilir⁹²⁴. Ayrıca Fersoy, 12 Eylül öncesi dönemin son Millî Eğitim Bakanı olur⁹²⁵. Olaylara katılan gençler arasında en dikkat çekici isim ise Turgut Özal'dır. Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak yakın dönem Türk siyasi tarihe damgasını vuran Özal, İstanbul Teknik Üniversitesinde öğrenciyken Tan Matbaası Baskını'na ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesine katıldığını 1988 yılında gazetecilerle yaptığı bir söyleşide anlatmıştır⁹²⁶.

⁹²¹ Alptekin Gündüz, *En Sevdiği Güneşti-Dr. Suphi Baykam'ın Fırtınalı Yaşamı*, Piramid Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 138-139.

⁹²² Altan Öymen, *...Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s. 629.

⁹²³ Turan, a. g. e., s. 439.

⁹²⁴ *TBMM Albümü 1920-2010*, C 2 1950-1980, TBMM Basın ve Halka İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010.

⁹²⁵ <http://www.meb.gov.tr/meb/>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2020.

⁹²⁶ Yalçın Akdoğan, "Özal Kendini Anlatıyor...", *Cumhuriyet*, 19.09.1988, s. 7.

Bu dönemin kaybedenleri arasında olan Behice Boran ve Mehmet Ali Aybar ise 1960'lı yıllarda değişen iç ve dış politik olaylara bağlı olarak tekrar adlarından söz ettirmiştir. Çok partili hayata geçiş dönemindeki cılız sosyalist hareketler, 1960'lı yıllarda Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de güçlenir ve gelişir. 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi, 1965 yılında TBMM'ye girebilen ilk sosyalist parti olur. 1965 seçimlerinde Boran Şanlıurfa'dan, Genel Başkan Aybar da İstanbul'dan TİP milletvekili olarak seçilir⁹²⁷. Bu dönemde TİP, Aybar liderliğinde TBMM'de etkin bir muhalefet yapar. Sovyet tehdidine karşı çok partili hayata geçiş döneminde Türkiye'nin ABD'yle yakınlaşması ve Soğuk Savaş'ta ABD'nin yanında yer alması TİP'in en çok sorguladığı konuların başında gelir. TİP, 1947 yılından itibaren ABD ile imzalanan tüm bağlayıcı belgelerin dökümünün açıklanması için TBMM'ye önce soru önergesi verir. Cevap verilmemesi üzerine soru önergesi, gensoruya çevrilmiş ve daha sonra da reddedilmiştir. Aybar'a göre ABD ile toplam kaç tane bağlayıcı antlaşma imzalandığı hakkında Başbakan Süleyman Demirel de dâhil kimsenin bilgisi yoktur⁹²⁸.

Sütlüce patlaması ve Veliefendi olayı nedeniyle 1949 yılında İstanbul Valiliği görevinden alınan Lütfü Kırdar, ilerleyen yıllarda DP'ye katılır. Kırdar, 1954 yılında bağımsız aday olarak DP listesinden girdiği seçimlerde İstanbul milletvekili olur. Kırdar, 1957 seçimlerinden sonra kurulan son Menderes Hükûmeti'nde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev almıştır⁹²⁹.

Mareşal'in cenazesine (farklı kaynaklara göre 100.000 ile 500.000 kişi⁹³⁰) muazzam bir kalabalık katılsa da Millet Partisi, yaklaşık 1 ay sonra yapılan genel seçimlerde İstanbul'da 80.000 (MP İstanbul'da 72.737 oy alır.) oy bile alamayarak DP ve CHP'nin gerisinde kalır⁹³¹. Bu durum gelecek yıllarda da aynen devam eder. Türkiye'de seçmenin tercihi, parti odaklı değil lider odaklı olarak sandığa yansır.

⁹²⁷ Hasan Aksakal, "Mehmet Ali Aybar'ın Türk Siyasal Yaşamındaki Yeri ve Önemi", SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (2009), S 20, s. 92.

⁹²⁸ Mehmet Ali Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi 2*, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s. 259-260.

⁹²⁹ *TBMM Albümü 1920-2010*, C 2, 1950-1980, TBMM Basın ve Halka İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010

⁹³⁰ "İstanbul Throng Honors Cakmak", *The New York Times*, April 13, 1950, p. 7. "Yarım Milyon İnsanın İhtiram Kolları Üstünde Çakmak Toprağa Tevdi Edildi", *Kudret*, 13 Nisan 1950, s. 1. "Mareşal Çakmağı Dün Toprağa Verdik", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1950, s. 4.

⁹³¹ <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/istanbul.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

Bu dönemde meydana gelen olaylardan bazıları, olaylardan etkilenen insanlar ve aileler üzerinde aradan çok uzun yıllar geçse de unutulmayacak derin bir iz bırakmıştır. 1949 Sütlüce patlamasında vücut bütünlüğü bozulduğu için cenaze namazı kılınamayan Nuri Killigil için 2016 yılında Killigil'in mezarının bulunduğu Edirnekapı Şehitliği'nde gıyabi cenaze namazı kılınır. Yapılan törene Enver Paşa'nın torunu Arzu Enver Eroğan, Azerbaycan Milletvekili Ganire Paşayeva ve çok sayıda vatandaş katılır⁹³². 1948 yılında Filistin'e göç edenler arasında yer alan İshak Pinas, eşi Furtuni Pinas ile yıllar sonra Türkiye'ye geri dönerek 2010 yılında, doğum yeri olan Tekirdağ Çorlu'ya büyük bir okul yaptırır⁹³³.

3.2 DIŞ POLİTİKADAKİ ETKİLERİ

İlk defa bu dönemde ortaya çıkan ve yapılan mitingler aracılığıyla Türkiye'nin gündemine giren Kıbrıs Sorunu, günümüzde de Türk dış politikasının en önemli meseleleri arasındadır. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş gibi Kıbrıs Türkleri için sembol olan isimler de ilk defa bu dönemde Türkiye gündemine girmiştir. Art arda gelen Kıbrıs ve Atina olaylarını protesto mitingleri CHP iktidarının son yılında dikkatleri Türk-Yunan ilişkilerine çevirir. 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Sovyet tehdidinin 1952 yılında NATO şemsiyesi altına girilip savuşturulması sonrasında dış politikadaki en büyük sorun Kıbrıs meselesi olur. Kıbrıs meselesinin giderek büyümesine bağlı olarak Türkiye-Yunanistan ilişkileri de aynı oranda kötüleşmeye başlar. 1955 yılında EOKA'nın kuruluşuyla Kıbrıs'ta Türklere yönelik sistemli ve planlı saldırılar düzenlenir. EOKA'nın saldırıları, Türk kamuoyunun dikkatini tekrardan Kıbrıs'a yönlendirir. 1948'deki ilk Kıbrıs mitinglerinden 10 yıl sonra yine İstanbul, Ankara ve İzmir'de yine üniversite öğrencileri tarafından Kıbrıs mitingleri yapılmıştır. Aradan 10 yıl geçse de mitinglerde benzer pankartlar taşınmış ve benzer konuşmalar yapılmıştır. Aradaki en önemli fark ise 1958 mitinglerinde "Ya Taksim Ya Ölüm"⁹³⁴ fikrinin savunulmasıdır⁹³⁵.

⁹³² <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/nuri-killigil-pasanin-mezari-onarildi/654675>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

⁹³³ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/corlunun-son-yahudisi-hayatini-kaybetti-geride-yaptigi-hayirlar-kaldi-41248339>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

⁹³⁴ 1955 yılında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı ve başarısızlıkla sonuçlanan Londra Konferansı'ndan sonra İngiltere, Kıbrıs'ın Türk ve Rum arasında bölünmesi fikrini ortaya atar. Bu fikir hem kamuoyu hem de Hükümet tarafından desteklenir. Yunanistan'ın ENOSİS fikrine karşı 1958 mitinglerinde Ya Taksim Ya Ölüm sloganları atılır. Alper Sedat Aslandaş-Baskın Bıçakçı, a. g. e., s. 227.

Missouri'nin Türkiye'de büyük ilgi ve sevgi gösteriyle karşılanması ilerleyen yıllarda tartışma konusu olmuştur⁹³⁶. Halkın Missouri'ye karşı büyük ilgisinin o yıllar için normal karşılanması gerekir. Ahmet Emin Yalman ilk defa 1970 yılında yayımlanan anılarında Missouri'nin gelişini, 1960'lı yılların sonunda 68 kuşağı tarafından büyük protesto gösterileriyle karşılanan 6. Filo'nun gelişine karşı karşılaştırır. Yalman anılarında şöyle yazar: “Şimdi, 6. Filo'nun sularımıza gelişine karşı kıyametler koparan gençlerin o günleri yaşamış olmalarını isterdim. Bütün millet sevinç ve ferahlık içinde bayram ediyordu.”⁹³⁷ Yalman gibi anakronizm hatasına düşmeden 1946 yılından olaylara baktığımızda o dönemde Missouri'yi büyük sevgi gösterileriyle karşılayan insanların ilerleyen yıllarda ABD'nin yapacağı Soğuk Savaş operasyonlarını bilmeleri imkânsızdır. Mazimizde doğrudan ABD'ye yapılmış bir savaş bulunmamasına rağmen Osmanlı'nın yıkılış dönemi Ruslarla yapılan savaşlarla doludur. Ayrıca olayın psikolojik boyutu olduğu kadar ekonomik boyutu da vardır. Savaş koşullarının henüz yeni sona erdiği bir dönemde İstanbul halkının ve esnafının bin kişiden fazla⁹³⁸ mürettebat taşıyan ABD'li gemileri ilgiyle ve büyük beklentiyle karşılamasına şaşırılmamak gerekir⁹³⁹.

Missouri ile 6. Filo'nun Türkiye'ye gelişleri arasında bir diğer fark ise 1946'da Türkiye, ABD ile yakınlaşmaya çalışırken 1964'te Johnson Mektubu⁹⁴⁰ ile Türkiye-ABD ilişkileri Hükûmet ve kamuoyu tarafından sorgulanır. Ayrıca Türkiye'de 1960'lı yıllarda çok partili hayata geçiş döneminde olmayan güçlü bir sol muhalefet hareketi vardı. Hem Meclis dışındaki sol muhalif hareketin hem de bu dönemde TBMM'ye girmeyi başarabilen TİP'in söylemleri, 2. Dünya Savaşı sonrası gelişen Türkiye-ABD ilişkilerinin ciddi şekilde sorgulanmasına neden olur.

⁹³⁵ Fevzi Çakmak, *Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Mitingleri*, 21-25 Ekim 2010 İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Haz. Ulvi Keser, C 1, s. 555-566.

⁹³⁶ Öymen, *Bir Dönem*, s. 513.

⁹³⁷ Yalman, a. g. e., s. 1350.

⁹³⁸ Ahmet Emin Yalman, “Neden Coştuk”, *Vatan*, 8 Nisan 1946, s. 1.

⁹³⁹ “... Missouri'nin gelişi, bu açıdan, sadece Türk dış politikasında değil, Türk turizmde de yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bu “askeri” görünüşlü başlangıcı daha sonra, Batı kökenli sivil grupların gelişi izleyecek ve İstanbul'un otelleriyle İstiklal Caddesi'nin müşteri yapısı yavaş yavaş değişmeye başlayacaktı.” Öymen, *Bir Dönem*, s. 515.

⁹⁴⁰ Türkiye, 1964 yılında, Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırılar nedeniyle adaya bir çıkarma yapma kararı alır. Fakat ABD Başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup göndererek buna karşı çıkar. Johnson, çıkarma için Türkiye'nin ABD'ye danışması gerektiğini, ABD'nin Türkiye'ye verdiği silahların bu çıkarmada kullanılmayacağını, çıkarmadan sonra olası bir Sovyet saldırısında Nato'nun Türkiye'ye yardım etmeyeceğini söyler. Mektup nedeniyle Kıbrıs'a yapılacak çıkarmadan vazgeçilir. İnönü'nün Johnson'a verdiği “Yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur. Türkiye de bu dünyada kendisine yeni bir yer bulur” cevabıyla Türkiye-ABD ilişkileri sorgulanmaya başlar. Alper Sedat Aslandaş-Baskın Bıçakçı, a. g. e., s. 124.

Missouri, 40 yıl sonra tekrar İstanbul'u ziyaret etmiştir⁹⁴¹. 11 Kasım 1986'da gerçekleşen ziyaret için 40 yıl öncesine benzer bir karşılama programı hazırlansa da ziyaret çok farklı koşullarda ve atmosferde gerçekleşmiştir⁹⁴². Türkiye-ABD ilişkilerinin 40. yılı için yapılan ziyaret bu sefer sessiz sedasız olmuştur. Milliyet gazetesinde Sami Kohen bu ziyareti şu şekilde değerlendirir: *"Bu kez, 1946'daki aşırı tezahürat yok. Çok daha sade ve ölçülü bir "Welcome" var. "Missouri'nin" İstanbul'a dönüşünün, 1946'daki gibi, olağanüstü bir siyasal bir anlamı da yok. Aradan geçen yıllar içinde Türkiye'deki ve uluslararası ilişkilerdeki konjonktür değişti. Kuşkusuz Ankara gene ABD'ye ve ittifaka önem veriyor, işbirliğinin sürdürülmesinde de yarar görüyor. Ancak dostluk yolu, çift şeritlidir. İki yöndeki akım arasında bir dengenin olması şarttır. Türkiye artık bunun bilincindedir. Ne de olsa "Missouri'nin" iki ziyareti arasındaki yıllarda, Boğaz'dan çok su aktı."*⁹⁴³

İkinci gelişinde Missouri 1946'daki gibi büyük bir heyecanla karşılanmamıştır. 12 Eylül dönemi sonrası olduğu için 6. Filo'ya benzer protestolar da olmamıştır. Farklı dönemlerde Türkiye'ye gelen ABD gemilerinin Türkiye'de karşılanışları aslında Türkiye'nin iç ve dış politikalarının birer özeti gibidir.

⁹⁴¹ EK-18

⁹⁴² "Missouri Dolmabahçe'de", *Milliyet*, 11 Kasım 1986, s. 7.

⁹⁴³ Sami Kohen, "'Missouri'nin Dönüşü'", *Milliyet*, 11 Kasım 1986, s. 7.

SONUÇ

2. Dünya Savaşı sonrası Türkiye-SSCB ilişkilerinin bozulması kelebek etkisine (Bir yerde kelebeğin kanat çırpması sonucu oluşan hava hareketinin başka bir yerde fırtınaya dönüşmesi⁹⁴⁴) neden oldu. 1945-1950 yılları arasında köy okullarından üniversiteye, futbol maçındaki yanlış hakem kararından at yarışlarındaki usulsüzlüklere, fabrikanın infilak etmesinden toplu göçlere ve cenaze törenine kadar her yerde ve her olayda bir Sovyet parmağı aranmıştır. Bu durumun en önemli nedeni çok partili hayata geçişle birlikte artık bir alternatifi olan iktidarın kitleleri kendi ekseninde ortak bir paydada buluşturma isteğidir.

Bu dönemde meydana gelen bazı olaylar da domino etkisi (bir olayın kendisine benzer bir olayı tetiklemesi sonucunda art arda gelen olaylar zinciri⁹⁴⁵) yarattı. Tan Matbaası Baskını, DTCF Olayları'nı tetikledi. Kıbrıs Sorunu ve mitingleri sonucunda da Türkiye-Yunanistan ilişkileri sorgulanmaya başladı. Atina'da dostluk kupası adıyla düzenlenen futbol turnuvasında Yunan hakemin yaptığı bir hata, bütün yurttan protesto edildi.

Mareşal'in cenazesi dışında bu dönemde meydana gelen gösteriler Hükûmet'in kontrolünde gerçekleşmiştir. İstanbul'daki gösterilerde Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi'nin seçilmesinin ayrıca bir önemi vardır. Hükûmet, gösterilerinin içeriğine göre Sovyet ve Yunanistan Konsolosluklarında sıkı güvenlik önlemleri alarak bu ülkelerle ilişkilerin bozulmasını engellemiştir. Fakat gösterilerin kendi kontrolünde İstiklal Caddesi ve Taksim'de yapılmasına karışmayarak bu ülkelere dolaylı olarak da mesaj göndermiştir. Ankara ve İzmir'deki gösterilerde de benzer durumlar yaşanmıştır. Daha önceki yıllarda gösterilerin ve mitinglerin merkezi İstanbul'da Sultanahmet Meydanı iken ilk defa bu dönemde İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanı ön plana çıkmıştır.

1. Dünya Savaşı'ndan farklı olarak 2.Dünya Savaşı'nda farklı ideolojilerin çarpışması tüm dünyayı etkisi altına aldığı gibi Türkiye'yi de etkiledi. Savaş döneminde özellikle basında başlayan ideolojik mücadele savaş sonrasında ideolojik gösterilerin (Tan Matbaası Baskını ve DTCF Olayları) düzenlemesine neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın da etkisiyle İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde,

⁹⁴⁴ Zeynep Ünalın, "Kalabalıkların Dinamiği", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi* (Mart 2011), s. 31.

⁹⁴⁵ Ünalın, a. g. m., s. 31.

1970’li yıllarda doruk noktasına ulaşacak ideolojik kamplaşmaların temelleri atıldı. 1945-1950 dönemi, 1970’li yılları anlamak için Tarık Zafer Tunaya’nın tabiriyle iyi bir “laboratuvardır”.

Bu dönemde meydana gelen olaylar, bazı alanlarda yeni kurumlara ihtiyaç olduğunu ve kurumsallaşmanın önemini gözler önüne sermiştir. Berkes, Boran ve Boratav’ın TBMM’de alınan bir kararla üniversiteden uzaklaştırılmaları ve bu karara itiraz edilememesi Anayasa Mahkemesi gibi bir üst mahkemeye ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Atina olayları özerk bir futbol federasyonunun, Veliefendi’de meydana gelen olaylar ise TJK gibi profesyonel bir teşkilatın eksikliğini ortaya koymuştur. Sütlüce infilakı sonucunda basında gündeme gelen ve TBMM’ye taşınan yetersiz denetim ve ihmal iddiaları Valilik ve Belediyenin bir an önce ayrılması gerektiğini göstermiştir.

Çok partili hayata geçilmesi ve kamuoyunda esmeye başlayan özgürlük rüzgarları Hükûmeti’n politikalarına itiraz edilmesine ve hatta bu itirazların eyleme dönüşmesine ortam sağlamıştır. Bu dönemde meydana gelen Veliefendi olayı ve Mareşal’in vefatı üzerine Radyoevinde ve cenazesinde yaşanan olaylar tamamen Hükûmet’in kontrolü dışında ve Hükûmet’e karşı gelişmiştir. Yine aynı şekilde Türk Yahudilerinin Filistin’e göçü belli bir dönem için Hükûmet tarafından yasaklanmasına rağmen bu yasak kararı defalarca ihlâl edilmiş ve farklı yöntemlerle göç devam etmiştir.

1945-1950 döneminde dış politika ve ekonomide kurucu felsefenin terk edilmesi yeni döneme uyum sağlamanın bir zorunluğu olarak görülmüştür. Bu nedenle SSCB karşısında Soğuk Savaş dönemi sonuna kadar ABD’nin yanında yer alınmasını sağlayacak müttefikliğin temelleri atılmıştır. Savaş sonrası yaşanan makas değişikliği iç politikayı ve toplumu da uzun yıllar kalıcı olarak etkilemiş ve şekillendirmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca, bu dönemde meydana gelen toplumsal olaylardaki manipülasyonların benzerleri tekrar tekrar yaşanmıştır. Çok partili hayata geçiş kararı tabandan gelen bir baskıyla alınmasa da toplum bu süreçte seyirci kalmamıştır. Toplumsal olaylar aracılığıyla iç ve dış siyasetle ilgili iktidar ve muhalefete çeşitli mesajlar verilmiş ve siyasetçilerin gözden kaçırdığı pek çok sorun ve kurumsal eksikler gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışmada bu dđnemi inceleyen kaynaklarda ayrıntılı olarak bahsedilmeyen veya üzerinde durulmayan 1948 Londra Olimpiyat Oyunları'nın, Kıbrıs mitinglerinin, Akdeniz Dostluk Kupası'nın ve Veliefendi hâdisenin önemi belgelerle anlatılmaya çalışılmıştır. zerinde sıkça kalem oynatılan olaylarda ise ana olayın gđlgesinde kalan gelişmelere (Tan Matbaası Baskını'nda baskından kısa bir süre önce basında yaşanan sert polemiklere, Missouri'nin gelişine halkın tepkisine, Yahudi gđne Yahudi basınının bakış açısına, Sütlüce patlamasında işçilerin çalışma koşullarına, DTFC olaylarında ve Mareşal Fevzi akmak'ın olaylı cenaze tđreninde ise öğrencilerin psikolojilerine) vurgu yapılmıştır.

KAYNAKÇA

1- ARŞİV BELGERİ

1.1 Türk Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 66-53-9, Tarih: 20.06.1936.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 83-41-7, Tarih: 12.05.1938.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 84-73-9, Tarih: 07.08.1938.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 85-112-8, Tarih: 06.01.1939.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 88-95-11, Tarih: 28.09.1939.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 90-15-18, Tarih: 17.02.1940.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 90-32-12, Tarih: 03.04.1940.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 91-47-12, Tarih: 20.05.1940.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 96-74-4, Tarih: 21.08.1941.

BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 49-319-2, Tarih: 21.11.1942

BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 49-319-6, Tarih: 23.07.1943.

BCA, Kurum: 30-11-1-0, Yer Bilgisi: 165-2-8, Tarih: 12.01.1944.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 105-24-10, Tarih: 06.04.1944.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 105-24-10, Tarih: 06.04.1944.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 105-31-8, Tarih: 16.05.1944.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 106-58-15, Tarih: 12.08.1944.

BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 85-562-9, Tarih: 20.03.1945.

BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 79-524-18, Tarih: 04.06.1945.

BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 85-563-4, Tarih: 00.01.1946.

BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 110-18-8, Tarih: 07.03.1946.

BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 143-24-21, Tarih: 14.05.1946.

BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 11-67-3, Tarih: 15.11.1946.

BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 101-624-13, Tarih: 12.03.1947.
BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 266-793-49, Tarih: 08.12.1947.
BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 65-407-14, Tarih: 31.12.1947.
BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 117-52-4, Tarih: 15.07.1948.
BCA, Kurum: 490-1-0-0, Yer Bilgisi: 599-75-8, Tarih: 23.09.1948.
BCA, Kurum: 30-1-1-0, Yer Bilgisi: 42-252-14, Tarih: 11.11.1948.
BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 101-628-6, Tarih: 11.11.1948.
BCA, Kurum: 30-1-0-0, Yer Bilgisi: 40-241-14, Tarih: 02.12.1948.
BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 118-108-3, Tarih: 24.03.1949.
BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 120-72-8, Tarih: 18.10.1949.
BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 133-72-10, Tarih: 09.09.1953.
İclal-Tunca Örses Arşivi.

1.2 AMERİKAN ARŞİV BELGELERİ

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES (FRUS)

FRUS, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI.

FRUS, 1946, The Near East And Africa, Turkey, Volume VII.

Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, January 9, 1945- December 31, 1946. Central File: Decimal File 867.00.

Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, May, 6-1948-March 10, 1949, Central File: Decimal File 867.113.

Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, March 9, 1949- December 31, 1949. Central File: Decimal File 867.00.

Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, July 1, 1949- December 30, 1949. Central File: Decimal File 867.00.

2- RESMÎ YAYINLAR

Ayın Tarihi, Sayı: 145, Aralık 1945.

Ayın Tarihi, Sayı: 149, Nisan 1946.

Ayın Tarihi, Sayı: 177, Ağustos 1948.

Ayın Tarihi, Sayı: 197, Nisan 1950.

T.C. Resmî Gazete, 4 Haziran 1928, S 904.

T.C. Resmî Gazete, 26 Kânunisani 1940, S 4417.

T.C. Resmî Gazete, 5 Eylül 1947, S 6699.

T.C. Resmî Gazete, 28 Aralık 1949, S 7391.

T.C. Resmî Gazete, 11 Mart 1950, S 7454.

T.C. Resmî Gazete, 13 Mart 1950, S 7455.

T.C. Resmî Gazete, 15 Temmuz 1953, S 8458.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C 17, Toplantı: 2, 54. Birleşim, 14.05.1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C 17, Toplantı: 2, 58. Birleşim, 21.05.1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C 19, Toplantı: 2, 90. Birleşim, 15.08.1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 4, Toplantı: 1, 37. Birleşim, 29.01.1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 1, Toplantı: 0, 8. Birleşim, 26.08.1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 6, Toplantı: 1, 85. Birleşim, 13.10.1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 12, Toplantı: 2, 82. Birleşim, 05.07.1948.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 12, Toplantı: 2, 83. Birleşim, 06.07.1948.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 15, Toplantı: 3, 36. Birleşim, 24.01.1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 3, 56. Birleşim, 16.03.1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 8, 57. Birleşim, 18.03.1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 17, Toplantı: 8, 57. Birleşim, 18.03.1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 19, Toplantı: 3, 96. Birleşim, 30.05.1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, C 23, Toplantı: 4, 33. Birleşim, 23.01.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C 2, Toplantı: 1, 1. Birleşim, 01.01.1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, C 6, Toplantı: 1, 59. Birleşim, 02.04.1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: VI, C 8, İçtima: 1, 87. İnikad, 18.01.1940.

3- KİTAPLAR

Afyoncu Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2012.

Ağaoğlu Samet, *“Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru”*, Baha Matbaası, 1972.

Ağaoğlu Samet, *Siyasi Günlükler/DP'nin Kuruluşu*, Haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Ahmad Feroz ve Ahmad Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Akbaş Rahmi, *Mareşal Fevzi Çakmak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008.

Andaç Faruk, *İşsizlik Sigortası*, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayı, Ankara, 2010.

Ansiklopedik Politika Sözlüğü, Haz. Faruk Sönmezoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arcayürek Cüneyt, *Açıklıyor-1 Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1985.

Arcayürek Cüneyt, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1997.

Armaoğlu Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aslan Gürbüz, *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017.

Aslandaş Alper Sedat - Bıçakçı Baskın, *Popüler Siyasî Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Atılğan Gökhan, *Behice Boran-Öğretim Üyesi- Siyasetçi- Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

Aybar Mehmet Ali, *TİP Tarihi 1*, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

- Aybars Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-1*, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.
- Aydemir Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortasya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, C 1, 1970.
- Aydemir Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Aydoğdu Ahmet, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
- Baban Cihad, *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)*, Remzi Kitabevi, 1970.
- Bali Rifat N., *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bardakçı Murat, *Enver*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Barutçu Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar*, C 2, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.
- Berkes Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Berkes Niyazi, *Unutulan Yıllar*, Haz. Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Birgit Orhan, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.
- Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, C III, Haz. Hülya Toker-Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
- Boratav Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2005*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Cem İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Cevizci Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Çavdar Tevfik, *Küresel Kapitalizm Girdabında Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.
- Çavdar Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- Demir Remzi- Atılğan Doğan, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türkiye'de Beşeri Bilimlerin Yeniden İnşası- Elli Portre*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2008.
- Deringil Selim, *Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

- Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1978.
- Dölen Emre, *Türkiye Üniversite Tarihi: Özerk Üniversite Dönemi (1946-1981)*, C 5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Dündar Fuat, *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Çiviyazıları, İstanbul, 2000.
- Eğilmez Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Erer Tekin, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.
- Erim Nihat, *Günlükler 1925-1979*, C 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Erkin Behiç, *Hatırat 1876-1958*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- Erkin Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.
- Eroğul Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- Gazioğlu Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler*, C 2, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul, 1996.
- Gök Hayrullah, *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri (1876-1950)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.
- Güleryüz Naim A., *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2012.
- Gülmez Mesut, *1919-2019 ILO-Türkiye İlişkilerinin Yüzyılı*, ILO Türkiye Ofisi, Ankara, 2019.
- Gündüz Alptekin, *En Sevdiği Güneşti-Dr. Suphi Baykam'ın Fırtınalı Yaşamı*, Piramid Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Gündüz Asım, *Hatıralarım*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1973.
- Gürel Şükrü S., *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C 1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- Gürkan Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın 1945-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Gürün Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939'dan Günümüze*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

- Gürün Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri 1920-1953*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 306-307.
- Güven Sami, *1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.
- Hasgüler Mehmet, *Kıbrıs Siyasi El Kitabı ve Sözlüğü*, Alfa, İstanbul, 2018.
- Hatemi Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, C 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Hatiboğlu M. Tahir, *Türkiye Üniversite Tarihi*, Selvi Yayınevi, Ankara, 2000.
- Hirsch Ernst E., *Anılarım*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2000.
- Hirsch Ernst E., *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi*, C 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1998.
- İnalcık Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- İnönü İsmet, *Defterler (1919-1973)*, C 1, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kabacalı Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.
- Kabacalı Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kapani Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- Karakaş Nuri, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2013.
- Karakuş Emin, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hür Yayın ve Ticaret, İstanbul, 1977.
- Karpat Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Keser Ulvi, *1945-1948 Sürecinde Türkiye-Kıbrıs-Filistin Ekseninde Yahudiler*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012.
- Kılıç Sezen, *Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010.

Kışlalı Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, Ankara Üniversitesi Basın- Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1987.

Kızılyürek Niyazi, *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi Kıbrıs'ta Statü Kavgası ve Etnik Çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Koç Malike Bilseydi, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Koçak Cemil, *CHP İktidarının Sonu Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Koçak Cemil, *İkinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Koçak Cemil, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Koçak Cemil, *Rejim Krizi Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Koçak Cemil, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi 1938-1945*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Levi Avner, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Marshall Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Milletlerarası Çalışma Misyonu Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine Sunulan Rapor (Mart-Mayıs 1949), Çankaya Matbaası, Ankara, 1950.

Mumcu Uğur, *40'ların Cadı Kazanı*, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Mumcu Uğur, *Bir Pulsuz Dilekçe*, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

Nadi Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.

Olimpiyat Şeref Direğinde İlk Bayrağımız Mersinli Ahmet Kireççi, Haz. Cem Atabeyoğlu, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 10, İstanbul, 2003.

- Olimpiyatlarda Türk Sporcuları Anılar-Olaylar-Rakamlar*, Haz. Cem Atabeyoğlu, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları: 14, İstanbul, 2004.
- Öymen Altan, ...*Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.
- Öymen Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- Öymen Onur, *Silahsız Savaş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Özcan Fatih, *Bozdoğan*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019.
- Öztekin Hülya, *TAN Serteller Yönetiminde Muhalif Bir Gazete*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.
- Pamuk Şevket, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Parasız İlker, *Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.
- Sander Oral, *Türk -Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.
- Sayılğan Aclan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Haz. Erol Cihangir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009.
- Seçilmiş Korhan, *Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları*, İlpress Basım ve Yayın, İstanbul, 2004.
- Sertel Sabiha, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.
- Sertel Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Tanilli Server, *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- TBMM Albümü 1920-2010*, C 2, 1950-1980, TBMM Basın ve Halka İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara.
- Tekeli İlhan- İlkin Selim, *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tekeli İlhan- İlkin Selim, *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tezel Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1986.

- Timur Taner, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Toker Metin, *DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Toker Metin, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- Tokgöz Erdinç, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- Tonguç Engin, *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2009.
- Topuz Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Topuz Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Tuncer Hüner, *İsmet İnönü’nün Dış Politikası (1938-1950)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.
- Turan Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- Tutel Eser, *At Yarışları ve Atlı Sporlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (Sosyal Bilimler)*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2011.
- Uçarol Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul, 2013.
- Uran Hilmi, *Meşrutiyet Tek Parti Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Uyar Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Ülman Haluk, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1961.
- Va-Nu Müzehher, *Bir Dönemin Tanıklığı, Sosyal Yayınlar*, İstanbul, 1997.

Vefa'nın Galip'i Galip Haktanır'ın Anıları, Haz. Fethi Aytuna, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, *Anıların İzinde*, C 1, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977.

Yalman Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*, C 2 1922-1971, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997.

Yenal Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Yeşil Ahmet, *Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Yetkin Çetin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, AFA Yayınları, İstanbul, 1992.

Yücel Hasan Ali, *Davam*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Yüksel Erol, *Millî Mücadele'den 27 Mayıs'a Bir Siyasetçi: Refik Koraltan*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018.

4- MAKALELER

Ak Gökhan, "Türk Düşünce Hayatında Mediha Esenel (Berkes) ve 1948 DTCF Tasfiyeleri İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* (2015), C XV, S 30.

Akkor Mahmut, "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı", *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* (2017), S 2.

Aksakal Hasan, "Mehmet Ali Aybar'ın Türk Siyasal Yaşamındaki Yeri ve Önemi", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2009), S 20.

Alkin Erdoğan, "Dış Ekonomik İlişkiler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Editör: Memduh Yaşa, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980.

Altun Fahrettin, "Niyazi Berkes ve Eserleri Hakkında", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (2004), C 2, S 1.

Amado Selim, "İsrail'de Türkiye Kökenli Yahudiler", *Görüş Dergisi* (2003), S 56.

Arslan Gürbüz, "Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması, Uygulanması ve Sonuçları", *Tarih Dergisi* (2015), S 61.

- Atabey Figen, “Monterux Konferansı’ndan İkinci Dünya Harbi’ne Türk-Sovyet İlişkileri”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* (Ocak 2014), C 2, S 4.
- Atabeyoğlu Cem, “At Yarışları”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1993.
- Atabeyoğlu Cem, “Veliefendi Hipodromu”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1994.
- Ataç Kaan Kutlu, “2. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye (1945-1946)”, *CTAD (2017)*, S 25.
- Ataç Kaan Kutlu, “70. Yılında Truman Doktrini: Türkiye ve Soğuk Savaş”, *Ortadoğu Etütleri (2016)*, Volume 8, No 1.
- Aydın Mustafa, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Benhür Çağatay, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (2007)*, S 17.
- Benhür Çağatay, “Türk Birliklerinin Azerbaycan’ı Tahliye Etmesi 1918”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2009)*, C 11, S 21.
- Benlisoy Stefo, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk-Yunan Yakınlaşması Kral ve Kraliçe Türkiye Ziyareti”, *Toplumsal Tarih (Eylül 2000)*, S 81.
- Borlat Barış, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’de Seferberlik”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (2014)*, S 23.
- Coşar Nevin, “Varlık Vergisi Konusunda Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (2003)*, C 58, S 2.
- Çakmak Zafer, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (2008)*, S 36.
- Çelebi Mevlüt, “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (Bahar 2015)*, S 91.
- Çetik Mete, “Dil-Tarih Tasfiyesi ve Hukuka Aykırılık”, *Tarih ve Toplum (Nisan 1997)*, S 160.

Çiçek Atıl Cem, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Garanti Belgesi: 12 Temmuz Beyannamesi’nin Söylem Analizi, *Current Research in Social Sciences* (2018), C 4, S 2.

Eraslan Cezmi, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (1998), C 6, S 22.

Erdinç Zeynep, “Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand - By Anlaşması”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Ağustos-2007), S 18.

Erhan Çağrı- Kürkçüoğlu Ömer, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Erhan Çağrı, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Esmer Ahmet Şükrü, Oral Sander, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Fırat Melek M., “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Eylül 2010, S 81.

Fırat Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Gönlübol Mehmet, Ülman A. Haluk, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Güler Yavuz, “II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950), *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (2004), C 5, S 2.

Gürün Kamuran, “Türkiye’yi II. Dünya Savaşı’na Sokma Çabaları”, *Belleten (Kasım 1988)*, C LII, S 204.

Haytoğlu Ercan, “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Millî Kalkınma Partisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Haytoğlu Ercan, “Mareşal Fevzi Çakmak’ın Siyasi Hayatı ve Ölümü”, *Türk Yurdu Dergisi* (1999), C 19, S 147.

İnanç Gül, “US Missouri Zırhlısı’nın İstanbul Ziyareti ve Soğuk Savaş Diplomasisinde Türkiye”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Kasım 2009, S 191.

Kan Kürşat, “İsrail’in Kuruluşundan 27 Mayıs Darbesine Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1960)”, *İsrailiyat (2018)*, S 3.

Kazıcı Ziya, “Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezleri Dergisi (2015)*, C 1, S 1.

Kemal Cemal, “Osmanlı’nın Filistin Cephesi’ndeki Son Muharebesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi (2010)*, C 12, S 45.

Kopar Metin, “ABD’nin Türkiye Üzerine Projeksiyonu: Thornburg Raporu (1949-1950, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (2018)*, C 11, S 36.

Köse İsmail, “Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (2019)*, C 74, No 4.

Köse İsmail, “Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi (2015)*, C 10, S 10.

Kurat Yuluğ Tekin, “Kahire Konferansı Tutanakları (4-7Aralık 1943) ve Türkiye’yi Savaşa Sokma Girişimleri”, *Belleten (Ocak 1983)*, C XLVII, S 185.

Nair Güney, “Türk Basın Tarihinde Taşrada Yayınlanan Bir Merkez Gazetesi: Ülke”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 2017, C 2, S 4.

Oran Baskın, “Türkiye’nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (1970)*, C XXV, S 1.

Özdemir Ali Ulvi, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet İle İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi (2014)*, S 55.

Özdemir Ali Ulvi, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi (2012)*, S 49.

Özüçetin Yaşar, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Sariaslan Fatma, “Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti”, *Filistin Araştırmaları Dergisi* (2019), No. 6.

Savrun Ergekon, “1571 Türk Yönetiminde, 1878-1925 İngiliz Taç Kolonisi’ne; Kıbrıs Üzerinde Enosis Faaliyetleri ve İngiliz Stratejisi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* (2017), C 3, S 1.

Sönmez Cahide Sınmaz, “Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun””, *Yönetim Bilimleri Dergisi* (2012), S 20.

Sürmeli Serpil, “Nuri (Killigil) Paşa’nın Trablusgarp Savaşı Hatıraları”, *Atatürk Dergisi* (2012), C 1, S 1.

Tellal Erel, “SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Toktaş Şule, “Göç Etmeniyle Etnik ve Dini Kimliklerde Yaşanan Etkileşimler: Türkiye’den İsrail’e Yahudilerin Göçü”, *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*, Editörler: Rasim Özgür Dönmez, Pınar Enneli, Nezahat Altuntaş, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Topal Çoşkun, “Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2013), S 6.

Toplu Güngör, “Kıbrıslı Türklerin Bağımsızlık Mücadelesinde Bir Dönüm Noktası 28 Kasım 1948 Mitingi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* (2016), S 11.

Turan İlter- Barlas Dilek, Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Editör: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

Tür Özlem, “Türkiye ve Filistin-1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (2007), C 62, S 1.

Ural Selçuk, “Kurtuluşun Mondros Mütarekesi’ne Elviye-i Selâsede Yaşanan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2011), S 47.

Vural İstiklâl Yaşar, “Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Nisan 2008)*, S 20.

Yıldız Murat, “1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri”, *Turkish Studies*, Volume 12/31.

5- BİLDİRİLER

Çakmak Fevzi, *Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Mitingleri*, 21-25 Ekim 2010 İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Haz. Ulvi Keser, C 1.

İnce Gökçen Başaran, *Erken Cumhuriyet Basınında Üç Portre Nadir Nadi Ahmet Emin Yalman Sabiha Zekeriya (Sertel)*, Üç Fikir Tercüman-ı Ahval’in 150. Yılında İstanbul’da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu, 21-22 Ekim 2010, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Emirler Matbaası.

Uyar Hakkı, “1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 22-24 Ekim 2008.

6- TEZLER

Çınar Metin, “*Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadolucular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)*”, (Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007)

Karaköse Nejdet, “*Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği ile Nuri Paşa (Killigil)*”, (Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2010)

Valansi Karel Franco, “*The Establishment of Israel, Recognition of a New State in The Middle East And Its Repercussions On The Turkish Public (1936-1956)*”, (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

Yalçın Osman, “*Türk Hava Harp Sanayi Tarihi*” (Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008)

Zümrüt Şenol, “*Mareşal Fevzi Çakmak’ın Siyasi Kişiliği ve Millet Partisi*”, (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004)

7- KÖŞE YAZILARI

Abadan Yavuz, “Gençliğin Heyecanı”, *Ulus*, 28 Mayıs 1949, s. 1.

Abadan Yavuz, “İş ve Çalışma Hayatımız”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1949, s. 3.

Adivar A. Adnan, “Demokrasi, Sütlüce ve İstanbul”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1949, s. 2.

Akdoğan Yalçın, “Özal Kendini Anlatıyor...”, *Cumhuriyet*, 19.09.1988, s. 7.

Atay Falih Rıfki, “Çirkin Bir Taktika”, *Ulus*, 4 Aralık 1945, s. 1.

Atay Falih Rıfki, “İstanbul’daki Nümayiş”, *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1.

Atay Falih Rıfki, “İstanbul’daki Nümayiş”, *Ulus*, 6 Aralık 1945, s. 1.

Atay Falih Rıfki, “Missouri”, *Ulus*, 5 Nisan 1946, s. 1.

Atay Falih Rıfki, “Türkiye’den Amerika’ya”, *Ulus*, 9 Nisan 1946, s. 1.

Atsız Nihal, “Başvekil Saracoğlu Şükrü’ye İkinci Açık Mektup”, *Orhun*, 1 Nisan 1944, s. 1.

Baban Cihad, “İçişleri Bakanının Böyle Konuşmağa Hakkı Yoktur”, *Tasvir*, 5 Ağustos 1949, s. 1.

Baban Cihad, “Talebe Nümayişi ve Tass Ajansı”, *Tasvir*, 6 Aralık 1945, s. 1.

Baban Cihad, “Türk Gibi Kuvvetli!”, *Tasvir*, 4 Ağustos 1948, s. 1.

Baban Cihad, “Veliefendiyi Kavuran Ateş”, *Tasvir*, 3 Ağustos 1949, s. 1.

Benbasat Moşe, “Filistine Yahudi Muhacereti Arttı”, *Şabat*, 22 Ekim 1948, s. 1.

Benbasat Moşe, “İsrail Devletini Tanıma Sırası Bizde”, *Şabat*, 4 Şubat 1949, s. 1.

Benbasat Moşe, “Muhacir Akını Hükûmeti”, *Şabat*, 30 Eylül 1949, s. 1.

Benbasat Moşe, “Türk vatandaşlığını benimsemeyenlerin muhaceretin, Neşriyat yolu ile mâni olmak istemek, gaflet sayılır”, *Şabat*, 3 Aralık 1948, s. 1.

Benbasat Moşe, Orta-Şarkta, Komünizme Karşı İki Kale”, *Şabat*, 2 Aralık 1949, s. 1.

Boran Behice, “Zirai Reformda Memleketi İflas Etmiş Bir Rejime Götürmek İstiyorlar”, *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 9.

Coşkun Nusret Safa, “Mitinglerde Dikkat Edilecek Mühim Bir Nokta”, *Son Posta*, 30 Aralık 1947, s. 4.

- Daver Abidin, “Eski Dostluğu Yeni ve Parlak Bir Tezahürü”, *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1946, s. 1.
- Daver Abidin, “Missouri Dünyanın En Kuvvetli Zırhlısıdır”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 1946, s. 1.
- Dıranas Muhip, “Halkla Oynanır mı?”, *Zafer*, 2 Ağustos 1949, s. 1.
- Dıranas Muhip, “Uyandırılan Toprak”, *Zafer*, 13 Nisan 1950, s. 1.
- Emeç Selim Ragıp, “Son Hadise”, *Son Posta*, 5 Aralık 1945, s. 1.
- Erim Nihat, “Türkiyenin Dış Politika Sorunları”, *Yön Dergisi*, 18 Mart 1966, s. 16.
- Felek Burhan, “Gidiyorlar mı?”, *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948, s. 3.
- Fenik Advıye, “Kaybettiğimiz Büyük Asker”, *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 1.
- Fenik Mümtaz Faik, “At Kuyruğuna Bağlı Demokrasi!”, *Zafer*, 5 Ağustos 1949, s. 1.
- Gülman Leon Levi, “Türk-İsrail Ticaret Anlaşmasının Ehemmiyeti”, *Şalom*, 13 Temmuz 1950, s. 1.
- Irmak Sadi, “Millî Armağan İçin”, *Ulus*, 10 Ağustos 1948, s. 1.
- Kapani Osman, “Devlet Dostluğu Millet Dostluğu”, *Demokrat İzmir*, 28 Mayıs 1949, s. 1.
- Kapani Osman, “Mareşali Kaybettik”, *Demokrat İzmir*, 11 Nisan 1950, s. 1.
- Kapani Osman, “Mareşalin Ölümüne Saygıda Çok Geç Kaldılar”, *Demokrat İzmir*, 12 Nisan 1950, s. 1.
- Kohen Sami, ““Missouri”nin Dönüşü”, *Millîyet*, 11 Kasım 1986, s. 7.
- Kubat Hurrem, “Ne Zaman Uyanacaklar?”, *Demokrat İzmir*, 13 Nisan 1950, s. 1.
- Leyon Avram, ““En Son Dakika,, gazetesi hakikati söylemiyor”, *Şalom*, 28 Ekim 1948, s. 1.
- Leyon Avram, “Filistinde Yisrael Devleti Kurulmuştur”, *Şalom*, 27 Mayıs 1948, s. 2.
- Leyon Avram, “Hergün,, Gazetesine Son Cevabımız”, *Şalom*, 25 Kasım 1948, s. 1.
- Leyon Avram, “İngilizler ve Yahudiler”, *Şalom*, 13 Kasım 1947, s. 1.
- Leyon Avram, “Mes’ut Bir Hadise”, *Şalom*, 16 Aralık 1948, s. 1.

- Leyon Avram, “Türkiye İsrail Devletini Tanımak Üzeredir”, *Şalom*, 10 Şubat 1949, s. 1.
- Reytan Sami, “Yahudi Devleti Komünist Olabilir mi?”, *Şalom*, 30 Eylül 1948, s. 1.
- Sadak Necmeddin, “Aziz Dostlarımız Hoş Geldiniz”, *Akşam*, 5 Nisan 1946, s. 1.
- Sadak Necmeddin, “Trumanın Nutku Münasebetile ve Misafirlerimizi Uğurlarken”, *Akşam*, 9 Nisan 1946, s. 1.
- Sadak Necmeddin, “Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır”, *Akşam*, 7 Aralık 1945, s. 1.
- Savcı Sadun G., “Gidenlere, Güle Güle!” *Vatan*, 21 Ekim 1948, s. 2.
- Sertel Sabiha, “Cumhuriyet İnkılabı”, *Tan*, 29 Ekim 1945, s. 1.
- Sertel Sabiha, “Demokraside Halkın Murakabesi Şarttır”, *Tan*, 28 Sontesrin (Kasım) 1943, s. 1.
- Sertel Sabiha, “Haftanın Görüşleri”, *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 6.
- Sertel Zekeriya, “Bu Hükûmetin Bu İşini Yapamayacağı Besbelli”, *Tan*, 20 Kasım 1945.
- Sertel Zekeriya, “Bugünkü Meclisten de Bir şey Bekleyemeyiz”, *Tan*, 23 Kasım 1945
- Sertel Zekeriya, “Cumhuriyet 23 üncü Yılına Girerken”, *Tan*, 29 Ekim 1945.
- Sertel Zekeriya, “Demokrasi İnkılabını C.H.P. Yapamaz”, *Tan*, 22 Kasım 1945.
- Sertel Zekeriya, “Haftanın Görüşleri”, *Görüşler*, 1 Aralık 1945, s. 2.
- Sertel Zekeriya, “Millet Önünde Hesaplaşmak İstiyoruz”, *Tan*, 1 Aralık 1945, s. 1.
- Sertel Zekeriya, “Şehrimizdeki Karne Suistimali”, *Tan*, 28 Sontesrin (Kasım) 1943, s. 1.
- Sertel Zekeriya, “Yarınki Dünya Dünyanın Gidişini Anlamak İçin Harpten Önceki Dünya Görüşümüzü Değiştirmeliyiz”, *Tan*, 14 Ağustos 1943, s. 1.
- Şaul Eli I, “Türkiyenin İsraili Tanınması Münasebetiyle”, *Şalom*, 8 Nisan 1949, s. 1.
- Şaul Eli I, “Yahudi Devleti Kurulmuştur”, *Şalom*, 20 Mayıs 1948, s. 1.

- Şaul Eli I., “İsraël, Türk Dostluğuna Kıymet Vermelidir”, *Şalom*, 19 Mayıs 1949, s. 1.
- Şaul İzak, “Filistinde Türk Yahudileri”, *Şalom*, 27 Ocak 1949, s. 1.
- Şaul İzak, “İsraile Muhacerat”, *Şalom*, 21 Temmuz 1949, s. 4.
- Şaul İzak, Tel-Aviv’de Hayat...”, *Şalom*, 26 Ağustos 1948, s. 1.
- Uluna, “Bir Cinâyet, Bu Cinâyet Gerçek!” –Tevfik Fikret-, *Yeni Sabah*, 5 Mart 1949 s. 1.
- Us Asım, “Tahrikler Karşısında Gençliğin Heyecanı”, *Vakit*, 6 Aralık 1945, s. 1.
- Us Asım, Misuri’nin Türk Sularını Ziyareti”, *Vakit*, 6 Nisan 1946, s. 1.
- Vâ-Nû, “Atina Hâdiselerinin Soğuk Kanlılıkla Tahlili”, *Akşam*, 25 Mayıs 1949, s. 3
- Vâ-Nu, “İşçi Hayatına Dair...”, *Akşam*, 9 Mart 1949, s. 3.
- Yaeş İzak, Türk Musevileri ve Filistin Davası, *Şalom*, 11 Aralık 1947, s. 1.
- Yalçın Hüseyin Cahit, “Kalkın Ey Ehli Vatan! Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır”, *Tanin*, 3 Aralık 1945, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Atinada Olup Bitenlerin Tam Bir Hikâyesi”, *Vatan*, 25 Mayıs 1949, s. 3.
- Yalman Ahmet Emin, “Atinada Olup Bitenlerin Tam Bir Hikâyesi”, *Vatan*, 25 Mayıs 1949, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Çelikten Bir Barış Elçisi”, *Vatan*, 4 Nisan 1946, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Faal Bir Türk Siyaseti”, *Vatan*, 9 Nisan 1946, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri”, *Vatan*, 5 Aralık 1945, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Neden Coştuk”, *Vatan*, 8 Nisan 1946, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Sertellerin İkinci Bir Gafi”, *Vatan*, 1 Aralık 1945, s. 1.
- Yalman Ahmet Emin, “Şiddet, Deva Değildir”, *Vatan*, 30 Aralık 1947, s. 1.
- ZİNÎK, “Türk Musevilerinin İsraile Hicreti”, *Şalom*, 31 Ağustos 1950, s. 1.

8- YARARLANILAN SÜRELİ YAYINLAR

8.1 Gazeteler

Akşam 1936-1950

Athlitiki Ixo 1949

Cumhuriyet 1944-1950

Demokrat İzmir 1947 -1950

Gerçek 1950

Her Gün 1948

Hürriyet 1948-1950

Kudret 1949-1950

La Gazzetta dello Sport 1949

Milliyet 1986

Son Posta 1945-1948

Şabat 1948-1949

Şalom 1947-1950

Tan 1943-1945

Tanin 1944-1946

Tasvir 1945-1949

The New York Times 1943-1950

Ulus 1936-1950

Vakit 1945-1947

Vatan 1944-1949

Yeni Asır 1947

Yeni Sabah 1948-1950

Zafer 1949-1950

8.2 Dergiler

Görüşler 1945

Hür Gençlik 1950

Marko Paşa 1947

Nuhun Gemisi 1950

Orhun 1944

9- ONLİNE KAYNAKLAR

<http://olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/21/1>, Erişim Tarihi: 29.11.2019.

<http://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/fakulte-hakkinda/>. Erişim Tarihi: 22.08.2019.

<http://www.meb.gov.tr/meb/>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2020.

<http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1>, Erişim Tarihi: 23.11.2019.

<http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Olimpiyatlar/Olimpiyatlarda-Turkler/45/1>, Erişim Tarihi: 25.11.2019.

<http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Madalyalarimiz>, Erişim Tarihi: 13.12.2019.

<http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/10/1>, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2019.

<http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/27/1>, Erişim Tarihi: 23.11.2019.

<http://www.tgf.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2018/02/AVRUPA-IKINCILERI.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 201

<http://www.tgf.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2018/02/AVRUPA-UCUNCULERI.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 201

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/istanbul.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf, Erişim Tarihi: 19.03.2020.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/veliyyuddin-efendi>, Erişim Tarihi: 30.01.2020.

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/nuri-killigil-pasanin-mezari-onarildi/654675>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/corlunun-son-yahudisi-hayatini-kaybetti-geride-yaptigi-hayirlar-kaldi-41248339>, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

<https://www.mfa.gr/turkey/tr/the-embassy/history/tarih.html>, Erişim Tarihi: 27.01.2020.

<https://www.nytimes.com/1987/01/09/obituaries/thomas-hamilton-dies-at-77-former-times-correspondent.html>, Erişim Tarihi 29.03.2020.

<https://www.olympic.org/london-1948>, Erişim Tarihi: 29.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf , Erişim Tarihi: 26.10.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc026/kanuntbmmc026/kanuntbmmc02604580.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2019.

<https://www.tff.org/default.aspx?pageID=425>, Erişim Tarihi: 29.01.2020

<https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce>, Erişim Tarihi: 30.01.2020.

<https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce>, Erişim Tarihi: 05.02.2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=9PXRDUxjSns&t=103s>, Erişim Tarihi 07.08.2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=LzoLgx8xhU0>, Erişim Tarihi: 12.12.2019.

<https://go.gale.com/ps/start.do?p=GDSC&u=cumhurb>, Erişim Tarihi: 22.04.2020

<https://mk.gov.tr/>

<http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/>

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/>

<https://www.resmigazete.gov.tr/>

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0

<https://www.devletarsivleri.gov.tr/>

EKLER

EK- 1: 29 Ekim 1945 tarihli Tan gazetesi.

Pazartesi
29
EKİM
1945

TANEVİ
İSTANBUL, Ankara caddesi No. 102
TELEGRAF: TAN İSTANBUL
TELEFON İDARE: 24310
BAŞMÜHÜRRE: 24318
Müdür ve Yazı İşleri: 24319
SEKİZİNCİ YIL — No: 3417
FİYATI 10 KURUŞTUR

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

MERKEP KİTAPLI KAPAK BİRLİK ÜN İZAMA BELİMLİ OLAN
ÇOCUK
ANSİKLOPEDİSİ
Yakın çocuklara dağılıp, 1945'te de Ansiklopedisi
FİYATI 15 LİRADIR
Yayıncı TAN Matbaası

Cumhuriyet Bayramı Kutlu Olsun

Cumhur Başkanı Bugün Kısa Bir Hitabede Bulunacak

Cumhuriyet
23 üncü Yılına
Girerken

M. Zekeriya SERTEL
23 sene evvel cumhuriyet rejimini kabul edildiği zaman tasfiye edilen şey, saltanat ve hilafet, Türkiye bir hanlıca iki inkılap yapmış oluyordu. Bir taraftan ferdî saltanatı yıkıyor, öte taraftan dinin devletten ayrıştığı sultanı son veriyordu. Cumhuriyet demek, devletin birisini fertten alıp, millete vermek demektir. Bu sebeple, ferdi saltanatın yerini halk hâkimiyeti almış oluyordu. Fakat, millî hâkimiyetin ferdi saltanatı, yalnız Cumhuriyet rejimini kabul etmek yetmez. Millete bu hâkimiyetini hükümranlık da vermek lâzım. Bu da memleketin hak iddiasının kurulmasıyla kabildi. Bu fikir, söz ve toplanmış bir toplantıda olacaktı. Secim bir secim ve serbest yapılabildi. Bu iş bir taziyeye ve korku almış olmaksızın reyini kullanabilmek, hâkimiyetini ve milletin sevgiyle, filten hâkimiyetini vere edebilecekti. Cumhuriyetin bu hakları ta-

Ankara'da
Bugünkü
Merasim

Cumhur Başkanı 19 Mayıs Stadyumunda Bir Hitabede Bulunacak

Ankara, 29 (TAN) — Cumhuriyetin 23 üncü yılını kutlamak üzere Ankara'da Millî Başkan ve Başbakanı olduğu halde Atatürk'ün muvafık haberi üzerine otonomik ve bir çelenk koyacaklardır. Cumhuriyetin, bundan sonra 19 Mayıs müzeynini gilecekler ve saat 15 de kula No hitabede bulunacaklardır.

Saracoğlu'nun
Dünkü Nutku

CUMHURİYETİN Başardığı İşler

SARACOĞLU
TÜRK ORDUSUNU
SELAMLİYOR

Ankara 29 (A.A.) — Başbakan Saracoğlu'nun dün saat 15 de

MECLİS
Riyaset Divanı

Parti Bu Yıl Divana Namzet Göstermiyor

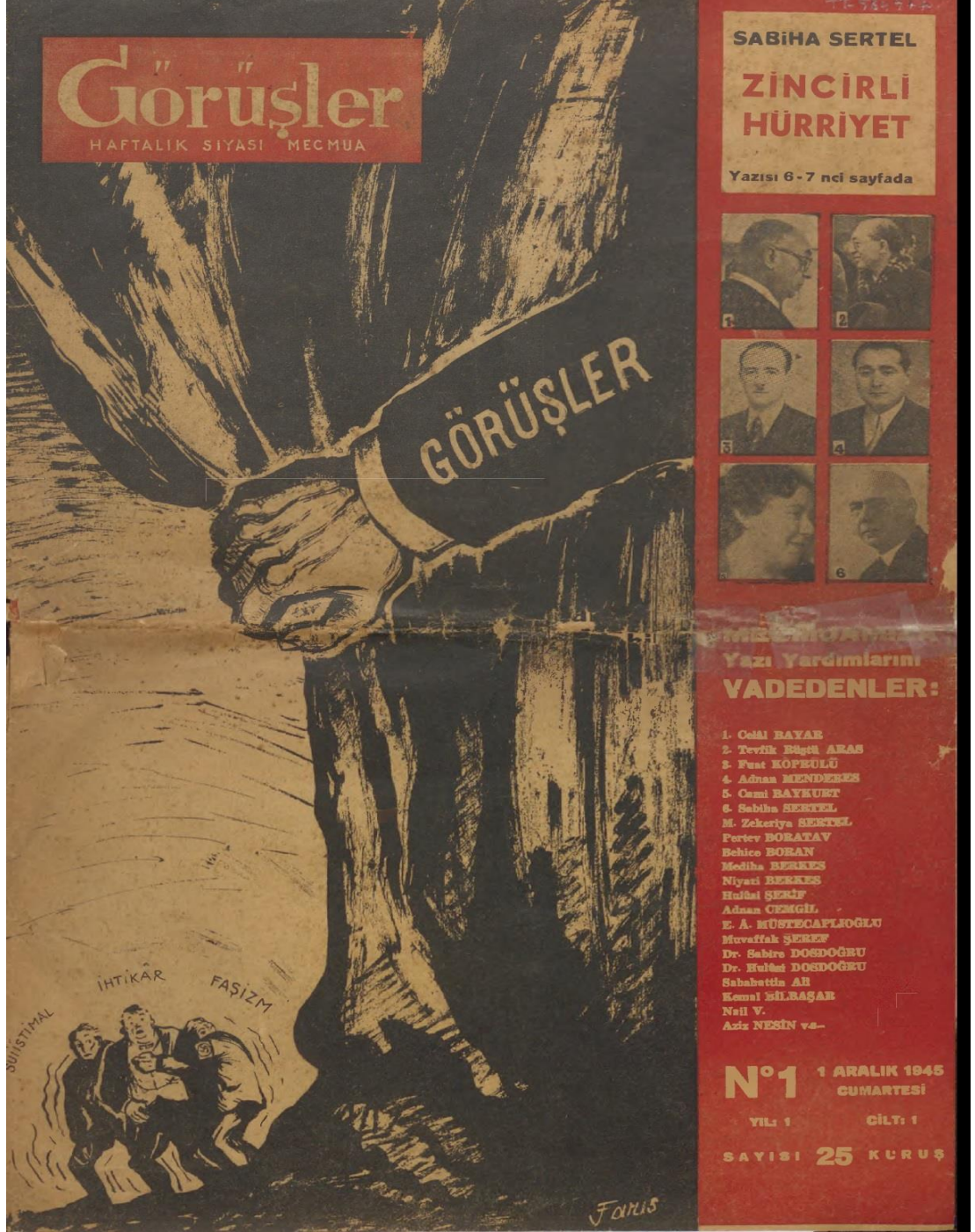
Bayram Bugün Bütün Yurdda Kutlanıyor

Binlerce izci Dün Ankara'da Tezahuratta Bulundular ve Abideye Çelenk Koydular

İngiliz - Türk
MALİ
Görüşmeleri

Ankara'ya Gelen İngiliz Bankacısı Dün Maliye Bakanı ile Görüştü

EK- 2: Görüşler dergisi Tan Matbaası Baskını nedeniyle sadece 1 sayı yayımlanabildi.

EK- 3: PTT tarafında Missouri için bastırılan hatıra pullar (İstanbul Filateli Pul Galerisi-Erol Akkaya Koleksiyonu).

EK- 4: Missouri zırhlısı top atışlarıyla İstanbul'u selamlıyor.
(İclal-Tunca Örses Arşivi)

EK- 5: Fazıl Küçük'ün Ayasofya mitingi ile ilgili Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye çektiği telgraf.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C.
P. T. T. L. G. M.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Nispetiye Caddesi No: 10
Etiler - Beşiktaş - İstanbul

TELGRAF
2738

Adres : _____

Yol
Servis İşaretleri

= cumhurreisi ismet inonu ankara =

30/11/1948

2070/30.657 nxa 37 nicosia 50/49 30 1040 ctf ek 5 oactis =

Sıra No		Tarih		Saat		Durum	
2070/30.657	nxa 37	nicosia	50/49	30	1040	ctf	ek 5 oactis

28 kasım 1948 tarihinde Lefkosada onbes bin turkun yapmış
olduğu ayasofya mitinginde bir kere daha kibris rumlarının
yunanistana ilhak ve muhtariyet taleplerinin siddetle
reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır kibris
turkleri ilhak ve muhtariyetin tamamıyla turkluğun mahvına
sebbe olacağına ve adanın asayisini bozacağına inanıyorlar
= secretary dr kucuk + kl 28 kasim 1948 + +

EK- 6: Nuri Killigil'in Sütluçe Silah Fabrikasının MSB'nin isteği doğrultusunda açıldığını gösteren belge (Millî Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal'ın, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na 8 Ekim 1942'de gönderdiği üst yazı. BCA, Kurum: 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 49-319-2, Tarih: 21.11.1942).

T. C. CUMHURİYET ARSIVI
BAŞBAKANLIK
Ankara
10 1942

41

Öz: Tabanca mukavele müddetinin temdidi
Hk.

Yüksek Baş Vekâlete

16594

1 - Zeytinburnu demir eşya Fabrikası ile akdedilen ve Ankara ikinci noterliğinde mukayyet bulunan 27/11/941 tarih ve 798/11137 numaralı mukavele mucibince mukavelenin tarih akdinden itibaren beş ay sonunda teslimata başlamak üzere 18 ay sonra parti parti Vekâlete bu Fabrika tarafından 10.000 tabanca verilecekti.

2 - Fabrika sahibi verdiği bir istit'ada bilhassa favkal'ade vaziyet dolayısıyla ehliyetli işçi bulmaktaki müşkülata öne sürerek mukavele müddetinin 18 aydan 24 aya çıkarılması ve partiler için muayyen bir miktar konulmasını teklif etmiştir.

3 - Bunun üzerine keyfiyet evvel'eminde Vekâlet hukuk müşavirliğine tetkik ettirilmiştir.

4 - Vekâlet hukuk müşavirliğince yapılan ve sureti bağlı olarak sunulan tetkikat neticesinde gerçi mukavelenin esbabı mücbire maddesi olan 15.maddesinde böyle bir mücbir sebep mukayyet olmamakla beraber Ordunun tabancaya olan ihtiyacı ve bu ihtiyacın hariçten de temini mümkün olmadığına göre mukavele müddetinin uzatılması için muhasebeyi Umumiye Kanununun 136.maddesi hükümlerine göre muamele yapılması lâzımgelceği mütalaa olunmuştur.

5 - Ordunun tabancaya ihtiyacı fazla bulunmaktadır. Bu ihtiyacın yapılan bütün teşebbüslere rağmen hariçten sür'at ve emniyetle temini mümkün olamamıştır. Memleketimiz içinde başka bir Fabrikada tabanca yapacak bir kudrette değildir. Bu sebeple demir eşya Fabrikası sahibi Nuri killigili teşvik edilerek bir tabanca Fabrikası yapmağa tahrik edilmiş ve Fabrikayı da Vekâletin teşvik ve tahriki üzerine açmıştır. Fabrika yeni açılmış olması itibarile seri imalinde müşkülata uğriyacağı pek tabiidir. Buna bir de vaziyeti hazır icabı memleketimizde ehliyetli işçi bulunamaması gibi hakikata uygun mazeretler munzam olunca Fabrikanın vaktinde taahhüdünü ifa edememesini bir emri vaki olarak kabul etmek zaruri görülmektedir. Bundan maada memleket için faydeli görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı mukavele müddetinin 18 aydan 24 aya çıkarılmak suretile temdidi ve müsvedesi bağlı zeyil bir mukavelenin akdi muvafık görülmüştür.

Keyfiyet Yüksek Baş Vekâletce de tensip buyurulduğu taktirde muhasebeyi umumiye kanunun 136.maddesi mucibince işin Devlet şurasınca tetkik ettirilerek zeyil mukavelenin akdi hususuna müsaade buyurulmasını derin saygılarımla arz ederim.

M. M. V.
12.10.42

910-952 85276

15.10.1942

Devlet Şurası

Harbiye Dairesi

I.Ks.I.

16594

747

910-952 85276

3

EK- 7: ABD Ankara Büyükelçisi George Wadsworth'un Sütluçe Silah Fabrikasının infilak etmesiyle ilgili ABD Dışişlerine gönderdiği rapor (Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, May, 6-1948-March 10, 1949, Central File: Decimal File 867.113).

DIVISION OF
COMMUNICATIONS AND RECORDS
TELEGRAPH BRANCH

DEPARTMENT OF STATE
INCOMING TELEGRAM

ACTION COPY

20

CONFIDENTIAL

Action: NEA
Info:
SS
C
O
OLI
CIA
MD
DCR

CORRECTED COPY
3/10/49 11 a.m.
CORRECTION UNDERSCORED

Control 2984

Rec'd March 8, 1949
1:18 p.m.

DIVISION OF GREEK, TURKISH
AND IRANIAN AFFAIRS

MAR 11 1949
DEPARTMENT OF STATE

FROM: Ankara
TO: Secretary of State
NO: 109, March 8, Noon.

Re allegations Nuri Killigil factory Istanbul where explosion last week killed some 27 people including owner, was making munitions for Syria, Foreign Office official informs Embassy.

Turkish Government never authorized factory manufacture ammunition for Syria or any other Arab country; Turkish Government had no knowledge any such order; Killigil plant has applied Ministry National Defense sometime ago for permission make ordnance for Turkish Government which categorically refused.

Embassy has ascertained license necessary for manufacture explosives and ammunitions, and investigations indicate Killigil plant had no such license. Possibility clandestine manufacture and shipments being investigated.

Plant is small and private concern with no state connections.

Please pass Army.

WADSWORTH

RB:MM
WTH:MFM

Relayed to Army 3/9/49 4 p.m. CSE.

CONFIDENTIAL

867.113/3-849

867.113/3-849

MAR 10 1949

DC/R Correction Desk
PERMANENT RECORD COPY: THIS COPY MUST BE RETURNED TO DC/R CENTRAL FILES WITH NOTATION OF ACTION TAKEN.

EK- 8: 15 Mayıs 1949 tarihli Hürriyet gazetesi.

Yunan iç harbinde yaralanan askerler evvelki gün Atina'da yapılan Türkiye - Mısır milli futbol karşılaşmasını kendilerine ayrılan yerden seyrederek. (Foto: Hürriyet - Âli ERSAN "Uçak postasıyla.")

EK- 9: 29 Mayıs 1949'da Zonguldak'ta Atina olaylarını protesto mitingi (BCA, Kurum: 490-1-0-0, Yer Bilgisi: 608-109-14, Tarih: 06.06.1949).

EK- 10: 25 Mayıs 1949 tarihli Hürriyet gazetesi karikatürü.

SEI PAGINE: LIRE VENTI

Anno 59° - N° 121

PUBBLICITÀ

La Gazzetta dello Sport accetta per la pubblicazione annunci e notizie di carattere sportivo. Le tariffe sono stabilite in base al numero di righe e al tempo di pubblicazione. Per i particolari rivolgersi alla Direzione.

La Gazzetta dello Sport

PER LA PRIMA MAGLIA ROSA

PARTITO STAMANE DA PALERMO

IL PIU' ATTESO GIRO D'ITALIA

Sabato 21 Maggio 1949

ABBONAMENTI

ITALIA: L. 100000
 ESTERO: L. 150000
 LA GAZZETTA DELLO SPORT: L. 100000

Le conquiste dello sport

ITAL NOSTRO DIBATTONO

QUESTA SERA si disputerà il primo round del campionato di calcio. Le partite sono: Lazio - Fiorentina, Roma - Fiorentina, Lazio - Fiorentina, Lazio - Fiorentina.

INNAMORATI I DUE COVVI

Fino a sette Coppi, passati al primo piano, parlano di Napoli nel plurimo - Chiti di Todi, atteso dagli svizzeri di una felpaga di Ulm.

Interrogativi della prima tappa

A chi la maglia rosa questa sera? - A chi la maglia bianca?

PALESTRO, 20 maggio. Tutto è pronto per il via. Le squadre sono state schierate nella partenza del Giro d'Italia. Il primo round del campionato di calcio si disputerà questa sera.

Per la prima volta Italia-Austria a Firenze

Agli azzurri preme riscattare la sconfitta di Vienna; agli austriaci la recente disfatta subita a Budapest

Stadio di Firenze - Domani ore 16.30

Capitolo nuovo dopo la grande tragedia

DAL NOSTRO INVIATO

Qualche ora dopo la tragedia di Torino, il calcio italiano riparte. Il campionato di calcio riprende il suo corso. La partita di Firenze è un capitolo nuovo dopo la grande tragedia di Torino.

Italia 0 batte Turchia: 3-2 (2-2) nel Torneo dell'Amicizia ad Atene

Valere la 6ª pagina il servizio del nostro inviato Danilo Mazzeo

La partita di Torino contro l'Ucraina, pochi mesi prima, fu una delle più belle partite del campionato. Il risultato di questa partita è un capitolo nuovo dopo la grande tragedia di Torino.

SINTESI ALTIMETRICA DELLE DICIANNOVE TAPPE DEL 32° GIRO D'ITALIA

ΕΚ- 12: Yunan Athlitiki Ixo gazetesisi 21 Mayis 1949 tarihli sayisin neredeyse tamamini Turkiye-İtalya maçına ayırır.

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΑΥΡΙΟΝ ΣΑΒΒΑΤΟΝ ΤΗΝ ΤΑΚΤΙΚΗΝ 4ΣΕΛΙΔΟΝ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΗΣ "ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΗΧΟΥΣ,,

4 ΣΕΛΙΔΕΣ

ΑΘΛΗΤΙΚΗ

ΣΕΛΙΔΕΣ 4

ΕΦΕΔΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ, ΠΕΜΠΤΗ ΚΑΙ ΣΑΒΒΑΤΟΝ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ: ΕΥΡΩ, ΣΑΒΒΑΤΟΝ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ
ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΓΡΑΜΜΑΤΩΝ — ΕΠΙΧΡΗΣΙΜΟΝ 13 22 81

ΔΙΕΥΤΗΡΗΣ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ε. ΣΕΜΠΡΟΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 13 ΜΑΪΟΥ 1949

ΟΛΙΚΟΝ ΔΙΕΥΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΧΡΗΣΙΜΟΝ ΤΗΣ "ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΗΧΟΥΣ"
ΕΥΡΩ 4 — ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ 5 — ΑΡΙΘ. ΕΠΙΧΡΗΣΙΜΟΝ ΤΗΣ
ΕΠΙΧΡΗΣΙΜΟΝ ΤΗΣ "ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΗΧΟΥΣ" 13 22 81

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΝΙΚΗΣΕ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΜΕ 3-2 ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΑΤΣ ΚΥΠΕΛΛΟΥ ΦΙΛΙΑΣ ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ, ΜΕ ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΝ ΜΑΕΣΤΡΟΝ ΣΕΝΤΕΡ-ΦΟΡ ΤΟΥΤΟΥ, ΤΟΝ "ΜΠΕΝ ΜΠΑΡΕΚ", ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΣΥΝΗΡΠΑΣΑΝ ΤΑ ΠΛΗΘΗ, ΕΙΧΑΝ ΤΗΝ ΥΠΕΡΟΧΗΝ ΑΛΛΑ ΕΧΑΣΑΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ Ο ΣΟΥΚΡΗ ΚΑΙ Ο ΤΖΙΧΑΤ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΤΟΥ ΑΚΛΟΝΗΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ

Το σύνολο του αθλητικού όμιλου της Ελλάδας Φίλιας "Εθνική" της Τουρκίας. Οι Τούρκοι, υποστηρικτές των Αθλητικών Ομίλων της Ελλάδας Φίλιας, είναι οι Αιγύπτιοι με τους 10 παίκτες της Εθνικής τους. Επιστρέφοντας στους παίκτες της Εθνικής τους, ο Σουκρή και ο Τζιχάτ, οι οποίοι κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2.

Το σύνολο της Εθνικής Αιγύπτου στον αγώνα της Ελλάδας Φίλιας με την Εθνική της Τουρκίας. Οι Αιγύπτιοι, υποστηρικτές των Αθλητικών Ομίλων της Ελλάδας Φίλιας, είναι οι Αιγύπτιοι με τους 10 παίκτες της Εθνικής τους. Επιστρέφοντας στους παίκτες της Εθνικής τους, ο Σουκρή και ο Τζιχάτ, οι οποίοι κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2.

ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΙΓΥΠΤΟΣ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2.

ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΙΓΥΠΤΟΣ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2.

ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΙΓΥΠΤΟΣ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2. Ο Σουκρή και ο Τζιχάτ κέρδισαν το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-2.

ΜΕΤΑ ΤΟ 3-2 ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΝΙΚΗΣ Ο ΔΙΑΙΤΗΤΗΣ κ. ΓΚΑΜΠΑ

ΔΙΑ ΤΟ ΧΘΕΣΙΝΟ ΜΑΤΣ

—Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ, ΗΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΤΑΘΗ ΠΑΝΤΟΥ, ΑΛΛ' ΥΣΤΕΡΕΙ ΕΙΣ ΤΑΚΤΙΚΗΝ—
—ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ ΕΙΛΑΞΑΝ ΠΟΛΥ ΤΕΧΝΙΚΑ ΑΛΛΑ ΥΣΤΕΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΠΡΟΠΟΘΕΙΑ—

Ο διαιτητής κ. Γκάμπα, ο οποίος διηύθυνε τον αγώνα, σημείωσε ότι η Τουρκική ομάδα είναι δυναμική, ημπορεί να σταθεί παντού, αλλά υστερεί εις τακτικήν. Οι Αιγύπτιοι ειλάξαν πολύ τεχνικά, αλλά υστερούν στην τελική προποθεία.

ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΙΓΥΠΤΟΣ 3-3. Ο Καραμπατάκ της "Εθνικής Αιγύπτου" ήταν ο πρώτος να κερδίσει το Κύπελλο Φίλιας.

Παρά τον ότι η Τουρκική ομάδα κέρδισε τον αγώνα με σκορ 3-2, ο Καραμπατάκ της "Εθνικής Αιγύπτου" ήταν ο πρώτος να κερδίσει το Κύπελλο Φίλιας. Ο Καραμπατάκ κέρδισε το Κύπελλο Φίλιας με σκορ 3-3.

Ο ΛΙΓΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΑΠΟΚΤΑ ΜΕΓΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΧΘΕΣΙΝΗ ΝΙΚΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΑΓΩΓΙΣΤΑΙ ΜΑΧ ΑΡΘΡΑΣΙΣΜΟΙ ΝΑ ΝΙΚΗΣΟΥΝ

Μετά την ήττα της Ελλάδας από την Τουρκία, οι Έλληνες προαγωγιστές μαχάρσισται μάχ αρθρασισμοί να νικήσουν.

ΑΝΕΚΣΤΗΡΟΝ ΑΡΜΟΒΙΟΝ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΙΤΑΛΙΑΣ ΔΦΙΚΝΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗΝ

ΟΙ ΑΙΤΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΚΟΡΤΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΔΕΙΧΤΑΙ ΑΡΧΙΚΑ

Η Εθνική Ιταλίας δφικνείται την Τετάρτην. Οι αιταίοι της ανακορτής των τρίτων δείχται αρχικά.

Η ΒΡΑΖΙΛΙΑ ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΡΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Η Βραζιλία πρωταθλήτρια Νοτίου Αμερικής.

Ο ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΕΤΟΙΜΟΣ Ν' ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΝ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΠΑΟΥΕΛ

Ο Αντωνόπουλος ετοίμος να αντιμετωπίσει τον δυναμικό Παουέλ.

ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΓΚΑΙΝΙΑΣΘΗ ΧΘΕΣ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ Γ. Σ. ΑΘΗΝΩΝ

Παρουσία της βασιλικής οικογενείας εγκαινιάσθη χθες το γυμναστήριον του Εθνικού Γ. Σ. Αθηνών.

ΤΟΥΡΚΙΑ: ΑΡΜΟΒΙΟΝ ΣΜΙΛΙΣΣΕ ΑΝΘΡΑΚΟΦΩΝΟΥ ΑΙΑ ΙΩΝ ΧΘΕΣΙΝΗ ΑΓΩΝΑ

Τουρκία: Αρμολίον Σμιλίσσε ανθρακωφώνου αία ιών χθεςινή αγώνα.

ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΝ ΠΡΩΤΑΘΛΗΜΑ ΤΟΥ ΜΠΑΣΚΕΤ ΜΠΟΛ

Το Ευρωπαϊκόν πρωταθλήμα του μπασκετ μπολ.

EK- 13: Hürriyet gazetesi 21 Mayıs 1949 tarihli sayısında Türkiye-İtalya maçını manşetten okuyucularına duyurur.

Çarşamba
21
MAYIS 1949
Sayı 2. No 885

Müdürlük: SEDAT İMAMOĞLU
MUTRA ve HANCIYAN
İstanbul, Akademi Cad. Cumhuriyet
Konağı No. 11. Telefon: 101. 102.
Telex: 10101. Hürriyet
Türkiye'nin ilk gazetesi
1908'den beri Türkiye'nin en büyük gazetesi

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Edisyon: Türkiye için her hafta 20
dizi, ayrıca 15. ve 16. sayılar 4 kuruş.
Kısa mesajlar için 10 kuruş

Edisyon: Türkiye için her hafta 20
dizi, ayrıca 15. ve 16. sayılar 4 kuruş.
Kısa mesajlar için 10 kuruş

Edisyon: Türkiye için her hafta 20
dizi, ayrıca 15. ve 16. sayılar 4 kuruş.
Kısa mesajlar için 10 kuruş

Acheson ve Bevin Paris'e gittiler

Başarılı işleri bozmamak için Acheson Paris'te kat'i bir tavır takınacak

Deniz seferleri
Acheson'un Paris'teki konuşması, ABD'nin Avrupa'daki politikasını açıklıyor. Acheson, Avrupa'nın güvenliği için ABD'nin güçlü bir destekçi olduğunu belirtti. Özellikle İtalya ve Fransa ile yakın işbirliği yapılması gerektiğini vurguladı. Acheson, Avrupa'nın kendi kaderini tayin etmesi için ABD'nin her zaman hazır olduğunu belirtti.

Bevin ise "İş artık Allaha kaldı," diyor
Bevin, Acheson'un Paris'teki konuşmasını destekledi. Bevin, işlerin artık Allaha kalmış olduğunu belirtti. Bevin, ABD'nin Avrupa'daki politikasını desteklediğini belirtti. Bevin, ABD'nin Avrupa'nın güvenliği için güçlü bir destekçi olduğunu belirtti.

Seçim kanunu için yapılan pazarlık
Hükümet adli teminat hakkında D.P.'nin görüşünü bildirmesini bekliyor
Ankara, 20 (Türkiye) — Birleşik Milletler Genel Kurulu'nun 21 Mayıs'ta yapılacak toplantısına ilişkin olarak, D.P.'nin görüşünü bildirmesini bekliyor. Hükümet, adli teminat konusunda D.P.'nin görüşünü bekliyor.

Bir genç kız rakibesini öldürdü
Katil 24, maktul de 15 yaşında!
İstanbul, 20 (Türkiye) — Bir genç kız, rakibesini öldürdü. Katil 24 yaşında, maktul de 15 yaşında. Olay, İstanbul'da meydana geldi.

PROFESÖR Tesauru'nun konferansı
Profesör İki Meclis Parlamenter sisteme muvafık olduğunu belirtti
Ankara, 20 (Türkiye) — Profesör İki Meclis Parlamenter sisteme muvafık olduğunu belirtti. Profesör, İki Meclis Parlamenter sisteminin Türkiye için uygun olduğunu belirtti.

Kırkpınar güreşleri dün başladı
Deste güreşlerine 101 pehlivan girdi
Eskişehir, 20 (Türkiye) — Kırkpınar güreşleri dün başladı. Deste güreşlerine 101 pehlivan girdi. Yarışmalar, Eskişehir'de başladı.

Atina'da dün suikaste uğradık!

Takımımız İtalyanlara 3-2 mağlûp ettirildi

Bu yetmiyormuş gibi maçtan sonra oyuncu ve idarecilerimiz halkın ve polislin tecavüzüne uğradı

İk kafilemiz bugün geliyor
Atina'da düzenlenen maçta, Türkiye millî futbol takımı, İtalyan millî futbol takımı ile karşılaşmış ve 3-2 mağlûp olmuştur. Maçın ardından Türkiye millî futbol takımı, İtalyan millî futbol takımının tecavüzüne uğramıştır.

Bir genç kız rakibesini öldürdü
Katil 24, maktul de 15 yaşında!
İstanbul, 20 (Türkiye) — Bir genç kız, rakibesini öldürdü. Katil 24 yaşında, maktul de 15 yaşında. Olay, İstanbul'da meydana geldi.

Queens Park Rangers takımı Ankara'da

Queens Park Rangers futbol takımı, Ankara'da düzenlenen maçta, Türkiye millî futbol takımı ile karşılaşmış ve 3-2 mağlûp olmuştur. Maçın ardından Türkiye millî futbol takımı, İtalyan millî futbol takımının tecavüzüne uğramıştır.

Eski Yunan Kralı Mithri Damaskinos füceten öldü
Atina, 20 (AP) — Eski Yunan Kralı Mithri Damaskinos füceten öldü. Kral, Damaskos'ta öldü.

D.P. nin Beşiktaş'ta dün yaptığı toplantı

Hatipler Seçim Kanunu ve iktisadi gidişi şiddetle tenkid ettiler

Ankara'da bir cinayet
Bir komür işçisi arkadaşını öldürdü
Ankara, 20 (Türkiye) — Ankara'da bir cinayet meydana geldi. Bir komür işçisi, arkadaşını öldürdü. Olay, Ankara'da meydana geldi.

EK- 14: ABD İstanbul Başkonsolosu Hutton'un Veliefendi'de meydana gelen olaylarla ilgili raporu (Record of The Departments of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1945-1949, July 1, 1949- December 30, 1949. Central File: Decimal File 867.00).

INCOMING AIRGRAM

DEPARTMENT OF STATE DIVISION OF COMMUNICATIONS AND RECORDS TELEGRAPH BRANCH

AIRGRAM 1969

RESTRICTED

DESPATCHED Sug. 6, 1949
FROM
American Consulate General,
Istanbul, Turkey.
August 3, 1949.
Aug. 10, 1949 12:03p.m

3
Z
ACTION
NEA
INFO
DC/R
OLI
CIA
AAN

SECRETARY OF STATE

DIVISION OF GREEK, TURKISH,
AND IRANIAN AFFAIRS

WASHINGTON.

file AUG 10 1949 *OB*
DEPARTMENT OF STATE

A-166, August 3, 1949

RR
567.4065

867.00/8-349

There are reported as of possible interest highlights of a local incident of lawlessness which, though of no particular import by itself, is unusual occurrence for Turkey and is worthy of note by virtue of great interest and publicity it has received and implications attending it.

Incident in question took place in afternoon of Sunday, July 11, at Veliefendi hippodrome, lying off Istanbul-Yesilkoy railway line, about half hour's drive from mid-town. Incensed over alleged irregularity of decision awarded in a horse race, it appears that people at first engaged in violent protest demonstrations and thereupon stormed umpire stand setting fire at same time to various installations of the race field, including the wooden stands, and bookmaker's booths, causing damage estimated at some T.L. 75,000. However, what is more serious is, according to reports available, that great resistance was displayed toward police force and gendarmerie attempting to quell riot and that work of the Fire Department was seriously interfered with.

The crowd attending horse races that day was estimated at 15,000. Popular indignation over protested decision in question was aggravated by fact that none of many previous complaints about irregularities in horse races, which are conducted under patronage of semi-official organization, had elicited attention on part of authorities.

Significance

RESTRICTED

PERMANENT RECORD COPY.—This copy must be returned to DC/R central files with notation of action taken.

HH

AUG 15 1949

-2-
RESTRICTED

A-166, August 3, 1949 - Istanbul

Significance of ensuing disorder is that this is possibly first time under Republican regime in Turkey that the people have attempted to take law into their own hands on such a scale. In fact, the authorities tend to take very serious view of the affair. Minister of Interior, who happens to be in Istanbul, is taking direct part in inquiry initiated. So far 14 people have been arrested. Even though authorities recognize that incident has no direct political implications they appear to be inclined to see some connection between it and certain allegedly provocative pronouncements recently made by opposition and in particular a resolution adopted by National Convention of Democratic Party held in Ankara last June, which in more or less outspoken language invites citizens to take direct action in matter of preventing irregular practices in next elections should authorities fail to do so.

Event meanwhile continues subject of much editorial comment. Government papers have taken stand referred to above, whereas opposition press, divesting incident of all political significance, has been endeavoring to place blame on Government by referring to its "distressing indifference" to popular complaints.

HUTTON

PcC.Hutton/Ali Nur Bozcali/ak
File No. 350

RESTRICTED

EK- 15: At yarışlarını düzenleme yetkisini TJK'ya devreden Bakanlar Kurulu kararı
(BCA, Kurum: 30-18-1-2, Yer Bilgisi: 133-72-10, Tarih: 09.09.1953).

T. C.
B A Ş V E K A L E T
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı

KARARNAME

4

1431

6132 sayılı kanunun I inci maddesiyle Ankara, İstanbul ve İzmir Vilâyetlerinde at yarışları yapmak için Tarım Vekâletine ve-
rilmig olan hak ve salâhiyetin 20 sene müddetle Türkiye Jokey Kulübüne
devredilmesi; adı geçen Vekâletin 29/8/1953 tarihli ve 12/72/188 sayılı
yazisiyle yapılan teklifi üzerine, 6132 sayılı kanunun 5 inci maddesine
tevfikan, İcra Vekilleri Heyetince 9 / 9 /1953 tarihinde kararlaş-
tırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayındır

133 72 10
01
19
000

Basvekil Devlet Vekili Devlet Vekili Adalet Vekili Milli Savunma Vekili
A. N. ... *R. ...* *D. ...* *M. ...*
İçişleri Vekili Dışişleri Vekili Maliye Vekili Milli Eğitim Vekili
G. ... *F. ...* *M. ...* *M. ...*
Bayındır Vekili E. ve Ticaret Vekili Sa. ve So. Y. Vekili G. ve Tekel Vekili VE
A. ... *M. ...* *D. ...* *M. ...*
Tarım Vekili Ulaştırma Vekili Çalışma Vekili VE İletmeler Vekili
M. ... *M. ...* *M. ...* *M. ...*
Ulaştırma V.V. Maliye V.V. Sa. ve So. Y. V.V. G. ve Tekel V.V. VE
Çalışma V.V. VE İletmeler V.V.

EK- 16: 10 Aralık 1943 tarihli The New York Times gazetesi. Haberde, Mareşal Fevzi Çakmak'ın istifa edeceği iddiasına yer verilir.

Say Cakmak Would Resign

STOCKHOLM, Sweden, Dec. 9 (U.P.)—A Swedish press report from Bucharest said tonight that Marshal Fevzi Cakmak, chief of the Turkish General Staff, had offered his resignation. The dispatch said that Marshal Cakmak was reported to be against Turkish entry into the war on the Allied side.

The New York Times

Published: December 10, 1943
Copyright © The New York Times

EK- 17: MP seçim beyannamesi ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın imzası.

Müessesî: Ali Rıza BAŞKAN
PAZAR
9
NİSAN
1950

Telegraf Ad. KUDRET
Ankara
İstanbul Cad. 183
Posta Kutusu : 69
Yazın İşleri Md. 12974-10216
İdare Md. İda. 10216

KUDRET

GÜNLÜK SİYASİ DEMOKRAT GAZETİ

SAYISI
10 kuruştur

Sene: 3
Sayı: 797

DÖNEREK KAHVEYİZ
MİLLET VE HÜRİYET YOLUNDA BİR AZİMİTTEN
KUDRET

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi Adına Çıkardığı 1950 SEÇİM BEYANNAMESİ

Mareşal Diyor ki:

- * BUGÜN HALK PARTİSİ VE ONUN KAFADARLARI, GÖZ BOYAYICI SÖZLER ALTINDA GİZLENMEK İSTENLEN İSTİBAD VE SAHİ TAAHKÜMÜ, MİLLET PARTİSİ İSE, HÜRİYET VE MEDENİYET YOLUNDA YÜRÜYÜŞÜ TEMSİL ETMEKTEDİR.
- * BUGÜNKÜ GİDİŞİN DEVAMI MİLLET VE MEMLEKET BAKIMINDAN SADECE YIKICI OLABİLİR.
- * BUGÜN MEMLEKETİMİZDEKİ MÜCADELE MİLLİ İRADE MÜCADELESİDİR VE MEVCUT ANAYASAMIZA DAYANMAKTADIR. BU HAL BÖYLE OLUNCA MİLLİ İRADENİN GERÇEKLEŞMESİNE ELINE GEÇİRİĞİ DEVLET İMKÂN VE KUVVETLERİYLE KARŞI DURAN BİR KİŞİNİN BUGÜNKÜ ANAYASANIN KİFAYETSİZLİĞİNDEN BAHSİTMEMEYİ HAKKI VE SELAHİYETİ OLMAZ.
- * BİZ MİLLET PARTİLLERİ İNSANLAR İÇİN HÜRİYET VE SAADETİN BİRER HAK OLDUĞUNA İNANIYORUZ.
- * İNSANLARIN SAADETE ERİŞMEK HAKKINDAN BAHNEDERKEN EZCUMLE İBER CALİSANTIN İNSAN GİBİ YAŞAMAK, AÇLIK VE ÇİPLAKLIKTAN, SEFALETİN, HASTA İSE BAKIMSIZLIKTAN MASUN OLARAK YAŞAMAK HAKKINI, HERKESİN ASGARİ BİR HAYSET SEVİYESİNE MALİK OLMASI HAKKINI KASDEDİYORUZ.

74 Yıl Sonra
Yazan : Hikmet BAYUR

1876 yılında genç bir padişah Osmanlı tahtına çıkmıştı. Adı İkinci Abdülhamit idi. Aynı yıl içinde, bir kaç ay ara ile, onun ve ağabeyi kendisi nasırları tarafından tahttan indirilmişlerdi; bunların birincisi kâyasını da kaybetmişlikti.

11. Bunların birincisi o zaman muhalefetin canlı kısmını içinde toplansa bulsan Demokrat Partinin Ankara seçimlerine hile ve fesat karıştırdığı iddiasını yeniden ortaya atması, yani Cumhurbaşkanı kâyasını yerekten milletvekili (Devamı Sa. 4 Şu. 1. de)

MİLLÎ MÜCADELESİNİN BİRİNCİ VE İKİNCİ BASI BİR ARADA:
ATATÜRK VE MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK

Seçim beyannamesinin tam metnini nesrediyoruz

Türk Milleti!

Önceki-önceki 14 Mayıs'da çok partili devrimin ikinci seferini yapıyoruz. 1946'da yaptığımız olan ilk seçimimiz nazil seferimiz atığı ve memleketimizde ne gibi değişiklikler olacaktır umutlanıyoruz. Bu sefer, ilk idareci seçimimizdir ve çok partili usulü yalnız göz boyamak için kabul etmiş olduğumuz bütün millet ve dünyaya aşkına gözetilmiştir.

Milletimizin bir çok haklarını çiğnenerek yapılmış olan bu seçim memleketimizde büyük bir infial uyandırmıştır; bu yüzden ki, o sayıya bakıldığında kabul olan Halk Partisi dört yıl palat ve yalvar bu şekilde mütadale ve bundan doğan gayri tabii durumun gerektirdiği tedbirleri almaya mecbur olmuş, böylece Türk Milleti ile uğraşmak zorunda kalmış, ama göz kâşınlar çıkarmış, haklarını ihmal etmiş, halkınuzun istediği her gün daha gidiletilenmiş, devlet gücünü her tarafa da memleket memleketinden çok koruy adını ve inşahatlarını hâzır etmiş ve avatmış işleri yeni taraflar kâşınmıştı.

Çeyrek dört yıla bu gün atarak görürüz ki, demokrasiye doğru gitti tabii ki ve bu işin sürmesine doğru gitti.

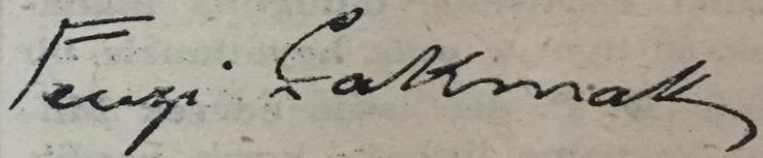
Bütün ve Öze Kanunlarımızın ağırlıklarının alınması, eğer sağ ve sol cereyanlar her iki tarafın arasında sayıya hoş gitmeyenlerin hoş gitmeyenleri kabul ettirmek için hakları elde edilmiş, vâzilerle azaltılmış, hâzırda gözetilmiştir, yarığın teminatının bilâkale enahil Adalat Bakanlığının yarınlar özetindeki nühusunun arttırılması buna da (Devamı Sa. 4 Şu. 1. de)

Yalovadaki Millet Partisi Mitingi
Osman Bülükbaşı Mitingte heyecanlı bir konuşma yaptı

İstanbul, 8 (Telefonla) — Buğün İstanbul'da Yalova'ya Millet Partisi'ne mensup bir heyet başkanlığına da Millet Partisi Genel Başkanı Kâşınlar Osman Bülükbaşı'nın başkanlığına da (Devamı Sa. 4 Şu. 1. de)

2.Nisan.1950

Millet Partisi Fahri Başkanı
İstanbul Milletvekili
Mareşal
FEVZİ ÇAKMAK

EK- 18: Missouri'nin Türkiye'ye ikinci gelişi (İclal-Tunca Örses Arşivi).

